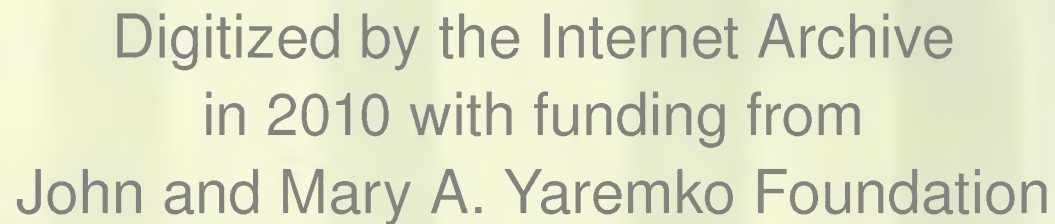

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by
George Luckyj

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
John and Mary A. Yaremko Foundation

<http://www.archive.org/details/sochineniiaipism02kuliuft>

411
М. III п. 5.

Сочиненія и Письма
П. А. Кулиша.

Томъ 2-й.

Изданіе А. М. Кулишъ.

Подъ редакціей
М. Каменика.

К І Е В Ъ.
Типографія Т. Г. Мейнандера, Пушкинская № 20.
1908.

СТИХОТВОРЕНІЯ

1882—1892 г.г.

а. 5222-45

— 566 —

До Коби

Кругом тіснота і неволя,
Народ закований мовчить...

Шевченко

Кобзо, моя непорочна утіхо!
Чом ти мовчиш? Задзвони мені стиха,
Голосом правди святої дзвони,
Нашу тісноту гірку спом'яни.

Може, чиє ще не спідлене серце
Важко заб'ється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

Хто не здолиє озватися ділами,
Хай обізветься німими сльозами;
Ти ж своє слово дзвони-промовляй,
Душам братерським заснуть не давай.

Хай недовірки твої туманіють,
Хай вороги твої з жаю німіють;
Ти рідну ~~сам~~'ю докупти зживай.

Гей, хто на сум благородний багатий,
 Схотітєся мовчки до рідної хати,
 Та посідаймо по голих лавках,
 Та посумуємо по мертвих братах.

Тёмво надворі, зорі не зоріє,
 Вітер холодний од Півночі віє,
 Квілять вовки по степах-облогах.

Кобзо! ти наша одрада єдина...
 Поки из мертвих воскресне Україна,
 Поки дождецця живіи весні,
 Ти пам про нашу тісноту дзвони.

Стіха дзвони, нехай мучене серце
 Важко заб'єцця, до серця озв'єцця,
 Як на бандурі струна до струни.

II.

Рідне слово. ¹⁾

Я на сторожі коло їх
 Поставлю слово.

Шевченко.

Мовчки прѣдки наші в полі,
 Мовчки спочивають,
 Тільки чорні могили
 З вітром розмовляють.

Спочивають, дожидають
 Праведного суду,
 Що судити Україну
 Рідне слово буде.

Вже судили княжі віча,
 Панські трибунали,
 И перевертні гетьмани
 Ради радували.

Радували,—утекала
 Правда с того суду,
 Багатілись підмовлянням
 На перелюб люду.

Радували, продавали
 За маєтки волю,
 Засівали головами
 Безголів по полю.

Засівали, насипали
 Памятні могили,
 В тих могилах рідним труном
 Правду придушили.

А неправду поруч себе
 За столб саджали,
 Не винбм, людзькими слізма
 Кубки исповняли.

Ой пануйте ж, бенкетуйте,
 Ми ждатимем суду,
 Що судити Україну
 Рідне слово буде.

Рідне слово, Божа правда!
 Як малі дитина,
 Тебе стала промовляти
 Хйрна Україна.

Промовляє,—оживає,
 Згнічений морбозом

¹⁾ X. п.^а, стр. 45

Непозичений у Німця
Український рбзум.

Схаменуцця, стрепенуцця
Стумавілі люде:
Рідне слово, рідний рбзум,—
Рідна й правда буде.

Без напасті завоює
Городи і села.
И над людьми зацарює,
Приступва й весела.

И засвітить серед хати
Світло благодатне,
И, як мати, буде дбати
Про сиріцтво хатне.

И ходітиме всевіда
С хати до палати,
Щоб убогого сусіда
З багачем з'єднати.

Рідна правдо, люба радо,
Тіхому одрадо,
За єдиність и братерство
Праведна нагадо!

В душі правім будем вічно
Об тобі молитись,
Духом правди з ворогами,
Поки духу, битись.

III.

На двадцяті роковини великого похорону ¹⁾.

Поражу пастыри, и разыйдутся
овцы.

Марка XIV. 27.

Поховали—закопали
У могилу силу;
Пийшим лавром икрасили
Дорогу могилу.

Не так лавромъ икрасили,
Як слізами зросили,
Що не стало на Вкраїні
Віщові сили.

То була спасенна сила,
Що взяла могила,
Щиру правду проявила,
Очі нам відкрила.

Кріз туман письменства клятий
Зірво прозириула,
И з занедбаної хати
Сиевом сяйнула.

И, як древле серед ночі
Ясла возсияли,
Так людські незрячі очі
Світ во тьмі вбачали.

И, як древле страх великий
Обуїв мамбву,

¹⁾ „X. п.“, стр. 48.

Став лякаться мотлох дикий
За царську корону.

І, як дріве пролилася
Чиста кров пророча,
В осяйну главу впилося
Відьма потороча.

Упилося нудьгою в розум,
Жизнь не серця ссала,
І полуночним морозом
Цвіт наш побивала.

Люта відьмо поторочо,
Божество ехидних!
Ти нас мороком морочиш,
Бідоліх незгідних.

Заморочивши, рикаєш
Про царську державу,
І химерами лякаєш
Нашу душу мліву.

Низько, низько похилились,
Будем ще хилитись,
У неволі, лихий долі,
Нарізно різнитись.

IV.

Слово правди. ¹⁾

присвячене Гаїні Барвінок.

Аз єсмь воскресеніє и животь:
вѣруй въ мя, аще и умереть, оживеть.
Іоанна XI, 25.

И забудеця срамотня
Давная година,
И оживе добра слава,
Слава України.

Шевченко.

Я не проречистий на красне слово,
У мене річ не святкова, що-дінна:
Що-дня на мене грімала сурво
Сердита доля, мачуха злидінна.

Я кривсь од неї між людьми лихими,
Наймавсь до злющих у тяжку роботу;
Я брязкотів кайданами важкими
И добре звів варварську тісноту.

На мій перший вдарили морози,
Заціпило міні від холоднечи;
Не докотівшись застигали слізи,
В сумне стогнання обертались річі.

А все таки в моім немудрім слові
Була якась недовідомна сила:
Бо с правдою було вон у змові,
Як рідна мати промовляти вчила.

¹⁾ „Х. п.“, стр. 51.

И не злюбили лицеміри ніці
 Мені за правду, що навчила маті,
 Глумились глумом, мучили в темниці,
 И похвалялись на хресті роспіти.

Я втік от тих, хто на костях осівся,
 И між звірят вселився бессловесних.
 Риканням їх мій слух не веселився,
 Як и словами нищаків бештесних.

Однім одін душею між чудовищ,
 Я поучавсь творінням рук Господніх;
 Цуряючись невольницьких соборищ,
 Шукав одради в помислах свободних.

Я забував свою лиху годину,
 Не згадував про холоднечу ранню:
 И позирав на рідну Україну,
 Як на свою матусю безталанню.

Умерла ти, матусю Україно,
 У боротьбі із ворогом свободи;
 Вь кроні й руїні цвіт найкращий згинув
 Твоїй благодатній природі.

Умерла ти в своїй весні розкішній,
 Закрила ясні очі, склала руки.
 Побив морозь и твій первоцвіт пішвий,
 И ти нелюдзької дознала муки.

Умерла,—може ж, на твоїй могилі
 Цвіте калина, солов'ї співають?
 Ні! всюди мертво; тільки в домовині
 Тебе неситі черви розїдають

Умерла ти в своїй красі розкішній,
 Погасли очі, знемоглися руки.

Оце робацтво—ввесь твій плід велишвий,
 Твої синове, дочки и внуки!

Оце твоє насліднее потомство,
 Твоя святая пам'ять, вічна слава,—
 Мерзене, як ехидне піроломство,
 Гидке, як зрада підступна, лукава.

Вони в тобі взяли начало життя,
 Тебе й гризуть, аж поки догризуща
 До тих останків, що у материзні
 Ні на що вже нікому не здадуща.

Тоді почезнуть, як марá, вікчємна,
 Без образу, без назви, без ознаки,
 Жидівське смітте, підла грязь корчємна,
 Саможери, мизєрні гайдамаки.

Ти ж, паньматусю, перед Бóгом вічним,
 Мов перед сонцем раняшния росіна,
 Засяєш знову духом предковичнім,
 Бессмертва мати бідолахи сїна.

Воскрєснеш, нене, встанеш з домовини...
 Тебе я словом правди привітаю,
 И розіллєцця слава України
 По всій вселєнній, од краю до краю.

V.

Пророк. ¹⁾

Не мните, яко придохъ вовреши
миръ на землю; не придохъ во-
вреши миръ но мечъ...

Матвея X. 34.

Мните ли, яко миръ придохъ
дати на землю? ні, глаголю вамъ
но раздѣленіе... *Луки XII, 51.*

Якоже риза въ крови намочена
не будетъ чиста, такожде и ты не
будеш чистъ: зане землю мою по-
губилъ еси, и люди моя избилъ еси:
не пребудеш въ вѣчное время,
сѣмья злое. *Исаи XV, 21.*

Ви думаете, мир привіс я вам на зѣмлю?
Не мир, а меч, страшѣнве роздѣленіе.
Ні вашим молитвамъ, ні каяттю не ввѣмлю.
О ви, перелюбне и людоежерне племе!

Як загніздились ви понад Двипрѣм ширѣким,
Послѣв Господь між вас Маѳусаїла,
И повелів ѣму—незасліпимим ѣком
Вас мѣвчки назирать, щѣ кѣить ва́ша сїла.

И бачив він різню між рідними братами,
И кару їх Татарським Лихоліттем,
Перелюбки павів з Литвою та з Ляхами,
Святилища й церквї під мусором та сміттем.

Він бачив, як між вас владїки неписьмѣнні,
Мов ті Жидї, владїцтва купували,

Комѣри скриньями, вивѣм склепї підземні,
А гаманї й саквї грошїма начиняли.

Вважте, Маѳусаїл, як зажервѣ попівство
Щѣ вас наукъ свободних не пустило:
Щѣб убеспѣчити навѣки лихоїмство,
За чудотворніи ікѣви заступило.

А дїких розбишѣк, за приноси с пожарів,
Бес соромѣ лицарством звало славним,
Дарма щѣ й бесурмѣн и християн терзали,
Торгуючи в Криму ясіром православним.

Дивївся праведвик, як на Москві кривавїй
Хвостатий чорт у чѣрта сповїдався.
Немѣгѣ слів булѣ в розмѣві їх лукавїй:
Одїн кивнув—моргнув, а другий догадався...

И жив Маѳусаїл між лицемїрів тѣмних,
Аж пѣки ви й пісвї позабували,
Щѣ кобзарї пѣявї, на бенкетѣх корчѣмних,
Розбѣї, пожарї й хижацтво прославляли.

И возопїв святїй, мов Іов терпелївий,
На гибіщі порѣків українських;
И Бог ѣго прийняв, як бѣтько милостївий,
Без на́ших кудлаїв и голяків латїнських.

Тепѣр пророка шле з мечѣм в устах блискучим,
Щѣ вже між вас не буде нїмувати:
Роздїлить вас на ся, мов пѣломем жеручим,
И будуть вас синї и дѣчки проклина́ти.

¹⁾ р. X. п. 4, стр. 55.

VI.

Псалтирня псальма.¹⁾

Може, верну знову
Мою правду бесталанну,
Мое тихе слово.
Може, викую я з ёго
До старого плуга
Новий леміш и чересло,
И в тяжкі уруги,
Може, зб'орю переліг той,
А на перелозі
Я посію мої слёзи,
Мої щирі слёзи...

Шевченко.

Народе мій, ясірнику татарський,
Невільнику турецький найдорощий!

Народе мій, ехидний панський слуго
И польскої герою темний слави!

Народе мій, недобуку латівський,
Товаришу московської темноти!

Почёз еси в літописях чернечих,
Не згадують воювники про тебе.

Ідїть тебе твої сусіде мовчки,
И за твоє невільництво не платять.

Пропало вже й ехидство в тебе в серці,
Герої же ти хиба над Жидовою.

Не учися ні в Кгрєків, ні в Латїнів,
Темнотою и Москаля соромиш.

* * *

Народе мій! що нам тепер почати?
Невже во віки будеш спати й спати?

Народе мій! прокинсь на хвилину,
Та подивись по людські на Україну.

Народе мій! зб'орім очима поле,
Нехай на нїм не корениця горе.

Ми думками те поле заволочим,
Од Вісли до Кубані слізми змочим....

А що ж ми там для правнуків посемь,
Коли й шептать одно 'дному не смієм?

VII.

До старої баби.¹⁾

Како речете, яко ми мудри есмы,
и законъ Господень съ нами есть?
истинно всеу бысть трость лживая
книжникомъ.

Іереміи VIII, 8.

Старенька бабо, ти між нами, дітьми,
Премудроку здавалась, як Минєрва.

Не тим еси заважила в нас много,
Що прожила на світі літ чимало,

А тим, що из беззубими водївшись,
Старовиний, мов репяхів, набралась.

¹⁾ "X. II.", стр. 58.¹⁾ "X. II.", стр. 60.

Непережіване ловила ти обіруч,
И нам, малим, у запічокъ носила;

А ми, темвота, світу не видавши,
Няли тобі, як Соломону, віри.

* * *

Прийшла черга и нам про давні давна
Новим печкурникам оповідати.

Поткнулись ми с твоїми репяхами,
Та в них одін хибá верблюдь смакує.

Шкода малих магнатами лякати,
Що кров людську, мов упираки, ссали.

Регбеченця дитвора и з рандарства,
Що козаків держало під пати́нком,

А по церквах „на сла́вній Україві“,
Мов по шинках, бряжчало талярáми.

Не йме вже віри и кобзарським співам,
Що в них себе п'явці прославляли,

Порізавши людей трудящих, чесних,
Абó в ясир попродавши Татарам.

* * *

Нам сóром, а тобі, старá, байдуже:
Ти все своє дрібній темноті плешеш.

Плещи́, бо світ не перебу́де дурнів,
Котрі таких казок охочі слухать.

Туманити людей ти й не хотіла б,
Та се така тво́я брехли́ва правда.

VIII.

Компро́мис Ляхам.¹⁾

Ляхівъ гудьмо, та з Ляхами
будьмо..

Пословиця.

Твердий Русин на мякеньким
Ляхом побратався,
Делікатної розмови
У нього навчався;

Перейма́в у побраті́ма
Побут його панський,
И покинув свої давні
Норові простацькі.

Русин.

Добре нам уку́ні жити,
Па́не бра́те Ля́ше,
Що не ділеве між на́ми
Все надба́нне на́ше.

Тільки, де ні оберну́ся,
Де ні кину́ бком,
Всю́ди в мене луги, лу́ки
И поля́ широкі.

Навіть Чорне мо́ре, Ля́ше,
И те Ру́ським зве́нцям....
Чи й вонó ж нам бу́де укúпí?,
Як тобі зда́ецця?

¹⁾ „X. п.“, стр. 62.

Ти над Віслою узеньку
 Зайняв займанщину,—
 Як же мислиш розпростёртись
 На всю Україву?

Чи свагі ж у тебе стане
 За Лиман сягнути,
 И все древнє Русовище
 До себе згорнути?

Л я х.

Аби ти мене держався,
 Русине, мій брате,
 Буде наше панування
 На весь світ багате.

В оксамитах та саєтах
 Будемо ходити,
 Істи славно, и венгерське
 Пугарамі пїти.

Розпрострёмось, побратіме,
 Від моря до моря...
 Не завдасть нам ні Татарин,
 Ані Турчин гбрия.

У Москві ж раз по раз будем
 Здобиччю ділитись,
 И по всіх Німецьких зємлях
 Мужеством хвалитись.

Нехай зваяють передмурре
 Всеґо Християнства,
 Що стоїть з мечем на чаті
 Супротив Поганьства.

Нехай слава про нас трубить
 Въ золотїй труби...
 Віват, Польща! кохаймося,
 Побратіме любий!

Р у с и н.

Не загребай, Ляше, жару
 Руськими рукамі,
 Не лєстї мене своїми
 Пїшніми словами.

Спогадай, чим був ти спєршу,
 Як Оттєн великий
 Повелїя тобі лобзати
 Папські черевїки.

Відкіля взялись у тебе
 Гетьманї потужні?
 Хто круг тебе насторожив
 Мечі харалужні?

Русь дала тобі побїду
 Над Крижацтвом лїтним,
 Помогла тобі від Польщи
 Москву віджахнути.

Якь припєр же ти Грізнєго
 Москалюгу й дома,
 То за Руссю й се зробїлось,—
 Рїч усїм свїдєма.

Русь дала тобі Замбїйських,
 Сопігів, Жовківських...¹⁾

¹⁾ Ляхи мусять пицїатись тим, що принадили до свого культурного гурту таких руських людєй, як Замбїйські та Жовківські. Се нам сєром, що ми не виробили собі під виантїйщиною культури,

Вони ж тебе й визволяли
В каверзах москóвських.

А як гинуть під Хотинном
Мусив, пане Лїше,
Вивезло тебе з напасти
Славне військо наше.

Чи мінї ж та поступатись
Пóлем тобі й мóрем,
Щоб укóпи павувати
Пополám из гóрем?

Ні, пацуй одив, сподáрю,
Я ж мужикувати
Буду з рідною семиєю
У низенькій хаті.

І нікому не вкловюся
За свій хлїб у нóги;
А коли біда притїсне,—
Гáйда за .Порóги!

Л я х.

За Порóги? вáра, хлóпе,
Вáра, Хáме клятий!

Не дїждеш уже на Пóльшу
Турка підїмáти!

За твою хижáцьку вдáчу,
За твою завзятте,
Погибáло щі Цоцóрі
Нáше мїле брáтте.

И Хотинське через тебе
Склáлось Пóльщі лїхо...
Колиб ти не гайдабу́рив,
Всюди було б тїхо.

Оттакá ж то твоя щїрість,
Твої руська правда!
На дві кубка, мов гадю́ка,
Ввє́цця в тебе зра́да.

Хто прихили́ця до мене
Думкою свято́ю,
Тих попи твої визнають
Клято́ю Ляхвóю.

Одпу́равсь ти від Острóзьких,
Від Сопі́г, Жовкóвських...
Папу́щ ж тепер на тебе
Нáших Конецьпóльських.

Пере́пївають їх райта́рі
Всі шля́хи й дорóги,
Що верста́еш, як сам зна́еш,
Нїшком за Порóги.

Будеш, хлóпе, хоть не схóчеш,
В полі хлї́б робїти,
А ми з руськими туза́ми
Меди-ви́на пїти.

рівноважної з римською. От же нашим и тепер без усякого рівняння культурним од нас сусідам здається, ніби ми досягаємо на їх справді велику славу, згадуючи, що рід енаменитого Жовківського, так само як и великого Замойського, був руський. Один вельми поважний дослідник польської старовщини писав до мене між иншим: „На що ви хочете одняти в нас Жолківського?“—Я відписав: „Скажіте, спасибі вам, якá ваша думка про енане вам, давно вже напечатане королівське надання володимирського и берестейського владицтва а оццві покорителі Москви, Жовківського, котрє перекунив у нього Мелетій Хребтович и котрого він зрікся записсю в крóдецькій книзі за себе самого и за своїх дітей року 1580-го?“—На сей відпис не відписано мінї нічого.

И розділимо на віки
 Мужика с паніами,
 Нехай знає, чи годилось
 Гордувати нами!

Р у с и н.

Правду кажеш, пане Ляше:
 Пішки світу сонця,
 Не прихильця братами
 Люде до поробця.

Будеш нами, мов волами,
 Цілину орати;
 А ми будем ремикати,
 Свою думку мати...

Постеріг ти на дні кубка
 В Русина гадюку,—
 Weż ze s tego sobie, Ляше,
 Добрую науку.

Упливали и мивали
 Віки за віками,—
 Проливав кровцю я липцю,
 Ти—руську ріками.

Та ж то кров животочіва
 Наробила діва:
 Що не стане Русь Ляхвою,
 Пішки буде жи́ва.

Коли хочеш, Ляше, справді
 З Русинном брататись,
 Мусиш с пана чоловіком
 Громадянським статись.

Мусиш ту призвати правду,
 Що Русь Руссю буде,
 Дбкіль будуть руське слово
 Промовляти люде.

Обернися ж, Ляше, серцем
 Смирним до природи,
 Що втворює й чередує
 Царства и народи.

Помагай цвісти живому,
 Ховай мертва з нами,—
 И сини твої жживуця
 З нашими синами.

Рід приходить и проходить,
 Сбвце світить вічне:
 Все сникає, встаєцця
 Тільки чоловічне.

Воно—сбвце животворне:
 З нго сила й вбля;
 И беспечне щасте павське,
 И простацька доля.

До Шекспіра ¹⁾,

заходівшись коло українського перекладу його творів.

Видите, яко вси осліпоша, не
разумѣша смыслити.

Исаіи LVI, 10.

Шекспіре, батьку наш, усім народам рідний!
Чи чуєш, як зове тебе народ незгідний,

Приблуда степовий, наслідник розбишачький,
Що й дбєє чествує свій путь и дух козацький?

Світїло творчєства, Гомєре новосвіту!
Прийми нас під свою опєку знакоми́ту:

Дай у твоїм храму́ нам в́рварства позбу́тись,
На кращі почуття́ и задуми здобу́тись.

Нехай нас укротить душа тво́я вели́ка,
Нехай поки́не нас коза́цька во́ля д́йка,

Що крѡв'ю́ т́шилась, хвал́йлась пожа́рами,
Тумани́ла люде́й брехливими́ ві́стями,

Піснями́ сла́вила безу́мне гайдама́цтво,
Кляла́ культу́рників, як людоже́рне па́нство.

С культу́рників ес́ї найб́льший во́євода:
Ти—піш́ний цві́т и плід вели́кого наро́да.

Дай о́чі пра́внукам хижа́цьким просві́тити,
Твій ро́зум пра́ведвий слі́пим благові́тити.

¹⁾ „X. п.“, стр. 70.

До рідного народу ¹⁾,

подаючи́ йому́ український переклад Шекспірових творів.

Я ри́даю, як згадаю
Діла́ незабу́ті
Предків наших, т́жкі діла́!
Як-би їх забу́ти,
Я оддан би веселого
Ві́ку полови́ну!
Оттака-то сла́ва на́ша,
Сла́ва Украї́ні!

Шевченко.

Посты́дитесь стыд́ніємъ отъ
похваленія́ вашєго, отъ поношенія́
предъ́ Господе́мъ.

Іереміи XII, 13.

Не помина́йте пер́выхъ и вет-
хихъ не помышля́йте. Се азъ творю́
но́вая, я́же ны́нѣ возсія́ють, и ув́-
сте́ я; и сотворю́ въ пусты́ни путь,
и въ безводи́й р́чки.

Исаіи XLIII, 13.

Наро́де бес пу́тя, беш че́сти и пова́ги,
Бес пра́вди у за́вітахъ пред́ків д́ких,
Ти, що поста́в з безу́мної одва́ги
Гі́ркихъ п'я́нийць та розби́шак вели́ких!

¹⁾ „X. п.“, стр. 72.

Единий скарб у тебе—рідна мова.
Заклітний для сусідського хижачтва:
Вона твого життя міцна основа.
Певвійша над усі скарби і багатства.

Се голос луччих предків з домовини,
Тих душ святих, що марво погибали
У злігоднях Великої Руїни,
Котру старці твоїм триумфом звали.

О варваре! покинь триумфувати,
Та щервоній од соромі тяжкого:
Що всі сусіде мають що назвати,
А ти своїм не назовеш нічого.

Що захопив еси серед руїни,
Забрав усе великий твій добродій;
Жене тебе неволя з України,
И з рідним словом тулилася мов злодій.

На ж зеркало всесвітне, визирайся,
Збагни, який ти азійт мизерний.
Своїм розббем лютизм не пишайся,
Забудь на віки путь хижачтва скверний,
И до семі культурників вертайся.

XII.

Ода с Тарасової гори ¹⁾.

Тільки я мов окняний
И день и ніч плачу
На распуттях пелелюдних,
И ніхто не бачить,
И не бачить и не знає...
Оглухли, не чують,
Кайданами міняюця,
Правдою торгують.

Шевченко.

А я юродивий на твоїх руїнах
Марно слези трачу. Заснула Україна?
Бурьяном укрилась, цвіллю вацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогноїла
И в дупло холодне гадюк напустила.

Шевченко.

Чого ж ви чванитеся, ви,
Сини сердешної України?
Що добре ходите в ярмі,
Ще лучче, ніж батьки ходили?

Шевченко.

Чого ви, земляки, так носитеся зо мнєю,
Як дурень с торбою, або Антон с козью?

Я ваш кобзар, мовляв, поет національний,
Ваш вишший протопласт, ваш образ идеальний?

А ви ж, землячєньки, хто ви такі, скажіте?
Явїтеся без масок и дшущу покажіте...

¹⁾ „X. и.“, стр. 74.

Оттам-то задумів великих и спасєнних
Серєд панів жорстких и мужиків мизєрних!

Вже дваццять лїт лежy я над Днїпром Славyтом,
Та слyхаю, як ви зваї брязкаєтє пyтом,

Тим пyтом пaкосним, котрим себе скувaли,
Як Тyрчину й Москві ехїдно присягaли.

Обоx дурїли ви, обом копaли їмy:
Оцє ж и тїгнєтє дурнy москoвськy лямy.

Не лавцюгoм себе, брехнєю ви скувaли;
Брехвю и правнукам из рaбством завіщaли.

Я ваш кобзaрь, поет, прорoк ясновидючий,
Я вічний oбраз ваш, я дух ваш невміручий,

Ковчег наpодности, священний стяг свободи,
Що вас водїтїме y всі грядущї рoди....

Нехай же звaє той, хто сї глаголи чyє,
Що в вас мою святy могїлу скот руїнyє;

Що в вас Тарасова Горa Днїпрoм підмїта;
Що в вас готуєцця мїні дорoга бїта.

Покїну земляків Шляхoм Козацьким Дaвнім...
Та нї! не зупинюсь на Запорoжжі славнім.

Шукатиму душі y Тyрчина oдрaди:
Там бїльше знаїдецця, нїж на Вкраїні, правди.

Богдaновим їмy поклoном поклонюсь,
И з домовїною як нєбудь притулюсь.

А ви, земляченьки, щаслїво пробувaйте,
Брешїте, та менє y брєхні не мїшaйте.

XII. 1)

Варіяція пєрвої Давїдової псaльми.

Куй неенскушенное серебро, и
очистится чисто все: убивай нече-
стивыя отъ лица царева, и испра-
вится въ правдѣ престолъ его.

Притч. Солом. XXV, 4, 5.

Душе мєя убогая,
Лишенько съ тобою!
Упьемоя отрутою,
Въ кризі ляжемъ спати,
Пошлем думу аж до Бога
Его распитати,
Чи довго ще на сїм свїті
Катам панувати?

Шевченко.

Блаженний, хто прямyє битим шляхoм,
Котрий до ласoцїв уoяку погань вaдить,
Хто не трївoжицця спасєнним страхoм,
Що до погїбєли ширoкий путь провaдить.

Блажен, блажен той муж премудро вїдчий,
Що й не заглядyє, мовляв, до нечестївих,
Кoгo лестять бабї и молодїцї,
Що він собі мовчить серєд людей злослївих,

Та хїлицця під грїшничї закoни,
Та звaє, щo y день, а щo в ночї робїти;
Бабaм низькї oдвaжує поклoви,
И вміє молодїць десїтками любїти.

Ростé сей муж, мов дéрево роскíшне:
 Баби́ ёму́ що-днi корiнне поливають,
 Жiвкi ёго за слóво люблять пiшнe,
 А чоловiки iх великим обьявляють.

* * *

Я не такий, о Бóже мiй правдiвий!
 Я все прикидливе, усé зловрédно тáйне,
 Як чоловiк во iстину злосливий,
 Ясу́ю всюди, щоб бу́ло мiж мiром жiвне.

Не звáючи, чо́го до цéркви ходять,
 Вчаща́ю залюбки в ту нечестiву ра́ду,
 Де бра́чкики шука́ють и знаходять,
 Як в се́рце громади́н вселiти судъ и правду.

И не хили́сь пiд грiшничi закóви,
 Що грiшники веля́ть до iбти виповнiти,
 Притiснувши темнóти мили́ни,
 И заказáвши iм про во́лю мiркувати.

* * *

Не вже ж устóять ci лука́вi а́люки
 У те́бе, Гóсподи, на праведному́ судi,
 И предасi ти нас в катiвськi руки,
 И цáрству грiшників ко́нцi во вiк не бу́де?

Ти, Гóсподи, путь праведникiв зна́еш,
 И бáчиш дóбре путь ледáчих лицемiрiв:
 Про щó ж ти iм сей пóпуск пóпуска́еш?
 Побiй iх правдою, щоб iм нiхтó не вiрив.

XIV.

Нові Жиди¹⁾.

Нiсть ли писано, яко храмъ
 мой храмъ молитви́ наречется всьмъ
 языкомъ? вы же сотвористе его вер-
 тепъ разбойникомъ.

Марка XI. 17.

Старі Жиди́ буяли в синаго́гах,
 Нові́ буяють по святiх цeрквáх,
 И профанують рóспятого Бóга
 В свої́х ледáчих мiтарських дiлах.

И завда́ють ёму́ новí рáни,
 И тёрнием новíм ёму́ главу́
 Винчáють, и, мов чóрнi врáни,
 Вьiда́юцця в крiвáву плоть ёму́.

Та не зву́щаюцця над ним так мнóго
 Ба и „во двi вели́кого постá“,
 Як в óний час, що з рóспятого Бóга
 Створя́ть собі́ воскрéшшого Христá.

Воскрéс! воскрéс! и рáді, що не встáне
 За три́цять злóтих прóдани́й iм Бог,
 Очiма скóрби й iростi не глíве
 На святотáтний и ко́шунний торг,—

На сей базáр, де лицемiр дурпóтi
 У гóрло ллe животворя́щу кров,
 А хавтурний дерíт, увесь у злóтi,
 Нетíгам проповíдуе любóв.

Воскрéс! воскрéс!... нi, в вaс він не воскрéсне
 Серéд свої́х поругани́х святíнь;

¹⁾ „X. п.“, стр. 80.

Бо зніщив би ремéство вáше чéсне,
И був би вам у нéго всiм а́мiнь.

По шéлягу зложiлись ви кагáлом
На тридесят кривáвих срібняків,
И запасли́ся бéзлiч капiтáлiсм
На сто, на двiстi, на п'ятсiот вiкiв....

О Спáсе, мучений спасéнниками зли́м!
Покiнь iм всi твоi хра́ми и всi каплицi,
Ж жертвáми пишними, надáвнями царськими
И нáвiть лéптою смире́нною вдовiцi.

Вселiся в храм новий, в храм дýха живiтвiрний,
Що обiцяв еси́ создáти на ру́iнi:
Нехáй почéзне в нас жидiвський торг тлетвiрний
И вiра прáведна зася́е на Вкраiнi.

XV.

На спiвiдi ¹⁾.

Но правдой онъ привлeкъ сердца,
Но нравы укротилъ наукой...
Пушкинъ.

И славныхъ лѣтъ передо мною
Явились вѣчныя слѣды...
Пушкинъ.

Множество же премудрыхъ спасе́нiе мiру, и царь премудръ утвер́жде́нiе люде́мъ.

Прем. Солом. XXVI, 6.

Я не палю́ по капища́х кади́ла,
Не чаю́ вiд покiйникiв чудес,
Що чернь важкíми шáтами окри́ла
И низвелá на то́ржище з небес.

Не сту́каюсь я до царя́ и цари́ци
У чотирна́дцять золотiх ворiт:
Про мене, до iх пишної столи́ци
Позароста́в би вже траво́ю и слiд.

Я атеiст, що зна́е тiльки Бóга,
А чóрта и святiх не призна́є...
Нi, не ляка́йсь, душе́ мой убо́га;
И чéрти и святi про тебе́ є.

Я демаго́гъ, мовлявъ, що тiльки и дба́є,
Як па́рську си́лу си́лою зломить...
Душе́ мой! де царь умомъ сия́є,
Ти, мов раба́, гото́ва там служи́ть.

Згада́й, який ха́ос розбушова́вся
Пiсля того, хто не зляка́всь грі́ха
Скрути́ть ченця́, що ж жи́ру бiснува́вся,
Бо́ярина, стрiльця́ и козака́.

Воню́ча грязь пiв свiту затопíла,
И те́мрява кругомъ нас обня́ла,
А ди́ка во́ля мiром колоти́ла,
Як бу́ря чо́вном бес стерна́ и весла́.

Тогди́ мiж нас яви́лася цари́ци,
Супру́га божеви́льного царя́,
Як а́нгел га́рна, хiтра як лиси́ця,
Як де́мон злю́ща, му́дра як зми́я.

Передъ святíми ве́бо вiтчизни́ла,
Лукавникiв лукавствомъ обiйшла́,
И, що премудро́ любтих злюк души́ла,
Звелíла нам не памята́ти зла.

Оце́ ж, душе́, такі твоí святíи
Котри́х ти че́стауеш и люби́ш, а чорти́

¹⁾ „X п.“, стр. 82.

Пекельні,—о світе злочестивий!
О світе пакосний! їх по́вен ти.

Ти! мов свиня, гризеш и рвеш корі́нне
У дуба, що тебе годує жолудьми,
Не дбаючи, ким наше поколі́внє,
Якими убеспечене людьми!

Ти б їх, у святості твоїй мерає́ній,
З грі́хами їх, на ца́рство не пустив
Не дав си́йти їм у вік той те́мний,
Що сам себе ти му́чив и ду́шів.

Дозна́вся б ти, хто с ким обня́вся та́йно,
И хто підли́зам се́ла дарува́в,
И хто Ляхву́ ку́вдив правосла́вно,
И хто пожі́ свяче́ні підси́лав....

Згри́бають всю́ди греза́ хлопця́ вче́ні
Та вгонобля́ють твій леда́чий смак,
А кобза́рі виду́мують свя́че́ні,
Опра́вдуючи пра́дків-розби́шак.

Нау́ка, на невдя́чності ослі́пши,
З Нетя́мою по бра́цькі обня́лась,
И, мов п'я́ний п'я́ного ш ші́нку ві́вши,
В одній калю́жі з не́ю уляглась....

Споко́йся ж ти, ду́ше мо́я убо́га!
Твоє́ї не соро́млюсь наго́ті,
Хоть ате́їст я, тільки ж зна́ю Бо́га,
И є́ святі у ме́не и чорті.

XVI.

Ключ розуміння ¹⁾.

Щогла твоя преклонися, не
распустить в́трилъ, не воздвиг-
нетъ знаменія.

Исаіа XXXIII, 33.

А чванитесь, що ви Польщу
Колісь завалили....

Правда ваша: Польща впала,
Та й вас роздавила.

Шевченко.

Горе вамъ законникомъ, яко
взяете ключъ разумѣнія: сами не
внидо́сте, и входящимъ в́збра-
ните.

Луки XI, 52.

Од Лима́ну до Есма́ні,
Од Волги до Ві́сли,
Над наро́дом бестала́нним
Ворогі́ нависли.

Ворогі́.... Хто ж нам не в́рог,
И хто ва́пі дру́зі
С того ча́су, як ми крі́ились
У Вели́ким Лу́зі?

В́рог Ту́рчин и Тата́рин,
В́рог Лях и Німець,
И Моска́ль, що на́шу сла́ву
Оберну́в у ві́вець.

И пога́не й христия́не,
Жи́ди й като́лики —

¹⁾ „Х. п.“, стр. 85.

Всюди наша ворожнєта,
Як є світ великий

И в чужій землі и дома
Кожве з нас глузє,
Заїдає наш насущний,
Серед нас цанє.

Хоть нікого ми не любим,
Та ба! що робити?
Мусимо всім заволокам,
Ба й катам годити.

И чужі ми чуженіці
Въ рідній Україні,
Як пташина без гніздєчка
На німій руїні....

* * *

Ой чом же се, братте, чом воно так сталося,
Що край ми широкій, любий осягли,
Та в спадку неволя нам одна досталась,
А наше надбанне чужаків взяли?

Ми ж колись хвалились перед королями,
Що від нас и Турчин, и весь світ дріжить!
А тепер Москаль нас голими руками,
Мов п'явильць мизєрних, за чуба держить.

Марна наша слава, підле величання!
Прокляття небєсне впало на той Шлях,
На Давній Козацький, де гетьманування
Втратив над козацтвом гордий, пишний Лях:

Дніпрє висихає, песком засипає
Зєркало широкє прєдківських церкєв,
Де п'яне гультаїство трийста лїт співає
Про своє хижакство, про руїну й кров.

Не мечєм було нам Польшу воювати:
Розумом, талантом, словом тим святим,
Предковичнім скарбом, що в нас ні одняти,
Ні вкрасти не вдасця дєспотам тупим.

Чи в Ляха ж для слова не було свободи,
Або для таланта людакости, любови?
Розуму б Русина й іауїт не вшкєдив,
Коли він не зникнув посеред Москви.

Хто мечєм воює, од меча и згине:
Праведний завіт сей, сей спасєнний луч,
Втаїли віт тебе, утікацький сїне,
Ті, що в тебе вкрали розумівня ключ.

Самі не ввійшовши, іншим воспретили,
Ввійти у спасєнний гуманїзма храм,
И пекєльну злєбу в дїшах загнітили,
На лихо Ляхєві, Русі й Москалям.

XVII.

Гимн єдиному царєві ¹⁾.

Онъ между нами жить
Средь племени ему чужого; злобы
Въ душѣ своей къ намъ не питаль онъ; мы
Его любили....

Пушкинъ.

Ти наш, дарма що між бояр кудластих
На світ родивсь, як між ведмєдїв дїких.
Бєс тебе нам прийшлось би всім пропасти,
Бєс пєдвигів и праць твоїх великих.

Ми „праведним царєм“ тебе прозвали
Щє аж тогдї, як наші людєдїи

¹⁾ „X. п“, стр. 89.

З Мазепою та Шведом вкладали,
Не чуючи Полтавської побіди.

Коли поні хоть в тім не помилились,
Що всі святі та праведні душі
На небесах рядбчками осілись
И простягли до нас носі та уші,

То певно й там, де вже ані печали
Не відають, мовлія, ні воздыхання,
Вони тебе старшим своїм обрали,
Щоб ти впинів попівське глумування:

Що до небес драбину приставляють
Из молитов та приносів нечистих,
И в Вожий рай паливод посилають,
Старіх блудниць та йноків басистих.

Молю ж тебе, зопхні з небес драбину,
Щоб сторчаків летіли головами
На тих святош, що збівтали Україну
У розбавток своїми молитвами.

Патроне наш, заступнику небесний!
Одкрій нам пут в високі високості,
Справдешній путь, щоб грішний люд, та чесний,
Навідувався до тебе с пекла в гості.

Тоді з небес нам розум возсияє
Замість тих хмар, що стелюцца туманом,
И грішний мир святих тих розпізнає,
Що на землі живуть самим обманом.

Не розбавтком, ійцем здоровим буде
Замолева, затуркана Україна;
Настануть в ній твого покрію люде,
И випаде у тебе з рук дубина.

На небесах твій дух возвеселиця,
Внесь Руський Світ, мов сонце, осияє,
И славіна Олєгова столиця
Премудрого Петренка привітає.

И совершить над нею він крещенне,
Крещенне духом правди и свободи,
И ввійдуть з нею в приятне общенне
Прославлені культурую народи.

XVIII.

Гимн єдиній царіці ¹⁾.

Какъ ночью звѣздъ стезя по небу протяженна,
Дѣяній нашихъ цѣль въ потомствѣ возблестить.

Державинъ.

„Великий світ“, царіце наша рідна!
Погас еси, и тьма наш мир окріла:
Сліпуємо, сліпоти челядь бідна!
Приббркано усім орляткам крила.

Старі орли давно порозлітались;
Принадив їх Парнас, або Валгала;
На йграшку дітабрі ми востались,
Дрібноті, що після тебе настала.

„Великий світ“! ти справді світ великий
У фокусі зібрала коло себе,
Дарма що вік, роспущений и дикий,
Свою печать накладував на тебе.

¹⁾ „X. п.“, стр. 92.

Ми грішимо тепер не так широкко,
 І славиці своїй нічим не шкодим:
 Не зүздрить нас чуже на вчйву око;
 Тихесенько, мов кошенилка, ходим.

Та фокус наш проміння не збирає:
 Бо всюди тьма и мрок поголовний;
 Раби есьмо, и рабськи забавляє
 Наш ум язик письменників злословний.

Мов кажави о півночі вжахнулись,
 Протопласти гидкі чортів крилатих,
 На сьєво твоє вони метнулись
 И в золоті твої вчепились шати.

Не дівлячись, де чорне и де біле,
 Тебе кругом ся потвар сплямувала;
 Що знищила еси гніздб осіне,
 „Вовчицею голодною“ взивала.

„Вовчицею“ для людодів клятих
 И „ворогом“ для кровопийців люду
 Була еси: се буде памятати
 Культурний мир до віку и до суду.

Розбоями й руїною несїту
 Гадюку за Порогами ти вбила,
 И голову ехїдно ядовиту
 Залізною пятою роздавила.

Хвала ж тобі за зло для злих, царїце,
 И за добро для добрих та спасєнних!
 Хвала, науки любомудра жрице,
 Пророчице времєн благословєнних!

XIX.

До Шевченка ¹⁾.

O pieśni gminna! ty stoisz na straży
 Narodowego pamiątek kościoła,
 Z archanielskimi skrzydłami i głosem
 Ty czasem miewasz i broń archanioła.
Mickiewicz.

Тарасе, спогадай, як ти за нами
 Хотів летіть у вірей по морбзу ²⁾,
 Де вольна мати з вольними синами
 И дбчками пахучу щипле розу,

Любоби цвіт, знаменуванне мїле
 Блаженного життї на високбстях,
 Лестивий цвіт, як щастє легкокриле,
 Як сні про вірну дружбу в молодбстях.

Втішаюцця, свободою щасливі;
 Блищать над ними небеса бесхмарні;
 Сняють у сріблї та в злбті ниви;
 Понад пашнею китяхи янтарні.

Знудившися життем своїм мертвєцьким,
 Жадали ми у вірей полетіти,
 Де мєртвий камінь під різцем мистєцьким
 Встає живий, щоб віковічно жити;

Де полотнб пензлєване співає
 Очам про всі дива красї таємні,
 И вишшу ліпоту небєс являє,
 И тартара страшїлища підзємні;

¹⁾ „X. п.“, стр. 95.

²⁾ Зімою нещасливого року 1847-го.

Де нас музика до небес возносить
 И хори ангельські дає нам чути...
 Восхищене серденько смерті просить —
 На крилах у Гармонії заснути.

Мій рідний брате, перед нами море
 Всесвітні науки одкривалось:
 Втопили б ми у пім неволі горе
 И в воскресенні свободи обмивались.

Втопили б ми в тім морі всю мороку,
 Якá нам з малку голови морочить,
 И тягне нас од Заходу к Востoku,
 И азіяцтво вічне нам пророчить.

Лиха нам доля, брате, не судила
 Свої свіги на різні проміння,
 И душу, що цеволі придавила,
 В сцілющих нуртах волі обновляти.

За нами темрява півночня вгналась,
 У всеоружжі деспотства сліпого,
 И любба мрія, як мираж розпалась
 Від подиху москóвства навислого.

Ще не було Овідія й не буде,
 Якім ти ставсь над мёртвенним Ара́лом:
 Таких пекельних нот не чули люде,
 Які на серці в тебе звірство брало.

Ти десять літ з душею розлучався,
 Співав, мов соловей в кошечих лапах,
 Живий твій розум скристалізувався,
 Твій дух поник на каторжних етапах...

Заголосили по тобі Харити,
 И Україну сонну розбудили,

Устала мати: „Діти мої, діти!
 Тепер на віки ми посиротіли.

„Ой лелечко, мій дрібязок убогий!
 Москва 'б вас буде потирати руки;
 Поставить очі пробти вась, як рогги;
 Чого не звав дід, знатимуть унуки“.

„Ні!“ обізвесься знад Дніпра, кобзарю,
 „Світ не побачить Батия нового.
 Перепят встане на тебе, Москалю,
 Моє святе, моє пророче слово.

„О слово рідне! ти стоїш на чаті
 Предковікових пам'яток святині,
 В ясній, блискучій херувимській шаті,
 Як меч огнєвний, в нашій Україні.

„Грішив я тяжко, яко син наробу
 И вихованець олухів пісьмєнних,
 Що, в нас укравши, вкинули у воду
 Ключ розуміння, задумів спасєнних.

„Та, що скував я меч сей обоюдний,
 Тим од гніва Премудрости спасуся,
 Восресну чистий у великдень судний,
 И о спасєнні людзьким звеселюся“.

XX.

На незабудь ро́ку 1847¹⁾.

И уразумѣте истину, и исти-
на свободить вы.

Іоанна VIII, 33.

Не ховайте, не топчіте
Святого закона;
Не зовіте преподобним
Лютого Нерона.

Шефченко.

Скажіте нам, світильники народів
У темряві науки и природи,
Ви, що догледілись таємнихъ ходів
Народни́ї неволі и свободи:

Чи вам голіцця проклинати
Сліпо́го де́мова тісноти?
Чи мовчки спину підставляти,
Щоб катував вас до охоти?

Коли ми вік попередили
И, чу́ючи, що вже світає,
Віковце міру віччивили,
Нехай на не́бо позирає, —

Який проро́к ветхозавітний,
Який апосто́л благода́ти,
Який Ми́нбс, мудре́ць всесві́тний,
Звелів за се в темни́цю бра́ти?

Де пра́во те, чи на Сина́ї,
Чи на Голгбе́ї оглаша́лось,

Щоб рідне сло́во в ріднім краї
Розлу́кою з людьмі́ кара́лось?

Яко́му бо́гові уго́дно
Од се́рця се́рце одрива́ти,
И з моска́лями всена́рбно
На край Імпе́рії туря́ти?

Тобі, о бо́же біснуба́тий
В тісви́х, мов та невбо́ля, шта́нях,
Що вчив наро́д марширува́ти
И па́рив у холо́дних ба́нях!

Свободи вóрог, вóрог жи́зні,
Ти був вели́кий душогу́бець,
Катю́га ро́зуму в очі́зні,
На схóді со́нця мраколю́бець.

Нехай ра́би про тебе тру́блять
Врехню́ у труби зо́лотіі:
Іх че́рти в пе́клі приго́лублять,
Пора́дники катю́г лихі́і.

Тво́я сліпа́ и ди́ка си́ла
Була́ докóром Катери́ні:
Вона́ крива́вих злю́к душі́ла,
А ти розвóдив на Вкра́їні,

Коли́ мої уста́ мовчу́щі
Заговори́ли с по́вви се́рця,
Нехай в поля́, луги́ и пу́щі
Моя́ кля́тба перене́сєдця,

Щоб на́ші вбо́гі недорі́ки
Своі́х браті́в письме́нних зна́ли,
Як ча́сто вавило́нські рі́ки
Вони́ слі́зами доповня́ли;

¹⁾ X. п., стр. 99.

Щоб знало лїкание проста́цтво,
Як вся́ка пра́ведна слёзі́на
Прибли́жує свобо́ди ца́рство
По словесі́ Марі́ї Сї́на.

XXI.

До пекельного на́плоду ¹⁾.

Вы отца́ вашего́ діаво́ла есте,
и похоти́ отца́ вашего́ хо́чете
твори́ти. Онъ́ чело́вѣкоуби́йца бѣ́
иско́ни....

Іоанна VIII, 44.

Нема́ в вас між лю́дьми „серде́нька доро́гого“,
Ні бра́та, ні сестри́, ні жі́нки, ні дити́ни:
Ви любите́ себе́, себе́ и більш ні́кого,
О ко́дло ка́мянє ехі́дної ехі́дни!

Ви любите́ себе́ з уті́хами свої́ми, —
Кума́нне пота́йне з ма́мбною непра́вди,
Пере́шепти поча́ли из ни́цака́ми злі́ми,
За зра́ду бли́жнього́ од де́спота на́гради.

И в бра́ті, и в сестри́, и в жі́нці, и в дити́ні
Ви любите́ свого́ хижа́цтва підпо́мгу;
Щоб ши́роко ваш ри́д о́сівся на Вкра́їні,
Мурфе́те церкві́ та мо́литесь Во́гу.

Хто ви и аві́дкілі? хто пра́док ваш нечи́стий,
Що поро́дів на сві́т таку́ гидку́ гидо́ту?
Чи вже ж вам пра́оця́ созда́в той дух пречи́стий,
Що сби́цем рб́зуму осві́чує темнóту?

Ні, пра́док ваш сиди́ть в та́ємній преиспо́дній,
Де злість Ё́го кипи́ть и по́ломъєм пала́є,
Куди́ ввесь ри́д лю́дзкий, в ти́сноті́ безисхо́дній,
Герби́в пра́воти́ дарёмно́ поси́лає.

На ві́к одді́лено, до дня́ суда́ страши́ного,
Лука́вих од свя́тих безо́днею розлу́ки,
Як те́мряву́ густу́ від сї́ева ясного́,
Як пра́вду від олжі́, як ве́тям од на́уки.

И не досту́пиця ні́хто з великоду́шних
Втой та́ртар смертя́ний, що пліндрува́нням ди́ше,
Зви́дкіль до нас ле́тять ро́ї пані́в безду́шних,
А пра́во зве́рхности́ сам Вельзеву́л ім пи́ше.

Спи́ваємо, що сме́рть уже́ згуби́ла жа́ло,
И тру́бимо, що ад втери́в сво́ю побі́ду...
Ні, на́ше торже́ство ще́ й до́сі не наста́ло,
Соше́ствия во ад не ба́чимо и слі́ду.

Розве́рста де́нь и ні́ч пекельна́я утрба́
Рига́є за́сів сві́й на ва́ше бра́чне ло́же,
И плóдиця од вас та людоже́рна злба́,
Котрби́ подо́літь дух бла́гости не змо́же.

„Оса́нна“! кри́чите въ́ душі́ свої́й лука́вій.
Ти, що госпо́дствуєш в глибо́кій преиспо́дній!
Гряди́ во тьмі́ до нас, пекельни́й ца́рю сла́ви,
И в ві́вець оберта́й бла́гі діла́ Госпо́дні“!

Ні, те́мряво́ густа́! то́бі нас не окри́ти...
Не ві́чно бу́де лжа́ вяза́ти лю́дям ру́ки;
Почезну́ть, я́ко дим, дия́волові́ діти́:
Воскре́сне пра́вди Во́г у сї́еві́ на́уки.

XXII.

Покута козацького батька ¹⁾.

Ой Богдане, Богданочку!
 Якби була знала,
 У колисці б придушила,
 Під серцем приспала...

Шевченко.

Стою, гвету знов серце України,
 Паливода страшінний, з міді дитий...
 Чарнецький! ти мене добув из домовини,
 И в поломі спалив мій труп несійтий.

Великий воїне! шкода твоєї праці:
 Робітство ш черева могло скрізь розповзалося,
 И, на погібель двох славянських націй,
 Вампірами кривавими взялося.

Я стався джерелом людзької аліби,
 Прославленим ім'ям святів пекельну зраду,
 Носив Мазепу, Гонту, Пугача в утробі,
 Мутів історикам підсліпуватим правду.

Не стояло тобі паскудить рук лицарських...
 С перевертнів-Ляхів знайшовсь підліза клітний,
 Що, підлизавшись під лакеїв царськихъ,
 Порадив ім мене не тартару призвати.

З огню через огонь прикликано тіаху,
 И се стою, мов головешка тепла...
 Наказано міні вам завдавати жаху,
 Мої недобитки, щоб стереглися пекла.

Служив магнатам я против казачства службу,
 Султану присягав, еднався из Москалями,
 Козацькими дітьми платив Орді за дружбу,
 Моливсь мощам, и радивсь из відьмами.

За се судилося міні зорнути з аду,
 Щоб диким варварам, у їх темноті дикий,
 В запекле серце влить пекельную одраду,
 Культурникам на жаль и стид великий.

Европо, мати чесних душ! дивися,
 Яку тяжку нести покуту мушу,
 И за мою ехиду, хижу душу
 Перед престолом правди помоліся.

XXIII.

Божий суд ¹⁾.

Głucho wszędzie, cicho wszędzie...
 Co to będzie, co to będzie?

Mickiewicz.

Про зелені садів,
 Про пахучі цвітів
 Ми бувало під кобзу співали;
 А тепер мовчим,
 Мов сном вічним спимо:
 Ні охоти, ні гласу не маєм.

Коли ж чує від нас
 Хто сумний, тихий глас,—
 В наших снах грізне щось таїця.

¹⁾ „Х. п.“, стр. 105.¹⁾ „Х. п.“, стр. 107.

Мов на кришахъ сніг
Завивають в ночі,
Мов голосить Миньрвина птиця.

Хто когб не злюбів,
Хто кому зло зробів,
Віщі струни на те не вважають:
Мов ворбжу ходу,
Вони чують бідү,
Серце сумом и жалем сповняють.

О, великий нам жаль
И на серці печаль!
Тяжко, важко Україна сумує,
Що темноти повки
Облягли двір царський,
А просвічена правда німує.

Заговбрить вона,
И до самого дна
Перевбрне лукаву споруду...
А поки до воїни,
Ти нам, кббзо, дзвони,
Та приближуй день Ббжого суду.

О, настане страшний!
И, мов дзвін голосний,
Заговбрить наш край велелюдний.
Од кивці до кивці
Стрепенуця серця,
И покинуть свій сон беспробудний.

Хто когб не злюбів,
Хто кому зло зробів,
Зрозуміє богатий и вббгий,
И огбнь правоті
Осия хаті,
И церкві, и царський чертбги.

XXIV.

Молітва ¹⁾.

*Присвячена Дбкторові Пулюбві,
на спбмив збрявої нбчи на Вкраїні, в Хуторі.*

Ничто! но Ты во мнб сіяєшь
Величествомъ Твоихъ добротъ:
Во мнб Себя изображаєшь,
Какъ солнце в малой каплб водб.
Державинъ.

Всевішній! я Тобі молюся,
Молекул кбмоса Твого...
Де ти, хто ти,—даремно ббюся,
Ні, не збагну во вік сбго!

Во вік наїці не обняти
Всбго, щб Ти создав есі...
Даремно рбзум наш крилатий
Шукає краю небесі!

Звемігшися, на ту пилінку
Спускаєцця, що ми звемб
Вселенною,—що на хвилінку
Ії в імперіі рвемб.

И тут безбдня животбру,
И тут премудрість бес кивці...
Однаково горі и дблу
Сияє світ Твогб лиця.

Молюсь, не дай міві з росцукн
Зректіся рбзumu могб:

¹⁾ „X. п.“, стр. 109.

Нехай не гасне світ науки
В проміннях сієва Твого.

Нехай мій дух, в земній юдолі,
Не знижуєця до звірят;
С Твоєї пресвятої волі,
Нехай во віки буде свят!

XXV.

Епілог. ¹⁾

Сей же есть судъ, яко свѣтъ
прииде въ міръ; и возлюбиха че-
ловѣцы паче тму, неже свѣтъ: бѣша
бо ихъ дѣла зла. Всякъ бо дѣлающъ
злая, ненавидитъ свѣта и не при-
ходитъ къ свѣту, да не обличатся
дѣла его, яко лукава суть.

Іоанна III, 19, 20.

Так мѣза хуторна неznана,
Во ймя Бѣга всеблагѣго,
И до Ляха озвалася пана,
И до слуги ѣго лихѣго,

И до того, хто сѣту лапу
Ссав у берлѣзі сѣтні рѣків,
Хто проклинав святого папу
Серед своїхъ святихъ прорѣків,

Котрі „Антихриста“ цурались,
Свого сопѣрника в обмані,

И лучче дѣмона вмудрились
Держать хрищеній мир в тумані.

Браті! забудьмо давні чвари
Та засвѣтимо свѣтло вкупі,
Щоб хижакі не пирували,
Як звѣр в ночі на людзькимъ трупі.

У них одна пекельна рада,
Дарма що, рвучи нас, гризущця:
Щоб не довідалася громада,
Звідкіль їх ласощі берущця.

Щоб не обурилася темнѣта,
Засліплени розкривши очі:
Чогѣ на мир така тѣснѣта
И тьма у день, мов серед нѣчи.

Шкода мечѣм нам воювати:
Бо дѣка сила силу дѣку
Ехидно стане викликати
Серед торжѣственного крику

За віру, за царі й Россію,
Аж поки знов на сѣтню рѣків
Запрѣ в ярмѣ парѣду шійю,
Помучивши ѣго прорѣків.

Ні, свѣтла, свѣтла, більш нічѣго!
Сим визволим слѣпѣго брата:
Не буде суеслѣвить Бѣга,
Не стане вихвалити кѣта.

¹⁾ „X. п.“, стр. 111.

Славянська ода ¹⁾.

*Відгук на панславистичне гукання по Європі Російського
архистратига Скібелева.*

Славянські ль ручьї сольються въ
Рускомъ морѣ,

Оно ль изсякнеть—вотъ вопросъ!

Пушкінъ.

Обманщице, кого ти не лестила,
Кому м'яких не слала ти перин?
Ще мало ти людей занастила,
Що вірили обіцямкам твоім!...

„Святою“ ти себе провозгласила
И небеса під себе осягла,
А на землі твоя нечиста сила
Славянську кров сторіками лила.

Обняти світ залізними руками
Силкуєся, щоб людзькому уму
Спорудити с продажніми попами
Вселенську безвиходну тюрму.

И всіх Славян скликаєш во єдино:
„Зливайтесь: я—море, ви—руч'ї...
Корітеся и нахилийте спину,
Хилітеся під присуди мої.

„У мене ви дознаєте впокою,
Як праведні у Бога за дверми:
У багнищі, стоячою водою,
Гнистимете з москівськими людьми.

„А як на вас коли, в лиху годину,
Воздвигне враг безбщадну войну,
То виріже вас тільки половину,
А там прийду и вас обороню“...

Да славицця Нарód-Освободитель!
Да шествує во слідъ ёму бідá!
Да буде він во віки побідитель!
Да ллєцця кров славянська, як вода!

¹⁾ „Обвіт“. Ві Львові, дня 25 лютого 1882. Рочникъ II. Число 14

МАГОМЕТЪ И ХАДИЗА

ПОЕМА.

Замість переднього слова про Магомета.

Ще як він був незваний и вбогий,
полюбила його багата вдова в Мекці, на имя
Хадиза, и хоть у его рідному краї було
в звичаї многоженство, не засмутив Маго-
мет свої дружини ні однією соперницею:
додержави вірности дванадцятьчотирі роки,
поки жила вона на світі. Як зробивсь він
першим чоловіком між Арабами, одна з най-
вродливіших женщин, Аеша, сказала ему
раз: „Чи не стара ж у тебе жінка? чи не
посилає тобі Бог мене за луччу дружину“?
— „Во имя Бога, ні відказав Магомет. Не
можє бути луччої дружини над неї: бо ві-
рувала вона в мене тогді, як люде мною
поневіряли, підвляла мене вбру тогді, як
був я вбогий и як мене гонено“.

Дрепер.

Не говори зо мною про кохання,
Про житті цвіт, про щастя... Ти не знаєш,
Яку своїм дівочим залиціням
Тонку струну в душі мої торкаєш.

Аешо любба, соняшне серденько!
Ти всі квітки хотіла б осияти,

Заговорити с кожною любенькою
И приголубить, як дитину мати.

Та мій цвітк незримо процвітає,
Незримо діше сонця красотою:
Над ним и в день и по ночам силе
Світїло щастя вічною любовью.

И поки тху могó, поки Аллаху
Угóдно на землі мене держати,
Не буде той, хто не доступен страху,
Очіма иншої собі шукати.

Ти кажеш, лучча, крапша? Ні одної
Нема на світі луччої й не буде....
Во имя Бога, красоти такої
Не бачили ніколи грішні люде!

Возьми у мене очі, подивися
На неї з висока, з небес пречистих,
Звідкіль всі помисли святі взялися
И чувства праведні сердець огністих.

Як в глибиню бездонну океана
Аллах всезрічим прозирає оком,
Як до схід сонця над ночним туманом,
Зорі над сонним світилиця востоком:

Так в Магометову прозріла душу
Хадиза, Боже око, сонце ясне,
И зрозуміла все, про що я мущу
Віщати миру, доки й жизнь погасне.

Я був малий, миверний и незнаний,—
Вона мене між тисячами вдріла,
И золото й верблюдів каравани,
И всю судьбу міні свою вручила.

Менé лихá тисни́ла ворожн́ета,
Вона́ мов скéля при́ міні́ стояла,
И оклеветаного Магомéта
На всю вселéнну́ю б не проми́няла.

Тиня́вся я проми́ж людми́ чужи́ми, —
Вона́ міні́ мов сонце осми́халась,
И помишлénнями́ її́ святи́ми
Моя́ душа́, мов пéрлами, вти́шалась.

У нищети́ я не́ю був багáтий,
В багáцтві не́ю був я милостивий:
Вона́ робила́, що з моéї хáти
Ути́шеним вихóдив нещасливий.

Нехай Аллáх усю́ красу́ по світу
В оди́й алимáз бесцiнний позби́рає, —
Не заси́яє він так Магомéту,
Як дух Хадйзи́ перед ним си́яє.

Проло́г.

I.

Роски́нулась еси́ по всiй землí ширóко;
Импéрия́ Всеми́рна звéсья згóрда.
Моря́, землí и все на нiй, що́ бачить óко,
Усе́ твоé, невóля и свобóда.
Свобóда тíсячам, невóля миллíонам:
На тiм стоíш, пану́єш, порядку́єш.
Все покори́єдця тоби́ й твоíм зако́нам,
А хто б опéрсь, до ко́рени зруйну́єш.
Так пра́виш світом ти и над царьми́ царю́єш.

II.

Оди́н був тíлько царь, та не від сéго ми́ру,
Що нéхтував страшну́ твою́ поту́гу.
Носив коро́ну він не тéрну, а порфи́ру
С карма́зину, невірам на на́ругу.
Ти віддала́ й ёго́, черéс свого́ Пилáта,
Лихи́м Жида́м на муку́ й на пропáття;
И хоть бу́ли в тво́го́ помíті ру́ки кáта,
Та заслу́жила́ вíчне ти проклáття.
И не спасé тебе́ ни́ ро́зум, ни́ завзя́ття.

III.

Прóкли́в Господь́ всі́ пять сто́лиць твоíх вили́ких
Почáвши вíт тебе́, Ерусали́ме:
Росси́яв Жи́дову́ проми́ж чужі́ язíки..
Тебе́ ж остáннього́ проклíв він, Рíме:
Щоб ти побáчив, як стовпи́ твоí круши́лись,
Що ти на них сво́ю́ главу́ возно́сив,
Як там по íншому́ зако́новí моли́лись,
Куди́ новí скрижа́ли ти приво́сив
И, замість Гóспода, себе́ в них превозно́сив.

IV.

На всiй импéрії, що́ Рíмською прозва́ли,
Лягла́ печáть проклáття страшно́го,
Що́ ду́ха Бóжого в живóму не позна́ли,
А з мёртвого́ собі́ зробили́ Бóга,
И поглуми́лися над пра́вдою свято́ю,
Котро́ю дух наш, як вінцем, си́яє,
Над вíчним Боже́ством и не́ба висото́ю,
Куди́ умом ніхто́ не досяга́є,
Котру́ оди́н Творéць все́го живóго зна́є.

VIII.

Озв'явся був протів великого скандалу
 Святий філософ, Нестор Цариградський,
 Та оддаво єго безбожним на поталу,
 Що їх родив на світ владика адський;
 Замучили єго, як и тогб, що Богом
 Зробили мертвого, на глум розсудку:
 На клеветі клевет нагромоздили стбгом,
 А з мук єго тяжких зробили шутку,
 Приправу до свого жерецького прибутку.

IX.

„Ой хто б нам дав крилі, крилі мов голубині,
 Мовляли тайкома Несторіяне,
 Щоб звіцці нам летіть в далекі країни,
 Покінувши се збрисше погане!
 Особмося, браті, як птах на зді високім,
 Ратуймо чистую любові науку,
 Злучаймо праведність из розумом глибоким,
 Нехай достанецця від діда внуку,
 И всолодять єго потомкам жити муку“.

X.

И забирали все своє добро уббге,
 И до степів Арабських прямували,
 И, проклинаючи золочені чертоги,
 Собі хаті в пустині будували
 И вірні, бачивши, що сі Несторіяне
 Нембв свічки у Церкві погасили,—
 Як серцем и умом справдешні Християне,
 Притулку серед них собі просили,
 И пірох від чобіт Цариградський обтрусили.

Пісня перва.

I.

Аравия... Се тут Египецькі божийша,
 Онуфиси та Мнєвиси забулись;
 Се тут, скитаючись бес хатвєго жилища,
 Жиди до Господа свого вернулись.
 Тут, на горі, гримів кріз тучи глос Бога,
 Єдиного предвічного Владики;
 Тут поломъем в ночі значилася дорбга;
 Тут сявом сияв прорбк великий,
 И покоривсь єму в пустині камінь дикий.

II.

В землі, рекоміи Уц, мудрець тут проявився,
 Що Бога звав на суд за гбре жити,
 И перед ним умом и серцем покорився,
 Як полились величнї укоризни.
 Упавши ниць, тремтів од слбва, як од грбму,
 Все твориво в душі одмалювалось
 И Богу вишвєму, єдиному святому,
 Бессмертна в серці піснь овв'алась,
 Нарбдам и вікам насліддем вічним сталась.

III.

Аравие! ти, мов той ум фундаментальний
 На камені твердому оснувалась.
 Ти маєш стрбгий вид, задумчиво-печальний,
 И Камнистою в сусід назвалась.
 За те ж тебе, лихі сусіде оббегали,
 Не товпились в суху твою пустиню.
 Твої джикгитарі тираниї не звали,
 Хранили волю й правду, як святиню,
 Творили сильним суд, а вббгим милостию.

IV.

Аравіє! ти, мов той Бедуїн ревнивий,
 Каміннем та песком обгородилась,
 Сховалась од чужих у затишок щасливий,
 Над морем, як над зеркалом, схилилась,
 Там раєм пишним ти, барвистим зеленіла,
 Про твої оазис мореходи знали,
 До тебе паруси носили їх, мов крила;
 Щасливою воні тебе прозвали,
 И про тебе казки дивовижні казали.

V.

С тебе, Аравіє, с твого двойного лона,
 Як з древньої Юдеї й Самарії,
 Повинен в мир прийти новий творець закона,
 Возвищений, як бий Сив Марії...
 Вже він прийшов, пророк, пустині просвітитель,
 И шествує, незваний ще нікому,
 Ні рідичам близьким, од них далекий житель,
 Ні рідній неньці, ні собі самому,
 Спасених задумів поету мовчазному.

VI.

Не ключа журавлів по над степом неслася,
 Не з вірею летіли сірі гуси,
 Не нязка байдаків по морю простяглася:
 То стенові човни плили по сусі.
 Беспарусні човни, безвесельні кгалери,
 Гуськом плили и плывучи хитались:
 Двугорбі вьючаки, цибати дромадери
 В песку глибоком немов купались,
 И порохи стовпом за ними підіймались.

VII.

Се з Мекки караван до Сирії прямує,
 Из здобиччю морських пучин глибоких,
 Щоб накупить всього, що жінчину чарує,
 И нарядить Арабок яснобоких.
 Корали дорогі та жемчуги Цейлонські,
 З бальзамами, албем, комфорю,
 Навьючать караван блаватусом Сидонським,
 Кармазином, серпанками, тафтою
 И білою, як на Ливані сніг, габбою.

VIII.

Та Магомёт не мав у всьому каравані
 Ні зернятка. Се все було Хадізи,
 Багатої вдові, між паніями пані,
 Що торг велá від Инда до Тавризи.
 Він—хлопець молодий, її підпарубочий,
 Вдовиченко убогий та вродливий,
 Псував не знаючи солодкий сон дівочий...
 Високий був, рум'яний, чорнобривий;
 Мов та Полярниця, ясні блищали очі.

IX.

А голос—водонад, гучний, дзвінкий, гримучий,
 В саду в Хадізи, у раю земному,
 Що ріве кристалем з нахиленої кручи
 И по песку шумує золотому.
 Ніхто в Аравії на дикій кобиліці,
 Що в табуні залигало арканом,
 На віхрі степовім, блискавковогій птиці,
 Не мчавсь таким орланом-гурриканом:
 Так тільки смерті дух летить над океаном.

X.

Ніхтò стріли в орлá так не пускав високо,
 Не здобував ёго з за хмар летучих;
 Ніхтò не поринав у море так глибоко,
 И в гёрці не гуляв, так гордо звучи.
 В розмóві ж и дідй ёго остерегáлись,
 Щоб не довів до соромá стареньких,
 А друзі рóзумом живйм ёго пишáлись,
 На нёго надились дівчáчі пеньки,
 И бігали за ним хлопята молодёвські.

XI.

Хлопят любйв, з дїтьми, мов сам дитина, грався.
 Вони ёму здавáлися пташкáми;
 Их рéготом та скóками втішáвся,
 И веселївсь забутими піснйми.
 А посли пустотні впадав у сум глибокий,
 Під пáльмами ховáвся мовчязливий,
 Скитáвся по камяній пустині одинóкий,
 Мов заходень, стратёнець нещасливий,
 Серед чужйх людёй безлюдник боязливий.

XII.

То не була журбá, що він малй и вбогий
 Поміж великими багатирáми;
 Що цілий ёму не брють круторóгi,
 Не ходять кóні в нёго табувáми;
 Що чабанй отáр у нёго не пильну́ють;
 Що не ёго верблюдй каравáном
 Од моря Крáсного до Чóрного прямують;
 Що не зову́ть ёго великим пáном,
 Ні шейхом-дідичем, ні князем, ні гетьмáном.

XIII.

Журйвся він, чогó ёго нарóд кумйрам,
 Мов Гóсподу живóму, покланйвся!
 Чому́ славетникам, тим шейхам, тим емйрам,
 Так як ёму, Бог жйзні не являвся!
 Про Бóга жйзні він, ще хлопчиком маленьким,
 Чувáв у Бóзрасі, фортеці Кгрёцькій,
 Як в Сйрню ходйв из дідусём стареньким
 Та гостювáв в обителі червёцькій,
 И снйвся ёму той Бог в землі ёго отёцькій.

XIV.

Там, в Мёцці гóроді, над водянйстим лóгом,
 В найстаршому зо всіх старйх святйлищ,
 Стояло годовйм, чи повсякдённим, крúгом
 Трі сóтні шістьдеся́т гидкйх страйлищ;
 А серéд них лежáв, замість живóго Бóга,
 Бездушний камінь, що упáв из хмáри
 И назначйв що-днй чудóвища свято́го,
 Щоб честь ёму и шáну воздавáли,
 Твори́ли молитви́, ака́фисти співáли.

XV.

Гордуючи дурнйм, жерёцьким суевірством,
 Завóдив Магомёт про нёго мóву,
 Та, за рахованим попівським лицемірством,
 Перёпято дорóгу ёго слóву,
 И названо ёго недóвірком прокля́тим,
 Що по дідáх насліддя не шану́е,
 Шо, догоджаючи вольнодумцям завáйтим,
 Перёкази спасённицькі руйну́е,
 И рóзумом мирськйм гріхóвно коверáуе.

XVI.

„Во ім'я Бога, ви, що звійшли просвітілись,
 Ви, що з небес премудрість осягнули,
 Що для громадського спасення народились,
 И весь народ у темряву втягнули!
 Промовив Магомёт жерцям серед Кааби:
 Возьміть мечі Дамаського ясного,
 Що на ёго булат не впало око баби,
 И виберіть бойця вайголінного,
 Котрого чествують по всій землі Араби.

XVII.

Я, сирота малий, убогий и незнаний,
 Що в Бозі вся моя надія й сила,
 Пійду ш шаблюкою на першого між вами,
 И Асмодёю обрубая крила,
 Коли сі кам'яні боги очима бачать,
 Коли сі глушави ушіма чують,
 Нехай вони тому кінєць из нас призначать,
 Кого жерці безбожним именують,
 Недовірком зовуть, кощунником плямують“.

XVIII.

Тоді шчинився гук в святілиці страшєнний
 Всі кулаки угору підіймали.
 Заверещав народ, завів, мов пес скажєнний,
 Жерці одєжу на собі подрали.
 Сто рук жорстких, міцних вхопило Магомєта,
 И волоклє ис капища на страту.
 Кипіла клєкотом жерєцька ворожнєта,
 Бєс сїду віддавала в руки кату,
 И обіцялась дати с Кааби щєдру плату.

XIX.

Під сей безумний час Хадїза з улемами
 Несла в святілице дарї великі,
 Щоб караван жерці своїми молитвами
 Перевелі черєс пустині дикі.
 Побачивши свого кохання молодого
 В руках у душманів лихих, запєклих,
 Мов у стальних кліщах и лєдьві вже живого,
 Озвалась у словах віжних да теплїх,
 Черєс приятелів и слуг своїх дотєпних.

XX.

Як віск од сонєчка, так зм'яквули від злєта
 Лихі жерці. Пригасла ворожнєта,
 И навіжєнная, розлєчена темнєта
 Покинула душити Магомєта.
 И, вирвавши из рук попихачів жерєцьких,
 Хадїза в караван ёго послала,
 У Сїрию, до городів торгових Кгрєцьких,
 Йти черєс оухі степі казала,
 И так слуги свого від смєрти рятувала.

XXI.

Синаю, горо славна и святá во віки!
 Чи чєш, хто се, в образі смиреннєм,
 Наближивсь до тебе? Се знов пророк великий,
 Крушитель идольства в вертепі темнєм,
 В вертепі, де попи прославились розбєм,
 И „чорну дань“ на дурнів наложили,
 И заповідали нам, щоб гайдамацьким бєм
 И ядом вєтєму людєй душили,
 А ім, из віку в вік, сліпючи служили.

XXII.

Загледівши твою священну вершину,
 З верблюда сів слуга Хадізи дивний,
 Роскїнув підрану в Каабі жупаніцу,
 И сотворив нама́з, обряд старинний.
 Крижём простёршися, облобизав ту землю,
 Що вождь Израїльський топтав ногами,
 Як пищу з небесї випрошував даремню
 И воду с каменя точїв річкама,
 И наповав на́рід з верблюдами й биками.

XXIII.

Був ранок, и земля ще тільки нагрівалась
 Під по́дихом ночнї прохолоди.
 Кріз прозорний туман, гора Синаї здавалась
 Ковче́гом золотім, вінце́м природи,—
 Ковче́гом тим святїм, що двбе херувїмів,
 Таїнственними крі́льми осїніли,
 И бесті́лесного Влади́ку серафі́мів
 У сяєві своїм изображали
 Перед ті́лесними Израї́ля оча́ми.

XXIV.

„Якбю був еси́ ти си́лою патхце́ний,
 Проро́че Бо́жий, ду́ху яснозря́чий?
 Промовив Магоме́т в душі́ свої́й смире́ний,
 В душі́ на пра́вду и лю́бів гаря́чий:
 Чого́ жезлу́ твоему́ и ка́мінь покоря́вся,
 И не́бо слухало тво́го глаго́лу?
 Як ти над всі́ грі́хї Израї́ля підня́вся?
 Як серед блискави́ць зійшо́в на го́ру,
 И удосто́ївся из Ві́чним розго́вору“?

XXV.

Стояли всі́ круго́м и диво́м дивува́лись
 Тому́ нама́зові́ серед до́роги,
 Покло́нам тим зе́мнім, що з ні́ми вирива́лись
 Слова́ які́сь душе́вної тревóги....
 „Ось слухай, Магоме́т, сказа́в ота́ман си́вий:
 Ми ба́чимо, що ти, чере́с ту сва́рку
 Ж жерцями́ в ка́пищі, зробі́всь мов юроді́вий,
 А був ти хлопець ду́же до́брий з ма́лку,
 И ба́чити тебе́ та́ким химерні́м жа́лко.

XXVI.

„Та ще ж Хаді́за нам, коха́на на́ша па́ні,
 Нака́з дала́—тебе́, як о́ко в ло́бі,
 В до́розі бере́гти. Святе́ її́ бажа́нне:
 Бо так тебе́ терза́ли там жо́рсто́ко
 (Отсі́ самі́ слова́ ми́ні вложи́ла в у́хо),
 Що, дивля́чись на тебе́, вся тремті́ла,
 Коли́б не ви́зивнув еси́ між злю́к и ду́ха....
 И відойти́ до до́му не хоті́ла,
 А все то́бі у слі́д, мов си́нові, гледі́ла.

XXVII.

„Ще́ ве́льми моло́да, сестра́ то́бі лі́тама,
 Та не бу́ло ді́тей в її́ ста́ро́го,
 То й ми, отама́ні, її́ здаемо́сь си́нама.
 Пожа́лься, Бо́же, ві́ку молодого́!
 Каза́в ми́ні фа́кір, що хо́че йти́ в че́рниці
 И все до́бро на манасти́р одда́ти:
 Тако́ї дру́гої й не зна́ю молоді́ці,
 Вона́ не па́ні нам, а рі́дна ма́ти:
 То му́симо́ їй, якь возмо́жем, дого́ждати.

XXVIII.

„Встань, Магомете: ось колодизь при дорозі,
 Що людям не дає від згаги вмерти...
 Хтось викопав ёго у помислах о Бозі:
 Надписано: Благотвори й до смерти.
 Тут буде нам гаразд верблюдь попаса́ти.
 Поснідаймо: бо ти вже цілі сўтки
 Не їв, не пив води, мов хочеш помира́ти...
 Тебе гніту́ть якісь таємні думки....
 Молісь, то й закінчи́ш не совістю раху́нки“.

XXIX.

—„Раху́нки с совістю!... Ось подиві́сь на зору,
 Як перлами лилію обси́пає,
 Або́ на лебеді, як плещу́ця по морю:
 Так дух мій пе́ред Госпо́дом си́йє“.
 И Магоме́т уста́в, и ви́ріс пе́ред ни́ми.
 Товари́ші ёго́ не впізна́вали....
 Які́мись дивни́ми, усі́м немов чу́жыми,
 Ёго́ и по́стать и облі́чче ста́ли.
 Всі́ оступі́лися, ззира́лись и мовча́ли.

XXX.

„Госпо́дь мене́ кре́пить не хлі́бом, ї́ншим бра́шном,
 А напо́їв водо́ю благода́ті:
 Трапезува́тиму під небеса́ми сма́шно.
 На тій горі́, мов у царські́й на́латі“.
 И пі́шки він пійшо́в степо́м од карава́на—
 (Ні́хто не смі́в ёго́ впиня́ть слова́ми),—
 И в ма́реві сві́тівсь, мов серед океа́на
 Си́йє молоді́к між тумана́ми.
 Диві́лись ё́му в слі́д, розво́дючи рука́ми.

XXXI.

„Хлопята! обі́звѣвсь акга́, ота́ман си́вий,
 Возьмі́ть ви по шма́тку́ паві́дла з ме́дом,
 Сіда́йте на свої́ бахма́ти довгогри́ві,
 И і́дте на́зирце́м за Магоме́том.
 Лу́ки и рати́ща за́вдалегі́дь готу́йте:
 Бо в тій горі́ непевно́ по байра́ках,
 Мов на розбі́йника, на зві́ря там ча́ту́йте...
 Не зна́є Магоме́т из ро́ду стра́ха:
 То ви гледі́ть, щоб як не згі́нув бідола́ха“.

XXXII.

Розлі́гся карава́н при степові́й дорозі́,
 На вко́лішки попада́ли верблудь.
 Мов у чума́цькому укла́дистому́ вба́ї,
 Харче́й у вью́ках по́вно и посу́ди.
 „Неха́й в Эде́мі то́й мов па́льма процві́тає,
 Хто ви́копав коло́дизь се́й спасе́нний“!
 Рече́ старі́й акга́, и бра́шно розді́ляє:
 Фині́ки, смо́кви, в ма́слі сир пряже́вний,
 Паві́дло медове́ и ко́фі́й ліка́рствє́нний.

XXXIII.

Ко́ли ж ку́рять-леті́ть до них щось по пу́стїні́,
 Мов стрѣ́ває то́й пі́батї́й, довгоно́гий.
 „Се з Ме́кки плю́ть до нас які́сь нові́ новї́ни...
 Готу́ємось, дру́зі, до бі́ди й тре́вogi“!
 Прибі́г ізде́ць, як жар. Ко́ня́ка ва́жко ді́ше;
 Всє́ пі́ною, мов корабе́ль, окрі́вся;
 Бо́ками, мов то́й мі́х у кова́лі, коли́ше;
 В пі́сок по́гами по борі́дки врі́вся.
 Знемо́жений ізде́ць на гри́ву похили́вся.

XXXIV.

Се від Хадізи лист, довжінний, кручоватий...

По чорному червоним пописала.

Не кожен би й факір зумів його читати.

В тому листі так до акгі казала:

„Благополучен будь у пії і в напої,

Отамане акго, во вік щасливий,

И догоди міні в моїй вельможній волі,

Хадізі, павіі твоїй правдивій.

Бувайте й юваки из ним щасливі й живі!“

XXXV.

До серця руку всі, як лічить, прикладали,

Хилили голову кт землі смиренно;

Як бодякі верблюд, слова с письма ковтали,

Від повісти ж в очу робилось темно.

„На морі сівему вві сві я опинилась.

Ревлі, мов бугаї, страшенні філі;

Однім одна зізда, на небесах світилась.

Вітри вовками скіглили та вили,

И з Магометом ми, мов два листки, тремтіли.

XXXVI.

„Нехай мене простить: бо він не знає страху.

Так снилось. Аж дивлюсь, його не стало...

Его нещасного, блідого бідолаху,

Морське чудовище вхопило й ростерзало.

Я гірко плакала и злізми доповняла

Ревуче море, глибині бездонну,

У груди билась, на собі одіжу рвала...

Розбуждено мене плачущу-сонну,

И я тоді свою судьбу благословляла.

XXXVII.

„И знов заснула я; знов сон міні приснився:

Сиділи ми удвох из ним над морем;

У море-зеркало небесний склеп дивився

И дух, утомлений недавнім горем,

Відпочивав. Аж ось вода заколихалась,

И с під води чудовище страшенне

На беріг лапами дерепця. Я перелякалась,

А він: „Не бійсь нічого коло мене:

„Дивись, як лащиця се чудище мерзене“.

XXXVIII.

„И справді приповзло вонб; мов пес ласкавий,

Хвостом виляло и заговорило:

„Ти—світ землі новий, новий архангел слави,

„Ти—віковичне правоті світило“...

Тут море заревло, землі заколихалась,

И все під небесами струсонулось;

Морська вода з огнем в хаос перемішалась...

Я серцем як дитя мале вжахнулась,

И с криком и плачем тренісучи прошнулась.

XXXIX.

„Тепер, подумавши над сіми свами

И всі видіння вваживши глибоко,

Я бачу, що не спить, а світиця над нами

Аллахове всевидящее око.

Аллах, його се Бог, єдиний, бесковічний...

Не раз я чула, як він оживався

Серед людей сліпих, на істину беспісних,

Як духа в них свого влить силкувався,

И той Аллах міні у сніві являвся.

XL.

„Нехай же Магомёт над вами старшинує.
 Я мушу и сама йому коритись:
 Він на своїй главі десницею Божу чує,
 Владикою дав Бог йому родитись.
 Корітеся йому, и що він вам накаже,
 Мой під тим рука й підпись власна.
 Да не смущаєця сим словом серце ваше:
 В моім добрі я самовластна.
 Нехай же служить вам в дорозі доля щасна!“

XLI.

На світі не одна Марія Макгдаліна
 Проробчими очима прозира́ла,
 Що в нужденнім лиці сияла Божя сила,
 И на віки віків мир озаряла.
 Хадіза сталася звіздою на Востопі,
 Новоявленою зорею правди:
 Не помилилася вона в своїм Проробці,
 Любви благовіснику й одради,
 Гонителю в людях олжй, лукавства, зради.

XLII.

Та де ж те серденько жіноче, повне жару,
 Що б наскрізь не пробив його м'яч лютий,
 Що б не досталося тревогам на поталу,
 Котрих йому й на небі не забути?
 Хадізо! ти вво сні завагоніла горем;
 Під серцем будеш ваготу посіти;
 Гарячих виллеш ти не річку,—ціле море,
 И будеш смерті в Господа просити,
 Щоб сю страпну на світ дитину не зродити.

XLIII.

Де ж Магомёт, отаман каравана,
 Новий пророк, посвячений любов'ю?
 Тепер за нього всі, як за свого гетьмана,
 Готіві йти до смертяного бою,
 Даліко вже забравсь у степ: бо він ходію
 Був другий Митридат Понтійський,
 Що насміявсь не раз над кінською ступою,
 Як уганяв за ним диктатор Римський
 За той, що дався нам в знакі, півостров Кримський.

XLIV.

Жива від серця річ небесну силу має:
 Во жінщина—пророк новби віри.
 Не так, як письменик, вона ум обертає,
 Не так слова кує, як лицеміри.
 Хадізина душа у слуг її вселилася,
 И Магомёт про них преобразився,
 Немов с перед очей в них вавись відслонилась,
 Немов їх розум з разу просвітився,
 Або в перепутті ім херувім явився.

XLV.

„Не дармо звір приснився Хадізі милостивий!
 Рече старий акга в тяжкій тревозі.
 Коня міні, коня!... О часу нещасливий!“
 И стробусом помчався по дорозі.
 Як серце закипить чи радістю, чи горем,
 Він старість, мов одіжу, с пліч скидає,
 И дух його палкий широким грає морем,
 И поломъем у голову бурхає...
 Такий Араб, таким його вселенна знає.

XLVI.

Арабе, посланцю святіи правди з неба!
 Ти, чистий ключу чести и свободи!
 Красо високих дум, квіток яснóго Феба,
 Корóно людзького ума природи!
 Ми, зéркало нímе народів благородних,
 Твій óбраз нóсимо в душі убогій,
 И, серед всіх твоїх забутків иворóдних,
 На мавіцїх вселéньської дорóги,
 Найвиразніш твій тип хова́ем чистий, стрóгий!

XLVII.

Тим я одін давоню у стру́ни золотїї
 Про те, щó ворогї твої лукаві
 Осміюють-хулять, мов дуросвіцькі мрії,—
 Твої культóрні пра́ці велича́ві.
 Коли́б хоть стих одін з бандури мовчязвої
 З вітра́ми залетів у сла́впу Мéкку,—
 Віп, мо́же б, доторкну́всь крило́м душі чутко́ї,
 Мов той зефі́р у полудéнну спе́ку,
 И спогада́ли б там про родичку далéку...

Пісня друга.

I.

„Госпо́дь мене́ пасе“, ка́зав коли́сь щасли́вий
 Израї́льський наро́д у Пале́стині,
 Як зацві́ли садї над во́дами та нїви,
 Немóв у на́шій рідній Укρά́ні.

Мовля́ла сі слова́ и в го́роді Хади́зи
 Душа́ лагі́дна, богобоя́зли́ва.
 Скрі́зь пи́шно сла́лися, мов златотка́ні ри́зи,
 Лаві́ філія́стого, гу́стóго жни́ва,
 И обийма́лася з винóкгроном олі́ва.

II.

А ті́хі рі́ченькі лелі́ли промі́ж нї́ми,
 И на́дили дівча́т у чи́сту во́ду,
 Щоб смі́хом, жа́ртами, пі́снями голо́сви́ми,
 Мов ча́рами, наді́хали приро́ду.
 Зійди́, хто сві́т вида́в, на ті́ підгі́рря пи́шні,
 Що па́льмами й пла́танами окрі́ли́сь.
 Зійди́, хто сві́т вида́в, на го́рі ті́ вели́шні,
 Що по на́д хма́рами затумани́лись:
 Та́кі дива́ то́бі хиба́ у мрі́яхъ сви́лись.

III.

Чату́ють ве́летні́ свій рай, свою́ доли́ну;
 И сні́говими́ ча́лмами́ сні́ють;
 Ке́драми-бу́рками окрі́ли плéчі й спи́ну;
 Чатовни́ків гро́мами оклика́ють.
 Мі́ж тї́ми го́рами, стовпа́ми мирозда́ння,
 Хади́за пи́шним за́ймищем се́діла,
 И на всі́ чуде́са́ Госпо́днє́го созда́ння
 Мов из ви́сот підóблячних гледі́ла,
 А ми́слями в сухі́ степі́ й поля́ леті́ла.

IV.

Там, на нескóвтому, безóстровному́ мо́рі,
 Плив карабéль-верблѹ́д, що всі́ її наді́ї,
 Всі́ ра́дощі її́, всі́ упова́ння в го́рі
 И всі́ зата́єні жи́воті́ мрі́ї
 Мі́стив, храни́в и крив, неві́домий ні́кому,
 Алла́ху одно́му, любóви Во́гу,

Їго Аллахові, єдиному світому,
Одкриті. На її тяжку тревбгу,
Верстав той карабѣль непѣвную дорѣгу.

V.

Тут и хаті й лавки всі килемами кріті;
Тутъ завісі од вітру захищають;
Тут мури кам'яниць у землю твѣрдо вріті:
Громъ з землею разом їх хитають.
А там, на морі, тім песковому, хибкому,
Верблюда гуррикѣн из ніг валяе,
И фїями песку, мов чѣвнику легкому,
Затоплені боки бѣе-заливає...
О Господи! твоя рука єго спасає.

VI.

Спасє твоя міцна десниця й Магомета,
Сей світ у темряві серцець жорстокіх,
И не радїтиме запєкла ворожнєта
По капищах блискучих та високих,
Що, мов той гад в раб, в розкішних вертоградах,
Звиваєцця, сичить, жолѣм коїше,
Ховає смѣрти яд в цяцькованих принадах,
На праведність важєнним дѣхом дїше,
И прїсуди страшні народолѣбцям пїше.

VII.

Такі-то помисли одрадні и сумвії
Лїтали над самїтнєю душею,
Фарбовесільчаті, мов хмари дощовїї,
Що й сїють и грїмлять понад землею.
О вродо пїшвая, людзьких очей утіхо!
Про щѣ тебе нам доля посилає?
Хибѣ про те, щоб ми ще глїбше чули ліхо,

Як вам вонѣ на сѣрце налягає,
И наш єдем земвий в геєнну обертѣє?

VIII.

Хибѣ ж про те?... Вона, краса людєй, Хадїза,
Вродїлась, мов та жемчужина в морі,
Бєс плями, осяйна як сєрафїмська рїза,
Та й потонула у сирїцтва гѣрі.
Тепѣр, немѣв піснопісєвнїй Суламїті,
Аллах з небєс їй „брата“ посилає,
Усі весєлощі, всі солодѣщі в свѣті
Очам її души, мов сон, являє,—
И в нѣї з рук єго, як вїхрем, вириває.

IX.

„Нї, не Аллах, жерці, кощунники Аллага,
Нечїста сїла рѣзуму людзького,
Спокїйсь, душе моя, не замірай від страхи:
Жив Бог на небесах! вповай на вѣго.
Нехай вонї в менє однїмуть сї палати,
Широкоплєчі під кедрами гѣри,
Мої садї, лугї, мої поля багатї,
Верблюди у степѣх и судна в морі,—
Не мушу я товуть, як у безѣдні, в гѣрі!“

X.

„Абї він тїлько був на свѣті, сонце правди...
Краса людзького рѣзуму и сѣрця,
Перевесу тогдї я всі людзькі неправди...
Нехай на мене й вѣрог насмїєцця;
Нехай менє из ним лєдѣчі прокливають,
Вєзбѣжєством зовуть свѣтє патхнєннє;
Нехай на пѣсмїх нас всєсвѣтвїй виставлїють,
И обрєкають на дурнє говєннє;
Для мене бѣде сє—небєс благословєннє!“

XI.

Так у сумній душі Хадіза промовляла,
 Зітхаючи від серця в самотині,
 Немов з зефірами трицятострунна грала,
 Сумуючи до рідній Україні;
 Немов на могилах вітри листочки рвали
 Ис цівних роз, над прахом серцю любим,
 И благовонієм одрадным исповняли
 Жилище споминок, котрі голубим,
 Дарма що черес те свою веселість губим.

XII.

Хадізо! подивись: чи то орел крилатий
 За дробкою між нивами пугає,
 Чи кінь під іздецем, дракона огведихатий,
 Летить и мов доробу пожирає?
 Жерє доробу кінь, жерє не нажерєця...
 Палкий іздець, як ратице схилився...
 Чогó ж так серденько замєрло? чом не бєєця?
 Мов любий звір зубами в нєго впився,
 И Божий світ сукном похоронним окрився.

XIII.

„О снї мої страшні, моє пророкуваннє!“
 Рекла Хадіза, и нежива впала.
 Над вєю мамка в плач; між слугами риданнє...
 Вона, мов білий віск, німа лежала.
 Идє з листом іздець, у зємлю втупив очі...
 Так! серце в далеку бідү почуло...
 Справдїлись віщі снї, яснєвидя пророчї!
 Ви, радощі, до раю полинули,
 И зємлю травуром на віки обгорнули!

XIV.

Вона злила всіх слуг в одно духовне тіло,
 Надїхала їх вірою святою,
 И, мов той херувім, на небо відлєтіла,
 Сияючи, як сонце, красотою.
 „О, положу ж на ній страшнє рукописаннє!
 Речє іздець, облившись слєзами;
 Нехай їв Азраїл несє, на привітаннє,
 Тудї, де слєзи не течуть річками,
 А райськими цвітуть, сцїлющими квітками!“

XV.

Почула віддалік Хадіза віщим духом
 Самун той, що на світі, звуть бідю.
 Ёго познаємó не оком и не вухом:
 Він вє сном лихим, гнетє журбю.
 Тепєр, мов під ножєм, нещасна стрепенулась;
 Очїма повелá и стїха встала.
 Взяла той лист страшний. Мов на кинджал наткнулась,
 С такою бóлєстю ёго читала,
 И, як од холоду, читаючи дріжала.

XVI.

Старий акгá писав: „Хадізо милостїва!
 Да будє тїнь твоя широка й довга!
 Да будєш ти во вік весєла и щаслива!
 И щоб лиліями цвіла твоя дорбга!
 Не відпускали ми гонця твого бистрого,
 Задєржали, як вітра у печєрі:
 Бо відповіднє в нас булò б непєвнє слòво,
 Писали б до тебе самі химєри.
 Тепєр же шїроко рощїним правді двєрі.

XVII.

„Хадізо! спогадай, що все зникає с світа...

Земля стоїть, а люди переходять.

Сього небесного вселенського завіта

Ніякі мудрощі не перешкоджають.

Усякий чоловік—трава на злächнім полі,

А дні єго—квітки на стебелінні...

Чи жити, чи вмірати, воно не в нашої волі...

Одповімó в одній малій хвилині,

Цвістимуть інші там, де цвітемó ми нині.

XVIII.

„Як лист прийшов до нас, якась чудовна сила

Вхопила с каравана Магомета,

И повнесла степом туди, де б не посміла.

Людзька рука розопястї намета,

В захмарню висоту, на гору кам'янисту

Бажає летіти, як орли літають,

Щоб там трапезувати трапезу Божу чисту,

Де блискавиць зубчасті стріли сяють,

Громї про Господа до смертних промовляють.

XIX.

„Я вагонця побіг моїм ковем крилатим,

И верхи розіслав хлопцїм моторних,

Щоб на горі єго з очей нам не втерїти.

Серед тих скель, стовпів предвічних чорних.

И саме довелось тогдї єго здогнати,

Як лютий барс до нєго изза кручи,

Мов кіт страшний, рябий мургурополосатий,

Плигнув и притаївсь, здобїчи ждучи.

Я ратищем метнув, як блискавка зза тучи.

XX.

„Звірюка, мов дракон, круг ратища обвився;

Хлопцї из луків єго добили,

И кожен з нас умом и серцем веселився,

Що Магомета ми оборонили.

Аж дивимось кругом—немає єго між нами.

Шукати, кликати,—луна лунає,

И проміж скелями сумними голосами

Наш гук гучний зникає, замовкає...

Мовчить пустиня знов, як смерти сон, німа.

XXI.

„Коротке слово: вже сїм день, як під горою

Ми стоїм, кочуєм караваном.

Сїм днів шукаємо усякою поробо,—

Обманює надїя нас обманом...

А шкуру барсову, на доказ піклування

Про нашого отамана и пана,

Шлемó тобі з листом, вельможна наша панї.

Будай по старому до нас ласкава,

И да возвищця твоя під небо слава“!

XXII.

Роспластаний лежить звірюка перед нею,

Моя спить, наївшись людського м'яси́ва,

И, так як на труну, з убитою душею,

Схилилася Хадїза, ледьві жива:

„Не хочу іншого, поки ще дїшу, лбжа:

Умру на цїм страшнїм кладовищі!

Прийми мене, руко всемилостїва Божя,

Жарїну в попелі на жарїщі!

Покїнь, душе моя, покїнь своє жилище“!

XXIII.

И, як по матері малолітки сумують,
 Так сум німий обняв усьо госпóду.
 Ії великий жаль роздёртимь сёрцем чують,
 И всіх немóв опу́щено у во́ду.
 Весёле за́ймище зробилось могилка́ми.
 Опла́кують Хаді́зу ві́рві слуги.
 Свій плач не те́плыми міша́ють молитва́ми,
 Всесві́тнім врачевствóм тяжко́ї туги
 И бесконéчної серде́чної недуги.

XXIV.

Безу́міє любви́, безу́міє печа́ли
 Найлу́ччі лі́ки ви у Бо́га жи́зні:
 Ви, мов ті одводні́ спасі́тельні кана́ли,
 Рату́єте наш дух в ё́го очы́зні:
 Не дае́те гіркі́й печа́лі ви зали́ти
 Очы́зну ду́ха, ро́зум благо́родний.
 И мрі́ями, мов сном, одво́дите неси́тий,
 Очча́нням той би́стрень пере́ходний,
 Що оберну́в би дух у степ сухі́й, беспло́дний.

XXV.

Безу́міє любви́ з безу́мієм печа́лі
 Хаді́зу, мов джума́, опа́нува́ли,
 И всі заповідні́, святі ії скрижа́лі
 Мерéжками фанта́зії затка́ли.
 Приро́да не змогла́ з неду́гою боро́тись,
 Из беза́дом духо́вним и тіле́сним,
 И здобула́ зі дна душі́ сво́ю літо́пись
 Тим поми́шлє́нням величнóчєсним,
 Котрі́ наш дух веду́ть по мавовц́ям небéсним.

XXVI.

Літо́пись пи́сано ще в óни лі́та ю́ви,
 Як Магоме́т не Си́рії верну́вся,
 И в сёрці у ё́го нові́ озва́лись стру́ни,
 И дух нові́й в ё́го душі́ про́шну́вся,
 И пропові́дував він дівчи́ні Хаді́зі
 Слова́ любви́ Проро́ка з Назаре́та,
 И, мов в арха́нгельській ясві́й небéсній рі́зі,
 Явля́лась ії́ приро́да Магоме́та,
 Ще з óтрочеських лі́т вели́кого по́ета.

XVII.

Чужі́й поезі́ї, погáний и в свято́му,
 Сві́т возму́тив ії́ исто́чник чы́стий,
 И ді́ду сівому́, сатра́пові́ скупóму,
 Зако́вно соче́тав сей дух о́гністи́й.
 Зробі́в с Хаді́зи він немóв Магд́алу дру́гу...
 Та сме́рть ко́сцю ў́зи розв'язала́,
 И во́лю ії́ дала́; и тяжку́ю вару́гу
 Вона́ умóм просві́тлє́ним позна́ла,
 И сёрцем над лю́дьми, як Боже́ство, сия́ла.

XVIII.

Сі́ гóри-вє́летні́ оку́тані ке́драми,
 Дзві́нкоголо́бі в скє́лях водопа́ди.
 Сади́ з Е́де́мськими́ живу́щими кві́тками,
 С котри́х плелі́ вінки́ собі́ дри́йди,
 Усі́ вони́ про те́ Хаді́зі́ свідкува́ли,
 Як Магоме́т мали́й став перед не́ю
 С слова́ми і́стини, що ду́шу підійма́ли
 Над ме́ртвою в олжі́ сво́їй земле́ю,
 И до небéсної́, ново́ї жи́зні́ зва́ли.

XXIX.

Тепер всі ті слова в душі в її озвалися,
 И серце в полом'є, и розум обернули;
 Всі речі відимі з незримими змішалися,
 И в безумі, як в морі, утонули.
 Вона ве на землі витіє, а на небі,
 И в царство Божє немошніх скликає;
 Плачущих, мов дітей, кукобить коло себе:
 Смирінним світ в наслідство розділяє,
 А правди жаждущих на віки вдовольняє.

XXX.

То здаєця їй, що ось вона якась блудниця,
 Сосуд нечистоті да перелюбства,
 На райськїм дереві отруйлива гвильця,
 Зварідде підступу и душогубства.
 И, руки ламуючи з душевної тривоги,
 До ніг своїм у Пророкові впадає;
 Потіком сліз гірких їм у обмивши ноги,
 Роспущеним волоссем обтирає,
 Стогнаним жалібним серця всім роздирає.

XXXI.

Знов, заспокоївшись, сидить коло кривіці,
 Приход Учителя благословляє,
 И, мов у віщої посвяченої жриці,
 Из уст її пророцтво излетіє:
 „Ти жити вічної водою нас напійш,
 Що жажди вже не знатимем ніколи;
 Ти храм невидимий, храм духа нам пострійш,
 Созидуть нам їго твої глаголи,
 Любоби й істини незіблемі престіли“.

XXXII.

То ходить по садах, немов кого шукає.
 „Де ти? де ти? куди від мене скрився?
 О Магомете! де твої молодик синє?
 В які блискучі води задивився?
 Ти перейшов у рай по шаблі Азраїла,
 Я гину тут серед людей мерзених,
 Що и твої душа ясна не освітила.
 Розбійницьких вертених, душ їх темних,
 Жилищ духів лихих, изгнанників підземних“.

XXXIII.

Аж поки нернедця знеможена до дому,
 Поки її під руки у світлицю
 Зомлілу приведуть. В оччянні німому
 Вертаєця в будинок, як в темницю,
 И мертва падає на барса, мов стрілою
 Її страшенна думка пробиває.
 Кругом прислужниці, отарою німю,
 Стоять плачущі, и ніхто не знає,
 Чи ще вісталась в ній хоть іскорка живая.

XXXIV.

И так минають дні, минають тижні цілі.
 Її годують, як малу дитину.
 То гаснуть, як огонь, її духовні сили,
 То запалають на якусь часину.
 У двері стукотять черниці з молитвами,
 Ченці несуть кумири чудотворні...
 С плачем од них вона, закривши вид руками,
 Вежить у сад між кипарис чорні.
 Несавиден їй став жердецький торг тлетворний:

XXXV.

Хадізо, чистая любови жемчужино
 На дві глибокого розлуки моря!
 Природи матері пещева ти дитино,
 Роскішна квітко під морозом горя!
 Ще сонечко твоє ясне не закотилось,
 И смерть його проміння не згасила:
 Віт тебе хмарами лице його закрилось,
 Та й знов себе на світі проявила
 Его спасительна, животворяща сила.

XXXVI.

По тій тобі страшній и памятній дорозі,
 Де кінь жер землю, мов дракон крилатий,
 И де письмo, в твоїй прозірливій тревозі,
 З'ясувала ти віддалекі читати,—
 Стови крjави іде, мов облако в пустині,
 Що нужденний варод велo на спеці
 До медових річок в блаженній Палестині
 По дну морському, мов по півній стезці,
 Пророче облако впокою й благостині.

XXXVII.

В тім облаці немов у морі потопляють
 Верблюди, байдаки псиків сипучих,
 И чалми над ними білючи снують,
 Як вічний сніг на горах изза тучи.
 А перед облаком, немов на малюванні;
 Рисуєця виразно кінь гривастий,
 И на коні іздець, в кармазиннім жупані,
 Тонкий, легкий, плечистий и грудастий,
 Мов царственний орел на скелі в океані.

XXXVIII.

О; не кажіть хто се! сама Хадіза знає:
 У неї в серденьку для него очі.
 Душа її немов из мертвих воскресає,
 Й світ засяв, як сонце серед ночі
 „Летить, вітри, його на крила підхопіте,
 Як Вічного небесні херувими,
 И швічче блискавки до мене принесіте!
 Умру, не доживу я до хвилини,
 Що осяйне мене очима він своїми“.

XXXIX.

Настала ж та хвилина неймовірна,
 И перед нею він, мов рай, спяє.
 Кругом—як сад цвіте: зібралась челядь вірна,
 Его слова ушіма пожирала.
 „Благословенна будь між жéнами, Хадізо!
 Тебе вітаю з Божого веління.
 О світозарная святого духа ризо!
 Сияй на всі грядущі покоління,
 Як вічна праведність, що не дознає тління.

XL.

„Водив мене Аллах по кам'яній пустині.
 Я звіря бив очима, як стрілою,
 И дивного дознав в заблачній святині,
 И дивне сталося там надо мною.
 И де ставав ступнем, де з річчю обернувся
 Усюди до мене, серця хилились.
 З багатством до тебе, Хадізо, я вернувся:
 Під здобиччю верблюди ввередились,
 И люде, мов квітки, в лудани нарядились.

XLI.

„Та всі шовкї, парчі, кармазини, блавати,
 Се все—мов прах дорóжний на жупа́ні
 Проти́в вели́кої спасе́ння благода́ти,
 Котру́ приві́з тобі я, лю́ба па́ні.
 Що́ на Сина́й-горі́ Мойсе́ю возві́стилось,
 Те понові́в бессме́ртний Син Марі́ї:
 Їму́ вся йсти́на божество́нна відкри́лась;
 Розма́яв, мов туман, він ді́ки мрі́ї,
 Що́ змі́слено, ждучи́ Жи́дівського Ме́ссїї.

XLII.

„Сьго́ вели́кого Проро́ка не проро́ків
 Носи́в я з ма́лку в се́рці чисті́м, тихі́м.
 Він сохрани́в мене́ од всіх мирськи́х поро́ків,
 Зроби́в мене́ з мизе́рного вели́ким.
 Я кри́льми полети́в туди́ з гори́ Сина́ї,
 Де прита́лися Нестори́яне,
 Куди́ загна́ла їх рука́ по́пів лиха́я,
 Що́ хи́ляця під ве́ї Христи́яне,
 Як під жерців у нас нагна́улися Пога́не.

XLIII.

„И, мов той блень, пив живу́ у них я вóду,
 И поте́чуть рі́чки животвори́щі
 Иш че́рева мого́. Від е́ходу до захо́ду
 Засе́є світ, и лю́де бу́дуть зря́щі.
 Алла́х мене́ посла́в. Я тинь є́го побáчив
 Очі́ма сме́ртними на ті́м Сина́ю.
 Алла́х ми́ні владі́ть наро́дами призва́чив,
 И просві́тив мене́ дива́ми ра́ю...
 Се вам, як послане́ць Алла́ха, пові́щаю“.

XLIV.

Схили́лись всі́ круго́м, и вь но́ги впáла
 Проро́кові Ха́ді́за милости́ва;
 Як ра́няшна роса́ блискуча, трепета́ла,
 Свяще́нною покóрою і́щасли́ва.
 „Од ни́ні я тво́ї раба́, и всі́ мої́ доста́тки.
 И все, що́ маю́, все тобі́ вруча́ю:
 Срі́блò и зо́лото, ма́тки й ста́тки.
 Нічо́го я собі́ не зоста́вляю,
 И дя́ки ві́т тебе́, Проро́че, не бажа́ю“.

XLV.

— „Ти не раба́, о, ні! владі́чиця ти пи́шна,
 Седи́тимеш у ме́не на престо́лі,
 Як со́нце ося́йна, як Боже́ство вели́шна,
 Свобо́дна як той ві́тер в чисті́м полі́.
 Уста́нь, ввемли́ и зна́й: Предві́снєго уста́ми,
 В мо́ім пості́ й моли́тві семи́днє́вій,
 Благосло́вєв во ві́к сою́з любави́ між на́ми,
 Як да́но зрі́ть ми́ні дива́ Эде́мні
 В Алла́хові́й оби́телі́ святі́й надзе́мній“.

XLVI.

Ревну́ли казани́, и загу́ли тимча́ни.
 Мов Соломо́н во дні́ сво́єї сла́ви,
 Бага́цтвом, врòдою, премудро́стю вінча́нний,
 Одда́в Проро́к де́нь бра́чний на заба́ви.
 Зраді́ли всі́ у за́ймиці́ Ха́ді́зи,
 И го́ри радо́стю пре́цясали́сь;
 Поля́ світи́лися, мов херуви́мські́ рі́зян;
 Ис сби́цем любо́ вóди ці́лували́сь,
 А небеса́́ бла́гі диві́лися осми́хали́сь.

П р и н о с.

Кастальскої води напившись ись криниці,
Тобі привошу даръ, ума могó Цариці.

Любовъ Хадізіну въ тобі благословляю,
И Магомéтовымъ стихомъ тебé вѣтаю:

Хадізо, радосте и славо Магомéта!
Пышаєся въ душі прихильностю Поэта,

И хóдишъ у вінку зъ блискучої лилії
Та зъ листу вічного спасénної надіи.

Пышійся: твій винóкъ вóвіки не завяне,
Вóвіки жїтиме имі твоє кохáне.

Тобóю, праведна, живé Поэть и дыше,
Съ тебé высóке вінъ въ своїхъ поэмахъ пїше.

Їго перóмъ твій духъ пречістий управляє,
И сёрце óгнянымъ патхнénнємъ надыхáє.

Приймї жъ сей даръ малый видъ сёрця мовчязнóго,
Видъ схóвища, тупымъ умáмъ недоступнóго.

Середъ недóлюдківъ, що дурять Украйву,
Въ тобі знахóджу я порáдницю едїву.

Ты, мовъ Араблянка бессмёртна Магомéта,
Пиддérжуєшъ свого самїтнóго Поэта!

Зневаживши орду письмénно тёмну, злїбшу,
Ты віруєшъ въ ёго робóту невмирушу.

Твій духъ ёго немóвъ на крыла пидіймає,
И сёрце óгнянымъ патхнénнємъ надыхáє!

ХУТОРНИ НЕДОГАРКИ ¹⁾.

But these are deeds which should not pass away,
And names that must a just decay,
Forgets the empires withe a just decay,
The enslavers and the enslaved, their death and birth;
The high the mountain-majesty of worth
Should be, an shall, survivor of its woe,
And frond its immortality look forth
In the san's face, like yonder Alpin snow,
Imperi shabby pure beyond all things below.

Byrons, Child Harold's Pilgrimage,
Canto III, ah. LXVII.

НЕДОГАРОКЪ ПЕРВЫЙ.

(1873—1890).

Уляна Ключныця.

поэма.

Писня перва.

I.

Нехай Гомеръ, Шекспиръ и вси співци велики
Спивають про Царивъ, Героивъ, Героинь,
Жывописують намъ високи, чесни лыкы,
Немовъ самыхъ Богивъ безсмертныхъ и Богывъ,—

Мижъ иншымы багатьма ричама, хуторни-безлюдна пожежа
спалыла въ мене й поэмь, що понаписувавъ бувъ, абы, мовлявъ, не

Нехай виявляють и вчинки люти, дьки
Середь гучныхъ кошивъ и мовчязныхъ святинь;
А я—про Ключилицю спиватиму, про Вляну,
Якъ щиро й праведно вона служила Пану.

II.

Не все на высотахъ престола й панування
Та въ храмынахъ святихъ витає правый духъ:
Знаходимо й въ низькій юдоли рабування,
Куды ще не досягъ спасенный свить наукъ,
Людей, великого достойныхъ шанування;
Хочъ ймъ не байбаракъ, а вбогенький кожухъ
Одъ витру й холоду хребтыну прикриває,
А инколи й чобить про непогидь не має.

III.

Уляна мала все, чого душа бажала,
Въ своей Павен и въ Пана, дукача.
Малёвани йийи видъ шуплаття трещала.
Основа й утокъ що-осени въ ткача.
У борщъ заточеный—крышёнукъ сала клала.
Було зобгає кнышъ—не треба й калача.
Коржи та пампушки—до чыстойи сметаны,
А що вареныкы, то геть и марципаны.

IV.

Во щире золото була, безъ лигатуры,
Уляна, Ключилиця стара, въ своихъ Панивъ.

Не то що дробына: индыкы, гусы, куры
И уята булы пидъ доглядомъ йийи:
Була вона соби; зъ блаженнойи натуры,
Охоча до свиней, телятъ, воливъ, коривъ,
Кобылъ и лошакивъ; на вивцяхъ добре зналась,
У всякому добри ще зъ-малечку кохалась.

V.

Бо й панотець йийи бувъ чоловикъ трудящий.
Тако жъ ключикуванъ ажъ двадцять висимъ годъ.
Бувъ норовомъ швыдкий, меткий, непосыдящий.
За се судивъ ёго той хуторныйи народъ,
Що за козацтва бувъ соби гультий гулящий,
Робивъ немало й намъ, и Москалеви пикодъ,
А за Панивъ новыхъ, що по Ляхахъ постали,
Си злыдни въ запечкахъ седили й воли ждали.

VI.

И справди жъ бо жылы пичкурныками Хамы.
На хлиби Панському бешптаньками росли.
Не дозырались, якъ тамъ ходять за плугами:
Про те у нихъ батьки й стари диды булы.
Буялы по степахъ ажъ поты пастухамы,
Покы дивчата йимъ кортиты почалы.
Тоди вже очкурню питтягували въ штаняхъ,
И мылись у ставкахъ, а то и въ панськихъ баняхъ.

VII.

Оце же ёго й ведуть, мовъ бугая, до Пана,
„Дозвольте, Паночку, Евменка одружить,
Що бъ споминка про насъ на свити не пропала,
Якъ будуть по дидахъ горилку люде пыть;
Та бачимо жъ и те, що вже пора принала,
Во хлопецъ менше йистъ и чевпокійно спить,

сыдичого Татаре взяли. Даремно м'яшкуривъ навпосли чупрыну,
сылкуючысь вернуты въ давиёго забудти пропащи письни. Де-хто,
може, й зрадіє, що не вернувъ, а я шкодую; бо надъ усе въ свити
мусимо дбати про вжитокъ ридисму слову, нашійи спасеннійи мате-
риани, та про тверезыйи поглядъ на нашу пр'яну старосвищину. Тымъ
и наготинивъ оце до печатання хочъ недогаркы.

Регочеться кризъ сонъ, верзе щось про запаску
И згадуе дивокъ, то Вивдю, то Параску“.

VIII.

„Котору жъ (скаже Панъ) ты дивчыну вподобавъ?“
Евменко шулыться, якъ видъ коня лошака.
„Та ще дивоцныи винъ, Пανε, й не второпавъ
(Озвѣтъ дидъ старый): бо вырись, мовъ Козакъ,
Що тильки Татарву въ степу, мовлялы, даёбавъ“.
— „Ни, диду (скаже Панъ): не зовсимъ винъ простака,
И въ тебе розуму не буде позычаты,
Якъ до червчатои пидлизты схоче плахты“.

IX.

„Скажи, Евмене, самъ: котора чернобрыва
Прынадыла тебе?“

Евменъ стойить, мовчѣть.

„Про нѣго, Паночку, однаково вродлива
Усяка дивчына, абы борщу зварыть
Да хлиба испекты зъумила,—и щаслыва
Зъ нымъ буде певно. Що про це и говорыть?
Евменко нашъ не зныкъ изъ-малку до горилкы,
Не буде сыкатысь изъ батогомъ до жинкы“.

X.

Такъ маты лобаса до Пана засокоче.
А панъ йй: „Ну, про се намъ розмовлять шкода.
Нехай признається, котору сватать хоче,
Бо черезъ те у васъ буває скризъ беда
По семьяхъ, що гуртомъ вы псуєте жиноче
Жыття, немовъ лыха, безошадна Орда,
Що села въ насъ колысь до шченту руйновала,
Дивокъ та молодыць въ ясырь соби хапала.“

XI.

„Ты, диду, мудру ту Царыцю ще зазнаешъ,
Що слобонила насъ видъ хыжойи Орды:
Чому жъ зъ семьянами своїмы не втикаешъ
Одъ звычайивъ старыхъ, видъ певнойи биды?...
Мовчышъ... бо звычайю за заповиди маешъ
Оце жъ, Евмене, ты йихъ робомъ не ходы.
Признайсь, котору бъ самъ засватавъ чернобрыву,
Щобъ долю прынесла вона тоби щаслыву?“

XII.

— „Котору звелыте (Евменъ тогди видкаже),
Чы Настю въ Канивця, чы Гапку въ Бугайця,
Чы Вивдю Жыжчыну, що гарно хату маже,
Чы Катрю Хыжчыну: ту надать за вдивця,
А бо Хоменкину; про нейи всяке скаже,
Що дивка похватна. Одна вона въ оця,
Дакъ, може, винъ мене до нейи прыме въ прыимы,
Мени жъ однаково и дома й мижъ чужымы“.

XIII.

Всмихветься Паць тогди, здвигне соби плечыма,
Тай скаже лобасу: „Що хочешъ, те й чыны,
У тебе хутирь нашъ увесь передъ очыма.
Та жинкы, знай, не бый, не будь такой дурый!
Бо я тебе навчу, колы не навчышъ сына
Отець изъ матеррю, ни внука, дидъ старый,
Що вже позабувавъ про молоде буяння,
Про жинчынъ плачъ гиркый и въ бурьяни ховавня“.

XIV.

Такъ звыклы печкуры за Панщыны женытысь,
Що воля йимъ теперъ чинныты що-хотя:

Чи до смерты, мовляв, за вексели судытись,
 Чи на степы й Амуръ здйматись безъ пуття,
 Або одыть зъ однимъ за батькившину бытись
 И на лыхе навчатъ свое й чуже дытя.
 А все такы Паны зисталысь вынувати,
 Що не було добра видъ хаты та й до хаты.

XV.

Уляна жъ бо й сама спизналась безъ кохання
 Изъ судженьмъ своимъ: бо старосты прийшли
 Изъ лобасомъ якимъ и, послѣ частування,
 Розмову про майно да статокъ ропчали.
 Соромылись вони обое женихання.
 Мовчуцыхъ молодыхъ до церкви повелы.
 Исайе лыкуй дяки тамъ заспивалы,
 И хусткою на вѣкъ ймъ рученькы звязалы.

XVI.

Раболя бувъ лобасъ той, поки не оженився;
 За приводомъ старыхъ усячыну робывъ;
 Теперъ же мовъ Царемъ надъ жинкою вчынывся;
 Ставъ гриматы щодня, а инколы той бувъ;
 А далѣй—по шынкахъ и въ будни волочѣвся,
 Тамъ слѣзы живчыны, а не горилку пивъ;
 Бо часто въ облягы и въ досвита вертався,
 До жинкы зъ товкачемъ та зъ карбачемъ совався.

XVII.

Вмиралы диты въ йихъ. Стара Уляна стала.
 А якъ була въ дивкахъ, трояндою цвила.
 Мовъ добрый парубокъ, оклункы пиддймала;
 А то й воды колы бъ не кволившысь внесла.
 И сыла, и краса, мовъ зъ рожи цвить, опала,
 Черезъ лыхе жыття сухоту здобула.

И мовчки вже йийи бедахы батько-маты
 На Божу почалы дорогу споряджаты.

XVIII.

А лобасъ хвалытись въ шывку, що хутко буде
 Весилле зновъ справлять, и визьме у мачкахъ
 И пытмуть на вси оставны злыдни люде:
 „Що въ жинкы въ скрини е, все буде по шынкахъ.
 „Отъ хто Козакъ у насъ! На другой день забуде,
 „Що впивсь на живчыныхъ, жъ журбы, похоронахъ!“
 Про лобаса шывкаръ шъ шывкаркою казала,
 Ковацькій хысть ёго и звычай выхваляла.

XIX.

А той, зъ великойи пыхы й пъявойи славы,
 Завився лаятись, та й бытись жъ чумакомъ,
 „Що мажамы ийшовъ въ Прылуку до Полтавы,
 И въ бййци голову пробывъ ёму колкомъ.
 Избигся бувъ народъ кабашный для забавы,
 Ажъ, лыхо! вбывъ на смерть. Посталы вси кругомъ,
 Та й нумо радытись, що зъ лобасомъ робиты;
 А лобасъ—бывъ такый! Одбигъ въ шывку и свыты.

XX.

Нема ёго вже рикъ; нема ёго й два роки...
 Уляна журытись, та не по втикачу.
 Повниѣ на выду, рожеви стали щокы,
 Основу й потканне зновъ оддалла ткачу.
 Зъ пъяницею нема за двадцяткы морокы.
 Не знае вже теперъ ни звягы, ни плачу.
 Та, горе! вѣкъ йийи зайивъ Козакъ-гулика,
 Въ шывку—палывода, а дома—гайдамака.

XXI.

„Покинь свій, дочко, сумъ (старенький батько каже).
 Се я, не хто, твою головоньку втопивъ.
 Попутало такъ й мене ехидство Враже,
 Що я маетки більшъ, ніжъ правду возлюбивъ.
 Про мене—певна ричь—никто ниде не скаже,
 Щобъ я въ Панивъ яку копійчynu втайивъ.
 Я клішныкую такъ, щобъ збоку знали люде;
 Надъ мене Клішныка и не було й не буде.

XXII.

„Ще зъ-малечку мене Отець Лука наставивъ,
 На сповиди святій, щобъ я того не бравъ,
 Чого не заслуживъ, щобъ словомъ просто правивъ,
 Въ поту лыця мого насущный чесно йивъ.
 А сватъ—нехай мене Господь простить—лукавивъ,
 Якъ Панськи бугайи по ярмаркахъ водивъ,
 Зъ купця гостыньци бравъ на вивцяхъ и коровахъ.
 Наживсь и въ бровари въ Жыдка на Панськихъ дровахъ.

XXIII.

„Я знаючы таке, польстывсь на ту худобу,
 Що сватъ кравъ у Панивъ. „Не на мойй души
 (Мовлявъ собі) той грихъ.“.... Оце жъ мою утробу,
 Дытя мое, виддавъ за гарни лемеша
 Та за плугы волнивъ, и вже теперь до гробу
 Нещасну жызнъ мою пропащою пышы,
 Бо передъ Господомъ не можу оправдытись,
 Якъ прийдеться за все, що я чынивъ, судытись.

XXIV.

„Прийшло воно зъ грихомъ, пійшло зъ великымъ
 смуткомъ.
 Сватъ изъ журбы й умеръ, що сына не навчивъ

Орудовать гараздъ неправеднымъ добутокмъ...
 Бо каятте свое у горилкахъ топивъ.
 Скаравъ Господь ёго каличеннымъ розсудкомъ.
 Пьяницею сынка не хто, якъ самъ, зробивъ:
 Бо на пидпытку знай достатками хвалывся,
 Радіючы, що сынъ зъ музыкамы водывся.

XXV.

„И намъ же не пійшло воно, дытны, въ руку:
 Ще й наше погатывъ пьяниця въ ти шынкы.
 Приймалы й мы за те утрѣхъ вельку муку,
 Що злодій пхавъ чуже у власни капшукы.
 Оце жъ визьмы зъ цѣго на весь твій вікъ науку,
 Та й не встравай въ чужа погыбельни грихы;
 Мы жъ зъ матеррю про те знай мусымо молытись,
 Щобъ за чуже добро видъ суду слобонытись“.

XXVI.

Говорыть се старый, ажъ двѣри рыпъ! синешни,
 И въ хату Панъ до ныхъ негадано ввійшовъ.
 Стривожылись булы, незнатъ чого, сердешни,
 А винъ ласкаво йимъ: „Я ось чого прийшовъ,
 Уляно! панотець твій родомъ не тутешній:
 Тымъ насъ и зъ Панею ничымъ не обійшовъ,
 А робыть клішныцьке по щырій правди дило,
 И въ вичи дывытсья мені и людямъ смило.

XXVII.

„Дитокъ у насъ двойко: Богданко та Ганнуся;
 Худобу жъ давъ намъ Богъ, якъ бачышъ, не малу,
 Гайи, лугы, степы. До я оце й боюся,—
 Не дай сѣго Господь—якъ молодымъ помру,
 И зросту обойкохъ на свити не диждуся,—
 Щобъ не прийшовъ кинецъ всѣму тому добру,

Коровамъ, бугаямъ, яловныку, отари,
Що мы вдвохъ зъ Павею, трудившысь, наживалы.

XXVIII.

„А ты, Харло, старый, убывсь у сывый волосъ,
Конемъ давненько вже не граешъ по степахъ.
Не той теперь зычный у тебе, друже, голосъ,
Що на гулякъ пъяныхъ було наводишь страхъ.
Тебе вже и на гумни не дочувае сторожъ,
Якъ будишь поклыкомъ недбаху по ночахъ.
Уляно! може бъ ты за ключныцтво взялася:
Бо вдачею якъ разъ у павотця вдалася.

XXIX.

„Оддай пидмогы намъ. За приводомъ старого,
Ты зъучыся всёго порядку и ладу.
Бо никого мени шукаты, и никого
Пидъ пару намъ обомъ не бачу й не знайду“.
— „Далеко, Паноньку, доцпи мойй до того:
(Озвавсь Харло), дарма, дарма що въ нашому роду
Була одна така, що вйско споряджала,
И зброю, й порохи, и кони выстачала“.

XXX.

Уляна слухае и сердце въ нейи бьется...
За батькову выну дала вона обить
Служыты всякъ Панама. „Татусю! (обнаветься)
Благаю Васъ, сёго про мене не кажить.
Нехай лукавый зъ насъ у пекли не сміється,
Служытемемо вдвохъ покы снагы и лить,
Я, тату, пращурку мою тымъ переважу,
Що въ пивець оберну лыху покусу Вражу.

XXXI.

„Колысь Отець Лука маленькимъ намъ дивчаткамъ
Про Юва, раба Господняго, казавъ,
Якъ Супротывыкъ-Врагъ завидувавъ достаткамъ;
Що зъ дитымы правдою та працею надбавъ,—
Завидувавъ водамъ, верблюдамъ' всякимъ статкамъ:
Бо Дука праведный добутку' безличъ мавъ...
Оце жъ и васъ пидвивь, татусю, винъ пидъ кражу;
Я жъ пидступъ Сатаны, якъ Ювъ, переважу“.

XXXII.

Дывивсь на вейи Панъ: чудне вона шось каже!
Тогди старый Харло, такъ мовъ Опцю Луди,
Прызнався Панови про те ехыдство Враже,
И Богу дякувавъ, що давъ ёго доцпи
Спасенный помыселъ, покутоваты въ кражи,
Що плямою лягла и на ёго руди.
Почувшы ричь таку, Панъ вельми дывувався,
Мужычымъ каяттямъ, мовъ скарбомъ, утишався.

XXXIII.

Бувъ чоловікъ той Панъ ны те щобъ завалящый,
Якъ звыклы буты въ насъ полупанкы й панкы:
Робывъ усячину. Зъ натуры бувъ трудящый,
Не лёгка, якъ найбильшъ бувалы крепаки:
У ёго зъ мужыкивъ пидданныхъ той бувъ кращый,
Хто дило переймавъ изъ Панської руки:
Бо не однимъ перомъ гарненько вмивь черкаты,
Умивъ комору самъ и хату змайструваты.

XXXIV.

У коняхъ же, волахъ, въ гуртовынй й отари
Знавъ сылу и личивъ чудовно всякый скоть,

Зъ панщанами не звавъ ни бійки, ани свары,
 До праці жъ надывъ тымъ свій хуторный народъ
 Що похвалявъ-казавъ: „Отъ хто мени до пары!“
 Такихъ звавъ на обидъ дванадцять разъ у годъ,
 Обидавши зъ ными, братався-обіймався,
 Видъ легкѣ же та пъяныцъ прылюдно одвертався.

XXXV.

Про нѣго дехто пливъ, що винъ чужойи виры:
 Бо замолоду десь нимещины набравъ.
 Прийдешъ—винъ зарывшись у паперы,
 Книжкамы стплъ, мовъ тикъ снопама, по'бкладавъ.
 Одъ иншого жъ панка втикавъ на задни двери:
 По застумахъ-гаяхъ одывъ соби блукавъ,
 И все чогось немовъ шукавъ-не-дошукався...
 „Чудный соби якийсь (казали зъ боку) вдався“.

XXXVI.

„Зъ великихъ гордощивъ скучае промижъ нами,
 П'є тилько добрый медъ; за карты не просы;
 Дружить и знається зъ одными мужыками!
 Мы жъ боймось ёго, мовъ шершня, чы осы,
 Закыдае тебе химерными словами,
 Що, слухавшы, уси повишають носы:
 На що вже Пипъ у насъ розумный—всяке скаже—
 А дыше проповидь, то першъ ёму покаже“.

XXXVII.

Одывъ же бувъ панокъ проныра на вси руки,
 Той пошептомъ панкамъ-прятылямъ казавъ:
 „А, братте, й не таки про нѣго знаю штуки.
 Якъ Царь до себе всихъ тямущихъ выкыкавъ,
 Про волю миркувать, винъ, зъ *вышчойи науки*,
 Цареви смилыво таке пропонувавъ,

Щобъ волю першъ Панамъ на всяке слово дано:
 А то не зробымо сѣго мы дила гарно.

XXXVIII.

„Бо мы въ огули вси (рече) есьмо мужицтво.
 Насъ тилько й вывчено, якъ зъ оглядомъ ходыть,
 Якъ правомъ прикрывать свое зъ убогихъ здырство,
 Якъ про Отечество та виру говорыть:
 Замість науки намъ преподано ехидство,
 Щобъ яму ворогамъ законно вмилы рыть.
 Таке и въ мужыкахъ (рече) добро посіємъ:
 Во правды йимъ видкрыть всеіи не посміємъ.“

XXXIX.

„Е тамъ у мене кумъ, одвирнякъ Министерський;
 Недавно гостювавъ у нашій сторони;
 Дакъ винъ про тыхъ крадцивъ, що на мавиръ Нимецький
 Насъ хочуть перешыть, розказувавъ мени.
 Увесъ той лекгыонъ, мовъ цехъ який кравецький,
 Засивъ теперь мижъ насъ, якъ мыши на гумни,
 И хоче въ насъ нови звичаи водворыты,
 Щобъ зъ мужыкивъ Панивъ, зъ Панивъ мужву зробыты“.

XL.

Такъ проповидувавъ нашъ хуторный проныра,
 Бо звавъ и те, що чувъ, и те, чого й не чувъ.
 Очытапа въ книжкахъ усякихъ макотыра,
 На добре й на лыхе проворный тяжко бувъ.
 Чытавъ и Библию, й Байрова, й Шекспира.
 Процентомъ живучы, копійчыну здобувъ,
 И въ церкву ставныка своїмы гришмы справывъ,
 Имъя Шпака у насъ по хуторахъ прославывъ.

XLI.

Воззавсь по предкахъ Шпакъ. Бувъ правнукъ Гайдамакъ,
 Що кравъ колысь дивчать й Туркамъ продававъ,
 Шпаки з-давенъ у насъ були соби сипаки,—
 Ще зъ тыхъ давенъ, якъ Хмиль заможныхъ жакувавъ,
 Утечыщемъ робивъ жакамъ-Шпакамъ байраки,
 Дивками й хлопцями зъ Ордою торгувавъ.
 Теперъ йихъ прийнято въ потомствене Дворянство
 За давни пожари, розбойи, кражу, п'янство.

XLII.

Потомокъ хыжакивъ, очитаний проныра,
 Сусида за ёго звичайи не любивъ.
 Ото жъ була чужа, Нимецька, въ него вира,
 Що зъ мужыками Панъ за павибрата живъ,
 И де потрибенъ плугъ, чы свердель, чы сокыра,
 Рукамы Панськымы; якъ майстерокъ, робивъ.
 Почувшы жъ, що прийнявъ за Ключилицю Уляну,
 Задумавъ підкрутити и йй самій и Паву.

XLIII.

Уляву винъ любивъ собачою любовью.
 Блукаючи не разъ въ сусидѣтва про зайци,
 До нейи запалавъ зопсованою кровью,
 Що унаслидувавъ одъ гайдамакъ Шпакивъ,
 Та вигнала ёго Улява кочергою,
 Якъ підлестытиса до нейи винъ хотивъ;
 Зъ болючымъ сынякомъ довгенько щось носывся,
 На живку п'янюга страшенно мовчки злывся.

XLIV.

Гай, гай! та се жъ бо мы, байдѣ соби, забулы
 Згадаты, якъ винъ звавсь, той Панъ, що бувъ чудный.

Колыбъ саму стару летопись розгорнулы,
 Знайшлы бъ ёго имѣя у повисти страшый
 Про те, якъ мы колысь ажъ пидъ Царьградъ махнулы,
 Позаду ведучы Варягивъ рій гучный,
 И Кгрецькому Царю, рекому Мономаху,
 На мори завдали одважнымъ боемъ жаху.

XLV.

Вышатою (таке имѣя теперъ почувешъ
 Не густо въ насъ) той Панъ по предкахъ прозывавсь.
 Пра-пра-пра-правнукъ бувъ того, що й посумуешъ,
 Чытаючи, якъ винъ въ невольнюку піймався,
 И, за свою стару Варяго-руську буесть,
 Зъ клейводомъ дорогомъ, зъ очыма попрощавсь:
 Царь Мономахъ на Русь-Варягивъ бувъ сердытый,
 И повеливъ огнемъ Вышату ослипыты.

XLVI.

Оце жъ въ Исторіи пройшлы мовчкомъ Вышаты.
 Не чуты йихъ було за древнихъ тыхъ Князкивъ,
 Що доглядавъ усякъ своейи тилько хаты,
 На Ватыя ийты братъ зъ братомъ не хотивъ.
 Йихъ значный ридъ не бувъ ни вбогий, ни багатый
 И не прославывся ничымъ въ Лытви й Ляхивъ;
 Зъ Хмельныцькымъ у слѣзахъ земляцькихъ не топывся,
 И сяекомъ его кривавымъ не свитывся.

XLVII.

За то жъ теперъ ёго проминнямъ осыяе
 Предывна Ключилиця, якои не було
 И въ того, хто було по морю путь верстае,
 Що гризно Сциллою й Харибдою ревла,—
 Проминнямъ тымъ, що, мовъ свитыло, не згасае.
 Яке бъ розумныкивъ дурныхъ ни жерло зло,

Дастъ славу и тому, кого письменни злюки
Не люблять, якъ пѣты заливної гадюки,

XLVIII.

Ни, годи, Музо! ты въ чудовыхъ водахъ Леты
Купаешься подня: тоби не лычыть йихъ,
Мерзеньхъ, спомывать. Нехай твойи Поэты
Про ившый спивъ хранять свѣй невмырущый стыхъ,
Та и свойи святи, божественны секреты
Безмовно, и побѣшь всихъ недругивъ твойихъ.
Забвення прокляттямъ побѣмъ пекедьни души,
Що на твѣй вищѣй спивъ позатыкалы вуши.

XLIX.

Такъ гаспеды глухи Давыду Псалмосьпливцю
Чывылы, що йихъ путь и раду проклинавъ,—
Що правду сѣявъ такъ, якъ жито да пшеницю,
А йихъ зъ лыця земли Господь, мовъ прахъ, зметавъ.
Такъ Дантъ на стезци стривъ рысь, лева и вовчыцю,
Якъ зъ Пекла духъ ёго до Раю прямувавъ.
Такъ чысту сылу знай нечыста сыла боре,
Щобъ спотыкалася объ страхъ, опокусу, горе.

I.

Возносья, духу мѣй, надъ потварь ныцю й злющу,
Що зъ Ариманомъ нашъ бидашный ридъ псеу;
Въ тревози уповай на правду невмырущу,
Вона, одна вона, безсмертя намъ дае.
На дывну жиянь твою, таинственно грядущу,
Нехай орда лыха биснується, плюе,
Спямовану свою одежу позкыдаешъ,
И чыстый, якъ роса, въ потомствѣ засыяешъ.

Писня друга.

I.

Теперь же, братце, й ще намъ треба спомѣянуты,
Якъ чесный ридъ Вышатынъ изъ инышмъ родомъ спливсь
Въ родыну осайну,—щобъ винъ бувъ незабутый
У дзвони струнъ мойихъ; бо ще не перевиясь
Народъ нашъ, древня Русь, и доси не збагнутый,—
Народъ нашъ вищый, що за те изъ Кгрекомъ бывсь,
Кому Хрыста зъ ныхъ двоухъ диламы *право* славыть
И православный стягъ надъ вси стягы поставыть?

II.

Трудна ся споминка, якъ Дантова—про пушу,
Що въ нѣй smarrita ¹⁾ вже, мовлявъ, була стезя,
Котра веде у жызь спасенну, не вмырущу.
Йийи свѣту й праву, скрывыты намъ нельзя,
Въ яку бъ ни втюрылы насъ въ полытычню гущу
Варягы й Русь—Лытва да темни йихъ Княззя...
Чы намъ по тѣй стези покрывленѣй тужыты,
Чы намъ, жартуючы, про нейи говорыты?

III.

Якъ ривчаки намъ смихъ проводятъ на облыччи
Про слѣзы, що колысь тектымутъ по щокахъ,
Такъ часомъ смѣёмось, не мовъ гультай у Сичи,
А въ сердци сумъ, що ричъ иде объ Козакахъ.
Прославлено йихъ намъ въ кобзарьскимъ просториччи;
Мы спивы хвалемо, та й чуемъ тайный страхъ:
Колы бъ ся потварь зла якъ-небудь не вернулась,
Щобъ зновъ одъ нейи вся земля не атрусонулась!

¹⁾ Заблудна.

IV.

Ни, мидно свить стойить на нравственный основи:
 Иийи не зрушыты ни Папи, ни Ляху,
 Ни Нимцю й Брытану, ни злюци Козакови,
 Ни тымъ, що плачъ анялы въ квыжкахъ по Козаку;
 Такъ скыглять лыжакы-вовкы въ густій диброви
 Пидъ непогидь лыху и вичъ ясну, тыху.
 Намъ треба злыгодви за радости прыйматы,
 Щаслывойи зза хмаръ годыны вызыраты.
 Зчанимо жъ, братые, старе оповидання—
 Старымы словесы, що выробывъ Козакъ,
 За давникъ тыхъ даventъ, якъ не було ще й званя
 Козацького, якъ свій Варяго-руський Шляхъ,
 Верставъ по морю винъ въ Царьградъ *про гостюванне*
 И въ Кгрекахъ розгнитывъ до себе дыкый страхъ,
 Нехай винъ самъ себе, жорстокого, змалюе,
 Нехай нашъ ридъ ёго у ёго слови чуе.

V.

У славнимъ городи Ковацькимъ, Конѣтопи,
 Козацтво вславылось давно, ще за Татаръ,
 Не тилько въ Азії, ба, навить и въ Европи,
 Тымъ, що втопився тамъ якийсь Татарський Царъ.
 Въ безодныхъ багныщахъ, якъ муха увъ окропи,
 Тымъ часомъ якъ по всіхъ куткахъ палавъ пожаръ,
 И люта Татарва кругомъ ясыровала,
 У лыка молодыць, дитей, дивчатъ ввязала.

VI.

Утикачи Жиды втишались Фараономъ,
 Що въ мори Чермному безъ талапу купавсь,
 А Конотинци ще и ватто—тымъ загономъ,
 Що въ багныща, такъ мовъ у вовкиню, загнавсь.

Прославылы вони себе бандурнымъ дзвономъ
 По луговыхъ кошахъ и степовыхъ шынкахъ,
 Жинокъ же та дитей якъ мертвыхъ поминалы,
 Та й сорочки й штаны жъ журбы попропывалы.

VII.

Топылась Татарва у багнахъ невылазныхъ,
 Що *фортецямы* въ насъ про ту Орду булы.
 Тулылась наша Русь виками въ безобразныхъ
 Дубовыхъ замочкахъ, що мохомъ порослы.
 Байдуже йй було до спомынокъ выразныхъ,
 Що зъ рода въ ридъ святи переказы неслы;
 Старыхъ литопысивъ, забытыхъ, не читалы,
 Себе не Русю вже, а козакамы звалы.

VIII.

Козацтво жъ, се бувъ хмилъ п'яный, що вгору вывся,
 Що въ пустоши-гаю всю памолодь давывъ.
 Козакъ зъ Татарыномъ за хыжу здобычь бывся;
 Пропывши, що здобувъ, своихъ симтянь душывъ,
 Або зъ мешанами за тарануху грызся,
 Або за гришъ Панамъ у чварахъ йихъ служывъ;
 По Руси ковтуномъ кудластымъ розростався,
 Розбоемъ на води й на суси вельчався.

IX.

Якъ прып'ялы жъ Паны Козацтво за разбойи
 И дома, и въ чужыхъ прымыренныхъ земляхъ,
 Тогди зъ гиркыхъ п'яныць посталы въ васъ Геройи,
 И навелы на всехъ панивъ безумный страхъ.
 И захыталыся вси жызияны устои,
 Бо у Козацтва *Панъ* бувъ ipso facto *Ляхъ*,
 „Ляхву неvirну“ быть вси гультийи збиралысь.
 На православну Русь ниже не озыралысь.

X.

Середъ кривавыхъ купъ „Хмилъ на тычину зывься“
 Такъ высоко, якъ ще никто не зопывавсь;
 Во риднымъ братомъ винъ Татарыну зробився,
 И звоувать Ляху до кореня пиднявся,—
 Ляху ба' й Русь: бо винъ на *Шляхту* розизлывся,
 Панивъ усякихъ виръ за чуба разомъ трясъ.
 И полилысь крови червони рики въ море
 На родощи лыхымъ, а праведнымъ на горе.

XI.

Тоди й нашъ Конотипъ, погыбельна калюжа,
 Що замокъ навкруги дубовый обняла,
 Велького мовлявъ, того вытала мужа,
 Мовъ пугача дитва голодна изъ кубла,
 Зробылась и рясна ёго голода й дужа,
 По селамъ луццаты всю шляхту почала.
 Ревнулы *кабакы* хыжацьцкымы письнямы,
 Втишались кобзари дымамы-пожарами.

XII.

У замочку тому живъ зъ дитками своїмы
 Та жъ живкою новый Сосновый зъ предкивъ Пинъ,
 Якъ разъ такой „чудный“, якъ той що золотымы
 Я струнамы ёго правдыво прославлявъ.
 Коли бъ винъ бувъ ченцемъ, то може бъ мижъ святымы
 Да преподобнымы ёго хто змалювавъ:
 У гришному жъ миру якось не припадае
 Писаты, що надъ кымсь винаць небесный сая.

XIII.

А се буває ще частиць, нижъ тамъ, де люде,
 Окрывшысь рывама, мовъ золоти богы,

Все знаютъ, що було до насъ, и все, що буде,
 Якъ мы на Стыксовы перейдемъ береги,
 И якъ видъ насъ добро скорись нашъ другъ набуде,
 Нижъ слово докирне й сердыте—ворогы.
 У памяти мойй той замокъ ветхий Панський
 Сыяе, мовъ Аевонъ—въ держави Агарянській.

XIV.

Якъ по Вкрайини Хмилъ п'яный повывся густо,
 Усякъ тоди за свій здоровый розумъ бравсь:
 По Панськихъ хуторахъ и селахъ стало пусто:
 Хто въ Польшу втикъ, а хто въ монастыри ховавсь,
 Не въ тимъ, що въ насъ Ляхы саджали, мовъ капусту,
 А въ Староруськимъ, що *Благочестивымъ* звавсь.
 Въ таки монастыри хыжацтво не вступалось:
 Бо на Москву- й воно, якъ Лядство, озыралось.

XV.

Займаючи Ляхы державу Мономаха,
 Хотили школамы въ Ляху насъ обернуть,
 Та йимъ давно Москаль и нашъ чернець-тимаха
 Загородылы въ Русь латывопольску путь.
 Оце жъ-и Хмилъ, старый гультай и оп'яка,
 Не важывся туды загребою сягнуть,
 Де пахло золотомъ ёго „рясній голоти“,
 Якъ гавкунамъ хортамъ лацкамы на охоти.

XVI.

Одний зъ усихъ Панивъ, Державецъ Конотипський
 Сосновський той чудный викуды не втикавъ,
 Ёго не заслипывъ той задумъ Езуицький,
 Щобъ зъ Пана Русыва повсюдно Ляхъ поставъ.
 Благочестивый свій обыходъ старосвицький
 Винъ свято й бережно по-предкивськи державъ:
 Увѣтивъ не любивъ, Перевертливъ цурався,
 Видъ Римськопольской науки одвертався.

XVII.

Якъ почалы Панивъ бунтовныкы лузаты,
Сосновський сей своимъ прибицныкамъ казавъ:
„Чого й куды мени зъ мого гнизда втикаты?
Ще пра-пра-прашуръ мій въ цимъ крайи панувавъ,
Що якъ видъ Батыя втикало кожне зъ хаты,
Винъ у гнизди своимъ середъ болота спавъ
Безпечно у ночи, а въ день потужно бувся,
Ажъ поки окупомъ Татарынъ вдовольнився.

XVIII.

„За Гедемьна жъ, за Ольгерда и Ягайла
Паны Сосновськи тутъ седили на межи,
Мовъ те грушпи старе, колюче, що саджала
Природа йихъ сама, або мовъ ти вужи
Крылати, що рува колысь достерегала
Страшенна сила йихъ. Булы вони гужи
Тягучи та мицни, що въ тязи не порветься,
Скоришче визъ важкий на швирни обирветься.

XIX.

„Оце жъ и вывезлы такы Паны Сосновськи,
Возяку Руського зъ Лытовського багна,
Нехай бунтуються Хмельныцьки та Выговськи,
Намъ сила йихъ лыха, байдуже, не страшна!
Перемогалы мы ти задумы бисовськи,
Що надыхавъ Ляхамъ изъ Риму Сатана.
Не обійшовъ и той насъ Римський вовкъ, Могыла,
Що Польща шкурою овекою прикрывалась.

XX.

„Теперь дорога намъ ясна, куды провадыть
Завитну Скиню Священну прашуривъ.

Ничого намъ Козакъ зъ Татарыномъ не владыть.
Абы Восточный Царъ йй двери видчынывъ,
Винъ Руссю зновъ нашъ край спустошенный осадить,
И загнуждае въ разъ Ляхивъ и Козакивъ.
А пельку мусымъ йимъ якъ Батыю, заткнуты,
Щобъ намъ гыдкий сей часъ, якъ давни, перебуты.

XXI.

„Чыныла наша Русь таке й за Наливай,
За Жмайла, Скидына, Тараса, Павлюка,—
Охрыщеныхъ Татаръ, що сила йихъ лыхая
Нетрудженымъ добромъ жывыла Козака.
Настане часъ колысь, що й до Вакчысарая
Насъ поведе Царська спасытельна рука.
Тоди мы будемо зъ Козацтва насмихатись,
Що вично думалы зъ Татарамы брататись“.

XXII.

И мовъ архангельска потуга заслоняла
Сосновськихъ одъ лыхыхъ затызцывъ Хмельнычанъ.
Да й старшына такы затыжыцька казала:
„Що се не Ляцького звичаю—Руський Панъ“.
Ажъ поки спомынка въ старыхъ людей сягала,
Носывъ усе одывъ про свято винъ жупанъ,
А въ будви мовъ ратай, або млынаръ, вбирався,
Рукамы Панськымы за все полкузъки брався.

XXIII.

„А выскочымо въ степъ, ништо на верховыну,
Могылу сторожку, за нимъ не поспишыть.
Въ Татарському Танци и въ Герпи знае силу;
Такому бъ вояку насъ на Ляхву водыть
И слобоняты всю Козацку Украйину!
Та вже старый: шкода про се и говорыть!

У пасыкахъ, млынахъ, отарахъ закохався,
Козакуваты бильшь теперъ бы не пиднявся.

XXIV.

„Та й лучше: бо въ ёго про насъ усе готове:
И медъ по пасыкахъ, и статокъ на лугу,
И кони въ чамбули, и колесо млынове:
Воно окупыть геть пидтоптану свагу.
А то ще поменшыть намъ зло нове вйськове.
Нехай старый седыть да гнеться у дугу.
Сынокъ ще не дорисъ, а Вйську на що дочкы?
Обійдеться Козакъ въ жупани й безъ сорочки“.

XXV.

Отожъ и заревлы гарматамы чужымы }
Затязци Козаки, мов стадо бугайивъ.
Зосталыся дворы, крамы, церквы пустымы:
Хто зъ клунками втикавъ, хто нагонця летивъ.
У Ратушныхъ судахъ мижъ Райцями пъянымы,
Якъ самодержецъ Вйтъ, пъяный Козакъ сидивъ
Викамы на́дбане почезло зъ пожарами,
И слёзы скризъ лылысь кривавымы ричкамы.

XXVI.

Мынае рикъ и два, вже тры, й чотыри.
Вытопувавъ Ляхивъ и зъ нымы Русь Козакъ.
Лягавъ и самъ одъ йихъ. Пъяныци чупрындыри
Розбоємъ та вогнемъ хвалылысь по шынахъ.
Ясырувалы скризъ Татарськи дыки гири:
Не знали й лику вже въ хлопцятахъ та дивкахъ.
Не вельмы дорого братерство въ йихъ купылы
Сипаки Козаки: бо йимъ людьмы платылы.

XXVII.

Та й ничымъ стало вже платыты за те брацтво,
Що Хмиль мовлявъ-хвалывсь—*нихто не розирве*.

Кисткамы полягло на Руси Хрыстыянство,
Та й чесне рыцарство, що здобыччу живе.
Теперъ бративъ своихъ ненавидне Поганство
Рабама Па́нськымы зрадывымы вже зве,
И выявляючы свою лыху натуру,
Торгується зъ Ляхомъ за йихъ братерську шкуру.

XXVIII.

А шкура дорога такъ само й Козакови,
Якъ тымъ, кого Козакъ не разъ лупывъ живцемъ.
Прийшлось покынуты вси втечыща Двипровы
И пробираться въ Московщину тыхцемъ,
И пидклонитыся, мовлялы, постолови,
И зваты Кацапа; кожушныка, оццемъ;
Хто жъ лаптю не хотивъ сапъянцивъ пидклониты,
Той отдавай Орди и живку й дрибни диты!

XXIX.

У сей мызерный часъ, що славнымъ огласылы
Бешъ честы, безъ пуття й повагы пысьмакы,
Сосновського въ дому затышнимъ обступылы
Шляхецьки палйи, Жыдивськи ризныкы.
„Вельможный Пане! (такъ гуртомъ загомонили)
Ясеу тоби Чернь и Значни Козаки—
Прийшла й твоя черга давать Орди даньву,
Щобъ вырваты зъ лабѣтъ Шляхецькыхъ Украйину.

XXX.

—„Я все отдавъ, що мавъ, на Вйсько Запорозьке;
Прибичныкы, и ти покынулы мене.
За адмініcula жъ мойи ще й право Руськопольске
Пидъ королівський мечъ сю чесну шыю гне.
Вбачаете й сами: роблю я дило хлопське,
А Пани зъ диткамы на ныви жыто жне“.

— „Поселъ—що той оселъ: несе, що навалилы:
Дитокъ твоихъ Орди оддать намъ повелилы!

XXXI.

— „То й оддасте?“

— „А вже жь!“

— „Ни, вже сѣго не буде!...
Аговъ! сюды!“

А сынъ и дочки вже кругомъ,
За вымы й маты... О! давно торочать люде,
Що й замковы ланы заляжуть облогомъ...
И чула йихъ душа, що вже не перебуде
Новойи халены йихъ стародавній домъ.
Спысы стари, мечи, мушкеты похапалы,
Дружиною, плече зъ плечемъ, густою стали.

XXXII.

Якъ Авелева кровъ до Бога вопіяла,
Такъ пролылась вона, пречыста, и теперь.
Литопись коротко про се намъ прописала,
Якъ брата лютий братъ, мовъ левъ рыкуый, жерь...
Тай не дожеръ; ба' се! свитлиця затрищала,
И сволокъ ризныкивъ до йихъ жертовъ прыперъ.
Избигся Конотипъ: ажъ четверо лежало
Въ крови, а четверо зидъ сволока крычало.

XXXIII.

Почезлы ризныкы, людожеры кривави.
Йихъ несказанный страхъ, мовъ янголь смерти, гнавъ.
Прыбыти сволокомъ Сичовыкы стогналы,
И коженъ мавивцемъ у Кыйивъ почвалавъ.
Спасаячысь въ ченцяхъ, мовчальныкы стали,
И вже про йихъ ниhto ничего не чувавъ.
Розбиглыся слидомъ за нымы Конотипци,
Одъ Козакивъ-вовкивъ паляканыи вивци.

XXXIV.

Жахаючись, кругомъ по нетрахъ сновыкгалы,
И ноголоска йшла непевна промижъ тыхъ,
Що Пава, Пани й двоухъ Панявокъ повкыдалы
Въ колодизъ Нызовци, вервувпысь... та й ватыхъ
Цей слухъ; ажъ въ осены, якъ въ перкви воздвыгалы
Жывотворящего Креста, знявсь гукъ и крыкъ:
„Воздвыглася вода въ колодизи замковымъ,
И вывесла тила у сjeni чудовимъ!...“

XXXV.

Такъ Литописецъ намъ, еданный небрехливый,
Зъ Козацкыхъ Кровычокъ, що чувъ, те прописавъ.
„Якъ упокоиы жъ (рече) йихъ со святымы,
Колодизъ замковый водою зновъ опавъ“.
А про Сосновскаго-сыритку, изъ живымы
Двома сестрычками ниhto не спогадавъ,
И лишъ переказомъ домовымъ до Поэта
Воно дійшло: не все пожерла сонна Лета!

XXXVI.

Переказомъ дійшло... О, лучше бъ винъ страшнойи
Козацкойи не знавъ старовыны, якъ ти,
Що закопалыся байдужно въ перегнойи
Пысьменщыны, и викъ викують въ темноти,
Мовъ гробаки гыдки на дни труны нимойи!
Ни, демономъ страшнымъ у дыкій наготи
Явылось передъ вымъ страховыще безъ серця,
И азъ правды, зъ совисты, ба' й зъ розуму сміється.

XXXVII.

Судыла Доля такъ, Судьба недовидома,
Щобъ наъ Сосновскыхъ тыхъ новый завився ридъ,

Щобъ зъ древнихъ тыхъ Вышать, прославленного дома,
Новыхъ уже. Вышать дрибненькій вышовъ плидь,—
Ижъ жыта рослого, зерныстого—солома,
А въ ній не про людей, а про курей послидь,
И щобъ тамъ дивомъ вси розумни дывувалы,
Куды вси родови прыкметы позныкали...

XXXVIII.

Та ни, не личыть намъ изъ Музою сумною
Ловыты поперидь сака въ води мутній,
Що замутилася непомщеною кривью,—
Въ бувальщынн (мовлявъ козакоманъ) *святій*.
Нехай фарбується соби передо мною
Прынадна старына въ картыни осайній,
Зъ ййи поважнымы и чыстымы диламы,
Якы мы знаемо за Черню й за Панамы.

XXXIX.

Про мене старына була найпрынаднишча.
У древнихъ тыхъ домахъ, де пахнѣ Руссю намъ,
Де зъ бабыного и пра-прабабыного дныща
Давався добрый ладъ пра-пра-пра-правнучкамъ.
Боянова струна, въ свойимъ безсмертти выща,
Якъ „слово Господа“ мени дзвенила тамъ,
И слава й святощи въ тимъ звони видкыкались,
Зъ новою славою народнѣю злывались.

XL.

Въ Вышатынимъ дому, якъ и въ дому Сосновськихъ,
Жывъ добрый ладъ зъ давень-давнезыхъ, хочъ кругомъ
Рыкавъ п'яныцькый рыкъ палыводъ Запорозькыхъ,
Якъ хвыля на мори, хитаючи сей домъ.
Винъ, середь завируюхъ Лытовськихъ, Старопольськихъ
И смуть Гетьманщыны, йшовъ соби та йшовъ,

Мовъ корабель мицный по лоню океана,
Що не бойиться бурь, хуртовынъ, гуррыкана.

XLI.

Новый негнбнучый ковчегъ нового Ноя
Зъ кривавыхъ водъ ризни и беззаконства нисъ
Завить грядущого, шырокого устоя
Старойи Рушчыны, що гыбла одъ гульвищъ,
Котрыхъ великого, преславного героя
Пестить зъ Іудю на лони зрады бисъ,
И ставъ винъ на гори, превышче всіхъ высокій,
Щобъ шырыты добро по всій земли шырокій.

XLII.

Та, може, зъ усѣго, чымъ винъ колысь пышавсь,
Правдывосты квитокъ святыхъ не зацвило
У ѣго надъ слугу, що высоко пиднявся
Изъ темрявы, де лжа и всяке инше зло
Кышать у тій грязи, въ котрій нашъ людъ купався,
Тоди якъ заведбавъ лемищъ и чересло,
Якъ покувавъ изъ йихъ спысы „Ляхивъ“ колоты,
Да кынджалы—жиякамъ йихъ черева пороты.

XLI.III.

Свитыло мижъ свитыль, правойи виры слово,
Дало Харлу й ѣго Уляни ту снагу,
Що не нослухалы науки духа алого,
Не пиддались ѣму, исконному врагу
Святойи правоты. Видъ кореня старого
Пійшовъ йихъ чесный ридъ въ низенькому кругу
И, може, ще тоди, якъ живъ Слипець Вышата,
Ривнялась правдою изъ нымъ йихъ проста хата.

XLIV.

Що Богъ кому пославъ на свити, вдовольнялись;
 Чы то корысть яка до купы йихъ звела,
 Чы разомъ видъ Орды колысь оборонялись,
 А тилько Доля йихъ до того привела,
 Що Панъ изъ мужыкомъ навикы побраталась;
 Одынь безъ одного—лемишь бешъ чересла,
 Уляна за градиля и Паяу й батьку стала,
 Чепигу жъ плугову *Свята* рука держала.

XLV.

Се Пипъ, Отець Лука, таке промовывъ слово,
 Якъ разъ, кинецъ стола, зъ тымы людьмы сидивъ,
 Що панъ „чудный“ припасъ, якъ мудрый ткачъ основу
 И пидткаинъ зъ своихъ дотепныхъ мужыкивъ.
 Готонивсь выткаты якусь тканину нову,
 Та говорыть про те никоу не любывъ.
 Одынь Отець Лука старенький догадався,
 Що Панъ Вышата зъ нымъ за дило виры брався.

XLVI.

„Бо вира не въ тому (бувало наставляе),
 Щобъ совершаты намъ абы святыи обрядъ.
 Нехай усяке такъ про Боже царство дбае,
 Щобъ тамъ не бувъ малымъ, наименшимъ зъ Божыхъ
 чадъ:

Велькымъ бо Господь того тамъ поставляе,
 Хто на соби самимъ людей навчаты радъ.
 Оде жъ то й е воно, що зветься *дило* виры,
 Безъ ёго мы есьмо предъ Богомъ лицемиры.

XLVII.

„Щасливый той (рече), чыйи узрили очи
 Лемишь и чересло у плузи, и градиля

Споруджени, якъ намъ гласять слова Пророчи,
 А Церква пресвята,—необуянна силь,
 Стопъ облачный у день, огонь то Божий середъ ночи,
 Основа крипоты, земного царства кинь;
 Чепигу плугову Премудростью вправляе
 У царство Божье, и непяты не позырае!“

XLVIII.

Такъ проповидувавъ Отець Лука селянамъ,
 Очыма скинувши туды, де трое йихъ,
 Панъ, Ключыкъ, Ключныця, байдужна на румъяна,
 Що добрый медъ, *пьяне чело*, на чесный лыкъ
 Незгиришь наводывъ, якъ и оковыта пьяна.
 Усяке, якъ змогло, такъ зрозуміло стыхъ,
 Що нашъ Маусайль зъ Пророчымы словами
 Перемишавъ, якъ знавъ, натхненый йихъ диламы.

XVIX.

„Щасливый“! зновъ рече винъ, идучи до дому,
 Ведомый пидъ руки, не мовъ Архиерей,
 Харломъ та Вляною: бо не дали никоу,
 Все слухаты, що пливъ столитныхъ Іерей,
 Мыслите пышучы ажъ до самого дому,
 И видсылалы геть зазырлывыхъ людей,
 Ажъ покы довели до тихойи ложныци
 И пидложили ключъ пидъ дужку видъ дзвинныи...

L.

Пизвенько у ночи почулы люды—дзвонять.
 Старесеньки вдяглись, до церкви побрылы.
 „Се, мабуть, мертвого удосвита хоронять“.
 Скааалы молоди, тай зновъ соби хроплы.
 Дидивъ изо тры, що вже дила не робылы,
 До церкви помацьки то сакъ, то такъ дійшы.

Отець Лука зъ дякомъ удвохъ вечерню правлять,
И Бога тверезо единымъ сердцемъ славлять.

LI.

Бо й Дякъ такий же бувъ, ави вына й елєя,
Ни меду у посты велики не вкушавъ,
А въ церкви такъ спивавъ, що, ба, й Архыерея
У пивчеськый ёго, ниже бъ не скепкувавъ.
И Ааронъ такимъ не бувъ коло Мойсея
Проречыстымъ колысь, якъ дивный жезлъ метавъ.
Якымомъ звався Дякъ. Слипымъ на свить родився.
Та въ слови паче всіхъ выдующихъ умудрився.

LII.

У церкви меншувавъ, а дома, мовъ учитель
Такъ мовлявъ Попу наставни словеса,
Що дыва дывного бувавъ столитныкъ зрытыль,
Здавалось, бачыть винъ одверзти небеса,
И все, що одъ викивъ Творецъ и Вседержитель
Ссылавъ у гришний миръ про смертни ушеа,
Слишый гласыть ёму, мовъ Господомъ натхненый,
И йихъ обохъ проймавъ якыйся страхъ священный.

LIII.

Оце жъ, мовъ Патрыархъ, столитныкъ Пипъ выходитьъ,
Двохъ Преподобныкивъ Печерськихъ спогадавъ,
А потимъ голову передъ старыми клонить,
Вклонивсь низесенько, и такъ до йихъ вищавъ:
„Простите, братте, нехай се вамъ не вшкочыть,
Що въ Пана чесного я на меду гулявъ.
Простите, акы Ной предъ вами провиныхся;
Пьянымъ чоломъ и азъ по гришныцкы упыхся“.

LIV.

Верталися тоди старесеньки до дому;
Йихъ пам'ять предкивськымъ перёказомъ цвила,
Якъ дому Божому, прыбижышу святому,
Служывшы прадиды, вхылялися видъ зла,
Що йихъ пиддавано пидъ власть Попу чужому,
А Руська вира йихъ впослиджена була,
А Рымськи костелы й Жыдивськи сынагогы
Рослы пидъ небеса, вемовъ царьски осяяни чертогы.

LV.

„Благословенъ Господь во вѣки! (мовлялы стыха).
Прыкрыла насъ Царська широкая пола.
Не знаемо теперь того гиркого лыха,
Яке ця сторона колысь перенесла;
И маемо Попомъ святого чоловика:
За нёго не одна душа у рай ввійшла.
Молимось за ёго, та й за Дяка Якыма:
Сей бачыть Вожый свить и темными очыма“.

Писня трейтя.

I.

Щасливый надъ Пана-столитныка Вышата;
Щасливый нижъ самъ Панъ—у клюшныцтви Харло;
А найщасливша зъ йихъ Уляна, що й багата,
И дужа стала зновъ. Усе кругомъ цвило,
Якъ и сама вона. Стояла гарна хата
У панському дворѣ. За хатою росло
Тры дубы, тры Враты, якъ йихъ зъ давѣнь прозвали;
Воны гыллямъ своимъ всю хату окрывали.

II.

Препышний бувъ наметъ, и люблю прохолоду
 У литню спеку кругъ осели розливавъ.
 Бувало, сонце ще нязенько, ще природу
 Витрець урваняшній жартуючы проймавъ,
 А трьохъ Бративъ помныкъ одъ схѣду до заходу
 По мурогу двора росысту тинь метавъ.
 Похытувавъ трьома старыми головами,
 Казавъ бы-вдовольнявсь садовыми писнями.

III.

А по саду писни дивочи й солов'їйни
 Давенилы, мовъ срибла давинкого бурчаки.
 По крыши въ ладъ зъ нмы, буркочучы, ходылы
 Билесеньки, якъ снigъ осинній, голубки.
 Никто не гомонивъ, мовъ у який святини:
 Росходылысь бо вже и мужыкы й жинкы
 Зъ дитворою, якъ слидъ, по нывахъ, по городахъ,
 По хуторныхъ бакшахъ и всихъ такихъ угодахъ.

IV.

Паны, мовъ по меду бжолá, тамъ походжалы
 Зъ дитками, що гулы, якъ молоди бжилкы;
 Природы красоту найкраще закрашалы,
 Давалы добрый ладъ, розумни вожакы;
 Дитвора вчылася порядкувать, якъ жалы,
 Чы хто косывъ, оравъ, чы въ млынъ возывъ мiшки;
 Привчались на те все, якъ на святе, дывытысь,
 Во всимъ намъ повеливъ Господь зъ людьмы трудытысь.

V.

Уляно! спогадай про любви молодощи:
 Чы такъ вони колысь въ семьїи твоїй цвильи?

Зъ твоейи вродонькы zostалысь тилькы мощи...
 Хусткы и рушныкы готови вже булы,
 Щобъ вырядыть тебе „туды, де бъ вичны ноши
 (Якъ Пипъ Отець Лука мовлявъ) теклы й теклы...
 Воскресла ты (рече), ты вдруге народылась.
 Ты рай за живота узриты сподобылась.

VI.

„И справди жъ бо нема тобі тутъ воздыханья,
 Ани печали: бо щодня тобі привить
 И слово прыязне видъ Панейи и Пана,
 Видъ Паненятокъ же, видъ янгельскихъ йихъ литъ,
 Опричь любовы, ты ничого не дознала.
 Тамъ бурна тьма була, тутъ любый—тыхый свить
 Во ымъя Господа глаголю: такъ тутъ буде
 Тоби й до живота, да узрять Бога люде“!

VII.

Но темный Ааронъ видющого Мойсея
 Главою мудрою, тямущою хытнувъ.
 Шануючы свого благого Іерея,
 Маленьку, хочъ круту, карлючечку загнувъ:
 „До насъ дійшли слова видъ сына Іессея
 (Тыхесенько ёму, мовъ нехотя шепнувъ):
 Шкода намъ на Князи, рече винъ, уповаты,
 И на сыны людьски надію покладаты“.

VIII.

Булы вони въ Панивъ на'тченайши недильтимъ,
 И зъ кубкивъ золотыхъ п'янé чоло пылы,
 Сяяло сонечко тымъ сяевомъ весѣннимъ,
 Що стеле молодой барвинукъ по земли,
 И спивомъ солов'їйивъ торжественно-весильнимъ
 Нагадуе пташкамъ подуматы'бъ кубли.

Ажъ вибы щось хмурне по небу пролетило:
Якымове словце старенького смутыло.

IX.

„Якyme! (каже Пипъ, вернувшись до господы)
Молю тебе призвайсь, про що ты натякнувъ“?
— „Про те (рече), що въ насъ давнезной природы
Нихто жъ живыхъ людей до кгрунту не збагнувъ.
Не дай намъ, Господы, велькойи прыгоды,
А я душею щось нечуте ще почувъ“.
— „Що жъ, брате? не тайи!“

— „Отой Панъ Богданко

Накойить лыха въ насъ, що буде всимъ намъ шпарко“.

X.

— „Шъ чого жъ ты взявъ таке? Молимось лучше Богу.
Щобъ Янгола свого Хравытеля пославъ
И показавъ ёму спасытельну дорогу“.
— „Я въ голоси (рече Якымъ) щось помичавъ
Таке въ малого, що и азъ Панського чертогу,
Примивъ бы, заразъ, мовъ изъ Пекла, утикавъ“.
— „Якyme! (каже Пипъ) гляды, чы не Лукавый
Спокушуе тебе“.

— „О Воже, Воже правый!“

XI.

Квылыть Якымъ ёму... „На дни важкого кубка
Здалось не разъ мени!.. Мій Отче! чы казать?“
— „Кажы“.

— „Мовъ у п'янимъ чоли извылась гадюка“.

— „О Душе истыне! Ты Божа благодаты!
(Рече вашъ Патріархъ) не допусты, щобъ Злюка
Дьяволъ Рай псувавъ!“

И повеливъ мовчати

Про се Якымови, не бовкнуты никому,
Ни Пану й Ключныку, ани ёму самому.

XII.

И, мовъ отруевый видъ потайного слова,
Ставъ сумовать-хворить благый столитникъ Пипъ.
„Старенькій, скоро вмире (була про нього мова).
Якъ на току снопа ослаблѣе нашъ ципъ,
Ажъ покы въ узлыку развяжеться солома
И роспорощытья зпидъ перевесла свищъ,
Такъ нашъ Отець Лука зробывъсь уже слабенькій,
Зигнувся, мовъ бере по застумахъ опенькы“.

XIII.

Вышатына жъ симъя цвила, мовъ садъ роскошный.
Про Пана Панея була що вертоградъ
„Сестры Библийной“, — той рай утихъ затышный,
Благословенныхъ литъ спожытку довгый рядъ.
У тыхий вертоградъ, квиткамы сердца пышный,
Ни холодъ не врывавсь, ани шкодлывыи грядъ.
Жывыла спѣку въ нимъ науки прохолода,
А холодъ — сердца жаръ та розуму свобода.

XIV.

Спизналыся воны на ричепци Сосновци,
Що й досы водамы своїмы мые слидъ,
Котрый оставылы про вси вики Выгѣвци, —
Слидъ гыдшойи зъ усихъ предательскихъ побидъ,
Якъ зпюхалыся зновъ зъ Ордою Запорозци,
Що не додержалы Царю креста й двохъ литъ,
Що въ Хмелемъ прысяглы креста поцилувати,
И робомъ Хмелевымъ прысягу поламаты.

XV.

Якъ на гробовищи цвѣтуть, буває, розы,
 Такъ на боѣвыщи сердца ѣихъ процвѣли,—
 На тѣй земли страшнѣй, де смертоноснѣ грозы
 Не ливень, кровь людську ричкамы розлилы,
 Не сковують ричокъ горячыхъ и морозы,
 Щобъ вично въ спомынкахъ-перѣказахъ теклы,
 Бувальщину гирку потомкамъ подавали,
 И жыты ридъ людскый въ лагидности навчали.

XVI.

Наука туго йде. На предкивськихъ могилахъ
 Заводыться сто разъ изъ братомъ бытысь братъ.
 Воруужуе обохъ на брань нечыста сила,
 Що точыть зпиттышка затуплений булатъ.
 Ще ричка слизъ гиркыхъ кривавыхъ и не змыла,
 А вже зъявивсь новыи Іуда-супостать.
 И ни въ однімъ роду людському не буває
 Такъ часто, якъ у насъ, що брата братъ зѣйидае.

XVII.

О, струны голосни, вы струны золотыи!
 Чого вы тужыте по риднѣй вамъ труни?
 Почезлы-поляглы предатели Россіи,
 Що торували путь Шляхетнѣй сарани.
 Почезлы й кобзари, вожди слыхныхъ слыхыи,
 И въ думахъ плакали по лютѣй старыи.
 Вернимось въ „тыхый свить“, въ нашъ вѣкъ благосло-
 венный.

Що вже й позабувавъ про мотлохъ той, мерзений.

XVIII.

Спизналыся вони, и спомынка довику
 Про часъ той неземный zostалась ѣимъ свята.

Довику жъ бо дана видѣ Бога чоловіку
 Души безсмертнойи и сердца красота.
 Блаженнымъ радощамъ вони не знали лику,
 Якъ подвигамъ благымъ не знае правота,
 Щодня й годины 'дно въ одного зазырали,
 И образъ Господа, Творца своего, вбачали.

XIX.

Була ѣимъ спомынка свята и въ Конотопи
 Про той колодизъ, що воздыглася вода,
 Якъ у Хмельныщину, въ кривавому потоци,
 Розлютовалася комышныцька орда,
 И розлилася скризь по Захиднѣй Европи
 Весела новина, що губить насъ бида.
 Зъ Сосновки-хуторця зъ дитымы вони ходили
 Що-року въ Конотипъ и воду тамъ святили.

XX.

Того самого дня, якъ Пипъ зъ Дьякомъ вернулысь
 Додому мовязни й сумни зъ Оччєнашу,
 Вышатамъ якось такъ въ Сосновку заманулось,
 Якъ томленнымъ жевцямъ у поли кулишу;
 Та въ сердци увъ обохъ сумнє щось повернулось
 (По давнихъ спомынкахъ домовыхъ се пышу):
 Мовъ Дякъ, слыхый Якимъ, натхненый вищымъ слухомъ
 Сповнывъ ѣихъ тихый духъ своимъ тревожнымъ духомъ.

XXI.

„Давно хотивъ я знать (промовывъ Панъ Вышата
 До Пани, якъ свою вони верстали путь),
 Чого мени кортыть и рупыть ветха хата,
 Що Муромъ Скарбовымъ, зъ перѣказу, вси звать,
 Досталась намъ вона занедбана видѣ брата
 Твого, душе моя... Пора намъ довбонуть

Склеповище старе, чы тамъ не знайдемъ скарбу—
Шпаркгалу про твій ридъ, про пра-дида, пра-бабу“.

XXII.

Прийихалы, пійшли зъ дитворою молютьсь
Нятъ тымъ колодыземъ, що чотырбохъ жертовъ
Козацныи воздыгъ. Йій не вдалось напытысь
Гарячоїи крови, то винъ холодну кровъ
Обмывъ у джерели пидземнимъ, и свитытысь
Въ викахъ завитувавъ, якъ чести короговъ,
Щобъ люде каялысь, молюлысь Богу правды,
Щобъ честю й славою не вельчали зрады.

XXIII.

Въ Сосновци цегляна земля застугонила.
По викна вже вросла руйина мовчязна
У землю, що колысь кривцею обкыпила
Козацькою, мовлявъ: бо та рука мицна,
Що насъ одъ Козакивъ—сипакъ оборонила,
Не нахылялася, „высока“, до багва;
Байдуже йій було про те слипе кобзарство,
Що звало по шынкахъ „святымъ“ свое Козацтво.

XXIV.

Козацькою, се такъ, а Панською—це й натто.
Оце жъ та Панська кровъ пидъ ломомъ загула,
И цвить старыхъ Панивъ, нашъ хуторный Вышата,
Чувъ зпидъ земли мовъ крыкъ. Душа ёго була
На радости ясни и сны хмурни багата:
По предкахъ спомынки тяжки вона несла.
Ажъ се! поржавлени зависы зарыпили...
Въ нызкимъ склепу свичкы згасалы, не горили.

XXV.

Очистывъ духъ важкий. Выходять. Повно лому—
Зализа й дерева. Розбыто скринь изъ п'ять,

И видно-уже давно. Въ прыскрынку боковому
Поламани стрилкы спысовища стырчать,
Зпидъ йихъ щось кругле... Ва! се звієць. Мовчязному
Вышати знаходка ся—Вожа благодать.
Пергаменты! Ни, стара на полотни картына:
Змалёвана якабъ чубата образына.

XXVI.

Якъ выныслы на свить и вымылы видерцемъ
Воды, проризалось мижъ давни мышакы
Обголене кругомъ, пидъ чубомъ-оселедцемъ,
Облыччя молоде. Голылысь Козакы
По Сичовому такъ, якъ чернь охочымъ сердцемъ
Горнулась купамы у Хмелеви полкы,
Вважала *фортелемъ* болотяви калюжы,
Не знала очысту зъ турыцы и видъ вужы.

XXVII.

Облыччя молоде було, та нечумазне.
Гыдке щось віяло відъ полотна кругомъ.
И кожне чуло, якъ те сердце безобразне,
Звиряче выросло, де на Нызу Содомъ
Зъ Гоморрою сыдивъ, а на выду выразне
Безпуптво дыхало, не впыняве стыдомъ.
На малювныцтви знавсь хуторяныи Вышата,
И заразъ постеригъ—жывопысь пребагата.

XXVIII.

„Мабудъ, колысь якыйсь художыкъ бидолашвыи
Попавсь мижъ Козакы зъ Татарськымъ полономъ
(Подумавъ винъ соби) и забавлявъ рубашныхъ
Козацкыхъ ватажкивъ нап'ятымъ полотномъ;
Ажъ покы нав'язавсь гульвиса необашный,
Що надывсь быть жывымъ и вмерты Козакомъ,

И той ёго гыдку, безстыжу душу, злющу.
На ганьбу змалювавъ, якъ постать невмирущу.

XXIX.

Дывылись боязько на малювання темне,
И Пани й обойко прытуленихъ дитокъ.
Було щось дивне въ нимъ, було въ нимъ щось не певне,
Въ тимъ образи, що хтось закинувъ у кутокъ,
У сховище нима, у смитище пидземне.
Злодюгы, що знайшли въ скриняхъ, то все въ мишокъ
Забрали похапки, та й кинули скарбницю,
Зачынену навикъ розбійницьку темницю.

XXX.

Теперь паливода зновъ Божий свить побачивъ,
И дыкий сумъ якыйсь кругъ себе розпростеръ,
Мовъ, Боже бороны, вернувся викъ Козачий,
Якъ лютый мечъ зъ огнемъ до щенту села жерь.
Вышата прыдывлявся: винъ слидъ кругомъ побачивъ
На полотни пьсьма якогось. Ще протеръ
Картину и чытавъ... чытаючи хытався
И якось боязько на симъю озывався.

XXXI.

На полотни, кругомъ гыдкойи образыны,
Винъ розыбравъ гыдки, неймовирни слова,
Що ажъ морозъ пійшовъ у нього изъ-за спины,
И туманомъ густымъ окрылась голова:
Сосновський, Князь Турецькойи Вкрайины...
А далій выгныло ще слова тры, чы два.
Дакъ отъ якыйсь колысь на свити бувъ Сосновський,
Незнаний ще Герой и зрадникъ Зацорозький!

XXXII.

„Нездорово въ старе склепѣвыще ввиходить
(Сказавъ узявшись за чоло). Чогось мени

У голови шумить. Намъ духъ пидземный шкодыть.
Ихе! якъ тамъ смородно! мовъ у гнылій труни“.
И ричь одъ полотна малюваного зводить
На те, що діялось у ридній сторони:
Якъ люде изъ людмы боролысь, бидовалы,
Якъ люде изъ людмы боролысь, руйновалы.

XXXIII.

„Додому!... О, колы бъ те все забыты дома,
Що душу пройняло тымъ смородомъ гнылымъ,
Котрымъ Козащыва, наслідвця Содома,
Насъ душыть, якъ душивъ колысь пожарный дымъ“!
Такъ думавъ идучы. Якась недовидома
Печаль гнела ёго всимъ тягаремъ своимъ.
Мовчавъ, а ти слова у серци озывалысь,
Що видъ Руйинныхъ литъ въ земли переховалысь.

XXXIV.

Слова страшни ёму, якъ выще проклинавья,
Предсмертне въ часъ гиркий, якъ стыхне огня
Безумна злпсть, и той, хто думавъ воздаяння
Воздаты ворогу, прозрыть, мовъ Сатана,
Що сотворывъ, слипый, святыни поругання
И зразу сягонувъ ажъ до Геены два.
У тыхъ страшныхъ словахъ бувальщина видкрылась
А будущына, мовъ пожежа, засвityлась.

XXXV.

Колысь давно, якъ ще и розы пахлы нивше,
И по нощахъ гарнишъ спивалы соловьи,
И очи дороги сиялы выразише,
И якось роскишвишъ густы сады цвилы,
Бувало, винъ однимъ живе на свити й дыше,
Щобъ въ серця въ серце влитъ вси помыслы свойи.

Теперь винъ вызнаты нову бойтись думу,
Щобъ не надать души своейи суму.

XXXVI.

Бувало, и воно частенько поновлялось—
Ёму на помыселъ спадало щось чудне.
Винъ думавъ: „Що мижъ насъ удавныну зъявлялось,
Той поъявъ у нашъ викъ мовъ хвылею жене.
Зъ виками давне зло й добро перемицялось,
Та сїяне колысь *теперь* потомство жне“.
Про се по застумахъ у розуму пытався,
И все чогось немоѣ шукавъ-не-дошукався.

XXXVII.

Шукавъ же справди винъ по актахъ, мемуарахъ,
По давнихъ записяхъ, хто той Сосновський бувъ,
Що въ тій Руйини, въ тыхъ розбояхъ и пожарахъ
Соби въ двохъ Гетьманивъ прятельства здобувъ,
Въ Выхренка й Юрася. Въ заведбанихъ шпаргаллахъ
Начытувавъ колысь, що винъ „обохъ видбувъ“.
Выхренкомъ прозвано Петра тамъ Дорошенка,
А Юрасемъ—Юрка по батьку Хмельныченка.

XXXVIII.

Петра Выхренка звинъ Сосновський той изъ Туркомъ,
И Камеонецъ изъ нымъ невири пиддававъ;
Въишжджавъ пидъ бунчукомъ удвохъ тымъ самымъ
буркомъ,

Що Магометъ свій слидъ иконамы ваславъ,
Пидъ гласомъ зычнымъ „Аллахъ! Аллахъ!“ та гукомъ,
Мерпивъ изъ-пидъ склепивъ церковныхъ выганявъ
Въ потылицю, ажъ геть далеко видъ Мечету,
А на Мечеть Соборъ вподобавъ Магомету.

XXXIX.

Якъ же Петро Гетьманъ, потеравшы край ридный
За те, що на́двое негоже розидравсь,
За калачи Москви, до булавы незгідный,
Та за товченикы у Чыгрыни пиддавсь,
Тоди Сосновський сей, Козакоманъ лагідный,
Въ нову парафью зрадыцкю прыпысавсь,
Изъ Юрасемъ, якъ Духъ лыхый зъ нечистымъ, зливсь,
На всяку гыдь ему въ пидмогу знадобывсь.

XL.

Обидрана була тоди вже Украина,
И голу Турчыну продавъ йийи Юрась.
Зъ предателя Москвы, Богданового сына,
Зробивсь Турецкий рабъ и Украинський Князь.
За православныцкы дила Хрыстыянына
Нова Хмельныщина по-Хмелевськи ваялась:
Жыдивъ та Жыдивокъ живцемъ вона лупыла,
Йихъ шкурамы гарачъ Султанови платыла.

XLI.

Тоди заявивсь якыйсь Сосновський у Стамбули,
И чубомъ прахъ зметавъ зъ тыхъ Золотыхъ Воритъ,
Що зъ Києва колысь до Турка-мацапуры
На ратыщи зависъ Михайло Семылитъ.
„Обманюють (рече) грошима гайдабуры
Тебе, Царя Царивъ на весь широкий свить.
Я й духа вытрушу у йихъ изъ талярамы“.

XLII.

Не знадывся жъ Султанъ скверныты власну мову—
Махнувъ, и сталося. Властители рабы
Втворылы нового Царька, и се! шовкову

Петельку подали ёму: „Иды, робы,
Якъ знаешъ самъ. А скоро вкрывдышь слову,
То знай, що той же судъ готується й тоби!“
Вернувсь до Князя Князь, и самъ же Хмельныченку
Полигъ, якъ слидъ, надить Султанову петельку.

XLIII.

Тутъ слидъ ёго пропавъ у подравныхъ шпаркгалахъ.
Шукавъ ёго „чудный“, шукавъ-не-дошукавъсь.
Сумный теперъ ходивъ по тыхъ веселыхъ залахъ,
Де зъ гарными людьмы-пидданымы братавъсь.
Ёму *се винъ* самый мовъ гадыва шептала.
А злюка съ полотна до нього усмихавсь.
И поголоска йшла про сумъ Выпаты всюды:
„Нездужае нашъ Панъ!“ журылысь добри люде.

XLIV.

„Нездужае й нашъ Пипъ, молитвенныкъ нашъ вирный!“
Журылысь бороды биленьки, що давно
Покынулы плугы, волю, рала, сокыры;
Оддалеки хiba чувалы, якъ гумно
Зимою въ молотьбу гуло да стугонило.
Все байдужне теперъ столитныкамъ було.
Воны звай по-ночи ходылы до Якыма,
Щобъ слухаты ёго жадеваннымы вухыма.

XLV.

Якимъ, нашъ Дякъ слипый, учивъ дитей у школи
(Чысловця й Псалтыра я самъ у нього вчивсь).
Державъ и Ныщуна, и школяривъ доволи.
Нышунъ проказувавъ, а щобъ не помыливсь,
Сидивъ самъ на столи, мовъ на якимъ престолі
Усе знавъ у кныжкахъ, дарма що не дывивсь.
Въ ночи безъ каганця була Дякова хата,
Та въ ній черпала свить громада бородата.

XLVI.

Любывъ и Панъ „чудный“ зъ Якимомъ розмовляты,
У школу зазыравъ частенько, и дывивсь
На зрячого слипця, насть по головци гладывъ;
Спиваннямъ же ёго видъ сердца веселывсь.
Теперъ Якыма ще до себе й бильше надывъ:
На'тченаши пры нимъ близесенько мостывсь,
И до ричей ёго такъ пыльно прислухався,
Мовъ що почуты *ще нечуте* сподивався.

XLVII.

Було у нього разъ на'тченашу йныхъ двое,
Пипъ изъ Дякомъ слипымъ, благый Отець Лука;
И ровгорилися п'янымъ чоломъ обоє.
И вища ричъ лылась въ Якыма, мовъ рика;
И Пани весело дывылась, якъ вси трое
Бесидою впылысь, що й диточкамъ рука.
И бачыты таке, и гарне слово чуты,
И вчытысь, якъ зъ людьмы по-паньски й людськи буты.

XLVIII.

Уляна Ключныця, мовъ пава, походжала
По Паньскому дому, и всимъ давала ладъ,
Дивчатамъ и жинкамъ, а мижъ дитымы сидала
Весела й прыязна. Воны, якъ виноградъ,
Чеплялысь у плахты червчати, що наткала
За ключныцтва свого, и кожень бувъ ий радъ,
Де бъ жвава ключныця ногою ни ступыла,
Чы словонько дзвонке, мовъ золото, вронила.

XLIX.

„Благословенный гласъ! (промовывъ Дякъ речыстый),
Мовъ слово матери мойи се въ ейи..

Який прынадный тонъ и въ тони модуль чыстый!
 Коли мени Господь велеть зйты зъ земли,—
 У той спасенный часъ про мене урочыстый,
 Нехай бы си уста, въ мойимъ останнимъ снѣ,
 На видходи мойимъ, слова святи чыталы
 И душу видъ земли до Бога проводжала!“

L.

Не слухаючы, Пипъ сумненько похылывся,
 И кубочка свого поставывъ на столи,
 Та мимо. Задзвенивъ, и дзвонючы котывся,
 Мовъ бубонъ голосный, котывся по землі.
 Паньчъ Богданко скик! изъ данглыка схопывся.
 „Якъ вси попадають, то вси нехай мойи!“
 Гукнувъ жартуючы, гукнувши реготався.
 Якимъ за голову, похнюпывшысь, узявся.

LI.

Благословенный гласъ! мелькнуло Пану слово
 Дякове, и якое ударыло ёго.
 „О! рано (думае) у хлопчыка малого
 Идея завелась добра *мого й твого*“...
 И нбы ажъ сюды изъ Муру Скарбового.
 Повиявъ духъ важкый Сосновського того.
 „Пора намъ знаты честь“, мовлялы гости стыха,
 И выйшли мовчязни, мовъ здобулыся лыха.

LII.

Уляна жъ, мовъ той духъ, що люде молитвамы
 Щоденно звуть: „прыйды, прыйды, вселыся въ вы,—
 Духъ истыны благий, натхненый Небесамы
 На очищенне душъ одъ гыду Сатавы!“—
 Стояла, мовъ Сестра, мижъ любымы Панамы
 И йихъ маленькымы невидамы-дитымы,

Пьянѣ чоло за йихъ здорывѣ выпывала,
 Словамы, якъ той медъ, солодкымы мовляла:

LIII.

„Нема въ мене дитокъ, и слава Тоби, Боже!
 Теперъ я ваша вся видъ нигъ до головы,
 И все, що въ мене е у серденьку хороше,
 Я все вамъ прынесу, абы благословывъ
 Мене Господь на те, а вамъ нехай поможе
 Пожыты на землі въ здорывѣи та въ добри,
 И диточокъ обохъ до розуму доводыть,
 Дождаты правнучать, и всихъ на путь наводыть!“

LIV.

Не склала и цины свойй Уляна доли;
 До впаду поралась изъ батькомъ у двори;
 Якъ Господу, вона корыласъ Панскій воли,
 Працюючы що-дня зъ зори та й до зори.
 Снагы було ажъ геть у нейи такъ доволи,
 Що задню паслы, ба, у праці й косари.
 Прилюдно й Пани й Панъ Уляну выхвалялы,
 На самоти жъ йийи святою вельчылы.

LV.

А горе Панови все бильшъ та бильшъ вѣйидалось
 У сердце, ба' й на умъ прыходыло страшне...
 „Що (думавъ виць) мижъ насъ удавныну зъявлялось,
 Той пѣявъ у нащъ. виць мовъ хвylieю жене.
 Зъ викамы давне вло й добро переминялось,
 Та сiяне колысь *теперъ* потомство жне“.
 У себе въ одного про се виць знай пытався,
 А Пани, вицьчыркы! ни въ чимъ не признавався.

LVI.

„Що жъ, якъ и тутъ воно, те слово зновъ справдылось,
 Що—дерево лыхе лыхи й плоды дае?
 Хиба я знаю, якъ видъ предкивъ народылось,
 Писля якихъ тяжкихъ грихивъ, дытя моє?
 И що мени, ёму и всимъ кругомъ судылось?
 И що жъ чого мижъ насъ нехыбно постае“...
 Такъ дума думу въ нимъ страшенну поганяла,
 И марывомъ лыхымъ свить Божый закрывало.

Писня четверта.

I.

Тры дубы—Тры Браты... Якъ бувъ я ще маленький,
 И ще пога моя не знала чобиткивъ,
 И я втикавъ часомъ на холодъ потай невъкы,
 Щобъ наловыты десь веселыхъ дрыжакивъ,
 Розскажуе було дидусь мени старенькій,
 Приблуда давній нашъ, про лыцаривъ-бративъ,
 „Що въ трьохъ колысь булы весь свить опанувалы,
 И, ризно живучы, одинъ 'дного не знали.

II.

Дидусь у насъ було въ прыгрубныку зимуе.
 Я жъ поты босонижъ гасаю по снугу,
 Поки мене старый постереже-почуе,
 „Що вже я въ пучечкы соби—хуху, хуху!
 „Козаче мій! (гукне) морозъ, бачъ, не жартуе:
 Гляды, щобъ не було плачу зъ твого смиху.
 Ходы въ прыгрубнычокъ до мене, видогрійся,
 Зъ Козацькымъ ворогомъ боротыся повчыся“.

III.

Не знавъ приблуда нашъ ни печи, ани хаты,
 На Саксагани десь въ катрязи народывсь.
 Изъ-малку тремтючы, багаття звыкъ шукаты,
 Шукаючы тепла, до Сичи приблудывсь.
 Якъ зруйнувала жъ Сичъ „Царыця, наша Маты“,
 Гайдаръ сей зъ Калнышемъ та зъ Глобою тулывсь,
 Ажъ помы йихъ обохъ въ кайданы вакувалы,
 Що старшину на бунть лыстами пидмовлялы.

IV.

Тоди блукавъ изновъ, що вовкъ, той сироманецъ,
 По давнихъ кошыщахъ та по кочовыщахъ,
 Ховавсь по комышахъ, мовъ Польскый *выволанецъ*,
 По нетрахъ, болотахъ, байрачыщахъ-кущахъ.
 На старистъ обиравъ прыгрубныкъ нашъ за шанецъ
 Вбеспечывсь и забудъ свій утикацькый жажъ.
 Настане лито—винъ десь по свитахъ скытався,
 Зимою жъ, мовъ чернецъ, въ прыгрубныку спасався.

V.

Химерный скытныкъ нашъ, прыгрубныцькый *мовчаль-
 ныкъ*
 Зо мною изъ однимъ ласково размовлявъ.
 Вивъ—сывый дидуганъ, я—карапузъ-бештанныкъ,
 Та за товариша мене старый обравъ.
 Журбы ёго й жалю я бувъ исповидальныкъ,
 Щодня мени писень про „Славну Сичъ“ спивавъ,
 Про невмиракъ-рубакъ, що звалысь *Козарлюгы*,
 Про цвить страшениойи Козацькойи потугы.

VI.

Видѣха! свить увесь ёму на Саксагани,
 Въ катрягахъ та въ густыхъ очеретахъ, мистывся,

Шырявѣ-буявѣ-крычавѣ, якъ пугачѣ у тумани,
 На Панство й на Царивѣ видѣ сердца щиро-злився.
 Найглыбше жѣ доняла ёго та „щедрѣ Пацѣ“,
 Що видѣ йийи Козакѣ, мовѣ колосѣ, похылывся,
 Мовѣ колосѣ пидѣ серпомѣ женьця „на нывѣ тучнѣй“,
 Що веселытьсѣ нымѣ ратай „благополущнѣй“.

VII.

Оцей же то дидусѣ, хымерныкѣ бидолашнѣй,
 Втворыты гайдарѣ зѣ бештанчыка бажавѣ:
 Про ворогивѣ-бративѣ, якѣ ворогѣ нашѣ давняшнѣй
 Хымеру Сичову мени переказавѣ.
 Мовѣ славвыѣ той Козакѣ, що звався Сагайдашнѣй,
 На брата брату братѣ ударыты помагавѣ,
 Та пидѣ мечемѣ ёго обыдва полягали,
 И потимѣ тры браты трьома дубамы стали.

VIII.

И будутѣ коренемѣ пидѣ братнѣй коринѣ рытысѣ,
 Щобѣ на ёго гыллямѣ важенымѣ похылывысѣ,
 Виттямѣ ёго рясне виття глушыты,
 „Ще не судылося сього йимѣ допевнытысѣ,
 Ще вѣ рясноти (рече) найстаршѣй дубѣ стойитѣ,
 А прыдывысѣ—уже винѣ трохи похытывся,
 На ёго другѣй дубѣ важкѣй гыллямѣ вагнувся.

IX.

„Тры дубы.—Тры Браты, зновѣ лыцарями стануть,
 И будутѣ бытысѣ, якѣ былысѣ ажѣ колысѣ,
 За волю, славу, честь, и люде перестануть
 Катуйи кголдувать за лакомотво-корысть:
 Такѣ, любый хлопцѣ, такѣ! изновѣ у насѣ постануть
 Ти Козарлюгы, що, мовлявѣ, перевелысѣ.
 Не зныкнути Козаки, не вмерѣ Козацька Маты,
 Ажѣ докиль будемо давняшнихѣ правѣ шукаты!“

X.

Дывывсѣ я, прыглядавсѣ на Панському подвирри,
 Которѣй зѣ ворогивѣ запеклыхѣ похытывсѣ,
 Я й потимѣ згадувавѣ про выгадку-повирре,
 Якѣ нашѣ приблуда вже на свѣй капутѣ здобувсѣ.
 Вѣ розлогимѣ та ряснимѣ золотопышнымѣ гылли
 Изѣ трьохѣ бративѣ-дубивѣ ни 'дынѣ ще не нагнувсѣ,
 И певно Тры Браты собѣ стоятѣ будутѣ,
 Якѣ зныкне й спомывка про гайдарѣ приблуду.

XI.

Не дармо сумовавѣ самитныкѣ Панѣ Вышата,
 Що сѣяне колысѣ *теперѣ* потомство жве.
 Видѣ сиву не втекла и Ключныччына хата
 Зѣ трьома дубамы, що такѣ надылы мене,
 Що ва Коныського розпочато брехаты,
 За насѣ добрихуе пысьмацтво нависне;
 Гайдарѣ вѣ прыгрубныку мутывѣ-манывѣ дытыну,—
 Професорѣ зѣ кафедрѣ возводыты у доктрыну.

XII.

Не знала жѣ Ключныця Уляна, що надѣ нею
 Розпущено туманѣ зѣ лыхыхѣ Козацькихѣ литѣ.
 Душа йийи цвила мижѣ Панською симѣю,
 Мовѣ благовиснойи лылійи цвить.
 Була бо бодрою, плодующою землею,
 А сѣятелемѣ бувѣ благословенный Пипѣ.
 За нымѣ „врагѣ чоловичѣ“ не змигѣ плевелѣ всиваты,
 Пшеницю праведну сторичную псуваты.

XIII.

„Уляно! я старѣй, на иншу ныву мушу
 До вичного ийты благого Ратаѣ;

Ты жъ горемъ мовчязнымъ свою спасала душу
Видь зла, що повна нымъ, якъ гадамы, земля.
Трусывъ тебе лыхый, мовъ злодіяка, грушу,
Да въ чысте серденько не вкралась та змія,
Що людямъ правый духъ отрутою сповняе
И помыслы благи до злого нахыляе“.

XIV.

Такъ Пиігъ Отець Лука виддалекы заходывъ,
Свою турботу йій видкрыты боючысь.
Уляну спокволя на острахъ той наводывъ,
Що не дававъ ёму спокою и въ ночи.
Якымъ же натыкы на Паныча обходывъ,
По стезци розуму мовчущого йдучы,
И вдвохъ зійшовшыся, про се вони мовчали,
На Господа свою турботу возлагалы.

XV.

Обыдва жъ бо булы тіей Церквы чада,
Що гуку й галасу цуралась ыскони.
Усяка скорьбъ ййи, трывога и досада
Викамы цылымы терпилась въ тышныи,
Ажъ покы, мовъ роса, небесная одрада
Спадала на серця по ридній сторони.
Тоди вопа уста спасенни отверзала.
И стыха Божій даръ про спомянъ выявляла.

XVI.

Байдуже Іовамъ, Исайямъ, Іоаннамъ
Про те, шо змыслылы про нейи пысьмакы,
Спочылы по свойимъ святымъ, всечеснымъ храмамъ.
Нехай бунтуються врадлыви Коаакы,
Та продають ясырь то Ханамъ, то Султанамъ;
А йимъ за те вирши виршують простаки.
Почезнуть пысьмакы зъ дурнымы пысьменамы,
Якъ зныклы Коаакы аъ пъянымы кобзарямъ.

XVII.

Спочылы, и видь ныхъ сыяе невечерній
Тысячолитній свить на древню нашу Русь,
Що, потатарывшысь, палывода мызерный
Про славныхъ вытязивъ ййи, Князивъ, забувсь,—
Палывода-душманъ, що сивъ на шыи въ черни
И до неvirъ лыхыхъ, мовъ до бративъ, горнувсь.
Воны жъ, сыячы, намъ очи просвитылы,
Нашъ Кыйивъ до Москвы навикы прытулылы.

XVIII.

А все такы те зло, шо насъ колысь мутыло,
Выйшло у добру кровъ одъ предкивъ-Козакивъ,
И въ тыхыхъ хуторахъ найкрайшыхъ засмутило
Тройныхъ людей, зерно 'дъ зерва старыхъ Панивъ,
Що древни святощи въ души святій хранило,
Якъ намъ храныты йихъ давнезний ридъ веливъ.
Про сумъ свій вси вони тайпылся-мовчали:
Були бо лыцари жытейськоїи печалы.

XIX.

О, тыхи хуторы, поэіи рятуюнокъ,
Що зныкла до киньця по темрявыхъ книжкахъ!
Вы, де я пью шо-дня Кастальскый чыстый трунокъ,
Не той, шо по гыдкыхъ пылы колысь шынкахъ!
Злодюгъ и палійивъ нескаранныхъ прытулокъ,
Воны пойилы червь брехнею 'бъ Козакахъ,
Гласъ честы й совисты въ нетягахъ заглушала
И кобзарямъ новымъ оману завищала.

XX.

Колысь давно мелькнувъ мени моментъ едыный,
Велькій даръ, того зъ оманы рятувать,

Хто знай сумуючы про долю Украйны,
Пиднявсь и осяйне й высоке зневажать;
Да туманомъ своимъ непрогляднымъ окрылы
Пысаки вже й тоди захмарену печать,
И все воно взялось потопными дощами,
Погыбными сповнивсь край ридный калюжамы.

XXI.

Кобзарю мій! розмай густый туманъ книжковий
И жды мене, куды не ввійдуть письмаки.
Тамъ зъ себе й я аложу, якъ ты, винокъ терновый,
И будемъ розмовлять не такъ про Козаківъ,
Якъ ты спивавъ, п'ючы напытокъ нездоровый,
Наслиддя купленнихъ розбоями пынківъ.
Чы хутко жъ я тебе побачу, ридный брате?
Коли мы плюємо удвохъ на кошло кляте?

XXII.

Вы, тихи хуторы, що насъ обохъ натхнули
Спасеннымъ пѣвабомъ до правды й красоты!
Теперь по давньому вы въ темряви втонулы:
Бо Васъ, мовъ гайдаривъ, окрывъ туманъ густый,
Забулы Вы, куды васъ Козаки ввихнули,
Забулы про союзъ прапрашуривъ святой;
Вы славыте въ пѣсняхъ Козацьку Украйну,
Що довела була усихъ насъ до вагны.

XXIII.

Згадайте жъ про дила таки святи й велики,
Що спомынка про йихъ зосталась и тоди,
Якъ мыръ позабунавъ превознесенни лыки
Геройивъ и Богинь, и пышны города,
Котри прославылись, мовлялы, про вси вики,
Господь же йихъ пыху и славу погубывъ,—
Дила правдывосты й любовы незабвенни,
Що ными процвили сердца благословенни.

XXIV.

Щаслива та земля, де силь ще не збуяла,
Що нею соляться у злыгодняхъ тяжкыхъ.
Такою силлю въ насъ на хуторахъ Уляна
Зъявилась мижъ сусидъ на правоту слипыхъ.
Такою бувъ про Влявного Пана
Йийи отецъ и Пипъ, и Дякъ, вожакъ старыхъ,
Що другой викъ уже распочынали жыты,
И вчылись пѣтемкы Творця свого хвалыты.

XXV.

О, тихи хуторы, велики у малому,
Велики тымъ, що найлучче-краще въ насъ.
Байдужне пышному и гордому Содому,—
Те, що хиба вви снѣ вбачавъ и самъ Тарасъ,
У благодатнымъ снѣ, пречыстому-святому,
Якъ землякивъ своихъ, мовъ Царь той вивци, пасъ.
А пасучы носывъ у серци щыримъ Бога,
И вказувавъ, яка веде куды дорога!

XXVI.

Вы, любѣ втечыща кохавья и натхненья
Видъ каменюкъ-людей безъ сердца й безъ ума!
Ще не дозналы вы прынуки просьвищенья,
Ще васъ не поняла академычна тьма:
Подайте жъ гасло намъ нового Воскресення,
Справдыть обицянку Священного Пысьма,
Що истину колысь мы сердцемъ зрозумѣмъ,
Неволю розумомъ перемогты здолиемъ ¹⁾.

¹⁾ Се йдетъся до спасенного заповиту Евангельського: „Аще пре-
будете во словеси Моемъ, воистину ученицы Мои будете, и уразу-
мѣете истину, и истина свободитъ вы“. 1890 г. Іюля 29.

XXVII.

НЕДОГОРОКЪ ДРУГОЙ.

Сторчакъ и Сторчачыха.

поэма.

(1625).

Письня перва.

I.

Колысь давно, якъ Хмиль кругомъ насъ не обвився,
И въ Пекли було простырно: бо Козакъ
Въ розбійвыцьку тоди потугу ще не вбився,
И грошей не носивъ кривавыхъ у кабакъ—
Жывъ узъ Днипро Тарасъ; на призывще Сторчакъ;
Доматарёмъ винъ живъ, мовлялы, гречкосіємъ.
Хочъ Шляхтычемъ родивсь, та бувъ соби простакъ.
Розумный, чы дурный, сказаты вамъ не вміємъ,
А тилькы що ёго дражнылы Грамотіємъ.

II.

Письменными жъ тоди булы не вси й Попы,
А часомъ грамоты не шупывъ и Владыка,
Личты вмилы бильшъ полукипкы й снопы,
Та прислухалыся, де въ бубонъ бѣе музыка.
Якъ понадесться жъ хто було въ Татарськи дика,
Тоди всякъ нагоньця летиты умудрявсь
(Хиба вже бувъ старый, невдаха, чы калика),

За хыжымъ чамбуломъ зъ товаришамы гнавсь,
И вязанкомъ ще бильшъ, нижъ здобыччу, пытавсь.

III.

Сей Грамотій не вмивъ читаты, ни пысаты.
А тилькы якъ було до церкви забрыдѣ,
То дякъ не важився абыякъ белькотаты,
Мовлявъ соби: „воно й таке дурнымъ збрыдѣ“.
Ни, нашъ Сторчакъ ёго якъ разъ тамъ попаде,
Де зайде на весь мыръ широке частуванне,
И всю ёму дурныцю прогуде,
Що винъ такъ жуючы й глытаючы Пысавня,
Робывъ зъ премудрого глаголу белькотання.

IV.

Дякъ не любивъ ёго, та не любивъ и Пипъ.
„Колы не Пипъ (рече), дакъ не вбывайсь и въ рызы,
Знай плугъ та борону, чы серпъ да косу й ципъ;
Не сунъ у бѣседу кошунной мармызы,
Мовъ тѣ Сичовыкы, этатарени харцызы,
Що словомъ докирнымъ никого не мыне..
Сядять у бѣседи диды цоважвы, лиси,
А винъ гуде свое кошунство нависне,
Що либы въ церкви й дякъ читать гораздъ не втне!“

V.

Ще хлопцемъ Сторчака завезено до Спчы.
До брата братъ колысь у гости завитавъ
И подивившыся небожу пыльно въ вичи,
За кухлемъ ричъ таку поважно промовлявъ:
„Не лычыть, щобъ небижъ мій дома пробувавъ.
Доматаривъ у насъ доволи, гречкосійивъ,
А вкѣ теперъ такий, мій братику, наставъ,
Що вже не городъ Львивъ, не Вильна и не Кійивъ,
А тилько Сичъ зъ ёго добро зробить зъуміе.

VI.

„Згадай, якимъ я втикъ задрипою одъ васъ,
Видъ рала та серпа за Дніпрови Пороги,
Якъ въ Аксака Юрка, Пидстаросты, прокравсь,
А въ Жыда задовживсь, нетяжыще убогий.
Теперь мене веды хочъ у Царськи чертогы:
Блаваты на мени, кармазынь та сапьянь!
Храны намъ, Боже, Сичъ на многи лита й многи,
Та помагай лупыть безбожныхъ Вусурманъ,
Да брязкотитыме нашъ чересь и гаманъ“!

VII.

Та й высыпавъ на стилъ червиньци зъ талярамы...
„Иды Тараску йды! а мы тутъ будемъ ждаты,
Що й ты подядькивськи зассяешъ зъ Козаками
(Казалы вдвохъ стари). Господня благодать
Нехай тебе храныть, якъ будешъ воювати...
И моремъ на чайкахъ адобычний путь верстать“!
Пійшовъ,—нема ёго,—про нього не чувать.
Умеръ старый ждучы; умерла й бидна маты.
Крапыва, бодякы та хмидъ кругъ пусткы-хаты:

VIII.

Ажъ ось вертається и Нызовцивъ клене.
„Колы бъ васъ такъ Господь непрогляднымъ туманомъ
Окрывъ, якъ вы, тумы, туманылы мене
Тымъ золотомъ-срибломъ та выставнымъ жупаномъ!..
Голодна й голя Сичъ изъ Кошовымъ Гетьманомъ!
По селахъ нетямныхъ, молѳдижъ нависну,
Що рыбу по весни рыбалка-кукольваномъ,
Отруе—мутыть, пускаючы ману
И пидсыпаючы въ горилку дурману“.

IX.

Се чувшы Нызовци, що въ кабацц гулялы
Жъ жинками зайвымы та зъ удовцемъ дякомъ
„Розстрыго Сичовый! (на нього загукалы)
Правдыво мы тебе прозвалы Сторчакомъ.
Гляды жъ, не ляпоты безкѳстымъ языкомъ,
И матиръ нашу Сичъ не вазся зневажаты:
Во мы за ляпотню дурьсвитню твою й колкомъ
Не зарекаемось тебе оперезаты,
Що будешъ и кризъ сонъ ой-ойкаты, стогнаты“!

X.

—„Я й е Сторчакъ (рече гулякамъ. утикачъ).
Сымъ тилькы призывщемъ вы й не скрывылы правды.
Я—кистка въ горли вамъ, не бублыкъ, не калачъ,
Що въ перепечакъ въ любыте хапаты.
А хто бъ мене коломъ хотивъ оперезаты,
Нехай зо мною першъ выскакуе на герць,
Щобъ анала и сама Козацька ваша Маты:
Хто зъ насъ хвалько, а хто будько и молодець!
Хто кыевыкъ-гультай, хто шабельныкъ-боець!

XI.

Не зважылысь на герць кабашныкы гулякы.
„Лежать у закладц (мовлялы) вси шабли.
Ось въ кости граемо на кожанкы й кульбаки,
А якъ окупимось, тоди мы вси твои;
Зъ которымъ хочъ—рубайсь; не бійсь, мы не драгли“.
—„Вы не драгли въ шынку (Сторчакъ йимъ дорикае),
Васъ, пухлыхъ опьякъ, лякають и кійи;
Хто жъ добру пры боку шаблюку-сваху мае,
Той васъ десятками, 'бо й сотнямы ганяе“!

XII.

— „Бачь, Панське кодро! бачь? Воно й через сто литъ
Воняе Шляхтою! дарма що на Вкрайини
Вси попросту живуть (озвались костыри).
Чортма вже й пам'ятки шпаркгальної у скрини,
А пивдытсья, мовъ той ивдыкъ у господини....
Шаблюка пры боку! Хиба жъ йийи кіямы
Не бывъ Царь Налывай по Руси й по Волнни?
Чекай лышъ! ось мы зновъ налынемо орламы.
Не впынять насъ Паны блыскучымы шаблямы!“

XIII.

Рыкавъ такъ Налывай ажъ двадцять дев'ять литъ
Изъ Мидяка-Воля, що змыслыло Козацтво
На пагубу Панама, щобъ зновъ ратайства цвить
Побыты й потоптатъ, забувши Хрыстьянство.
Писля Солоныци не важилося хыжацтво
Заможныхъ лушчыты, хиба що гайдари
Вдавались по шынкахъ въ костырство, въ карты, въ
п'янство.
Поправылысь тоди у насъ господари,
А по мистахъ—шевци, балыки, кушпири.

XIV.

Пидъ сей то пам'ятный на славный Украйини
Ремесницкый, крамный та господарный часъ,
По первій Сичовій незабутній руйини,
Що кровью й полом'ямъ перехрыстыла насъ,
Вернувся на батькивскій куринь Сторчакъ Тарасъ.
Дознався винъ, почимъ здобычного кившъ лыха:
Во, моремъ плавлючы, въ неволю бувъ пиймався.
Теперьъ въ тому одна ёму була й утиха,
Що не чужа, своя надъ головою стрижа.

XV.

Убогымъ, вязыкомъ вернувся нашъ Сторчакъ,
Рушныця тилько, мечъ закрывлений Турецкый,
Та добрый кивъ, сидло и дорогой чапракъ
Казалы всимъ, що винъ свій звичай-молодецькый
Явувъ порыцарски въ неволи бусурменскый,
И самъ соби добромъ Турецкымъ заплачивъ
За службу Турчыну, що по держави Грецкый
Мечеты изъ церковь соборныхъ поробывъ,
А Грека до земли пидъ себе нахыливъ.

XVI.

Вернувся, и дорогой нарядъ зъ коня розпродавъ,
И пустку батькивську полюдзьки щечепурывъ.
Плужокъ, волю и все ратайство позаводывъ,
У синицяхъ сховыще коневы прыробывъ.
Якъ хату мазалы, дивчыну полюбовывъ,
На мову не швыдку, кукибныцю въ роботы,
Прываду й Козакывъ, и батькивськихъ сынкывъ.
Сыриткою зросла по наймахъ у роботы,
Та пышно процвила, мовъ квитка у городи.

XVII.

Въ повази бувъ у насъ тоди *хорошый* ридъ:
Не вивчыло бо повагы ще Козацтво.
Якого роду бувъ чый батько, маты, дидъ,
На се дывылося простацтво, якъ и панство.
Хорошый чесный ридъ—слова ци Хрыстьянство
Блюло, якъ дороге наслиддя по батькахъ.
Оде жъ пустошыло край Руськый Азыяцтво,
И шыроко лягавъ по нимъ Татарскый Шляхъ,
А *ридъ* не забунавсь и въ темныхъ землянкахъ.

XVIII.

Ще й доси чуемо се слово миждь народомъ,
 Пережыло воно палыводъ-Козакивъ,
 Якъ Руська правота не зныкла зъ переходомъ
 Народу зпидъ Князивъ та пидъ Лытву й Ляхивъ,
 А потимъ пидъ Орду, чы пидъ йийи *бративъ*,
 Що побраталыся на згубу Хрыстыянства
 И рылысь пидъ свойихъ добродійивъ, Царивъ...
 Потужныкивъ Татаръ, клевреты Мусульманства,
 Хрещени лыцари безбожного Поганства.

XIX.

Оде жъ и сырота, що полюбывъ Сторчакъ,
 Була *хорошого*, мовлялы люде, *роду*.
 Чый батько панувавъ, чый бувъ соби простакъ,
 Про се тоди буйдуже въ васъ народу.
 Вважали бо тяжку, погыбельну прыгоду
 За билохмарый градъ, що въ поли побывавъ
 Уналыви жыта, господарямъ на шкоду.
 Въ кого на ныви хлибъ землею бравсь й лягавъ,
 Въ кого—на совечку веселому встававъ.

XX.

Устала зъ пагубы гордынськоїи й Орыва.
 Струсивна родомъ,—зъ трьохъ вытязивъ Струсивъ,
 Що пам'ятала йихъ давняшня Украина,
 По рокотанню струнъ боянивъ-кобзаривъ.
 Перевернувся ридъ сей Руський на Ляхивъ,
 Чужою славою и вирую пышався;
 Орыныпъ же отецъ, якъ давни предки, штывъ
 Святи гробовыщя, та за Ордою вгнався,
 И спаты на степу по вични роки вклався.

XXI.

Оде жъ воны й жылы, якъ пара голубивъ,
 „Серцями чыстыи, а мудри, яко зми“.
 Не прыстававъ Сторчакъ до хыжихъ Козакивъ;
 Жывъ тыхо, якъ жылы мищане й гречкосійи,
 Церковный же обрядъ и спивы пресвятыи,
 Безъ грамоты, умомъ тверезымъ розумивъ.
 Разъ-по-разъ бо ходывъ иждь жинкою у Кыйивъ;
 Тамъ у мовчальныкивъ та схымныкивъ говивъ,
 И йихъ наукою свій розумъ просвितывъ.

XXII.

Не давъ йимъ Богъ дитей, воны жъ не сумовалы:
 Вбачалы бо, куды простують гайдари,
 Въ яки воны сынивъ отецькихъ повтягали
 Ватагы розбышакъ, що славлять кобзари.
 Походы на Москву, ризня та пожари
 За Мытрыка-Царя Козацтво стурбовалы,
 И дычу на народъ, намъ ридный, пиднялы;
 Сю справу иноки Печерськи добре знали,
 Ксёндзивськи задумы прочанамъ виявлялы.

XXIII.

Зате жъ, якъ Чорный Шляхъ рыгне було Орду,—
 Турецького коня Кыяве добре знали:
 Винъ первый ясувавъ „гниць Божий“ та биду;
 Гулявъ конемъ Сторчакъ—и маякы палалы.
 Мищане ратаямъ пидмогу высылалы.
 Ажъ ось! гуде въ степу и Короливський Дзвинъ.
 Жинокъ, дитвору, скоть боржій тоди ховалы
 Поза окрыну, щобъ не захопывъ загинъ.
 Дывись—Турецький Кинь уже дме навздогинъ!

XXIV.

Горвулись до ёго и Шляхта, и простота,
 Ходылы зъ нымъ у степъ на чату й Козаки,
 У сажу вмазана броварныцка голота,
 На хапаныхъ въ людей шкапахъ коминныкы,
 Якъ въ лыка попадутъ бывало йихъ живкы;
 А ти, що Москаля зъ Ляхвою руйновалы,
 Та йшлы коминныкомъ въ приповидни полкы,—
 На здобычь безъ лику Тараса пидмовлялы
 И сотныкомъ ёго обрата обыцалы.

XXV.

„Сотныкуваты въ васъ—велика дуже честь!
 (Рече Сторчакъ): бо вы справдешни Хрыстяне.
 И правота въ тому, и добрый розумъ ёсть,
 Що боёмъ идете на Царство Православне:
 Туды жъ бо зъ вами йде й Орда-Магометане.
 Воно й гараздъ: кебндзы серали заведуть
 Незгиршъ одъ Мусульманъ, и скризъ тоди постане
 Едыне стадо женъ, которыхъ воны пасуть
 И чоловикамъ йихъ пидмогы додають“.

XXVI.

—„Нехай доматоръ сей за Війського въ насъ править
 (Козалы Козаки): не впьється й не заспыть
 У нашего Попа и не говіє вавить,
 Що той ажъ натто вже у кабаці частить.
 А шляху стереже—мовъ огнище горить.
 Зовсимъ бы чоловикъ, та подружывъ шъ ченьцями,
 И въ йихъ курзу-верау навчывся говорить.
 А то ще знюхався въ неволи зъ Москалями:
 Козацьки чоботы ривные зъ постолами.

XXVII.

„Нехай ченьци соби дружать изъ Москалемъ,
 Намъ треба й у Москви насушный заробляты.
 Чернець *ипаками* живе, Козакъ—мечемъ:
 Про се жъ бо Козака й *выкохуе* Сичъ-Маты.
 Поки горить огонь, мы будемъ воювать;
 Поки тече вода,—про здобычь миркувать.
 Кто любе стройитесь, мы любымъ руйноваты.
 Козацькыхъ ворогивъ зъ лыця земли зметаты,
 А славы сушою и моремъ здобувать“.

XXVIII.

—„Москва не ворогъ Вамъ (Сторчакъ бывало каже):
 Се певне втечыще видъ Лытвына и Ляхвы.
 Колысь и намъ, и вамъ лыха годына вкаже
 Жъ живкамы й диткамы дорогу до Москвы.
 Туды вже й зъ надъ Сулы втикалы гуртомъ вы
 Та на Солоныці спиткнулыся, упалы;
 Теперъ будете звиррямъ безъ головы“...
 Кажы йимъ що—хотя! про все позабувалы,
 Якъ зъ Мытрыкомъ Паны на здобычь тыхъ позвалы,

XXIX.

Пійшли—и простягли руйинни пожари
 Впдовжъ и въ шырыну двокродного Царства,
 И гумна и дворы, й церкви й манастыри
 Пускалы на пожаръ героини Хрыстьянства.
 Задля костырства, картъ, блудныцтва, опияцтва,
 Обшарювалы скризъ запасливый кутокъ;
 Незгиршъ ясырныкивъ, мовлявъ, того Поганства,
 Въязалы до сидла дитей, жинокъ, дивокъ,
 Плачуще й трепетне мясыво про Востокъ.

XXX.

„О Господы! (рекли Сторчакъ да Сторчацыха,
 Якъ зъ полономъ на Нызъ вертались Козаки,
 И забуяла скризъ розвудана потиха,
 Перевертаючи въ Гоморру кабаки)
 Невже за си страшни, дьявольски грихи:
 Ты не зоплешъ на ныхъ меча, огня, чы мору,
 Щобъ скаменулися комышныкы лыхи?“
 А ти черезъ людей: „Нехай не дмуться вгору!
 Скажить обомъ: нехай пыльнують краще двору!“

XXXI.

Сторчакъ свого жытла й безъ того пылувавъ:
 Бо Козакамъ було байдé про жинку й дити,
 Котрыхъ винъ зъ ясыру Татарського вертавъ.
 Знавъ, що якъ визьмутъ зло та схочуть видомстыты,
 До й свить въ огни й крови готовы потопыты,
 Та зъ дида й прадида винъ бувъ небоязькый.
 Ни ридъ ёго прывыкъ сэредъ лыхыхъ седиты
 Пьяныць та злодіякъ, що йшли у Козаки
 И скрыва на селянъ дывылись, якъ вовкы.

XXXII.

Здавенъ поставъ у насъ переказъ мижъ ратайства,
 Що кодро се зъ зерна неvirного взялось,—
 Зъ якогось наплоду мижъ Руссю Азяцтва,
 Що въ нашу чысту кровъ отрутою вплылось,
 Та й росплодылося въ народи й розрослось,
 Якъ иноди кукиль засяде у пшеници;
 И довго мучылись дивчата й молодыци,
 Поки Русь довела пшеницю до сторыци.

XXXIII.

Мовъ у глухимъ гаю, мижъ дикого звирря,
 Сторчакъ нашъ пробувавъ на ридній Украини.
 Ёго предкивщина, корчована земля,
 Лежала облагомъ у Хвастовській пустыни;
 Тулывся ижъ жинкою въ приземистій хатыни,
 И тилько за дворомъ одынъ лаяокъ оравъ.
 Не мавшы грошенятъ про чорный день у скрини,
 За хлибъ голоту винъ до послугы наймавъ,
 И зъ нею валомъ двиръ и тыномъ укреплявъ.

XXXIV.

„По вуши закопавсь (мовлялы опыаки),
 Та не сховається злорика сей видъ насъ.
 И значнымъ Козакамъ, и Черни давсь у знакы:
 Убавымо ёго пыхы пидъ слухный часъ!“
 Прочувшы се, сміявся байдужно нашъ Тарасъ.
 Удвохъ зъ Орыною оравъ и жавъ у поли;
 Зъ мушкетомъ на плечи, коня зорямы пасъ,
 И не лякався нижé пъянойи своеволи:
 „Бо жызнь (мовлявъ) не въ йихъ дурній, а въ Божій воли“.

XXXV.

Впыняло й те нетягъ, що волюни ратайи
 И люде замкови за Сторчака стоялы,
 Та й Пидстаростійи и Дидычи-Паны,
 И самъ Острозькый Князь, ёго до себе звалы
 Въ дворяне, въ Сотныкы и въ нипи принципалы:
 Бо добра про ёго далеко слава йшла.
 Та Кыйивськи ченьци тыхцемъ ёго навчалы,
 Щобъ службы дворської цурався, яко зла:
 „Вона бо Ляцькый духъ по Руси розвела“.

XXXVI.

„Тамъ женятся й Паны и Слугы зъ Ляхивками,
 „А ти впослиджують смиренну нашу Русь
 „Своею Шляхтою службовою, Ксѣндзамы:
 „И не одынь такъ домъ въ Ляхву перевернувь.
 „Самъ Князь Васылъ про се въ науци ще забувь,
 „Да й ставъ на рушныку зъ Тарновського дочкою;
 „Видъ нейи перевця-латынныка здобувъ,
 „А зъ нымъ прививъ свѣй ридъ широкою тропою
 „Туды, де властвуе Папижъ изъ Сатаню“.

XXXVII.

Навчавшы такъ, дали ченьци ёму пысьмо,
 Въ котримъ стояло все, чымъ павство провныло.
 „Мы Церквою (реклы) едыною есьмо,
 Воно жъ Унією на ся насъ роздиыло,
 И кѣлоту по всихъ Владыцтвахъ наробыло“.
 Не разъ изъ тымъ пысьмомъ ходывъ винъ до дяка:
 „Ты (каже), дяче, въ насъ у темряви свитыло:
 Чытай и заробы видъ мене шостака,
 Та не мынай, гляды, ни слова ни значка.

XXXVIII.

„Не белькочы мени такъ, якъ ты звыкъ у церкви,
 Хапавшысь до мѣякихъ кнышивъ та пырогивъ.
 Не харамаркай такъ, якъ ту Псалтырь надъ мертвымъ:
 Чытай выразно, щобъ тебе я зрозумивъ,
 И за пысьменныцтво твое не соромывъ,
 Бо Кыйивськи ченьци, якъ буду въ ныхъ говиты,
 Усяку помылку, яку бъ ты не зробывъ,
 Покажутъ, дакъ тоди сміятимуться й диты,
 Що ты перевертанъ *живите на мыслите*“.

XXXIX.

„Ты дяче, може, чувъ, що есть гора Аеонъ:—
 У гору ту святу вселылась наша вира
 И переховуе нашъ предквськый законъ
 Видъ Папы, видъ Ляха й видъ Турка безувира,—
 Ажъ покы встане зновъ давняшня наша сыла.
 Оце жъ зъ Аеону хтось пысьмо до насъ подавъ,
 Щобъ не творывъ нихто въ Панивъ соби кумыра,
 Щобъ на Князи й сыны людзькыйи не вповавъ,
 У вири предковскый щобъ твердо всякъ стоявъ.

XL.

„Чытай! Ось и шостакъ“.
 Чытавъ, а той по слову,
 Мовъ курка зернята на куныщи, збиравъ.
 Спотычлыву, хыбку, непевну ричъ дякову
 Въ ээканьи ёго ловывъ и переймавъ.
 На шостака, мовъ китъ на сало, pozyравъ,
 Ээкакучы, дякъ, и, скоро здыхавъ зъ хаты
 Тараса, у кабакъ негайно почвалавъ,
 Почавъ зъ кабашвымы пѣяныцями гуляты,
 Вчорашній хмилъ тяжкый похмиллямъ поповняты.

XLI.

НЕДОГАРОКЪ ТРЕЙТІЙ.

Адамъ и Ева.

поэма.

(1862—1890).

Письня перва.

I.

Сыдивъ я хуторцемъ середъ мого Земляцтва.
 Наслидній хуторъ бувъ ще видъ старыхъ Панивъ,—
 Не вить того про насъ уславленого Панства,
 Що росилодылося зъ кривавыхъ палійивъ,
 А видъ статечного та чесного Землянства,
 Що зъ ёго „сьмихъ соби Дыяволъ учывивъ“;
 Бо йшло у Козакы „для позбуття побойивъ,
 Напойивъ и кормивъ“, одъ Вольности Геройивъ.

II.

Не самъ я хуторцемъ, зъ дружиною сидивъ,
 Що Евою прозавъ за-для красы й вельчыя.
 Дитокъ въ насъ не було: Царь Иродъ повеливъ
 Наслидвыка йиин повагы и облыччя
 Звесты ще до родынъ: почувъ бо видъ Волхвивъ,
 Що съвитломъ темрява засьсяе у Языччя
 Видъ новорожденного зъ найкрашчойи змижъ женъ,
 И буде жызни путь про кожного ривевъ¹⁾.

III.

Сидилы жъ мы самы, немовъ ще въ часы Райськи
 Тоди, якъ вся Земля съпивала та ревля,—

¹⁾ Стелите роженку, ривняйте дориженку... (это приписано
 низу карандашемъ).

Якъ не проходивъ ще по ній лемишъ ратайськый,
 Зъ пидмогою свого друзьякы-чересла.
 Дывылысь бо на Мыръ такъ званый Хрыстьянськый,
 Якъ на помыйницю Дыявольского зла,
 Котору Козацтво намъ у спадокъ завищало,
 Якъ зъ Татарвою Русь и Польшу руйновало.

IV.

Дывылысь зъ захысту, черезъ свою межу,
 Що скризъ Болобаны, Грапы, Орлы, Еврахы
 Та Крутояренкы, сипакы, на чужу
 Худобу надяться, мовъ давни гайдамакы,—
 Завыдують не то сусидзъкому коржу,
 Що зъ саломъ учыть насъ, мовлявъ, беда вмываты,
 Ба, навить и тому, що волыкы ёго
 Обвюхують кругомъ добродія свого.

V.

Волы жъ у насъ были сказаты—на продыво:
 Роскошни, мовъ туры, що славлять у письняхъ.
 За плугомъ идучы, ролю не зробышъ криво.
 Гей, гей! собъ, собъ!.. Що войинъ въ тыхъ шыкахъ,
 Такъ виль у мене йде, мовъ по струви, на диво
 Тому, хто не бувавъ по иншыхъ сторонахъ.
 Працюе й дякуе за доглядъ прыязный,
 Якъ праведный москаль Цареви на войни.

VI.

До сыхъ же то воливъ, розумныхъ, мовъ людына,
 Найматы наймыта-пидпасача—шкода!
 Шукай ёго де хочъ,—въ ёго рукахъ скотына
 Смутна що-дня. Скажы ёму про се—бида!
 Мовчы, щобъ не дрочыть харцызавцького сына,—
 Що ани сорома, мовлявъ, ани стыда,—

Вида ще гирша: бо нашъ народъ попсувало
Козацтво ще тоди, якъ Польшу руйновало.

VII.

Оце жъ безъ наймыта и наймичкы, самы
Адамъ изъ Евою на хутори працюють—
Кругомъ йихъ Божый Рай: бо й мижъ гусьмы й курьмы,
И мижъ телятами и всякымъ статкомъ чують,
Ба й мижъ повурымы кгъ самій земли свѣннымы,
Мовъ свить у темряви, чы днюють, чы ночують,—
Съвить жызни, ту съвѣту природы таемныцю,
Що все животворить: и насъ, и звира, й птыцю.

VIII.

Адамъ изъ Евою видъ хлопакивъ сусидъ
Ровамы окопавсь, мовъ у якому паньци;
А по окопови порисъ колючый глidy,
Щобъ не вкрадалися по ягоды поганьци,
По ягоды, грибы, по яблука... И слидъ
Хыжацькый звыкъ давно на Лыповій Подявѣци,
Де лыка дерлы йихъ батькы на постолы,
Выпасуючы скризъ по заступмахъ волы.

IX.

Не вдержавъ же бъ сипакъ ни валъ, ни глidy колючый,
Та йимъ булы страшны кудласьты гавкуны,
Въ-день тихи, а въ-ночи, мовъ совы, невсыпуци,
До варты зучени собаки-брытаны.
Мовъ коршакъ, сторожки, мовъ Церберъ, невгавуци,
Почують, полетять и обирвуть штаны.
Воны жъ то нашъ и садъ, и двиръ оборонялы,
Зъ зори та й до зори, мовъ на вовкы, брехалы.

X.

Не до смаку було се Еврахамъ, Орламъ,
Злодюгамъ зъ-роду ще, видъ Хмеля, видъ Богдана,
Що „кравъ мовлявъ, той крамъ та въ Кыйивъ про-
дававъ“—

На окупъ, на гараць у Хана та въ Султана
Злодіямъ-хыжакамъ, такимъ, якимъ бувъ самъ,
Щобъ не дало ёму козацтво прочухана;
Оце жъ мойихъ собакъ Орлы та Еврахы
Вважалы за страшны проты сипакъ грихы.

XI.

Зибравшы мижъ-своихъ повирныкивъ цилковый,
Ивану Воину не разъ воны гуртомъ
Наймалы у Попа молебень празныковый,
Зъ лихою думкою—щобъ винъ мене зъ кйкомъ,
Або хочъ изъ мечемъ, застукавши въ диброви,
Чы то на баштани, побывъ, чы й поколовъ.
Про се воны чубы ажъ на доливици слалы,
И „местныка свого нехыбного“ благалы.

XII.

А то знаходимо було ще й закрутки:
Дъви закрутки на насъ, а висимъ на худобу:
Щобъ выдыхало все, коровы и быкы,
А мы щобъ згнуулы, не закрывавшы й пробу;
Щобъ жыто й ярыну поийлы червьякы.
Щобъ не лышылося зъ городины и бобу...
Я закрутки, на глумъ дурный дурноти, рвавъ,
И тымъ своихъ сусидъ ще гирше драгувавъ.

XIII.

„На биса винъ отымъ окопомъ окопався!
(Вазикалы воны попывшысь на съвяткахъ).“

Та 'жъ ни одинъ зъ насъ у кражи не піймався,
 А злюка сей на насъ такъ наводитъ страхъ.
 Бодай винъ тамъ зъ усимъ добромъ своимъ запався,
 Якъ у Хмельныщину ненаведный той Ляхъ!
 Колысь намъ тутъ була усюды вольна воля:
 Нихто не городывъ попередъ намы поля!

XIV.

(Дали немає).

НЕДОГАРОКЪ ПЪЯТЫЙ.

Н а г а й

пидспивъ пидъ Вольфганнга Кгеґе.

I.

Кабинетъ Астронома въ Петербургѣ. На стѣнѣ портретъ
 Шевченка въ Лаврахъ.

Нагай (одинъ).

Я потерялъ и то, чѣмъ сердце было полно,
 И то, чѣмъ умъ, какъ подвигомъ, гордился.
 Я осудилъ ее и ихъ безмолвно,
 Но гордымъ духомъ горько возмутился.
 Теперь, какъ Фавстъ, сижу я на престолѣ
 Учености безцѣльной и ничтожной;
 Какъ путникъ безъ дороги въ снѣжномъ полѣ,
 Блуждаю и томлюсь душой тревожной.
 Гдѣ путь мой? гдѣ пріютъ?

Я жилъ любовью

И нѣжной дружбой и благоволеньемъ
 Ко всѣмъ, въ комъ чувства съ молодою кровью

Играли молодымъ самозабвеньемъ;
 Теперь моя любовь, какъ сонъ чудесный,
 Въ презрѣнны горькое преобразилась.
 Вокругъ себя я вижу торгъ безчестный,
 Мнѣ правда въ наготѣ своей открылась.
 Такъ неожиданно нарядъ павлиный
 Ворона-хищница съ себя спустила,
 И голосъ нѣжный, тихій, голубиный
 На злое карканье перемѣнила.
 Я демократъ-бѣднякъ, и миллиону
 Царица женской прелести клянется
 Въ любви до гроба, въ вѣрности закону,
 Во всемъ, что честностью у нихъ зовется.
 Презрѣнны, ненависть—души отравы,
 Подрывъ ума, высокихъ думъ кладбище...
 Тамъ, гдѣ цвѣла, какъ садъ Эдемскій, слава,
 Я вижу мертвой жизни пепелище...
 Га! слава! слово звонкое, пустое!
 Тобою мы завѣшиваемъ уши
 Богинямъ красоты, и молодое
 Вино льемъ въ старые мѣхи, ихъ души...
 Благоволенье, дружба... Какъ уныло
 Звучать слова прекрасныя, святыя!
 Моей души завѣтное кадило
 Сердца напрасно возбуждало злыя.
 Призваніе священное Поэта,
 Боготворимаго тупой толпою,
 Хотѣлъ я оградить отъ бредней свѣта,
 Который лучше называть бы тьмою,—
 Отъ фальши тѣхъ писаній простодушныхъ,
 Что сберегли намъ темныя преданья
 Старинныхъ грамотѣвъ криводушныхъ,
 Для нашего въ безпутствѣ оправданья.
 Но, въ изступленіи, его природу,
 Родное чадо мрака и сіянья,
 Безумцы кажутъ своему Народу,

Какъ образецъ слѣпного подражанья...
 Изъ непроглядныхъ предковскихъ потемковъ
 Они летятъ на свѣтъ, какъ нетопыри,
 Все дикое изъ полудикой лиры.
 И проповѣдуютъ, во славу Украины,
 Основу новую литературы—
 Самоуправную расправу грубой силы,
 Наперекоръ преданіямъ культуры.
 И представляютъ жизни идеаломъ
 Событія Руины Русскопольской,
 Національной доблести началомъ,
 Подъ апогеемъ Сѣчи Запорожской.
 И восторгаются, въ бреду лиризма,
 Рѣзнею Уманской да вѣроломствомъ,
 Последнимъ проявленіемъ герояма,
 Который посрамилъ насъ предъ потомствомъ.
 Великій трудъ! обширныя познанья!
 Владычество надъ темными умами?
 Пустыя вы, ничтожныя мечтанья...
 Стыжусь, что я въ душѣ гордился вами...

(Стукае щось у двери).

Кто это? Ужъ не ты ли, мой единый
 Пріютъ сердечный?.. Нѣтъ, средь Украины
 Ты подвизаешься въ моемъ хозяйствѣ.
 Наслѣдство мрачное по предкахъ дикихъ,
 Нагаяхъ, въ этомъ полусонномъ Царствѣ,
 Обороняешь отъ плутовъ великихъ.
 Тамъ всѣ плуты: одинъ отъ гнусной лѣни,
 Другой отъ жадности къ добру чужому,
 А тотъ отъ лицемѣрства.. И ни тѣни
 Ни въ комъ изъ нихъ нѣтъ зла къ поступку злomu.
 Они плутуютъ какъ-то благодушно:
 Другъ друга грабятъ, по міру пускаютъ;
 Терзаютъ честныхъ тружениковъ дружно
 А негодяевъ, какъ родныхъ, ласкаютъ...

(Зновъ стукае щось у двери).

Тотъ не стучалъ бы... Нѣтъ, онъ погрузился
 Теперь по шею въ тину формализма
 Въ родномъ аулѣ нашемъ на Сулѣ.
 Воюсъ, чтобъ и его умъ не покрылся
 Туманомъ варварскаго прозаизма
 Въ туманной, сонной, пьяной сторонѣ.

Входятъ двое Громадзкихъ Мужикъ.

Первый.

Професоре'Сподарю! не здывуйте,
 Що мы до Васъ изновъ приходимъ.
 Мы Громадянами въ васъ гостювали,
 Теперь прійшли Громадзкими Мужами.

Нагай.

Вы въ самомъ дѣлѣ мужи, и сѣдины
 Вамъ не дозволяютъ низойти до грязи.

Другой.

Оде жъ въ имѣя Громады й Украины,
 Вертаємось въ йихъ сили и повѣзи.

Нагай.

Садитесь, господа. Я терпѣливо
 Васъ выслушаю въ нервномъ раздраженіи;
 Вы говорите такъ красновѣчиво,
 Что съ Вами слѣдуетъ имѣть терпѣнье.

Первый.

Мы выбачаемо вамъ гордуванне
 Повагою Народнѣйш Громады:
 Ще не погасло въ васъ гнива паланне
 И не потухъ огонь жалю й досады.

Другий.

Жалю и въ вась и въ насъ теперь доволи:
 Бо черезъ нашъ недóрозумъ громадзькый,
 Мы попустилы попускъ своеволи,
 Буянню й необачьности юнацькый.

Первый.

Жалкуемо видъ серця: Украйи́ня,
 Черезъ гуканье молоде, втеряла
 Свого преславного въ науци сына,
 Которому у себе ривного не мае.

Другий.

Ляхомъ и Москалемъ тебе вzywа́лы....
 За се ты не гнивься, нашъ любый Батьку:
 Не кыдай насъ, що мы такъ бушувaлы,
 Пры нашому мызерному нащадку.
 Дитей прихыльныхъ въ Украйины мало,
 Въ убогойи й слипойи недорикы:
 Козацтво Значне все попрыставало
 У прыймы, щобъ чужи сповнять засикы....

Нагай.

Ляхомъ я былъ отъ самой колыбели,
 А Москалемъ отъ юныхъ лѣтъ остался.
 Обиды въ этомъ нѣтъ, какъ ни хотѣли,
 Чтобъ я попрекомъ пылкимъ возмущался.
 Чѣмъ былъ я, тѣмъ и есть и буду,—
 Питомцемъ Польки, сыномъ благодарнымъ.
 Ея уроковъ чести не забуду,
 Не сдѣлаюсь подпольникомъ коварнымъ.
 Воспитанъ я въ Москвѣ: тамъ видѣлъ
 Все, что низпровергалъ Полякъ надменный,

Все, что Козакъ инстинктомъ ненавидѣлъ,
 Надъ чѣмъ смѣялся въ гордости мизерной.
 Тамъ видѣлъ разу́мъ я, въ законѣ стойкый,
 Въ преданьяхъ старины великый, крѣпкый,—
 Нашъ задній умъ, простой, не слишкомъ бойкый,
 Но какъ на скользкомъ льду подкова, цѣпкый,—
 Нашъ задній умъ, покорный Властилину,
 Въ которомъ волю зрить всего Народа,
 Могущества великую пружину,
 Дѣнадцатаго въ двухъ столѣтьяхъ года.

Первый.

Тебе мы, Батьку, на Москви ще знали,
 Якъ ты въ оцця безъ матери вистався,
 Та передъ нашими про се мовчали,
 Щобъ хто досаднымъ словомъ не озався....

Нагай.

Чужда мвѣ, други, дѣтская досада:
 Я мужъ.

Первый.

Во родомъ мы не зъ-надъ Сулы,
 А колы хочешъ знаты, зъ Царяграда.
 Туды ще наши пращуры втекли
 Видъ прысуду Петровойи дубыны;
 Хылылы пидъ невиру Турка спыны,
 Тай повмиралы, дывлячысь на Русь.
 На нашу Древню Русь, оддалеки.
 Яки бъ тамъ ни булы въ кого батькы,
 А мы, 'Сподарю, Таволга й Самусь,
 Мы вырослы на правди Мусульманскій,
 Не на Мазепыньскій брехни Козацькый,
 Чы Иауицькый, що й Царя Петра
 Пидъ манастирь, мовляли, пидвела.

На Руси жъ ажъ тоди вже проявились,
 Якъ наши зъ Туркомъ на Дунаи былись;
 И зъ-малку учено насъ на Москви,
 Зъ Царськой ласки до батькивъ хоробрыхъ.
 Оце жъ, 'Сподарю, въ нашій голови,
 Опричъ про тебе думокъ чистыхъ, добрыхъ,
 Не завелось ничего, якъ въ Суляцъ,
 Що ты, мовлялы, Ляхъ, Москаль и Панъ.

Нагай.

И Панъ... Благодарю сердечно Бога,
 Что онъ меня не создалъ мужикомъ.
 И счастья вижу въ томъ не очень много,
 Что мой отецъ былъ истымъ Козакомъ.
 Одинъ Полякъ, за вѣрность Государю,
 Которому свободно присягнулъ,
 Представленъ былъ предательскаго тварю,
 Въ Харибдѣ бюрократіи тонулъ....
 Везли его въ Сибирь, и надъ Сулою
 Онъ умеръ въ нищетѣ; и сиротою,
 Отвергнутой Поляками, была
 Заброшена въ пустыню Наливая
 Единственная дочь его... Цвѣла
 Она весенней, пышной красотою;
 И полюбилась Полька молодая
 Нагаю, поселенскому герою.
 Въ Военныхъ Поселеніяхъ Нагай
 Служилъ. Въ отставкѣ пилъ съ аракомъ чай,
 И былъ вооруженъ всегда кинжаломъ.
 Турецкій бытъ его былъ идеаломъ,
 Но бредилъ онъ Казацкою войной,
 И Сѣчью Матерью и Ватькомъ Лугомъ,
 И вѣчно недоволенъ былъ женою;
 Онъ видѣлъ Польку въ ней и Католичку,
 Ко мнѣ ее, какъ къ сыну, ревновалъ,

Въ моихъ глазахъ не разъ ее бивалъ;
 Придирки у него вошли нѣ привычку.
 Однажды былъ онъ пуншемъ вдохновленъ
 И золь, какъ съ Прозерпиною Плутонъ...
 Вдругъ молніей сверкнула сталь кинжала,
 И мать передо мной въ крови лежала.

Другой.

О Турчыне! дакъ отъ яке добро
 Ты Козакови передавъ у спадокъ
 За нашу дань, за золото й срибло,
 Богдановойи каверзы нащадокъ!

Нагай.

Очнулся я въ кибиткѣ. Мнѣ отецъ
 Молчать про все сурово наказалъ.
 Страшалъ меня, грозилъ, и наконецъ
 Кинжалъ кровавый нагло показалъ.
 Но я угрозы его не испугался:
 Я всей душой убійцу презиралъ,
 И никогда къ нему не показался:
 Чужой онъ мнѣ и ненавистенъ сталъ.
 Москва мое сиротство пріютила.
 Нашелъ я тамъ друзей, нашелъ родныхъ,
 Но Повѣстью о томъ, что такъ томило
 Мнѣ душу, не просилъ участія ихъ.
 Я молча погружался въ глубь науки,
 Искалъ отрады въ критикѣ свободной,
 Не ужасаясь многолѣтней скуки
 При сортировкѣ пряжи разнородной,
 Съ которой мудрецы готовятъ сѣти
 Для юношей, неопытныхъ въ мышленѣ,
 Чтобъ до конца такъ думали, какъ дѣти,
 Въ Казако-азиатскомъ ослѣпленѣ.

Но правъ Поэтъ, что баснямъ чернь послушна,
Легко пустымъ надеждамъ предается,
Для истины тупа и равнодушна,
И къ невозможнымъ благамъ жизни рвется.

Другой.

Професоре, нашъ Батьку! не гнивыся,
Що въ насъ по-наськы въ грудяхъ серпе бѣється;
Що въ прадидивъ йихъ правнуки вдалься,
Що наша Чернь кудысь безумно рвется.
И рвалася и рвется й буде рватись
Старезна Русь до ривновагы жызни.
Шкода за се изъ нейи насмихатысь
И вергаты на нейи укорызыны.
Молóдижъ наша носыть идеалы
И простолюдни-хатни уповання,
Що предки йй въ письяхъ переказалы
Середъ свого кривавого буяння.

Нагай.

Но я, сынъ славной Рѣчи Посполитой
И царственной Москвы питомецъ гордой,
Въ своихъ воззрѣньяхъ на мятежъ несытой
Стоять обязанъ на основѣ твердой.
Мятежъ я мѣрю однимъ прогрессомъ
Въ богатствѣ края, въ правахъ и свободѣ,
А не мечтательнымъ противовѣсомъ
Безправія безправію въ Народѣ.
Насъ мятежи да низкія измѣны
Отбросили назадъ, въ столѣтѣ мрака,
И мы судьбы народной перемѣны
Должны ждаты вовсе не отъ гайдамака:
Кто бъ ни былъ онъ, Поэтъ, родной сынъ Музы,
Или кровавый Тамерланъ Хмельницкій,

Исчадье Евмениды и Медузы,
Воспитанникъ Козако-Езуитскій.

*Ввиходять, не постукавши, гуртомъ четверо Ко-
зацькихъ Чуръ.*

Первый.

Громадзьки Мужи! мы на васъ надію
Непевну въ нашій справѣ покладалы;
Грóмада кинула всю ризноцію,
И насъ, Козацькихъ Чуръ, слидомъ послала.
И праведно послала: вы сфальшылы
Проты наказу нашего ясного:
Щобъ образъ намъ Тарасивъ слобонылы
Видь перекинчыка, Ляха лыхого.
Вы жъ; узурпуючы Речныцькимъ правомъ,
Самы собою смыслилы благаты
Того, хто хоче бути въ насъ Гетьманомъ,
Щобъ вольну Чернь пидъ ноги пидобгаты.

Одинъ зъ Громадзькихъ Муживъ.

Цыть, блазню! Буде вже гуканья,
Безрозумного галасу...

Другой Козацькій Чура.

Вы цытьте,
Громадзьки самоправныкы!

Третій.

Чинните,
Що Чернь велыть Козацька!

Другий Громадський Мужь.

Пануванне
Черницькихъ демагогивъ на Вкрайини
Минуло вже й не вернеться, до-вику!

Четвертий Козацький Чура.

Ни, саме настає, Панове, нини!
Мы воскреслы Матирь-недорику,
Устала зъ мертвыхъ на спивання сына,
На плачъ ёго, на покликъ виковичный,
До рятування правды Украйини,
И Панській кривди судъ настане вичный.
(Тупотыть ногами).

Трейтій.

Оце жъ и судимо вже кривомову,
Змоскаленого Поляка, злорику,
Що пидъ людзьку не пидклонився мову,
Зробивъ изъ языка свого калику.
У насъ, Козацтво вольне, закликає
До двохъ сусидъ на панщину крѣпацтво,
Хмелныщину щасливу зневажає
И проклинає славне Гайдамацтво.

Четвертий, (тупотунъ).

Веримъ видъ нього Кошову съвѣтню,
Спасевый стягъ Богдановийи Руси,
Завитову надій народныхъ скриню,
Тарасивъ лыкъ, понуродовговусый!
(Здіймають и выносять Шевченкивъ Портретъ).

Первый Громадський Мужь.

О злыдни розуму! якъ довго зъ вами
Вовтузылись мы! Шкода часу й праці.

Другий.

Мы тилькы сывий волосъ ганьбували
Середъ нихъ лыкыхъ Спчовыхъ орацій.

Первый.

Професоре! Сподарю! выбачайте,
Що передъ вами високо неслыся.
Прощайте, лыхомъ насъ не помынайте;
Во справди въ Предкивъ Правнуку вдялися.
(Выходять, Нагай сѣдять загадавшысь).

Виходыть Побратымъ Прыгара.

Нагай.

Ты ль это? или только призракъ милый,
Въ моемъ бреду о жизни, вижу я?
Тебя искалъ я, звалъ мой духъ унылый
Въ безжизненной пустынь бытія...

Прыгара.

Моя душа коханный покликъ чула....
Мѣни ты снылся, и тяжкий твій сумъ
Мене зъ далекого Козацького авула
Прикликавъ. Що жъ твій велетенскій умъ
Стревожило?... я не кажу—смутило.

Нагай.

Исчезло все, что было сердцу мило!

Прыгара.

Якъ! и безсмертна, безконечная любовь?
Те дывне, пышне сиево природы,

Що просвищає й чорну Гайдамацьку кровъ,
И въ спеку надає намъ прохолоды?

Нагай.

Не говори мнѣ языкомъ Боговъ,
Питомецъ-баловень игривой Музы.
Потерявъ Рай блаженно-тихихъ сновъ:
Передо мною—адскій ликъ Медузы.
Окаменѣлъ я сердцемъ. Красота,
Обманъ очей, душѣ моей противна...
Стыжусь подумать, какъ моя мечта
О счастьѣ съ куклою была наивна!
Но я болѣю и другимъ стыдомъ...
Взгляни сюда. (Показує на порожнє місце на стини).

Ничтожество разсудка,

Мечтаній дикихъ пагубный Содомъ,
Начитанности ласковѣрной шутка—
Здѣсь разыграли оргію свою,
И, трезвый посреди ватаги шумной,
Теперь я воду хладной Леты пью,
Ищу забвенья кутерьмы безумной.

Прыгара.

Дакъ и того вхопила ся орда,
Хто насъ одинъ передъ Культурнымъ Сьвитомъ
Явивъ людьмы?.. Та се ще не беда!
Здрочылись, мовъ быки на ныви литомъ;
Та прийде нехотя, мій друже, до ясель
И вилъ, и кинь, и безумный осель...
Я стривъ їхъ идучи; я чувъ гукання
Про давню волю и преславу Сичъ.
Мене не здывувало їхъ буяння.
Такъ мусять бути: се наслідня ричъ.
Скризь по сьвитахъ Народы квітувались
За пращуривъ, кривавыхъ розбышакъ,

Покиль инстинкты дикі вгамувались
И гору въ жизни взявъ Культурный смакъ.
Не довго ссатымуть зъ Тараса дыкость
И ганьбуватимуть ёго великость.
Врехня въ огни ума перегорить.
И тилькы правда буде вично жыть:
Бо тьма почезне всюды передъ сьвитомъ.
Не разъ кажу: такъ у ратайствіи литомъ
Буе часомъ скотъ, а до ясель
Прыходе навить и дурный осель.
Шкода, мій брате, и про те журытысь,
Що безъ ума живе въ насъ Красота.
Не хутко зможе Сьвить переродытысь,
Не скоро въ насъ Господня правота
Вселытыся и очыстыть насъ одъ скверны.
Покинѣмо, брате, городъ сей мызерный,
Полынѣмо на Вкрайину, де любовъ
И Гайдамацьку просвищала кровъ.

Нагай.

Мой другъ! въ твоей душѣ разумно честной
Явились, вижу, новыя мечты,
Мечты любви, поэзіи прелестной...
Скажи, откуда ихъ набрался ты?

Прыгара.

Самъ, друже, ты мене направивъ
Туды, де жизнь огнемъ сьвятымъ горить...
Тамъ гимномъ я Творця мого прославивъ,
Що въ мене сердце вѣялымъ своимъ не спить.

Нагай.

Возможно ли?.. Сестра?

ПРЫГАРА.

У тымъ авули,

Якъ звешъ ты хутиръ свѣй, знайшовъ я Рай.
 Середъ грядокъ пшевычкы та цыбули,
 Тамъ пышно процвѣтае вѣчный Май.
 Земля тамъ любо зъ небомъ понялася:
 Природа вышча зъ вышчою злылася;
 Въ людныи смирній сьсяе Вожество,
 Въ шижному тили—духа торжество!

НАГАЙ.

Я долго жилъ и странствовалъ далеко
 Отъ колыбели сумрачной моей.
 Храня въ скитальческой душѣ глубоко
 Печальный образъ матери моей,—
 Печальный образъ Польши и Россіи
 Въ ихъ тяжелой многолѣтней борьбѣ...
 Не подклоняли обѣ гордой выи
 Завистливой, измѣнчивой Судьбѣ,
 И намъ, потомкамъ позднимъ, завѣщали
 Свой непокорный горделивый духъ.
 Тѣмъ, что уста мнѣ милыя шептали,
 Довывѣ полонъ мой сыновній слухъ.
 Храню я въ сердцѣ образы живые,
 Но разумомъ принадлежу Москвѣ,
 И тонуть всѣ мои мечты бывлыя
 Въ ея великомъ, полномъ торжествѣ...
 Сестра!.. о, если бъ ты была рожденье
 Несчастной Польки! я бы заглушилъ
 Негодованье, горькое презрѣнье,
 Которое Татаринъ мнѣ внушилъ,
 И былъ бы я твоимъ на дѣлѣ братомъ,
 И жизнь тебѣ одной бы посвятилъ,
 И съ вѣтимъ дикимъ Польши суіюстатомъ

Возможный ладъ житейскій сохранилъ...
 Козакъ Нагай и именемъ и дѣломъ...
 О незабвенная вѣки! сколько зла
 Душой возвышенной и вѣрнымъ тѣломъ
 Ты отъ него въ Ордѣ перевнесла!..
 Не умеръ онъ... Конецъ тому наганью,
 Которому подвергъ меня кнѣжалъ.
 Съ восторгомъ твоему повѣствованью
 Я внемлю. Вижу ясно, ты пожалъ
 Любви цвѣтами обвитые лавры...
 Тамъ, гдѣ мои тоскуютъ молча Лары...
 Что жъ? ѣдемъ; кончилась игра
 Въ прогрессъ, любовь, благоволенье, дружбу;
 Я честно сослужилъ Культурѣ службу
 И отдохнуть въ пустынь мнѣ пора.

ПРЫГАРА.

И ще тоби скажу, мій любый друже:
 Твои Суляне не такі ослы,
 Якъ за твоего тамъ побуту булы:
 Проты ума брыкаются не дуже,
 П'ють мирою, и б'ють своихъ живокъ
 Хиба тоди, якъ дило грихъ роботы,—
 Косыты, сіять, жаты, молотыты.
 Отъ и молотять жинку та дитокъ,
 Щобъ дома безъ роботы не сидиты.

НАГАЙ.

Спасибо, другъ и братъ!.. Ты разогвалъ
 Уныніемъ навѣявныя думы,
 Ты не впервые дѣломъ доказалъ,
 Что я для жизни не гожусь,—угрюмый,
 Сурово строгій истинны пророкъ,—
 Для жизни, гдѣ народный нашъ порокъ
 Измѣны слову, долгу, чести, праву,

Вливаетъ въ сердце мнѣ тоску, отраву
 Моей энергіи, моихъ трудовъ,
 И въ жилахъ лѣденитъ живую кровь.
 Ты сдѣлалъ дѣло важное, мой другъ,
 Когда въ среду фанатиковъ Поляковъ
 Съ Богинею Θεמידою самъ-другъ
 Притянулъ, и гнѣздо ксензѣвства, Краковъ,
 Растормошилъ, и сыну возвратилъ
 Наслѣдство послѣ матери несчастной,
 Теперь я воленъ въ жизни. Ты купилъ
 Мою свободу у Судьбы всевластной.
 Душевно радуюсь, что отчій домъ
 И все, чѣмъ обладалъ отецъ мой нѣжный,
 Твоей заботою, твоимъ трудомъ
 Передаю сестрѣ моей. Небрежный
 Въ дѣлахъ практическихъ, я бѣ не сѣмѣлъ
 Все такъ устроить дома, какъ хотѣлъ...
 Итакъ мы ѣдемъ: я—искать могилы,
 Мнѣ дорогой, въ наслѣдственной глуши,
 А ты—смотрѣть на образъ сердцу милый.
 И раздувать мечтами жаръ души.

ПРЫГАРА.

Благословенныя мечты, мій брате,
 Такъ само, якъ поэзіи мечты,
 Що учать насъ довику обожаты
 Харить, Богинь безсмертныхъ красоты!
 Я не такой щасливый и богатый
 У господарстві розуму, якъ ты.
 Не розумомъ, дакъ сердцемъ буду жыты,
 За сердце дружне Господа хвалыты.

НАГАЙ.

Ты въ самомъ дѣлѣ жизнью вдохновленъ,
 Дай Богъ, чтобъ вто не былъ только сонъ.

ИРЫГАРА.

Не сонъ, хибя безсонныця, мій брате,
 Бо далеби' знайшовъ я щось таке,
 Що й фарбами ёго не змалюваты:
 Нижне, найниве, тыхе и палке.

НАГАЙ.

Боюсь, не вышелъ бы его портретъ,
 Убійцы матери моей...

ПРЫГАРА.

Поэтъ

Не такъ, якъ Астровомъ, соби миркуе;
 Винъ прыдывляється до иншихъ схверъ,
 И сердцемъ въ другимъ сердци Бога чуе,
 Хочбы отецъ ёго бувъ Люциферъ.
 Мы вси взяли початокъ у розбойи:
 Диды и прадиды мойи Донци
 Булы таки здобышныкы-Геройи,
 Якъ и твойи по батьку, Нызовци.
 Въ насъ на Дону, се правда, чести бильше,
 Ани жъ у вашойи, мовлявъ, Орды;
 Та й мы йнимо одно 'дного незгирше.
 И я въ тимъ бачу тилькы цывѣбиды.
 Вида въ щоденній каламутвій прози,
 Що цѣвитемб, мовъ квитка на морози,
 Що жызнь у насъ ключемъ живымъ не бѣе,
 Брыныть пустоцѣвитомъ, якъ гычъ гнѣе—
 Москва до себе тягне васъ, якъ сонце,—
 Йийи „вѣлыке, повне торжество“;
 Намъ Украйица съвитытсья въ виконце,
 Якъ поэтѣче жизни Божество,

И я свій Донъ Великий забуваю,
Я Раю надъ Сулою въ Васъ шукаю.

(Обнявшысь выходять).

II.

Степова Могила надъ Сулою.

(Зъ-за Могилы чути дивочій голосъ).

Та бодай тая степовая
Могила зачала;

Що я вчора жыто жала,
Вечероньку й утерала.

Ой втерала ейи вчора,
Втеряю й теперѣ...

Чогось моя женышыва
Стала сумна—невесела...

(Парубочій голосъ покрывае дивочого).

Ой у поли могила
Зъ витромъ говорила;
Повій, витре, ты на мене,
Щобъ я не чорнила!

Щобъ я не чорнила,
Щобъ я й не марнила,
Щобъ на мени трава росла
Та ще й зеленила!

(Парубочого голоса покрывае чоловічій).

Ой послушайте
И повыдайте,
Що на Вкраини постало:

Пидъ могилою,

Пидъ Сорокою

Множество Ляхивъ пропало.

Перебийнисть просить немного
Симъ-сотъ Козакивъ зъ собою,

Рубае мечемъ
Головы зъ плечей
А решту топить водою.

Ой пийте жъ, Ляхы,
Ой пийте жъ, Паны,
Воды калюжи болотявийи,
А що пывали
По тій Вкраини
Пыва та меды сытнийи!

Гей, Глыва! Гей Полбвий!—Паний, хлопю, попереднихъ
Гей собъ! Гей цабе! Гей, гей, гей!

Увѣходить Нагай.

Нагай.

Пустыня, глушь... Путивль и славный Кіевъ
Сюда свою сторожу высылали.
Здѣсь Русичи „незнаемое поле“
„Червленными щитами“ преграждали.
Здѣсь о полуночи телѣги кочевья
Свирѣпныхъ Половцевъ, „какъ лебеди, кричали“,
А мы, что волки сѣрые степные,
Съ Сулы—стрѣлы на Донъ ихъ прогоняли.
„Зегзицею“ сюда летала Ярославна
За „милымъ ладою“ съ Путивльського „забрала“,
„Бобровымъ рукавомъ“, омоченнымъ въ Каялъ,
На „жесткомъ тѣлѣ“ раны обтирала...
Прошли вѣка, и вновь пустыня, глушь нѣмая.
Умолкли звуки плача Ярославны,
Повсюду мертвый сонъ; забвенья тьма густая
Покрыла славные воителей курганы.
Распахиваетъ плугъ ихъ; западають
Ихъ черные верхи до уровня съ землею...
Дѣвчата про свою вечерю напѣвають
Надъ богатырскою „буйтура“ головою.

Ихъ женихи вздыхаютъ о пустынѣ,
 Зеленой, дикой, плугу недоступной,
 Какъ было нѣкогда въ безлюдной Украинѣ,
 Незнаемой никѣмъ и—неподкупной...
 А ихъ отцы, за плугомъ и косою,
 Поютъ про Перебійноса-рубаку,
 Завидуютъ Козацкому разбою,
 Героемъ выставляютъ гайдамаку.
 И пѣсни ихъ, туманныя видѣнья
 Чего-то темнаго, что было, миновало,
 Мы варьируемъ, поемъ среди бездѣлья,
 Предчувствуя въ быломъ грядущаго начало.
 Начало... О, давно готовимся мы, други,
 Своею жизнью жить, и все живемъ чужою;
 Пыхтимъ надъ языкомъ природнымъ отъ натуги
 И величаемся пустою словъ игрою.
 Я бросилъ наконецъ мечты слѣпой науки,
 Плоды тщеславія и сны самообмана,
 Брожу въ дали отъ васъ, Герои книжной скуки,
 Среди родныхъ равнинъ, степного океана.
 Здѣсь нѣтъ Исторіи: она погребена
 Въ безмолвіи могилъ, въ невѣжествѣ народа.
 Здѣсь прославляются такіа имена,
 Которыхъ честная чуждается природа..
 Исторія у насъ воскреснетъ лишь тогда
 На трубный зовъ родной, живой литературы,
 Когда богатая и бѣдная орда
 Пропикнется насквозь началами культуры...

Увиходить Нагай, на прозвище Сыпко.

Нагай Сыпко.

Туры, туры, дуры, дуры—культуры... Годи тобі, мій голубе, туркотаты въ поли. Ось ходимо до мене въ пасику. Вачь, якъ пѣвитуть гречкы! Тутъ, за верховинною могилою

въ долини—медова чаша; пахне Раемъ, братику! Дакъ отъ и я раюю въ пасыци. Сѣгодня на зори вывизъ йийи въ гречкы. Такъ чынывъ и Хмельницькій Богданъ, святойи памѣтаты, душа спасена, богобояня. Любывъ Козацькій Батько пасишныкуваты та въ холодку ляцьки вина попиваты...

Нагай.

Горилку, Дядюшка, горилку!

Нагай Сыпко.

А що жъ, якъ и горилку? Винъ знавсь на добрыхъ горилкахъ. Про нѣго не сypивавъ бы нашъ слипый Архыпъ: „Мабудь, сей Козакъ нигде не бувавъ, добрыхъ горилокъ не пывавъ“... Видъ ричкы Тясмына та й до Выслы пере-пробувавъ нашъ невмерущый воитель, де горилкы найкращи.

Нагай.

Поты лыгавъ на тще-серце и на потуку оковыту, покы обдувсь, якъ барыло, та й давъ дуба; хйба жъ не правда, Дядюшка?

Нагай Сыпко.

Ге, ге, небѣже! Да ты, якъ схочешъ, дакъ лучше дядька говорышъ по-наську! Московщыною своею тилькы пащыкуешъ. Ге?... Давъ, кажешъ, дуба? Дамо дуба й мы зъ тобою: та слава ёго не выре, не поляже, лыцарство козацьке всякому розкаже. Праведно спивае чашъ Архыпъ, праведно й людей винъ крыкнувшы розвеселяе:

Ой пый, та й не лый,
 И любы, та й не бый,
 Буду пыты, буду й лыты,
 Буду любыть, буду й быты...

Се козакови не догань, що гладко п'є, мовъ зъ лука б'є. Отто догана, що Мыкола Потоцькій звився на розумъ жилицькій черезъ панську, мовлялы, п'ятыку. А нашъ Хмилъ и п'яный переважувавъ розумъ тверезыхъ—не то Ляху, та й Москву. Добре козаки пылы, добре й воювали, тымъ вони надъ усимъ свитомъ и панували. Чуешъ, сьпиває въ поли.

(Чуты ратайськый сьпивъ. Нагай Сыпко пидспивує).

Перебійнисть просыть немного—
Симъ-сотъ Козакивъ зъ собою.

Рубає мечемъ
Головы зъ плечей,
А решту топыть водою.

Ой пийте жъ, Ляхы,
Ой пийте жъ, Паны
Воды калюжи болотяныи;
А що пивали
По тій Вкрайини
Пыва та меды сытныи!

Нагай (тымъ часомъ промовляє).

Земля разбоевъ, грабежей ужасныхъ,
Способностей великихъ и напрасныхъ!
Воспоминанье здѣсь въ кровавыхъ лужахъ бродить,
И лавры грязные въ предательствѣ находятъ...

Нагай Сыпко.

Козакъ п'є, докиль у Козака ё, а якъ нема,
Зновъ полемъ и моремъ гуля, та безъ доли й не бува...
Тымъ и гутирка про ёго гулявня, плюндрування:
„Богъ не безъ мылосты, а Козакъ не безъ доли“.

Нагай.

Философія, достойная Казацькаго потомства.

Нагай Сыпко.

А то чы не ваша, Пανε Професоре, достойниша,—
щобъ нашихъ преславныхъ предкивъ розбышаками зыва-
ты?.. Чого жъ одвертаешся? Куды дъ ридного дядька вти-
каешъ? Я жъ тоби, сыроти, зиставсь теперь и за оця й
за матиръ.

Нагай.

Скажите, дядюшка: возвратите, или нѣтъ, племянницѣ
ту землю, которую называете медовою чашею?

Нагай Сыпко,

Нащо жъ, йй, соколыку мій, землю вертаты? Умру,
до все твойй сестри достанеться: бо ты батькищны
зрикся.

Нагай.

Я отрекся отъ наслѣдства въ пользу сестры.

Нагай Сыпко.

Та й не знавъ есы, Пανε Професоре, що одъ земли
можна одрекатись тилько... якъ бо вы говорите?.. тилько
абсолютно. Ну, побачившы себе едынымъ наслѣдвыкомъ
батьковщны, я й узавъ свое по закону.

Нагай.

Зналъ или нѣтъ, но мое отреченіе прислалъ я вамъ
съ просьбою—отдать сестрѣ все, чѣмъ владѣлъ ея отецъ.
Вы взяли бумагу изъ рукъ моего уполномоченнаго, вы го-
ворили съ нимъ объ этомъ дѣлѣ безъ возраженій, и лишь
только онъ уѣхалъ въ Петербургъ, заставили судъ ввести
во владѣніе не племянницу, а себя самого.

Нагай Сыпко.

Голубчыку мій! та жъ я не бувъ такой дурный, щобъ, мавшы право за собою, не користоватись правомъ.

Нагай.

У насъ это называется низость.

Нагай Сыпко.

А у насъ—высокисть. Высокій въ насъ той розумъ, що знае и шануе законъ. Ты закону не шануешъ, небоже: ты ёго вырокъ узываєшь низостью. За се знаешъ куды посылають? Туды, де козамъ роги правлять. Я жъ, слава Богу, высокихъ нашихъ наукъ не проходивъ, до й зиставсь почитателемъ Царевого закону. Коли бъ законъ вырикъ, що ты мій крепакъ,—выбачай, соколыку мій ясный, я бъ и тебе погнавъ на панщину. Законъ я шаную по-предкивськи. Ты й самъ знаешъ, що въ насъ у Слипороди е Нагаи крепаки. Вони пийшли видъ пидстаршого брата нашего прадида, що живъ пидсусидкомъ у старшого. Указъ Царыцнѣ захопывъ ёго въ пидсусидкахъ, а нашъ праидидъ не схотивъ йти протывъ закону. Такъ само й я мушу чыныты.

Нагай.

Изъ уваженія къ закону вы грабите сироту?

Нагай Сыпко.

Ни бо, не грабую. Якъ умеръ твій татусь, а мій братъ,—царство ёму небесне! я поховавъ ёго чесно, рядочкомъ изъ твоею паниматкою. Винъ бо ййи любивъ, якъ голубъ голубку, и до году не схотивъ у друге женытысь. Ты жъ мені зъ Москвы на мій лысть не одгукнувь, а сестри твойій, мойій любій небози, Настуси, пйшовъ сьомый

годочокъ. Ну, я, зависно, взявъ батькивщину вашу під себе Тутъ пидскочыла холера,—умерла й друга жинка твого татуса, твоя вже мачуха. Не трѣба було й третини ййи до живота выдиляты. А ты, мій чорнобрывчыку, вештаешся соби десь по заграницяхъ та высокоумдрствуешъ по тыхъ Петенбурхахъ. Кому жъ, якъ не мени, владиты предкивщиною? Я й почавъ нею владиты. И такы правду тоби скажу: не про такихъ наши предки дбалы, що деруться на небо по Немецкыхъ драбинахъ, по тыхъ Обсерваторіяхъ. Уилыло такенькы пъяты, висимъ, девять годъ; повернуло на десятый... Коли жъ ты плешъ мени якийся документъ. Я такы й алякавь бувъ трохи. Ажъ ни! Слава тоби Господы! не вчеплюється въ батькивщину, зрекається, та ще й протыво-законно... Голубе ты мій сызый! Я не любивъ бы тебе такъ, коли бъ ты не бувъ такой чоловьяга сердечный.

Нагай.

Любовь! надъ нею дьявольски смѣются
У насъ на нашей „славной Украинѣ“...
Какъ псы голодные, за кость грызутся
Надъ гробомъ матери и брата нынѣ;
А прежде въ тѣ вѣка, когда Богданы
И Портѣ и Россіи поддавались,
Родными братьями въ поляхъ курганы,
А сестрами гаремы наполнялись.
Измѣною Герои величались,
Предательствомъ, какъ доблестью, хвалились,
Съ Гиреями въ Отечество вторгались,
Подъ знаменемъ Османовъ гордо бились...
(Выходятъ).

Нагай Сыпко.

Одвернувь, мымрячы якусь писевитницю; не хоче дядька знаты. Та ось иде ще одынъ письменный дурныкъ.

Сей, мабуть, ще не друкований. Може на чому зъ нымъ
изійдемося.

Ввиходить Прыгара.

Прыгара (сьпиває).

Ой изійды, зійды,
Ты, зиронько та вечирняя!
Охъ и выйды выйды,
Дивчыненько моя вирвая!...

Нагай Сыпко.

Оттако лучче! А то дидько пекельный и розбере, що
ново верзе... Ну, Панычу? нагледилысь одне на одного?
васьпивалысь укупоньци? Та й голосъ же въ обохъ пры-
дався: слухаешъ, не наслухаешся. Наговорились про свойи
любощи? Нацилувалысь? Намылувалысь? Отъ и мени, ста-
рому, втиха, що вы соби знай буркочете, якъ голубъ изъ
голубкою. А про худобу не турбуйтеся. Мы люде одыноки:
помремо, то вся Нагайивщина вамъ упаде въ спадку. Намъ,
усього чыснць изъ двѣи й жыты.

(Дали немає).

Кинець Хуторнымъ Недогаркамъ.

Задежда Михайловна Забѣла

МАРУСЯ БОГУСЛАВКА

ПОЕМА.

(1620).

Половина перва.

Here the rad cross, for still the cross is here,
Though sadly scoff'd at by circumciaed,
Forgets that pride pamper'd priesthood daar;
Churchman and votary alike dexpised.
Foul Superstition! howsoever disguised,
Idol, saint, wirgin, prophet, crescent, cross,
For whatsoewer symbol thou art prized,
Thau sacerdotal gain, but general loss!
Who from true worship's gold can seapar ate thy dross?

Lord Byron, Childe Harold's Pilgrimage.

Присвят Г*** Б****

Тобі... о! де ж вонó, те слóво гáрне, чiсте,
Влискуче, як сріблó, ростóплене в горнилі,
Щоб свiту возвiстiть про свiто урочи́сте
Твоєi похвалi, мiй дýху свiтлокрiлий?

Нi, не землi, не нам тебе благословляти,
Пречисту в по́мислах, у за́думах вели́чню!

Не знаєм, як тебе, яким ім'ям назвати,
На пам'ять між людьми, на шану віковичню.

Там, де, мечтá душі, витають херувіми,
Дадуть ім'я тобі, зорі новорожденній...
Як перло між перел; між душами святими
Снятимеш в своїй красі благословенній.

Сияй и проливай в серця людські відрáду;
Нехай твою тропу, спасенну стежку знають,
Нехай над світ увесь возлюблять щирó правду,
Для неї рбляцця, за неї помірають.

А я, коли твоє божественна природа
Вселилась у мій дух и я твоїм диханням
Повіну на серця, як райська прохолода,
Як життя вічний хір, весні благоухання,

Се не мені хвала, твоє се буде слава,
Твоє се ісповідь, твоє сердечне слово,
Послання до небес, Мадонно величава,
Натхненне праведне високого й святого!

Пісня перва.

ДУМА ПЕРВА.

Музо, правди Староруської во вік жива богине,
Серця чистого и розуму вольного святине!

Ми покинули с тобою шлях широкій суевірства,
Віцпурáлись Византійського и Римського попівства.

Заведбали й ті перекази, ті споминки криваві,
Що діди вважали за вінець своєї чести й слави.

Ми путі собі в Козацькому завзятті не шукаєм,
Щастя й долі в Езуїцькому лукавстві не вбачаєм.

Дай же нам, богине, тільки щирій правді поклонятись,
И в твоє ім'я святе дітьми терпимости озв'ятись.

Нехай інший хто в казки письменські давні поринає,
Хитромовну їх имлу, мов чисту правду, прославляє.

Ми про давні давна без гніва й лукавства пристрастя
спогодаймо,
Про безладде наших бідоласних предків заспіваймо.

Заспіваймо ж перш усього про попа, попів окрасу,
Дивовижу свого темного розбійницького часу:

Як він чесно духом бодрим против кривди подвизався,
Хоть насліднім суевірством понад іншими й не знявся.

Був сей піп коліна панського, с Підгірря Ярославець,
А на прізвище, по спомину й переказу, Державець.

Бо його шляхетні предки за велику мали славу,
Що с давнє давнєзвих заслужили в королі державу.

И було везгірш панам Державцям на Підгіррі жити,
Піки в Русь не поналазили гадюки Езуїти.

Був Державець Русин з огнявою щирою душею:
Не поладив він с тією злою, в'їдливою тлею:

Кивув Езуїтам на поталу рід свій и родину,
Заволікся пішки на козацьку вольну Україну.

Не злякавсь Шляхів Татарських и пустинь широкіх
Українських,
Рятував и серце й розум од підходів Езуїцьких

Волив лучче всяку нуду и тяжку бід у приймати,
Ниж з Ляхами по науці Езуїцькій панувати,

З Русинів Ляху та Недоляшків штучно виробляти,
Правду-матір, честь, и волю, й душу Риму продавати.

Приблудивсь до річки Росі Езуїцький ненавидник,
Підступної проповіді польскоримської противник.

Приблудивсь до узграничного містечка Богуслава,
Де козак не знав и не питав, чий вон держав.

Уродливий, молодий, моторний, хоть и небагатий,
Приймаком пристав до вдовині вужденної хати.

Ущасливив бідолашну вбогу вдовоньку козачку,
Як понів у неї бесприданку дочку одиначку.

Жили-пробували у старій оселі хоть не вельми пишню,
Та хвалили Бога и Святу Покрову, що було затішно.

ДУМА ДРУГА.

Уподобали на нашому Поросьсі Ярославця,
З над Дністра, из Руського Підгірря шляхтича Державця.

Був бо він мистець великий по верхах с книжок читати,
Алилу, кондакі, прмбси й тропарі співати.

И пави його й усі міщане вельми полюбили,
На підпиту й по тверезу одипаково хвалили,

Що поп, прибудного Волба, в хібах поправляе,
И дяка гучним Апостолом за пояс затикае.

И збиралась в Богуславі у Неділю рано чорна рада,
Врадила на чорній раді однослівно вся громада.

Из нетяг зібрати по шагу, а з дуків по півкопи,
И тим скарбом висвятить його в Печерському на попи.

А Волбшва прибуду з Богуславщини прогвати,
Бо не вмів старий гаразд ні служби править, ні співати.

Вихвалило все Поросьсе нового попа—й миріве,
И пані, и крамарі, и всі цеховики міщане.

„Хоть у вас“, мовляли, „церква щатами не знакомила,
Та поповним розумом, мов злотом, кругом окрита“.

Тільки козакам Державець був не так-то до вподоби:
Бо не мав до них прихильности, поваги и шаноби.

На бенкеті сугі в курені до них не поспішався,
Горілок їх добрих и медів п'яних немов цурався.

А найбільше тим козацтву під сей був не до любови,
Що казав, як думав, щир у правду-матку козакові.

Він картів у церкві козаків докірливими словами,
Соромив їх дуків хижними й кривавими ділами.

И полковника козацького й обозного й гетьмана
Поважав не вельми більш, як нехриста и бусурмана.

Бо вони, рече, Дніпром на Море впливали,
Та й купецьким Християнським суднам пільги не да-
вали;

Християн-купців, як и невірних Турків пліндрували,
А награвивши Турецького немоб добра, гуляли.

В погулінках славились морським походом та хвалились,
Що за віру б то Благочестіву Християнську бились.

И п'яне кобзарство, шинковé нищівство, підкупляли,
Щоб у кобау про лицарство їх розбійницьке бряжчали.

А пропівшись

И, мов крémях той, оббівшись,

Свою рідну Україну пліндрували,
Милосéрдного гріхами прогнівлили;

Божий бич, Татар, на села накликали,
Много Християнських душ занепашали.

На попá за се козацтво нарекало,
И на часточку ёму не подавало;

По чужіх церквах акафисти наймало,
Роковщиною ёго не обмисляло.

Не дознав роскошів Богуславський чéсний піп тiмáха,
На попівствi жив мов гречкосій, доматоръ сiромáха.

Проста хата в нёго ссiяла тільки гáрними богáми,
Та пахущими по божниках квітками й рушниками,

Та хорошою, як Божий рай, вродливою дочкою.
Що всім брала очі дивною якоюсь красотою.

Байдуже було старому про багáцтво:
„Не від сёго мiру“, каже, „наше царство“.

И на те с старою не вважали,
Що попі́ їх не попадами минали,

Инде попáсу весéлого собі шукали,
Від убогої гостини вишком утекали.

Один тільки й пан прихилний обiбрáвся,
Товстогубим між наро́дом звáвся.
Не любив такóж и сей бенкетувати,
А любив с попом у Бiблiї читати.

До попá частéнько став сей пан ходiти,
И беш чáрки про спасéнні рéчi говорiти.
Хто казав, що він вподобав попадiю старiю,
Хто казав, ще й бiльш попiвву молодiю.

За-молоду він якóсь не оженився,
И в лiтá, Ляхи мовляли, ра́нські вбiвся:
Дак лизав до молодiї губки,
Буркотав, як голуб до голубки.

ДУМА ТРЕЙТА.

„И не кажи мені,
И не турчи мені:
Не хочу слухать—знати,
Щоб за нелюбого
Да товстогубого
Марусеньку вiддати“.

—„И не проси мене,
И не гризи мене:
Шкода про се казати,
Щоб ив алидiвником
Та безземелником
Марусеньку звiнчати.“

„И батько й дiд ёго,
И рiд и плiд ёго,
Се все було ледáщо:
Бо козакуючи,
Стáтки гайну́ючи,
Позвóдилися нi на що“.

Так старенький ис старю
 День у день сварівся,
 А козак из їх дочкою
 Тайкома любівся.

Була гарна вббга пánна,
 Крáля-короли́ця:
 Мов ясна зоря, румяна,
 Мов сніг, білолиця.

Народила ма́ти до́ню—
 Як намалюва́ла;
 Надала їй щáсте-до́лю,
 Щоб біди не зна́ла.

А біда не за гора́ми,
 Хóдить промі́ж ва́ми...
 Очі ш чóрними брова́ми
 Миготя́ть слéзами.

Миготя́ть, мов блискави́ці,
 Спід густі́ тучи,
 Як стої́ть коло криві́ці,
 Своєю до́лю ждучи.

„Не ходи́ вже, до́ле, й во́ле,
 В ра́нці до криві́ці;
 Прода́ють мене за по́ле,
 За важкі черві́нці“.

— „Ні, поки́ на не́бі зорі́
 Місяця́ стріча́ють,
 Пі́рки на бескра́ім Мо́рі
 З ві́тром фі́лі гра́ють,

„Товстогу́бу не при́дба́ти
 Чóрних брів дівóчих!

За́втра бу́демо една́ти
 Козаків охóчих,

„И поли́немо з ві́трами
 На бескра́е Мо́ре,
 И порóбимось пана́ми,
 И забу́дем го́ре.

„Побуду́ем собі́ пи́шні
 Ха́ти на помóсті,
 И вчаща́тимуть вели́шні
 До нас ду́ки в го́сті.

„Окса́мйти, златогла́ви
 Бу́демо носі́ти,
 Килема́ми крі́ти ла́ви,
 Меді-ви́на пи́ти.

„Бо мене́ старші́м обра́ли
 Над всі́ма старі́ми,
 Щоб на Мо́ре я чо́внами
 Вилі́тав, мов крі́льми.

„А у ме́не, як загра́е
 Мо́речко з ві́трами,
 Меві́ ду́ха підійма́е
 Вго́ру, мов рука́ми.

„Гра́ють, гра́ють й примовля́ють
 Кобза́рі вели́кі:
 Буду́ть гра́ти-примовля́ти
 По всі́ ві́чні ві́ки.

„О, се дівна ко́бза—Мо́ре!
 Дівні́ вь ко́бзи й стру́ни!
 Як загра́е, ві́тчизня́е
 Предкові́чні тру́ни.

„И виходить з них рицарство,
Що на Мбрі бйлось,
Білшею, ніж пишне павство,
Славою покрийлось.

„И я, Маню, буду славен
Поміж рицарями,
Поміж дұками, панами,
Поміж кобзарями.

„Будуть Лєвка Кочубєя
По Вкраїві знати,
И під струни про Мурєя;
Що вин бив, співати. 1)

„Будуть Лєва Кочубєя
Звати й за моріями,
Споминати, мов Енея,
Перед короліями.

„Бо Левко твій до султана
Знайде шлях-дорόгу,
И всю шатами водїгне
Україву вбόгу.

„Бо Левко твій Бесурмєна
Сплїдрує-зруйнує,
И самόго королєві
Вїзнем подарує“.

ДУМА ЧЕТВЕРТА.

И весєла и щаслїва
Мріями коханка
И яснїйша уродлїва
Весняного ранка.

Як на свїті лїбно жити,
Мїлого любити,

З єго мїсьлями навїки
Душу й сєрце злити!

„Чи ти чуєш, паньматуєю.
Щό Левко говорить?
До твоєї він Марусі
Мов у дзвона дзвонить.

„Каже мїлий, є дєсь Море
Гбнище бескрає,
Що, мов жїтом добре поле,
Зблотом сїє.

„Каже мїлий, що здобуде
Здбич там велику;
Златоглав носїти буде,
Пόки єго віку.

„Каже мїлий, що ми будєм
Жїти-панувати,
И велїпнї з на́ми люде—
Знай бенкетувати“.

— „Мое щасьте, моя дбня,
Радуюсь від сєрця,
Що менї на старїсть дбля
Молода всмїхнєцця.

„Буде мати в вас сєдїти
Хоть коло порόгу,
Та на вас оббх гледїти,
Дїкуючи Бόгу.

„Буде хоть що-дня помбсти
Шарувати-мїти,
Аби в панськїй високбсти
З вами й їй пожїти“.

— „Ні, до тебе ще й над нёго,
 Мамо, прихилюся,
 Що с козаченьком зирнуся,
 До тебе всміхнуся.

„Будеш павою, матусю,
 В парчах походжати,
 И в шовкї свою Марусю,
 В жемчуги вбїрати“.

ДУМА ПЯТА.

Старосвіцька кров козацька
 В вѣтхих жїлах врала:
 Попадїя поклѡни клала,
 Всїх Святїх благала—

Козакѡві помагати
 Турка плївдрувати,
 Караблі ёго прокляти
 На пожар пускати.

„Ти ж, Владїчице Небесна“,
 (Слїзно промовляла)
 „Що на полі и на Мѡрі
 Нашим помагала!

„Покривай своїм покрѡвом
 Байдаки Козацькі,
 Розбивай небесним грѡмом
 Судва Бусурманські,

„А з них зброю, срібні кубки,
 Сукна, златоглави
 Козакам оддай у рѹки
 Для своєї слави!“

Старосвіцька кров шляхецька
 В вѣтхих жїлах врала,
 У попá протївнї дѹмки
 С сѣрця викликала.

Во не ш паблї, с плуга жїти
 Ёго прѣдки вчили,
 Рїдну землю боронїти
 Що снаги, що сїли.

За Козацтво він частенько
 Ж жїнкою сварївся,
 А погрїмавши журївся.
 Та богам молився.

Від „сладчайшого“ Исуса
 До Кузьми святѡго
 С підъ ёго густѡго вуса
 Буркотїло ридне слѡво.

Звавъ и він богівъ из нѣба
 Прѡтив Азїяцтва,
 Та цурався, мовъ Эреба,
 Бурлїїв Козацтва.

На коханне ж залицявнє,
 На слова Левкѡві,
 Дав иж жинкою в розмѡві
 Прїсуд Козакѡві:

„И не турбуй мене,
 И не дратуй мене
 Ти мріями своїми!
 Сї безземельники—
 Чортї-пекельники;
 Пропадемѡ ми з ними

„З Моря вертаюцця,
Знов пропиваюцця,
Знов ходять бес сорочки.
Хай їх пуряюцця,
З ними не зп'юцця
Отцецькі чесні дочки.

„Бо за п'явлюгами
Та волоцюгами
Орда сюди вганяє,
И не одно у нас
(Скажемо в добрий час)
Село огнем палає“.

„Я довідався, чого се
Козакі охочі
Пропивають у шинкарки
Нащадки жіночі,

„И дивлять, мов зліщі пси,
И гудуть шершніми,
Будять насъ посередъ ночі
Гуком та піснями.

„Знай, мой голубко! лихо,
Та й велике, сталося:
На Цоцорі безголов'є
Над панами склалося.

„Кликав пан гетьман коронний
У похід охочих,—
Обізв'алась купа сивих
Та підпирубочих;

„А середні загукали,
Мов базар жіноцький:

„Нехай знає-пам'ятає
„Ясний пан Жовківський,

„Як паві нам на Вільшанці
„Леестрі писали,
„Козаків старіх до плуга,
„До кося вертали“.

„А тепер, як одібрали
Из Цоцори вісті,
Митьтю до Коша з'єднали
Тисячу и двісті“.

— „Які ж вісті, мій паночче?“

— „Дикі, жінко мила:
Розметала нас, мов клочче,
Бусурманська сила.

„Стяго голову з гетьмана
Великорозумну,
Що всю Русь обороняла
Тай Ляхву безумну.

„И одвезено в гостинець
До царя страшного,
И висить вона в воротах
На ланцюзі в нього“.

— „Ох, мій Бже!“

— „Не лякайся:

Се не все ще горе,
А ось лихо, що зібрались
Козакі на Море!

„Будуть Море пліндрувати,
Піти да гуляти,
А нас кляті Азіяти—
У полонь займати.

„Будуть піти, в кобзи грати,
Здобич вихвалити,

А ми—той Стамбул проклятий
Бранцями сповняти!

„Вірвавсь я из рук ехидних,
Хйжих Езуїтів,
Та й попавсь в криваві лапи
Наших людодін.

„Як ті душі погубляють,
Так сі людзьке тіло,
Та ще й дякуй, мов за добре,
За спасєвне діло!

„Подивись, он над воробтьми
Значка-комишїна:
Се заслужена попівська
Плата роківщина.

„Повтикають комишїни,
Ратища по дворах,
Та й шукать на горілку
Жїта по коморах.

„Човнове се в них зовєцця...
Хто не йде на Море,
Приймай мовчки від гультайства
И наругу й горе!

„О ви, праведники Божї!
Де ж шукати правди?
Всюди крївда и тїснота,
Всюди повно зради“.

И оглінув піп зітхнувши
Божникї з богами:
Мріють мовчки чудотворні
Попід рушниками.

„Знаєш щб, мой Ганнусю?
Тяжко нам тут жити,
Сим пъявїцям, мов болящї,
Бес путя годїти.

„Е Москва, народ замбжний,
Кажуть, и правдївий.
Править вєю царь поббжний
И благочестївий.

„Наші прєдки против Хана
Йї допомагали,
Козаки ж царю з Ляхами
Тяжко допекали.

„Чув я, в Києві говївши,
Де хто з України
До Москви втекати хоче
При лихїй годїні.

Бо докучили вже вашим
Лїси-Езуїти,
А до гурту їх пристали
Ще й вовкї-Унїти.

„Хоть и топлять Запорбзці
Клятих супостатів,
Та се, аби їх комбри
Йї добра жакувати.

„Хбчуть паші займанщина
У царя просїти,
Щоб Козацтва й Жїдївства
В села не впустїти. 2)

„Позбуваймо всю скотїну,
И стару хатїну,

Та втекаймо, поки ціли,
У парську країну.

„Бо я бачу, не бувати
Правді тут між нами,
Поки буде панувати
Жидова з Ляхами.

„А Козацтво, хоть з Ордою
Б'єцця и воєе,
Іі оком позирає,
Іі серцем чує.

„Як дознавсь я про Цоцбру,
Сон міні присвівся:
Що Двіпрі під зімвю пору,
Широко розлівся...

Ох! розлівся не водою,
Кров'ю він людзькою,
И Козацтво наше плавлє
По крові з Ордою.

„О святії чудотворці!
Умоліте Бога,
Щоб ся кров не окропила
Нашого порога“.

ДУМА ШІСТА.

Не вернувсь Левко ш човнами
На Лиман из Моря,
А вже люде дознавали
На Україні горя.

Вже кругом палають села;
Гонять скот, отари;

Людавкий плач и голосінне—
Під саміи хмари.

Кинувсь піп з дяком у церкву,
Сліано Бога просять,
А піддячі не співають,
Голосно голосять.

Зачинивсь Господь на небі
З усіма Святими:
Мабуть, люде прогнівїли
Вчинками лихими.

Налетїла о Крїму буря
На село щасливе:
Гумна палять, хати граблять,
Яспрять що-живе.

И по нашому говорять
Хвалючи Аллаха,
Що ясїр сей ім дарує
Лицарь-сіромаха. ³⁾

„Не схотїв“, мовляють, „с панством
Вийти на Цоцбру,
А метнувся на купецтво
Против догвору.

„И Аллах, зашїтник правди,
Покарав невірних:
Оддав их нові осади,
В руки правовірних.

„И Аллах, гонїтель зради,
Подав в неба глос:
Попалив огнемь осади
Щей на нївах колос.

„И Аллах, помститель кривди,
Простяг з неба руку,
И займає злюк в неболу,
У ясірну муку.

„Через любих людоморів,
И благих карає:
На Цоцорі, мов на морі,
Хляби одверзає.

„Позиривши у безодню,
Сліпнуть ваши очі,
И хоробріх обіймає
Страх дурний жіночий.

„И Зулуш⁴⁾, кому в лицарстві
Рівного немає,
У каліфа⁵⁾ на ланцюзі
Голову ціпляє...”

ДУМА СЕМА.

И чує се немов кріз сон старенька,
И трусяцца у неї руки й ноги.
Тремтять, як лист, Маруся молоденька,
Поблідли щоби й губи у небоги.
„Аллах! велик еси в твоїй щедроті“,
Промовив бородатий Татарюга,
„Ходітиму тепер я ввесь у злоті:
Се падишаху Роксоляна⁶⁾ друга,
Гаремне божество, одрада у турботі.

Спасибі, кобзарі, вамъ за співання
Про дівчу красоту, якої з-віку,
Мовляли, бачити и бес кохання
Не снилось бо и в ві сні ще чоловіку.
Я серцемъ чув, що тільки въ наш

Сьпівочий середъ синів гірких пустині
Таке народиця, чого ще очі
Людзькі не бачили по Україні.
И серце привело мене д' оселі очей.

„Попадає! з радощів тобі признаюсь,
Що я—твій брат Івась. Мене вхопили
Січовики в ясір, и я збираюсь
Давно побачить сей куточок мійлий,
Сю старосвіцьку низькорослу хату,
Де ти мене, маленького, учила,
Як слухать матері, коритись тату,
Де мати нявчила мене, пестила,
И спатки на руках односила в кімвату“.

—„Івасю! братіку!... про що ж лякаєш
Словами нас ти хижими й звичаєм?
Хибά ж не бачиш лиха и не знаєш,
Що й так уже душі в собі не маєш?
О! як же се Господь из рук поганських
Тебе ослобонив? А ненька з горя...
„Поганських?—Ні, ис християнських!
Бо не Орда була то из над Моря
Набігла, а свої у башликах татарських“.

—„Як? що?... Кажі бо! Я мов зб сну чую“.
—„Кажу тобі, попадає; повбіралось
Татарами козацтво. Гвата Шую
Я й знав: бо вже не раз міні траплялось
Седіти в нього на кові, и в поле
З ним ис села нестись по-запорозькі.
„Галал! галал!“ кричять; а я, на горі
Нещасній матері, прибїг и „кобськи“
Прошусь. Він и продав мене в ясір за Море“.

—„Які що ти кажеш? він? Та він же в ченці
Збірався цілий вік!“

— „Вово й не шкодить,
 Як біті таларі бряжчать в кишенці:
 Такий-то скоріше й монастир знаходить“.
 — „То ти оце з неволі утекаєш?“
 — „Ні, там-то й воля: там моя домівка...“
 — „О, що ти кажеш! На що нас лякаєш?“
 — „И дітки гарні, и Туркєня жінка“.
 — „То се ти с Турчином, з Ордою накладаєш?“

— „Не накладаю, ні! бо я між ними
 Не мов на світ удруге народився,
 И думками про Вожество свяtimi,
 И правдою бес хибн просвітвся.
 Аллах—одін; немає в нього роду.
 Всесилєн він, не трєбує підмоги;
 Цураєцця мерзєного нарòду,
 Що оббиває у царів пороги,
 И виòсить прах земний в небєсний чертоги“.

— „Коли ти думками свяtimi справди
 Там просвітвсь, то дай же нам зашиту
 Від Татарви у нашої рідної хати,
 Щоб не спліндрòвано нас, не побито“.
 — „О, ні! нехай джавур горить-палає
 Из ідољством своїм гидким, мизєрним;
 Нехай огонь зрадливих пожирає,
 Що кривдять кривди праведнимъ, спасєвним,
 И правовірникам серця возвесєляє!“

— „Мій братіку“!...

— „Попадає! нас навіки
 Розділено є тобòю. Ся хатина
 Мені сестра й рідня; а ви, каліки
 Умòм, чужі мені, не мов скотина“.
 — „То хоть хатину пощади святую,
 Де вмерла мати, по тобі журившися!“

— „Ні, я по своїм уї вшаную:
 Мов дух, перєд Аллахом засвітївшися,
 Нехай перелетить в обитель неземну!“

„Там слєзи матері, мов Божі збрі,
 Засєяють у мене перед очима,
 Як серцем потону в блаженства мòрі,
 Серєд утїх, достòйних сєрафима.
 А на землі—земнє...

Моя парїця!
 Сїдай зо мною на коня бахмата,
 Полинемо в Стамбул удвох як птиця...
 Нехай горить стара, мизєрна хата:
 Ти матимеш такє, про що тобі й не свїдця“.

У попаді-матери в очу позелєнїло...
 Дочка, Татарин, божникий з богами,
 Усє пїйшло кругòм, и вашумїло,
 Мов гай густий під буйними вітрами.
 Кудись вона біжить, чи завірїха
 Її на дїкі крила підхопила,
 И мчить криє полòмє та дим? и дїха
 У грудях бідолашних захопило,
 И серце й пам'ять мов у мòрі потопило.

Пісня друга.

ДУМА ПЕРВА.

Смерте, бабо-сповитухо,
 Лікарю людзький останній!
 Ти одна нам гòїш дїха
 В нашої долі бєсталанній.

Утомївшися закривати
 В Богуславї людям бчі,

Димом сховища сповняти
И душити крик жіночий?),

Понагачувала трупу
Півні сівни, півні хати,
Та й пійшла живого лґпу
В дикім полі доглядати.

И забула про єдину
Непридурену людину,
Мов у полі на розділь
Про нескрушену билину.

Не билина в чистім полі
С під коси твоєї встала:
Сирота стара в недолі
Пам'ять-розум утратила.

Підвелась, и по пустині
Диким поглядом блукала...
Опинившись на могилі,
Серед степу, промовляла:

„Де се я, и що се з нами
Сталось-приключилось?
Ні світлиці, ні кімнати...
Се мені приснилось.

„Се я сплю... О, як же серце
Тяжко замірає!
Степ, могила, и криваве
Сонечко сідає.

„У димах сідає сонце,
Чи в кров поринає?
Вітер с полом'єм по полю,
Мов по морю, грає.

„Ні села кругом, ні духа...
Скрізь галки літають,
И собаки, мов на звіря,
Скіглять-завивають.

„Що ж се за пожежа сталась
Серед України?
Позникало все, почезло...
Нігде ні хатини!

„Чи невже б то се Татаре
Наших позаймали,
Села й ниви попаливши,
У полонь погнали?

„Ні! під „дзвоном королівським“
Сплю я на могилі...
Чи то ж люде. як горіли,
В дзвіна не дзвонили?

„Задзвоню, чи не прокинусь“...
Встала й задзвонила.
Затремтіло ветхе тіло;
Серденько заніло.

И озвалось до дзвіна
Скігленне собаче, —
Мов душа в пекельних муках
Під землею плаче.

„О, мовчи, страшенний дзвіне!
Збудиш хйрне серце...
Як прощівця-стрепенця,
Крив'ю розилецця.

„Я забула, як заснула,
Чим була живу́ча...

Тёмна тёмрява, 'бгорну́ла
Мізок мій болю́чий.

„Ніби я когось люби́ла,
Гарна, молоденька;
Ніби нас благослови́ла,
Раду́ючись не́нька.

„Ніби в рай мене́ дружи́на
Зва́ла че́рес це́ркву,
Ніби, впавши на колі́на,
Обня́ла я ме́ртву...

„Ніби я горі́ла т́ихо,
Мов святе́ кади́ло,
Та забу́ла, що за ли́хо
Так мене́ вразило...

„Чи дочка́ була́ се в ме́не,
Чи се я Мару́ся?
По ко́му се я так пла́чу,
По ко́м? жу́рюся?

„А, згада́ла!... Я з'єдна́ла
До́ню за султа́на,
За всесві́тнього гетьма́на
Злю́щого тира́на.

„Та'ж він хлѣ́пче кров людзьку́ю,
Мов соба́ка во́ду,—
И за по́тварь сю лиху́ю
Відда́ть пийшну́ вроду!

„За нелю́ба-товстогу́ба
Уто́пить дити́ну,
Що робі́ла Бо́жим ра́єм
Нам стару́ хати́ну!

„Мов за змія-людоже́ра
До́чок оддава́ли,
Що у Киє́ві в печѣ́рах
Че́нци змалюва́ли...

„От чо́го я так жу́рюся,
Чо́го ре́вно пла́чу,
Мов бере́за слі́зми ллю́ся,
Сві́товьку не ба́чу,

„От чо́го я так жу́рюся,
Аж у зе́млю б'ю́ся...
Поле́ну до не́ї в пе́кло
Та хо́ть подивлю́ся!

„О, коли́б її побачи́ть,
Гля́нути й уме́рти!
Ви́купила б та хвили́на
Муки жи́зни й сме́рти...

„Я знайду́ в Туре́цьку Ві́ру
Кучма́н, шлях Та́та́рський:
Як везли́, вона́ все де́рла
Пода́рунки панські,—

„Пода́рунки ті крива́ві,
Що Та́та́рин кля́тий
Заслі́пив голу́бці о́чі,
Щоб її пийма́ти.

„Він карма́зин златогла́вий,
Га́птува́нням шти́й,
Розисла́в у нас на ла́ві,
Щоб її зло́вити.

„Загорі́лась то́гді це́рква,
Дзвони́ задзвони́ли,

Китайки та блаватаси
Всю світлицю вкрили.

„Дери, дівю, ту огиду,
Парчі й оксаміти
Та по Кучману розкидуй
Нівці на приміти.

„Буду в руки златоглави,
Китайки хапати,
И знаки твої кривави
Слізми обливати.

„А пожар собі під ноги
Слати-підгортати.
В золоті твої чертоги
Путь гіркий верстати.

„Бачу, як води віяють
Вірлами дракона,
На Україну позирать,
Мов бездня чорна.

„Не боюсь вась, кляті вірла,
Кровява нучино!
Нам поможе Божа сила
Против них, дитино.

„Вже нова мені стихенька
Світить свічку-збрю,
И веде мене ясненька
На страшну Цоцбру.

„Там, я чую, пан Жовківський
Згинув од шаблиці,
И досталося його тіло
Татарюзи в руки.

„—А велика головище
Котиця по полю..
Я піймаю, та й сховаю
Диво під полю.

„За се диво буду пиво,
Меди-вина пíti,
В златоглавах та в блаватах
Павою ходити.

„Бо повісить царь невіра
Диво те під зорі,
И Польща и Україна
Потовули в горі.

„Хто мені, рече, те диво
Звайде на Цоцбрі,
Той у мене засияє
Високó, мов зорі.

„Буде першим чоловіком
По царі султані,
И блищатиме, як совце,
В золотім жупані.

„Ой чого ж се побіліла,
Боєва доли́на?
Бо вся Пóльща обомліла,
И вся Україна,

Побіліла ти, доли́но,
Панським білим трупом:
Збагати́ла хїжу силу
Жакуваннем-лупом.

„Побіліла трупом панським,
: Побруч не козацьким,

И вквічався труп не маком,
Побрубом рицарським.

„Я по мёртвих не ридаю,
Голошу-співаю,
С сіроманцями-воївками
Квілю-проквіляю.

„Гбді, вівці-сіроманці,
Труп рицарський рвати:
Я живе вам кину серце,
Бідолашна мати.

„Ухопіте, розірвіть,
Нехай не голосить,
И в німїх богів рятунку
Від Орди не просить.

„Погоріли всі світліці
И церкви з богами;
Залегло під попелами
Поле облогами.

„Сіймо, сіймо з дуру слізи
По степу-обллізі:
А ні правди, ні відроди,
Ні надії в Боді“.

Не марá в ночі блукає,
Щоб людей лякати:
За дочкою уганяє
Божевільна мати.

То ридає, то співає,
То с печалі рвєцця,
То на Бóга нарекає,
В зéмлю грудьми б'єцця.

И, не знаючи дорóги,
До Дністра простує...
Мов крилаті в неї ноги,
Пузирів не чує.

Старосвіцька кров козацька
В вєтхих жи́лах в́рала;
В тілі мученим юнацька
Сі́ла воскресала.

Проявила бідна мати
Відної Мару́сі
Дух потужний и завзятий
Нуждено́ї Ру́сі.

И, мов давнєго варязтва,
Невгану́ща сі́ла,
Мов скажений дух козацтва,
Бу́рею леті́ла.

Дóвгий, як бунчук гетьманський,
Во́лос розві́ався;
Сам собо́ю шляхъ Тата́рський
Йй під во́ги сла́вся.

ДУМА ДРУ́ГА.

О Дністре, знаний промиж лицаря́ми,
Порóгу Ру́ської землі крі́вавий!
Коли́сь давно́ ми с Стру́сями-братáми
По-за тобо́ю здобу́вали сла́ви:
Воло́щину, мов щит, из рук Туре́цьких
Ми до́вго рва́ли вкупі с Поля́ками,
За прі́водом Серпі́г та Вишневє́цьких,
Блукáли в полі́ вóвчими слі́дами,
Шугáннем по сві́тах рівня́лись из орла́ми.

Тепер ти, Дністре, став гнилим потоком
 Гидоти всякої, що наазіралась
 У півварках Заходу из Востоком,
 И лютоєстю обох їх прововилась.
 О Музо! одверви від неї очі:
 Нехай Ляхи гризущця з Русинами,
 Втекай із їх кубла голодна й боса,
 Як бігла бідна мати манівцями,
 Обдерта по тервах, бліда, простоволоса.

Обдерта по тервах... Зіма упала
 На голову злиденній за гоцину.
 Тепер її й Маруся б непізнала,
 Колиб вернулася звіти на Україну,
 Де „чотирма кінцями світу“ править
 Той царь, що величають „тіняю Бога“.—
 Той, що и Ляха и Німця давить,
 И Риму гордого втирає рого,
 Дарма що королі там товпляцца у порого.

О серце матірне! ти б не злякалось
 И Люцифэра у ёго потузі,
 Бо в тебе вже нічого не зісталося,
 Нічого у твоїй смертельній тузі.—
 Дивущця Волóшин, стрівши бабу,
 Як се Дністрó перебріла старенька!
 И, сміючись, говорить буркулабу³):
 „Воді їй по коліно: бо п'явненька,
 Дарма що зморщилась и ссбхлась, як опенька“.

— „Не смійся“, каже той, перехрестившись:
 „Се відьма з Лісої гори втекає.
 Мов Середá на Пітницю скривившись,
 Дивись, як слёзи кулаком втирає.“

Не зупиняй, нехай її лукавий
 Несе від нас на Буджакі татарські.
 Там Кантемір, що звещця Міч Кривавий,
 Прості нас, Гбсподи, пророк султанський,
 Сю відьму верне знов до чортової лави“.

Глузје буркулаб. Вертався додому
 Зі Львова саме, від попів побожних.
 Подав на шату Юрові Святому,
 Срібла від земляків, боляр вельможних;
 То мислі вже благочестіви в нього
 На язичі веселому вертілись,
 И глэдив животá свого товстого,
 Жартуючи з очей, що не дивились
 На Божий світ од сліз и в чорну зéмлю врілись.

Не дивляцця на Божий світ, а знають,
 Як манівцями втрапить до Царьграду,
 Звідкіль їй збрі-очевіта ссяють
 Из обмурованого міцно саду.
 Високий мур! вона про него чула...
 Хто не чував про него на Україні?
 Страшні будівки клятого Стамбула
 Ввижались матері й малій дитині.
 Кобзарська пам'ять їх и досі не забула.

Колиб добитись їй туди живого,
 Вона б зуміла кріз той мур пробітись...
 Вона б ёго пробіла головою
 Жовківського... абі їй подивітись,
 Абі заглянути в ті очі-збрі
 И, не спитавши ні про щó, втовути
 У несказанному блаженстві-мбрі,
 И до Страшного Суду так заснути,
 И про все горенько, про всю біду забути.

„Ось, ось вона! ось, хітиця по полю
 Розумна голова, що рятувала
 Всю Польщу й Русь! Я під полю
 І сховаю, и, як розбивала
 Вона у чистім полі супостата,
 Так розіб'ю той мур страшенний вею...
 О дню, утекай сюди від ката;
 Сховайся під наміткою моєю,—
 Я в Київ проведу тебе попід землею...

„Святі ченці там ходи покопали
 Аж до самого Ієрусалима,
 Щоб люде від невір туди утекали,
 Ховались из добутокми своїми.
 Там на Великдень стіха дзвони дзвонять,
 И говорять нарід, и щось співає.
 Нема на світі людям оборони,—
 Спра земля їх од бід ховає,
 И Суду Божого Страшного дожидає.

„Як тато вернецца з Москви, ми будем
 В московській займанщині тихо жити,
 И горюваннечко своє забудем...
 О, як би тільки до тебе добігти!...
 Вже недалечко. Ось біліють мюри,
 По мурах кров гаряча червоніє.
 Саді кругом у воду потонули...
 О, вижирни ж из них, моя надіє!
 Се ж ис твоїх садів так люблю вітер віє!...

„Чого ж ти, земле, так заколихалась?
 Чого ти, небо, з разу почорніло?
 И мля перед очима розіслалась,
 И серце, мов той камінь, заніміло...
 Хитаецца земля... иде кругом... не встою...
 Де ж мюри пид садами поховались?

Се я кріз землю йду... О дню, дню!
 И падає, и по землі послались
 Ті патли сиві, що відємськими здавались.

ДУМА ТРЕЙТЯ.

„Аллах!“ рече над нею Татарюга,
 Високий, огрядий и бородатий:
 „Се милосердію твому наруга,
 Щоб людям без воєви так погібати.
 Ахмете! подивись, якє обдерте
 И закрівавлене стареньке тіло.
 Мабуть же не з добра, а с страху смерти,
 Вонó черес степі й терні летіло.
 То поховать ёго спасенне буде діло.

„Махай до юрту, бравий мій козаче,
 Звели сюди прихати гарбою:
 Бо он, дивись, вже чорний ворон криче
 Над білою старою головою.
 Нам сто тринацять раз повеліває
 Святий Коран на вбогих и нещасних
 Дивитись так, як з неба позирає
 Аллах на нас, козявок бідолашних,
 И милосердія елей в серця впливає“.

Помчавсь Ахмет, и курявою вкрився.
 Зліз ис коня Татарин бородатий,
 И вухом страниці до серця прихилився...
 „Ні, ще злидєнної своєї хати
 Душа не кинула!“ и здобуває
 Бальзам с саків ловецьких, и тростинку
 В смажні и мертві вже уста вправляє,
 И стіха вплив лікарства капелінку.
 „Благословен Аллах од нині и до віку!“

Сим слівом іскру житті він вітає.
 Старі прокинулася, і гострим зглядом
 У вічі, мов ножем, йому штирхає.
 Морщини, як гадюки, вьюця адом..
 „Де, кршаку, ти дів мою голубку?“,
 Промовила, и знов погасли очі.
 Татарин, не саків доставши губку,
 Холодною водою з дзбанка мочить.

И, витерши їй вид, ознаки житті сочить.

„О, знаю, знаю!“ каже стіха. „Шкода,
 Що я збудив тебе! Нехай би згасла
 Остання іскорка. Про що природа
 Знов улила у твій каганчик масла?
 Я бачу образ матері мєї..
 Так на землі бес пам'яті лежала,
 Як вирвано дитину з рук у неї,
 А наша хата полом'єм палала,

И навкруги земля, мов пекло, готала“.

Скрипить гарба в степу. Ахмет вернувся,
 И милосердний батько сина посидає,
 Щоб сина де на добрий вьюк здобувся.
 З ним лойтрака він гарно вистилає;
 Кладуть стару на сіно, и тихенько
 Везуть у балище, на водопійло.
 Спускалося вже сонечко низенько,
 Проміннем степ червоним золотило,

И, мов дрімачи, на небеса гляділо.

Над водопійлом в балищі кочують
 Татаре с кінцями, з вівцями й волами.
 Кругом их юрта по горбах чатують
 Их сторожі з луками й сайдаками.
 Земля чужа, та длань міцна Аллаха
 Незримо скрізь простерта над хоробрим:

Не відає жіночого він страху;
 С своїм мечем, кинджалом, луком добрим,
 Лякає ворога, мов степового птаха.

Втекай, Волбшине, важкий, пузатий,
 Из займища свого на тихих водах
 Од степові на колесах хати:
 Се попасаецця Орда на переходах!
 Всесь тук твоїх долин и згірря злачні
 Оддав Аллах під табуні Татарам..
 А ви, купці, джавури необачні,
 Платить за чату добре яничарам,
 Щоб не вгубити вам лічби своїм товарам!

Дурних невір, за їх гріхи великі,
 За ідолюство їх и обман наробу,
 Оддав синам своїм Аллах навівки
 З восходу сонця до його заходу.
 И повелів їх землю назирати,
 З її добутками и всім багатством,
 Як назирає с хмар орел крилатий
 Дрібне, дурне и полохливе птаство,
 Щоб животворний тук з їх займанщини ссати.

Так сина сей Самарянин навчає,
 Бистрого, як легка стріла, Ахмета,
 И милосерде він и злість являє
 В ім'я свого пророка Магомета.
 Сусід страшний для Полци й України!
 Бог та Пророк; не хоче більше знати
 Ніякої спасенної доктрини..
 Світ, правда, честь—оце його догмати:
 Світ у Корані, честь и правда у булаті.

„Мечем Кривавим я зовусь, мій сину,
 В ім'я Того, Хто милосерд без міри,

Хто заповідав нам мету єдину—
 Всю зємлю покорити правій вірі.
 Тяжкі гріхи вчинили прєдків наших
 Од настану на зємлі християнські:
 За брєхні наших гетьманів вайстарших
 Аллах вернув їх під царів поганських,
 И, мов об скєлю, ми бємось об мури Лидські.

„Колись давио, мій сіву, на Заході,
 Де вєбо нахилилось над зємлєю,
 И море-океан гуляє на свободі,
 Облігши світ безоднею своєю,—
 Ми всі царствá були завоювали,
 Роскішве Біле Море ⁹⁾, мов рукамі,
 З Заходу и Восходу обіймали,
 Під гордий Рим ходили байдаками,
 Из пишних базилік престόли срібні брали.

„Тепєр у тих царствах сєдять Поганє,
 И королі їх лїжуть напі вóги,
 А правовірві вáші Мусульманє
 И від козáцтва дознають трівóги.
 Та прійде час, що, мов на морі фїлі,
 Ми встанемо страшві перед Джаву́ром.
 Не оборóняця Поганці нечестїві
 Ні шáблею, ні пóрохом, ні му́ром...
 На пожарїщі в них ми станемо аву́лом.

„Осма́въ, висóкий учень мій вь лицарстві,
 В когó я дýшу влив поломянцýю,
 Тепєр сєдїть, як божество, на царстві,
 И наготóвив ім во́йну страшвúю.
 Про сєж то ми й рушаємь до Дуна́ю...
 Я ма́тір повезу до рóду в гóсті,
 А ти з Добрúджи и з лїснóго кра́ю

Отáбориш воювників при мóсті.
 Сю пра́цю я тобі з брата́ми поручаю.

„Вже наш ясир дійшов до Царяграда,
 А всі добутки певно за Дунаєм...
 Жде від Османа пєдра нас награда,
 Тай по базарах грóшей назбіраєм.
 Прямуй, Ахмєте, в юрт, щоб зараз ма́ти
 Відхáяла сю бідолáшну жінку,
 А я проїду провіз наші чáти,
 И буду в ю́рті за малу хвилінку.
 Всіх мурз из їх копів вечєрати позвати.

„Сєгóдні по вечєрі б́уде рада
 Про все, як нам дорóгу сю верстáти.
 Кликни́ й по чабану́ до нас не ста́да...
 Та щоб відхáяла сю ба́бу ма́ти.
 Нам сто й трина́цять разь повелїває
 Святїй Корáн на вбóгих и нещáсних
 Дивїтись так, як з нєба позирáє
 Аллах на нас, казївок бідолáшних:
 Він милосєрдїєм нам дýшу надихáє“.

Пісня трєйтя.

ДУМА ПЕРВА.

Над степáми сби́це ссияє,
 Вітер подихáє,
 Подихáє, мов у ко́бзі
 Тихостру́нний грає.

Повачіплювано гúсто
 Стру́ни золотїі
 На стєні, балкї в рїчкáми,
 На ярї крутії.

Сяє сонце, віє вітер,
Тірсу нахиліє
До струнї струна на кббаї
Стїха промовліє.

Бачиш бком, чїєш ўхом,
Сєрцем розумієш,
А сказа́ти—заспїва́ти :
Гблосно не вмієш.

Несказа́нне, певимбвне
Кббза промовліє,
И святїми почуттями
Сєрце подихає.

И возно́сить єго вгбру
Від земного лбна,
Мов крилаті духи-кбві—
Ббга Аполло́на,

Щоб споглянуло спід неба
На се жи́знї мбре,
Де, мов фїля іру фїлю,
Вїра віру ббре;

И ширóкої набрала́сь
Правди та свобóди,
Що безумство витісняє
З людзької природи;

И поезії спасєнним
На́дихом сповни́лось,
До всіх вір и всіх язиків
Рївно прихили́лось.

И поезії й братєрства
Праведним натхненвєм

До всіх кротких духом крб́тким
И благово́леннем.

ДУМА ДРУ́ГА.

Рушив та́бір, и в концє́рті
Скрип коліс гарбб́вих
Зли́вся с ко́потом и ржа́ннем
Кб́ней табунб́вих.

И, мов ста́до голуби́ве
Замитїло крильми,
Кру́тять в пб́лі веремї́я ¹⁰⁾
Делїбаші кївми.

Кругом та́бору танцїють
Той танєць Тата́рський ¹¹⁾,
Що не раз крути́в-морб́чив
Гб́лови рипа́рські.

На юна́ків-делїбаші́в
Ста́рці позира́ють,
Про свою́ юна́цьку сла́ву
Лїбо спомина́ють.

И холб́дне у грб́дях сє́рце
Грїє кров гаря́ча,
И завзя́тість ожива́є
У душі коза́ча.

На юна́ків-делїбаші́в
Дивля́ця дївча́та,
И мов йскрами стреля́ють
Збрі́-очевї́ята.

Позна́ють своїх коха́нків,
Що, мов блискави́ця,
В степови́х пи́лах, у тучах,
Зви́кве й загоро́нця.

Про юнаків-делібашів
Кобзарі співають,
Дзвонять в струни, и хоробрих
Хвалять—прославляють.

Обгорнула юрт молідж,
Мов густіі тучі,
Що вітрами гонить-крутить
Гуррикан летучий.

Серед юрту, на колесах
Будки коливаять;
Білі полі—мов лебідде,
Крила подимають.

И кричать в будках колеса
Серед співу й дзвону,
Мов на давніх кочовищах
Степового Дону.

Се доспівувалась пісня,
Що діди Вояки—
Древами Русичам, нам рідним,
Голосно співаїи.

Під перстами в них живїі
Струни промовляїи,
И хоробрим, золотїі,
Славу рокотали.

И, мов стадо лебедїне,
Спїви розлітаїи,
Не в одвії они людиїи
Любо відзиваїи.

И козацьке на Вкраїні
Серце залувало,

И луну не серця в серце
Аж до нас дослало.

И яснїм, незлобним оком
Світ ми обїймаєм,
Між Заходом и Востоком
Вучі споминаєм.

И вбачаємо в тих бучах
Спїльню жизнь єдину:
Про Гордишину сумуєм
И про Україну.

Лях, Москаль, Татарин, Турчин,
Проміж себе братте:
Розлучило их попівське
Нависне завзяте.

Як любови й правди Бога
Бес попа познаєм,
Всіх братів ми до одного
Серцем привітаєм.

Як туман попівський звїкне
Від лиця науки,
Міліонам по всім світі
Буде менше муки.

Кобзо! хоч тебе с татарських
Рук взяли ми в руки,
Ти дзвони-сияї над нами
В сяєві науки.

Можє, вже недовго ждати,
Що всесвітїи віра
Будє с хати виметати
Сьміття суевіри.

ДУМА ТРЕЙТА.

Коло своєї на колісах хати
Кривавий їхав Міч з людьми близькими,
И поруч нього жінка. Два бахмати,
Гривасті ступаки, ийшли під ними.
Бунчук червоний віяв-розвівався
Над головою в нього: стяг понурій!
И голосом потужним заливався
Кобзарь иззаду, дзвонючи у струни,
Та до пісень його гетьман не дослухався.

„Моя Заіро! ти моя едіва,
Так як душа у тілі, серце в грудях.
Нехай паруюця, мов та скотина,
Гаремняки: гідка гідота в людях!
Той, хто нам дав коран, сего не ввѣдив
(Жінок у нас поганський вік намѣжив).
Ніколи він из рук не переходив
У другі руки на святому лѣжі:
Бо проповідував закони чисті Божі“.

Так Міч Кривавий мовліє до дружини,
Що золотім волоссем и очіма
Являла тип найкращий України.
Той кроткий тип, що серце херувіма
Заніс до нас ис Тігра та Ефрата,—
Не той, що у жалю вагі не знає,
Що, мов козацька кров лиха, завзята,
В любові кипить, в ненависті палає,
И цілий Божий світ ні за що не вважає.

„Ти Божество моім очам являєш,
Речі Заіра, між людьми людина:
Бо блискавками на війні метавеш,
А діма, мов до матері дитина,

До мене голову на лѣно хилиш,
Палкому серцю ищеш прохолоди,
Всім таборянам добродійства чиниш,
И нагороджуеш усі похідні шкоди
И всі криваві війни труди й пригоди“.

— „О, де ж би я знайшов спочивок любий
Після літання дикими полями,
Приятелів и слуг бесцінних згуби
Та боротьби за жизнь из ворогами?
В саду в „сестри“, що, мов стебло кадила,
Що мов лилія вознеслась ис праха,
И раєм нам земну юдѣль зробила,
По благоді до нас, людей Аллаха,—
В твоім саду, моя любов и сестро мила!

„Пророче Божий! ти Мечем Кривавим
Звелів твоему слугі именуватись,
Щоб на землі твоєї правди й слави
Войною та ясиром допевнитись;
И, мов той гуррикѣн ширококрилий,
Я мчусь, куди мій дух повеліває...
Дав мені твоє натхвѣненнє сили
Губить лихѣ, що правду зневажає...
Не мій, Аллахів міч, невірних погубляє“.

И чистий сніг завивала схилювся
Над чорною, як ворон, бородою;
И вид його ясний затуманився
Якоюсь погаданкою тяжкою.

„О нене!“ стіха, мов малі дитина,
Промовив Міч Кривавий, „про що ти,
Святі, пречисті, ангельська людина,
Погібла від козацької голѣти?
Невже ж се за гріхи твого палкого сина?

„Ніхто не рятував тебе від смерти,
Як я з мечем кривавим на Джавурів,
Мов Бóжа помста, ринувся, щоб стерти
З лиця землі невірних гайдабурів...
Тепер знов образ твій мені явився
У тим обличчі, як печаль гіркому...
Про що?... Невже ж за тебе не помстився
Твій син плачущий на сім коді злòму,
На вбóрозі сьму, в завзятості страшнóму?

„А ти, про щó ж и ти з'явився, брате,
Мені вві сні вже вóіном дорóслим?...
Ти кажеш, се у тебе дру́га ма́ти?
Вона тобі сосу́дом богонóсним
Зробилась, кажеш... Дівне в тебе сло́во!
Побачимось, речеш, и Бóга в серці
Я покажу́ тобі мого́ свято́го...
Ним я живу́, ним се́рце в мене́ б'є́ця...
О снє! ти показав мені мене́ са́мого...

„Невже ти жив, мій брате, іскро світу,
Що з ма́териньго́ се́рця засвіти́лась,
И се бу́ло у́го́дно Магомéту,
Щоб жінка ся, мов тінь, мені яви́лась,
Та тінь свята́, що и в доли́ні сме́рти
Свого́ синка́ зитха́ючи шука́є?
О, не дава́ймо їй, За́ро, вме́рти!
Неха́й роска́же нам про все, щó зна́є,
Які́х близькі́х люде́й там на 'Вкраї́ні ма́є“.

— „Як посади́ли бра́тте у сьну́ воду
Сю спра́вді тінь живо́ї ще люди́ни,
Вона́ пробóвкнула щось про приго́ду,
Про втра́ту бідолáшної дити́ни;
Та сон-водá все го́ре потуши́ла,
Тепер старе́нька люба спочива́є.

У довгі́м сні воскресне жи́зні сила;
Прокі́неця від сну аж над Дуна́єм:
Тогди́ про все житте́ у не́ї роспита́ем“.

— „Той сон мені, За́ро, не досни́вся...
Я кинувсь бра́тне видмо обй́мати,
Дивлю́сь—чаву́ш до мене́ нахили́вся,
Від Бекглербе́ка послане́ць крила́тий:
„Хвала́ Алла́хові! на Чо́рнім Мо́рі,
„Коло́ Килі́ сла́вної, Джаву́рів
„Побито, и Редши́д-баша́ в Босфо́рі
„До падиша́хових блиску́чих му́рів
„Кгалéрами пригна́в ш човна́ми гайдабурів“.

„За́ро! спогада́й тепер про Ву́шу,
Про догово́р святій и ля́цьку зра́ду...
Я на Цо́цбрі́ гóлову́ Зулу́шу
Віття́в мо́ім мече́м за їх непра́вду.
А се Редши́д пові́ттиня́в їм ру́ки,
Що Лехиста́н зрадливий боро́ни́ли.
Тепер ми завдамо́ Неві́рам му́ки,
Покру́шимо одні́м похóдом си́ли,
Що правові́рну кров из рóку в рік то́чили.

„Зову́ть мене́ Осма́новина́хъ проро́ком...
Так, сам Проро́к на те мене́ поста́вив,
Щоб гидува́в перелю́бним поро́ком,
И учня́ на святій за́ко́н наста́вив.
И дасть ё́му Алла́х орло́ві кри́ла,
Щоб зня́вся він над усі́ма́ царя́ми,
Щоб ідо́льство боро́ла на́ша си́ла,
Щоб Мі́ч Крива́вий мстивсь над ворога́ми,
И перед ним тремті́в Коза́к и Лях неві́ра!

„Кобза́рю! задзвони́ в гучни́і стру́ни,
Щоб и гро́мі тебе́ не заглуши́ли;
Неха́й покінну́ть мовчязні́і тру́пи

Всі, що з Мечем Кривавим воювали,
 И славою святою засияють,
 Мовъ над степами путеводні зорі,
 И дѹха нам під хмари підіймають,
 Як гурриканъ страшний тифона в морі,
 И трѣпетомъ серця недобіркамъ сповняють!

„Гой, підведіть до мене боєвого!
 Повчу я молодихъ орлят літання..
 Не вдержу в грудяхъ серця огняного,
 Не вдержу в серці поломѣя-палання!“
 И на баскому скокомъ опинився,
 Такий же, як и кінь, палкий, виркатий.
 Заржавши, окгир над землею звився,
 Огонь жерущий, аквилонъ крилатий,—
 И блискавкамъ його в степу не перегнати.

Заграли в труби, загули в тимпани,
 Кобзарь потужнимъ голосомъ залився,
 И струни виби громомъ рокотали:
 То півнявий Восфор у скелі бився,
 Душа в старихъ мов крила розпускала,
 За Мечем Кривавим по полю носилась.
 Велично навкруги Заїра позирала,
 И обличчє сивомъ окрилось,
 И слези капали, и серце веселилось.

ДУМА ЧЕТВЕРТА.

Невміруща йскра життя
 Жевріє помалу
 В тілі, що тяжкимъ досталось
 Мукам на поталу.

По переказу, з давніх-давен
 Аравійських давен

Ліками рід Кантемірів
 Широко був славею.

С купелю саджали в купіль,
 Як малу дитину,
 Полумертву, невладущу,
 Нетямну людину.

И помалу-поволеньки
 Стала володати
 И руками и ногами
 Бесталанна мати.

И вернувся до неї розум,
 Скрушений бідю,
 И, мов зб сну, розмовляла
 Глосно с собою:

„Се вже я на тому світі,
 Та ні рай, ні пекло..
 Мов у пеклі, темновато;
 Мов у раі, тепло.

„Тепло й тихо, тільки чути,
 Щось у кобзу грає,
 И до струн живих неначе
 Голос промовляє.

„Се, мабуть, тайник-печера,
 Що йде під землею,
 Де сховались наші предки,
 Та й живуть семнею.

„Надо мною склеп неначе..
 Звідки ж вітер дме
 И стеною земляною,
 Мов рядном, колише?

„Коло мене щось мов ходить...
 Чи тівь, чи людина?
 Може, се моя Маруся,
 Кругла сиротина?

„Може вмерла, як и мати,
 Від журби тяжкої,
 И впросилась доглядати
 Неньки неживої.

„Во не чути, як ступає
 По землі се відмо,
 И людське його обличчя
 Ледьві, ледьві видно.

„Ні печали, ні зітхання...
 Бачу, се ж бо й правда:
 Бо немов я и журюся,
 Немов тріхи й рада“.

— „Рада, нене, що вернулася
 Божя іскра в тіло.
 Нат тобою совершилось
 Благодатне діло“.

Сі слова промовив стиха
 Дуже дивний голос...
 В бідолашній людині
 Зівів білий волос.

„Чи се й ти вже під землею,
 Синку мій, корблю,
 Що один дух був з моєю
 Бідною дочкою?“

— „Ні, паньматко! відказав їй:
 Іще ти між живими,

Хоч тобі людми чужими,
 Може, ще й страшними.—

„Віччепі, Заіро, плу,
 Хай засяє сонце,
 И до нас, мов Боже око,
 Зазирає в віконце“.

И розлився по намету
 Світ благословенний,
 Що ціну йому зложити
 Тільки в ямі темній.

Килемами вся долівка
 Віслана богато,
 И блищать Ордінська хата,
 Мов царська кімната.

Пішна зброя, кубки, таці,
 Намиста сийють;
 Сутозлоті жупани
 С совцем в жмурки грають.

Да не дивидця небога,
 Чим Орда пишалась,
 Череш що за Сян доріг
 Золотою звалась.

И знялась на лікоть з лѳжа
 На м'якій долівці,
 И вліпила в Кантеміра
 Злікані зірвіці.

„Які Левко? насилу шепче:
 Обріс бородю?...
 Обвія голову габю?...
 Зваєнца з Ордію?“

— „Ой, Заіро! не гаразд ми,
 Каже той, вчинили,
 Що яркого світу сонця
 З разу напустили“.

— „Не втекай же бо, Левусю!
 Дай хоть подивлюся...
 Може, знаєш, де шукати...
 Де моя Маруся“.

И за полу Кантеміра
 Бесталанна лівить,
 И тремтить, и за дрібними
 Слова не промовить.

„Що тобі здалось, голубко?...
 З нами чиста сила!
 Не лякайся бо сіра утко,
 Гоголице біла!“

До старенької Заіра
 Стиха промовляє
 Голосом лагідним, любим,
 Мов сопілка грає.

„Се мій муж, мій рай цвітущий,
 Радощі й утіхи:
 На війні він лев жерущий,
 Діма—голуб тихий“.

— „Як! Левко твій муж? Чи справді?“
 И протерла очі,
 Чи се вь день їй увижалося,
 Чи посеред ночі?

Ти ж до неї залицився,
 Орле мій, корблю!

И покинув? и спізнався?...
 И живеш в Ордобю?“

— „Паньматуся!“

— „Ні, Заіро,
 Соң мій був пророчий...
 Дивні річі, невимовні
 Бачать людські очі.—

„Нене! говори порядно,
 Хто ти, и когб ти
 Звеш Левком так недоладно,
 Тремтючи с турботи?

„Він кохавсь, як ти мовляла,
 Деся там из дочкою,
 И якась пригода сталася
 З ними и с тобою?“

— „Дак се не Левко? се мрія?
 Ні! ёго се голос:
 То гримить, то ваче віе
 Вітерець між коблос...

„Вів гримів про воювання,
 Віяв про кохання,
 Про щасливе панування
 И роскошування.

„Серед филь морських ревучих,
 Галасу та крику,
 Чуло голос той все військо,
 Мов трубу велику.“

„И зате старшим обрали
 Над всіми човнами,
 Над старими старшинами,
 Над отамавами.

„И, як сокіл в чистім полі
Голуби гаяє,
Так він на Турецькі в морі
Судна налітає.

„Налітає—Турка ббре,
Здобыч здобуває,
И про наше люте горе,
Про біду не знає“.

Сумно Кантемір споглянув:
„Так, се вінъ, Заіро!
Тепер всю пригоду зваяю
Вашу, бідна віро.

„Ти Маруси Богуславки,
Мабуть, мати рідна?“
Затремтіла, се почувши,
Мов листочок, бідва.

„Не питай, звідкіль се знаю,
А скажи, де взявся
Сей Козак, де жив, поки
З вами запізнався?“

—„Де його зродила мати,
В нас про се не знають,
А що батько був завзятий,
Добре памятають.

„Був Татарського він роду,
Кочубеєм звався;
Та Невірного народу
Здавна віщурався.

„И водить Козацтво наше
Під Орду в улуси,

И в крові купавсь, мовляли,
По самій вуси.

„И згохотився під старість
Богу роботати,
У чернечій рясі душу
Від гріхів спасати.

А ис Січи ви́слав сина
На свою госпду,
И вподобався він дуже
Нашому народу,

„Бо навчив його човнами
По Морю гуляти,
Вразькі судна пліндрувати,
Слави здобувати...“

—„Так, се він! бо Кочубеєм
Звав чавуш гетьмана,
Що Редшид його човнами
Звеселив Османа“.

И Кривавий Міч обличчем
В землю похилився,
И, до кілема припавши
Тяжко зажурився.

—Неве! каже: знаю певно,
Де твої Маруси,
Та що плакати будеш рівно,
Віректи боюся.

„А побачити побачиш:
Ось тобі порука,
Моя жінка, люба любка,
Тихая голубка“.

— „Справді я її побачу?“
 — „Так як Бог на небі,
 И живе вона не в пеклі,
 Не в страшнім Эрєбі“.

Повалилась їм у в ноги
 Мучениця-мати
 И, солóдкими облившись,
 Стала промовляти:

„Чоловіче! чи ти Тúrчинъ,
 Чи ти хто, не звáю...
 До твоїх ніг руки хірні
 Рєвно простягаю.

Дай обнявши поцілую
 Дóбрі, любі ноги,
 Що приймають стрáнню нємїч
 У свої порóгн!“

— „Не мені, матусю, дякуй,
 Бóгові святóму,
 Що привів тебе в нещáсті
 До тїхого дóму“.

— „Щó за нїжне в тебе слóво!
 Якóї ж ти віри?
 Хиба так як ми говорять
 И Тúrки Нєвіри?“

— „В мене мáти, любá цєне,
 Вóла Християнка,
 Из Гусятива, с Підгірря,
 Брáнка-полонянка.

„Над колыскою моєю
 Так як ви співáла,

И по вáшому про Бóга
 С хлбпцем розмовляла.

„А Прорóк наш побратáвся
 З рбспятим Прорóком,
 Як огнєм святїм займáвся
 Над'усїм Востóком.

„Він Марїїного Сїна
 Мав за путевóдню
 Ясну зóрю, як спуска́вся
 У грїхів безóдню.

„А цура́вся тих душ мервєних,
 Щó з єгó наўки,
 З єгó прáвди варобїли
 Всім наро́дам мўки,

„Передвїчного семнєю,
 Рóдом надїлили,
 И лука́вством та брехнєю
 Небесá затьмили.

„И моя́ Заїра—брáнка,
 И її на крїла
 Нáша бóря-негадáнка
 З над Сулі вхопїла.

„И як Бог сестру́ Ада́му
 Вїлїпив из глїви,
 Менї з неї тато-мама
 Пóдругу зробили.

„Освітїли її рбзум
 Чїстим слóвом прáвди—
 У нещáсті до відрáди,
 В щáсті до порáди.

„И твої дочка, вповаю.

Зрозуміє Бога,

И високого достойна

Зробицця пороба“.

— „Вона Бога розуміє

(Прорекла старенька):

Бо молитись було вміє

В мене ще й маленька.

„Знає з малку рушниками

Божникі вкривати,

И пахущими квітками

Всі боги квіччати“.

— „Всі боги? Мовчі, бабуся,

Про боги між нами:

Бо єдин той, хто вкриває

Землю небесами“.

— „Ні, добродію, мовчати

Не в силах про віру,

Хоть би й шию меві класти

Кату під сокиру“.

— „Так! (повура усміхнувся

Кантемір): сокира

Не страшна—хто не здобувся

Більш як на кумира...“

„Слухай, бабо. Русь я знаю

Не десяток років...

Де спіткаю, всіх стинаю

Ваших лжепророків.

„И тебе, попаде, стяв би

За безбожну душу,

Та впицяє мене мати...

Милувати мушу.

„Моя мати так дитину,

Як и ти втерила,

И твоє вона обличчя,

И твій погляд мала.

„Не зневаж її, Заіро,

Не гордуй старію:

Бо безумство з неї здіймеш

Тільки з головою.

„У них розум се безумство,

Так попи зробили,

Що царства ввели в безпечтво

И передрачили.

„Та не ся, ще гірша думка

Мені серце крушить,

Кров самумом и гаркурлом

Без сушила сушить.

„Чого брат мені присвівся

З дивними речами,

Як до мене нахилився

Вістовець з листами?

„О Заіро сестро! чую

Ліхо невимовне

Що та іскра потухає,

Що та кров холодне...

„Искра Божя, кров пречиста

С праведного серця...

И погасне, захолодне,

З Богом не зіллещя.

„Люба сестро и дружино!
 Мусимо не кіньми
 До Стамбула ми летіти,
 Орловими крильми“.

Пісня четверта.

ДУМА ПЕРВА.

Стамбул... якé страшнé, потужне слóво!
 Європо! ти була ёго алякалась,
 И пустотá життя твогó лихóго
 В тревбáх дéспотів твоїх озвáлась...
 Два рази вже ти правду на Босфóрі
 Безумством християн твоїх гасила,
 Аж ось на Білому й на Чóрнім Мóрі
 Ще раз новá запанувáла сила,
 И давню боротьбу з лукавством поновила.

Як згасло світло, що з горі Синаю
 Від громовогó слóва засвітилось,
 И вісьтю крóткою, благю з рáю
 Між Галилéйських рибалок явилось,—
 Тогді душá прорóбка Магомета
 Серед пустині правди вожжадала,
 Огонь її дихáнем по́ста
 У те́мряві о́мани роздувала,
 И чоловічество від сгуби рятувала.

И сила правди, чистоти, свободи
 Базáр-Ерусали́м опанувала,
 И лжею отуманені наро́ди,
 Культурою повóю осіяла.
 Обман и лжа вказали їй дорóгу

В четвёртую столицю Християнства,
 Де всі храми Невідомому Бо́гу
 Сповнили́сь те́мним ідо́льством погáнства,
 Заступо́ю гри́хів, покровом туне́йдства.

Стамбул... перед сим іменем потужним
 Нарóди За́паду вострепетáли
 И, правду бо́рючи кагáлом дру́жним,
 Свої царства від пагуби спаса́ли
 У Римі новорóдженим Погáнством...
 Їх дéспоти Магоме́тан псува́ли,
 И, грóші сиплючи між Му́сульма́нством,
 Потужні́й дух роско́шами виспи́лили,
 Круго́м султа́на честь и сла́ву потре́бляли.

„Великолі́пного“, як мур, підмі́ли,
 И похили́всь ко́лоб, и Янича́ри
 Та Спа́ги навкруги ёго моги́ли,
 Мов ди́кі Низовці, забунтовáли.
 И бо́реця Исла́м з ехі́дним Рі́мом,
 И ша́рпає ёго ли́хе Коза́цтво,
 И затума́нює поже́жи дї́мом
 Жа́дне кро́ві й ру́їни гайдама́цтво.
 Стамбу́ле! де ж твоє́ просла́влене рица́рство?

У бебехи буйни́ми голо́вами
 Твої́ вожді́ пресла́вні повривáлись,
 Танця́ми бра́нок, ві́нами, меда́ми,
 Пере́любством паску́дним повпивáлись.
 А во́їнство, котре́ вони́ водили
 На християн, що со́ромно Свято́го Бо́га,
 Гі́рких вдóвиць, нетя́г души́ли...
 Поста́ли зли́дні, гвалть, журба, трі́вога
 Коло султа́нського висóкого поро́га.

Редши́де й Кантеми́ре! на Восто́ці
 Ви зóрями ясні́ми заблища́ли.

Источник жи́зні обрі́ли в Проро́ці,
 Исла́му сла́вою и че́стю ста́ли.
 Од ва́шого мечá не́да́вно на Цо́цорі
 Ліг тру́ном безго́ловим Лях олжі́вий,
 А на тім разби́шацькім Ру́ськім Мбо́рі
 Втері́в свій ці́шний цві́т Коза́к зрадлі́вий,
 И по́ломъем взя́ли́сь ёго́ посёлкн й ви́ви.

Як по́ле в них бу́є бо́дяками,
 Так забу́яли серед Царі́града
 Невольни́цькі база́ри Коза́ками:
 Оча́м одра́да, во́інам награ́да!
 И, мов грядкі́ в са́дах цві́туть ма́ками,
 Гарёми Мусу́льма́нські забрині́ли
 Ді́вча́тами вродлі́вими й жі́нками,
 А Ру́ські ді́ти ве́село обсі́ли
 С пи́лавом мисочкі́, мов голу́б'ята бі́лі.

Султа́нськими Ді́тьми вони́ зову́ця...
 Чи ра́б, чи пан був ба́тько нечесті́вий,
 На всіх і́х рівно ми́лості поллю́ця.
 Тут не ору́дують пані́ мості́ві
 Лю́дьми, як бідло́м. Пра́вда и одва́га
 Дорóгу стéлють ко́жному одна́ко.
 За пра́вду й ві́ру ша́на и пова́га,
 Жде и тебе́, Коза́че-гайдама́ко,
 Гу́льтію без ума́, бее со́вісти бурла́ко!

Проспі́сь, п'яни́це, й ро́зумом мизе́рним
 Урозу́мій, ко́му ти покланя́вся!
 Якім обма́нщикам, сіпа́кам скве́рним
 З душе́ю й ті́лом у по́лонь одда́вся!
 Не для то́го ми Кгре́ка звоюва́ли,
 Щоб кров гаря́чу из люде́й то́чити,
 А щоб еди́ного Всеви́шнього позна́ли
 Батькі́в безу́мних необа́чні ді́ти,
 И ме́ртвим ідо́лам поки́нули служі́ти.

Диві́сь, ле́дащо, як у нас гу́ляє
 На́рoд весéлий у святи́й свобо́ді.
 А в вас ра́бе и до́статок ма́е
 Хи́ба пали́вода, харці́зник, зло́дій.
 Чи чу́еш? Се слі́пі старці́ співа́ють
 Про ва́шихъ лицарі́в и в ко́бзи дзвоня́ть.
 У нас Неві́рні во́льности вжива́ють
 Більш, ніж у вас ті, що мерці́ хороня́ть
 И в пе́кло до чортя́к ста́дами ду́ші го́нять.

Спогля́нь: у нас батькі́ из маті́рками,
 Прибу́вши з Лехи́стану, з Укра́їни,
 Роспі́тують собі́ між Коза́ками,
 Де їм шука́ть у по́лоні дити́ни.
 И ні оди́н из нас ні бра́нця не пота́їть,
 Ні бра́нки: бо в Корáні золоті́ми
 Слова́ми нам пропи́сано, щоб на́віть
 До ворогі́в бу́ли ми милості́ві,
 Не вимага́ючи вели́кої пожа́нви.

Спогля́нь на снх Турке́нь, що по ба́зарах,
 В покрива́ла заку́тані стидлі́во,
 При Спа́гах, Му́фт'ях и Явичара́х,
 Роспі́тують земля́чку нещасли́ву;
 Яке́ житте и го́ре на Вкра́їні?
 Чи до́вго ще нова́ держа́тись бу́де?
 И чо́м не кінуть при лихі́й годи́ні
 Гі́рких тих за́ймищ бідола́шні лю́де
 Та не оселя́ця в які́й чужі́й краї́ні?

Спогля́нь: о́н Коза́кам-вовкам Турке́ня
 Черві́нці розда́є в им'я́ Проро́ка...
 Не оскуді́є милості́ва жме́ня
 Прибу́тками в Захо́ду и з Восто́ка.
 На го́лову хто нам шука́є згу́би
 Ми сиплем жар сво́ім запомага́ннєм;

А ви про милость трубите у труби,
Самі ж обманами та вимаганнем
Що-дня багатитесь, ненаситні стяжаннем.

ДУМА ДРУГА.

И се ти чуєш, бідолашня ма́ти
Мару́си Богусла́вки, по база́рах,—
По тих, де му́сять маті́ркіи шука́ти
Свои́х діте́й, мов і́рок по ота́рах.
Тебе́ веде́ по го́роду Заі́ра,
Голу́бка ти́ха, що у зо́лотому
Седи́ть в гні́зді в страши́ного Канте́мі́ра,
Мов у ковче́зі Нбе́вім свято́му,
И не зави́дує на всі́й землі́ ні́кому.

Страши́м ими́м є́го діте́й ляка́ють
В бага́тій По́льщі и на Ру́сі вбо́гій.
Крива́ного Меча́ на Ви́слі зна́ють;
Реву́ть про не́го Дні́прові Поробі́и...
И левъ́ сей лю́тий, сей драко́н крила́тий
Найкра́шшим ді́лом в пи́шнім Ца́ріграді́
Вважа́в собі́ Джаву́рку провожа́ти
В буди́нок, що вто́нув у вертогра́ді,
В так на́звані тепе́р Ца́ріцині́ Пала́ти.

Ув оксамі́т старе́ньку наряди́ли,
У зо́лотом гапту́вані́ паті́вни,
И до внодо́би у всі́му годі́ли,
Як госпо́жі вельмо́жній и вели́кій.
Кори́лась мо́вчки ма́ти неща́слива:
Байдуже́ їй про позо́лоту су́ту,
Жада́ла одно́го: щоб, по́ки жи́ва,
Побачи́ти дочку́ хоть на ми́нуту,
А що́ їй ка́зано, прийма́ла, як отру́ту.

По́переду́ Каваси́ виступа́ли,
Ця́цьковані́, страши́, як у́голь чо́рві...
Зуздри́вши їх, доро́гу всі́ дава́ли,
Ві́рмене, Кі́рєки и Жи́дди́ проворні́.
А за́ду йшли́, під бунчу́ком черво́ним,
Тата́ре гу́ртом, степові́ орля́та,
Що за́гнізди́лись по над Мбре́м Чо́рним,—
Орда́ легка́, на гробі́ не бага́та,
Бага́та во́лею, незна́ннем поте́нтата.

„Чи ба́чиш, не́не, му́ри сі́ крива́ві,
Що перед на́ми не́ба досяга́ють?
Вони́ за прѣ́дків наро́били сла́ви;
Про них бага́цько кобза́рі співа́ють“.
Стара́ здри́гну́лась: бо криві́ці черво́на
Стека́ла з му́ру, де га́кі стирча́ли.
На них голо́дна кра́кала воробна́,
А до́лі пси́ у шма́тте тру́па рва́ли
И, стра́шно гризучи́сь, гарча́ли и вища́ли.

„Се ши́бениця́ в нас, Мосто́к Мертве́цький...
На ній, ва́ гак залі́зний за́чепи́вшись,
Висі́в ваш Ба́йда, Ми́трик Вишневе́цький,
На зра́дницькі́м учи́нкові влови́вшись.
Служи́в султа́нові́ та, мов скаже́нний,
Уті́к від не́го, и здо́бувся ла́ски
У вбро́га є́го, в Москві́ мерзе́ній,
Мов ка́чка на ставку́ гнило́му ря́ски,
Да й став нас воюва́ть сей пи́нда наві́женний.

„И на Мосто́к Мертве́цький пхну́ли
Є́го з високі́х піднебе́сних му́рів,
Щоб мук є́го страше́нних не забу́ли
Зрадли́ві ва́ші Коза́ки-Джаву́ри.
Бо не схоти́в при́знати́ за проро́ка
Посла́нника Алла́ха, Магоме́та,

И не спасла ёго рука висока
Исуса вашого изъ Назарета,
И полетіла в ад ёго душа жорстока“.

— „Ні, певно в рай!“ промовила старенька,
Не боючись Турецької поту́ги.

— „Коли б мене не зупинила ненька,
Речé той глу́хо, я б не чув нару́ги.
О божеві́льна Русь! який би с тебе
Вели́кий світ постав серед наро́дів...
Колиб у те́мній те́мряві у тебе
Сліпоро́ждєнний, піп, не верхово́див
И ро́зуму тво́йму ехидно не зашко́див!...“

„Старá ягó! въ мо́ю глибо́ку ду́шу
Ти се́рцем ма́тери чу́йним прозрі́ла,
Що сло́ва я сво́го доде́ржать му́шу,
Хоть би́, мов лю́тий ад, у мене́ кров кипі́ла“.

— „Невіро! знов рекла нещасна ма́ти,
Щоб знав еси́, що́ в нас Иису́с наш зна́чить
И з ним Сосуд пречисті́й Благода́ти,
То дай мені́ дочку́ мо́ю побачи́ть,
Тогді́ гото́ва й я ві́т тебе́ сме́рть при́йняти“.

— „О ро́де лю́тий, ро́де нещасли́вий!
Промовив Кантемі́р, з гні́ва поблі́дши:
Неха́й тебе́ тира́н немилоси́вий
У ру́ки ві́зьме, у за́лізні клі́щи!
Живи́, як пес у не́го на прико́ві,
Ви́щі и скі́гли, по́тваре пекельца́!
Не ма́вши во́лі и ді́лі, ані в сло́ві,
Бісну́йся, мов зако́вана гні́ва,
И мук тво́їх неха́й жаха́єцця вселе́нна!“

„За́ро, сонце́ любе́, райське́ ти́хе!
Пожáлься над дурно́ю попада́єю:
Вона́ зроби́ла ді́ло в нас вели́ке“

З Мару́сею вродли́вою сво́єю.
Увесь пара́дний штат сво́їх гаремни́ць
Поросси́лав Осма́н, куди́ схоти́ли;
Зоста́вив ті́лько три́цятёх служе́бниць,
Щоб і́й у ві́чі мов ті́ пси́ гледі́ли
И ви́повняти́ все, що́ повелі́ть, леті́ли.

„Хасе́ки-Ху́ррем се нова́ в нас бу́де;
Нові́ зви́чаї́ пійду́ть у Се́ралі́;
Нові́ зася́дуть у Дива́ні лю́де;
Нові́ поря́дки заве́дущя в кра́ї.
Одна́ біда́: ся дру́га Роксо́ліяна
Хасе́ки-Ху́ррем на́звою горду́є;
Без ла́ски позира́є на Осма́на,
Ість не́хотя и зна́й суму́є,
Но сума́м тим ще́ більш висо́кий дух чару́є.“

„При ній́ він, ка́жуть, мов дити́на сми́рна,
До ве́ї доторкну́тися не сме́,
И, мов убо́га, боя́зька лю́дина
Перед́ цари́цею поту́жною, ні́ме.
Коли́б ти ба́чила, як звесели́вся,
Як став мене́ прилю́дво оби́мати́,
Дові́давши́сь (Редши́д мені́ хвали́вся),
Що у мене́ Хасе́ки-Ху́рремъ ма́ти...
Вези́ її́, вези́ в Цари́цині́ Пала́ти!“

И, мов за по́кликом гучни́м Осма́на,
Кгале́ра золо́та, під бунчу́ками,
На зу́стріч припли́ла, и приві́тала
З гарма́т гетьма́на из дво́ма жи́вками.
„Одна́ яса́ гетьма́ну та гетьма́нші́,
А дру́га рідни́й ма́тері́ Хасе́ки,
Вели́кої й могу́щої султа́нши“.
Так донесли́ Кгале́рні́ Кгре́ки,
Хибкі́ Потурна́ки, в Исла́мі недопе́ки.

Босфóрські води мов сріблò кипіли
 Під веслами кгалєри золоті,
 И óчі очарóвані гледіли
 На гóрод Сóфїї, колись святі,
 Тепєр служєбки грішної Прорóка,
 Покутницї за лжу на Арийнство,
 На ту звїздú тумáнного Востóка,
 Та за гонєнне на Несторийнство,
 Котрим спасти свій ум хотіло Християнство.

„Заїро! на всьмóу ширóкíм світі
 Нема́ й не буде дрóгого Стамбула.
 Мов золоті Аллáх розвїшав сїті
 Внодóвж сягóб квітчáстого авула.
 Кріз зóлото садї благоухáють,
 Понад снігáми мурів зеленіють,
 И минарєти, мїсяцем вїнчáнні,
 На гóрах рáйських, благодáтніх мріють,
 А води зєркалом прозїрчастим леліють!“

— „Благословєн Аллáх! речє Заїра:
 Вїнєць землі оддáв вів Правовірним.
 Хравїтелям правдївості и мїра,
 Служїтелям своїм велицемірним.“
 — „Так, мїч ваш правду й мир обороняє;
 Жезлòм желїзним пасемò наробди,
 И пóки шп в руках у нас сяє,
 Не хлїнуть из небєс потòпні води,
 И за людзькі грїхї не зівечять природи.“

„Коли́ ж підіймущя Джавури с праху
 Та завдадуть Османлисам зневагу
 Мечєм и правдою, тогдї Аллáху
 Зїстанєцця—оддáть їм перевагу.
 И скаломутцця Дуна́й ширóкий
 Від нáшого бешчєсного втекання.
 И Пóрти пїшної поріг висóкий

Страшенного дозвáє наругáння...
 Аллáху! не впиняй твогò бичá—карáння!

„Нєхáй над світом той гòсподарє,
 В когò душá мїцнá в мїцнóму тілі,
 Хто правду сєрцем чїстим, чесним чує,
 Хто в слóві вїрен, нєнохїбен в дїлі.
 А вл, фальшїві мідякї-червїнци,
 Пьянїці, бабїї та лежобóки,
 Влудві с паршївої отáри вївці,
 Занєпаду Османлисєв прорóки!

Да буде ваш удїл крїварий и жорстóкий!“

— „Не говорї так стрáшно про недóлю,
 Мій сóколе, мій óрле сизокрїлий!
 Не зуповняй дарємною журбòю
 Душї твоєї вїрної Заїри.
 Дивїсь, якї картини перед нáми
 Над водами небєсно-голубїми!
 Як у воді висять домї с садáми,
 С піддáшнями, с террáсами своїми,
 А бїлі голубї, немòв снігї, над нїми!

„Дивїсь, якї мечєти мarmурóві!
 Якї легкі клóски та стрільнїці!
 Мов пáрчами окутало лїбрòви;
 В них золоті летять у вєбо шпїці.
 Над нїми хмáри тїхим рáем ссияють
 На нєбї чїстому, як дух Прорóка:
 То херувїми з нєба визирáють,
 Промїяне Бóжого благóго óка,
 Едємські сторожї спасєнного Востóка“,

ДУМА ТРЕЙТА.

Тим чáсомъ, як Заїра любовáлась
 Священної природи малюваннем.

Душа, примучена недолією, озвалася
 Новим страданнем на чуже страданне.
 Не злотом кгалера величалася,
 Не довгими хвалілася бувчуками:
 Вона цвіла, пишталася и втішалася
 До поясниць глибокими гребцями,
 Здобутими в бою рабами, Козакками.

Кругом срібло, та золото блищало;
 И сонцем рай из неба осміхався,
 А в хірвмі тілі серце замірало,
 Що так язик из язика знущався.
 Старі не знала й не хотіла знати,
 Що Козакі на Мбрі виробляли,
 И чим би стались мечети й палати,
 Коли б вони Стамбул опанували.
 Та свій закон святій Невірам показали.

В тій церкві, в тому бабинці-раю,
 В куточку тім небесного жилища,
 Де чоловік її, по давньому звичаю,
 Благословляв різню та пожарища,
 Аби чужа була, не наша віра,
 Аби не наш язик знав Бога правди,—
 В тій церкві запекла злість кипіла
 В серцях завзятих темної громади,
 Що адом дихала на пишні царігради.

До пояса нагі, плечисті чуприндирі,
 Леві Порогів, лицарі Лимана,
 Сиділи в ряд, без волі и бес сили
 Метнутись на грізного Бусурмана.
 Залізні кайдани їм повпивались,
 Мов зуби Цербера, у глибокі ноги;
 Греблі всі в лад, аж потом обливались:
 Во Потурнак ходив між ними строгий
 И карбачем крутим їм додавав підмоги.

„О чоловіче! прорекла, старенька;
 Невже ти в серці Господа не чуєш?
 В нас и на скот помахують злегенька,
 А ти сих в'язників мов кат катуюш!
 Дивись, які страшні, криваві смуги
 На плечах, мов вужі, понабрякали!
 Такі бессердечної наруги
 Ще людські очі з віку не видали.
 Нові ж на весла й так що-си поналягали“.

—„Вельможна пані! каже той по-Ліцькі:
 Шкода тобі над ними вболівати:
 Бо падло се, сі трупи гайдамацькі
 Однаково собаки будуть рвати.
 Мені ще й ксьндз казав, щоб Козаків
 У присяганні віри не діммати,
 А як сидітиме вже на прикові,
 То жалощів до злищого не мати:
 „Во, каже, на розбій його роджає й мати“.

—„Яка ж тоді се буде в тебе віра,
 Щоб як на падло на людей дивитись
 И, переваживши німого звіра,
 Своім запеклим наярварством хвалитись?
 Ні піп, ні ксьндз нао на таку науку,
 На звірство нас так не наставляє,
 Щоб чоловіку завдавати муку,
 Коли своє він діло виповняє.
 За се тебе Господь судом своїм скарає“.

—„Аллах тепер судити мій, мосціпані!
 Покінув я ваш присуд Християнський.
 Тепер моя наука вже в Корані:
 Я Турчин и слуга раїза султанський“.
 И смуги знов по спинах простяглися,
 Нові рубці криваві набрякали.
 Котилися горбхм и лилися

Гіркі по щобах, да не утира́ли,—
Робити вєслами біда́хи пильнува́ли.

Поглянула с плаче́м на Кантеми́ра
Старе́нька попада́, и промовля́є:

„А ти ж мені кава́в, що ва́ша віра
Вам милосе́рдіє повеліва́є“!

—„Повеліва́є, не́не, на́віть и до злю́ки,
Та не до зра́дника, котри́й зди́йма́є
На нас хижа́цькі, розби́шацькі ру́ки:
Таки́х наш суд без ми́лости кара́є,
И ви́дда́є нови́м Потурна́кам на му́ки.

„Се́й с тих Ляхі́в, що о́страх на Цо́пори
Ви́дда́в мені́ у ру́ки, як ота́ру,
А Коза́ки, с тих що на Чо́рнім Мо́рі
Редши́д загна́в під ша́блю Янича́ру...
Неми́лостивий кат! бо тяжко́ мсти́ця,
Що Коза́ки пані́в Ляхі́в не любля́ть.
Неха́й катю́є: дух наш весели́ця,
Як воро́гі оди́н одні́го губля́ть

И про сво́ю вражду́ між мусу́льманством тру́блять.

„Попі́й й ксе́ндзи́, се дві́ нечи́сті си́ли,
Що підвля́лися ду́ші всі́м спаса́ти,
И ми́ром ва́шим так зако́лотили́,
Що бу́дете во ві́ки рабува́ти...
Ти кри́вися; то́бі се гі́рко чу́ти:
Да зна́й же, що й мені́ гі́рка ся ча́ша,—
Така́ гі́рка, мов ви́пив я отру́ти.
Одна́кова с то́бю до́ля на́ша.

То́й Кочубе́й—ми́й брат еди́ний. Ти вжахну́лась?

„И е́ то́бі чо́го жаха́тись, не́не.
Я бу́в у не́го в ти́й страши́й хурди́дзі,
И син мо́єї ма́тери від ме́не
Так одве́рну́всь, мов я бу́в син тигри́ці.

Алла́х дав нам обо́м сві́й обра́з чи́стий,
Вложи́в обо́м у гру́ди ши́ре се́рце,—
И насмія́всь из Бо́га Дух Нечи́стий,
Що ду́хом те́ми, о́цем о́лжі зове́нця:
Души́ мо́єї цві́т у те́му кро́мішню пне́ця,

„Ви́н хо́че вме́рти в ти́й пога́ній ві́рі,
Що йдо́льством назва́в Проро́к вели́кий;
Що не́ю ду́рнів ду́рять лице́ми́ри,
Сповня́ючи і́х кро́нью мо́ре й рі́ки.
Ви́н хо́че го́лодом себе́ уби́ти,
Мов то́й оре́л, що кри́льми не влада́є:
На хо́че голо́ви́ під нас хили́ти,
И сме́рти, як верблю́д води́, жада́є,—
Готов хо́ч зара́з на тих га́ках страше́нних висі́ти.

„Сьо́годні в ра́нці на Мо́сток Мертве́цький
Коза́цького зипхну́ли осаву́ла,
И ви́н пови́с, як Ми́трик Вишневе́цький,
И до чорти́к ду́ша́ є́го шугну́ла.
Левко́ ж на лю́ту сме́рть диви́вся,
Мов на яку́ мале́вану карти́ну,
За ду́шу пра́ведну, мовли́в, хресті́вся
И просла́вля́в щасли́ву ту годи́ну,
Що ли́же й са́м в таку́ ж крива́ву домови́ну.

—„О ду́шо бі́дної дочкі́ мо́єї!
Просте́рши ру́ки, попада́ сказала́.
Не зна́ючи ще до́леньки сво́єї,
Досто́йне се́рце ти собі́ избра́ла.
О, не на те, Ма́русьє́нко, уздрі́ти
Тебе́ бажа́ю, щоб ті́ златогла́ви,
Оде́жу пи́шну на то́бі хвали́ти,
Диво́цької о́гиду́ че́сти й сла́ви,
И встря́ти у тво́ї роско́ші та забави́!

„Ні, серце рідне, дұху мій вебесний,
 Моя моли́тво ра́ння и ве́чєрня!
 Мій о́бразе святи́й, мій ви́нку че́сний,
 Моя на́діє ра́йська на́дзі́рня!
 Навчу́ тебе ба́гачтвом гордува́ти,
 Як пра́хом тим, що то́пчемо нога́ми,
 В уб́ожестві та в му́ках уми́рати,
 Гнуша́ючись Госпо́дніми вра́гами,
 Як не́прощєнними пекє́льними грі́хами!“

Мов та струна́ тонка́ тремті́ть на лі́рі,
 Від го́лосу сумно́го Азра́їла,
 Так затремті́ло се́рце у За́їри,
 Душа́ таємним го́рем заболі́ла...
 „Попа́де! ка́же Кантемі́р: не зна́ю,
 Чи зл́обою ки́пить, чи пла́кать му́шу,
 Бо на За́їрі слє́зи поміча́ю...
 Росі́ю Бо́жою кипі́чу ду́шу
 Сі слє́зи холоди́ть, и я тво́ї жалє́ проща́ю,

„Попі́, се все попі́ такє́ в вас ко́ять,
 Що рідний брат не хо́че зва́ти бра́та,
 Що лю́де лю́дям сме́рти в Бо́га мо́лять
 И дивля́цца на нє́го, як на ка́та...
 Оце́ бли́жїть Царі́цїні Пала́ти.
 Диві́сь, у во́ду ма́рмуром сту́пають,
 Мов доро́гі пишновобарві́сті ша́ти
 Від по́роху земно́го обми́вають,
 И па́хощі круго́м, и ща́сте розли́вають.

„А он—тво́їй брат назу́стріч нам вихо́дить.
 В вели́кій ласьці́ він тепє́р в султа́на.
 Увє́сь у збо́лоті, як ба́чиш, хо́дить:
 Нема́ в нас більшо́го над нє́го па́на.
 Твоє́ї се дочкі́ буди́нок вла́сний,
 И зве́цця він Царі́цїні Пала́ти...
 Иди́; а я—туди́, де брат неща́сний

На сві́т широ́кий диви́цца крі́в кра́ти,
 Мов пу́гач степови́й, раро́гів, брат кри́лати́й“.

На ма́рмур и порфї́р старá сту́пає
 В пе́реддвірку царськи́х пала́т Мару́си,
 И до землі́ чалмо́ю припада́є
 Той брат Ива́сь, що з рук у па́ньмату́сі
 Сестра малє́нького на ру́чки бра́ла,
 Саджа́ла в купі́ль з ма́ку й матері́нки,
 Обми́вши га́рно, у кімна́ті кла́ла
 На пухові́ білє́сєнькі пері́нки,
 И пісє́нєк, поки́ засне́, є́му співа́ла.

„Гєть, Ка́їне, Анти́христе від мене́;
 Промови́ла, и о́чі одверну́ла.
 Амї́нь! шчє́зай, чудови́ще пекє́льне“!
 И, мов голу́бка, мимо́ полеву́ла.
 Леті́ть, а пе́ред не́ю пи́шні двє́рі
 Немо́в рука́ незрі́ма ві́ччїви́є...
 И Мару́ся, мов Еде́мська пе́ри,
 Леті́ть назу́стріч, вся мов рай сї́є,
 И до ко́лін сво́їй мату́сі припада́є.

Пі́сня пята.

ДУ́МА ПЕ́РВА.

Тї́хий а́нгел виби́рає
 Ду́шу голу́бїну,
 Кри́льми сти́ха осє́няє
 Мовчязну́ люди́ву.

И всі́ віри́ тї́й люди́ні
 Присту́пні зда́юцца:
 Те́плі слє́зи ми́лосє́рдя
 В не́ї с се́рця ллю́цца.

Ні словами не сказа́ти,
 Ні в псалти́рь загра́ти,
 Як дити́ну обійма́ла
 Відола́шня ма́ти.

Тільки́ а́нгел ти́хий зна́є
 Ту святу́ хвили́ну,
 Що неба́сний ви́роста́є
 Цві́т з земно́го крі́ну.

Зна́є и несе́ до Бо́га
 Сі́рця цві́т живо́го,
 И віта́є цві́том жи́зни
 Трійчи́ Трисвято́го:

„Весели́ся ж, Бо́же пра́вди,
 Пра́ведним создáннем,
 Як ли́лії чі́стим цві́том
 И благоухáннем!

„Як гармо́нія по́ету
 Сі́рце звеселя́є,
 Ві́т Твого́ свято́го сві́ту
 Ду́х Ёго́ сия́є:

„Так имі́ Твоо́ вели́ке
 Мі́ж людьми́ свя́тиця,
 Що лю́бов пречі́ста в сі́рці
 Бес ко́вця та́йця.

„И хвали́тимуть во ві́ки
 Всі́ земні́ язичи́ки
 И стека́ючі ві́т Те́бе
 Благода́тні рі́ки“.

Не струпа́ кь стру́ві на ко́бзі
 Сти́ха промовля́ла,

Не псалти́рь свя́та се сло́во
 Пса́льмою співа́ла:

Сві́тлий а́нгел легкокри́лий,
 Чі́стий ду́х лю́бови,
 В сі́рці ти́хому в За́йри
 Сло́во се промови́в.

Не спуска́ла лю́бка о́ка
 У ца́рських пала́тах
 З ма́тери, що ні́ла-млі́ла
 В о́ксамі́тних ша́тах.

Як зустрі́лось о́ко з о́ком,
 Ру́чечки з рука́ми
 И вуста́ смажи́ с пухи́ми,
 Сві́жими вуста́ми,

И в оди́н ду́х, в одно́ сі́рце
 Дві душі́ зли́бся,
 И все го́ре на часи́нку
 Забутте́м взя́бся,—

За ко́бзу заступі́ла
 Лю́бка Кантемі́ря,
 Золо́товолоса́ фе́я,
 Зна́хорка За́йра.

Повна́ ла́ски й благости́ві,
 Невиді́ма ста́ла
 Божих свя́тощив хвили́ни
 Ко́нця дожида́ла.

ДУ́МА ДРУ́ГА.

Привела́ Мару́ся ма́тир
 У ца́рські пала́ти...

Затрусилась, зариділа
Озирнувшись ма́ти.

„Дак оце́ ти, серце до́ню,
Хати́ на по́мості,
Що вчаща́тимуть на бе́нкет
Сануві́ті го́сті?

„Де ж той сті́л по́під бога́ми,
Що з го́стми́ седи́ти,
За со́лбдкими́ реча́ми
Меди-ви́на пи́ти?

„Де ж тво́є коха́ння лю́бе?
Покажи́ Неві́ру!
Я гото́ва про́стягну́ти
Шію́ під со́киру“.

— „Тут ко́ханого́ не ма́ю,
Проре́кля́ Марі́ся:
В самоти́ні про́бува́ю,
Бо́гови́ молю́ся“.

— „Бо́гові? О се́рце до́ню!
Як ї́му мо́литись,
Коли му́сиш на Ту́рецьке
Идо́льство́ дивити́сь“?

— „Хай спо́кби́дця, ма́туся!
Ось хо́дїм в кі́мнату́...
Ма́є там чу́жа́ Мару́ся
Хри́стия́нську ха́ту.

„Там з Лива́нської ке́дрини
Бо́жники́ з бо́гами,
Як у нас на Украї́ні
По́під ру́шника́ми.

„Я паху́щими кві́тками
Іх що-дні́ вбіра́ю
И, вбіра́ючи, слеза́ми
Мію́—облива́ю.

„Зга́дую ма́туся й та́та...
Де ж та́тусь на́ш, ма́мо?
Де він дівся-опи́вився?
Що́ ё́го спі́ткало“?

— „Не пита́й: бо́юся, до́ню,
Ду́мати и зна́ти...
И язиќ ні́міє в ме́не,
Що́б ко́го спита́ти.

„Я, мабу́ть, на Бо́жих кри́лах
За Дьні́стро ле́тіла,
Ні терни́ви, ві байра́ків,
Те́мних не гле́діла.

„Бо́жі кри́ла, до́ню ми́ла,
Мча́ли як листóчок,
Що́б уме́рти, як почу́ю
Знов тв́й голо́сочок“.

— „Ні, ма́муню, бу́дем жи́ти,
Го́спода хвали́ти,
Та у Зе́млю Хри́стия́нську
Ви́зволу́ про́сити.

„И в Ту́рещині́, ма́туся,
Е́ спасе́ннї́ лю́де.
По́живе́м тут и по́бачим,
Що́-то да́лі́й бу́де!

„До ме́не свяще́нник Се́рбський
Ра́но й ве́чір хо́дить...“

— „Чи їм ж се в бусурмава,
Доню, не зашкодить“?

— „Ні, сам царь повеліває“...

— „Як! отой Невіра“?

— „Ні, матусю, в нього наша
У повазі віра.

„Він, коли ти хочеш знати,
З малку в злій напасті,
Крився хлопцем між Ордою,
Вівці мусив пасти.

„Кантемір його спровадив
У якісь Нагаї...
Там знайшов він нашу мову,
Віру н звичаї.

„Дак по нашому й молився
(Сам се каже) Богу,
И носив свитину нашу
Літану та вбогу“.

„Дак с тобою н говорить,
Кажеш, як людина?...
О, бодай його побіла
Пагубна година“!

— „Не кажи сего... Ось слухай:
Де Левко?“ „Не знаю“.

— „Кажуть, що на Мбрі вбито.
Я про все питаю“.—

„Ох!... про ту лиху годину
Я ні же не знаю!
И тепер вже про дитину
Тільки рідну дбаю“.

„О рятуй його, Пречиста!
Колі ж розлучила
Нас сира земля, чи Море,
Чи вороба сила,

„За його лицарську душу
Я що-дня молюся,
И гіркими передь Богом
Як береза ллюся.

„Слухай, нене, ясна зоре,
Щастє, доле, втіхо!
Чи с сего добрє, чи горе...
И велике ліхо“?

— „Що ж таке“?

— „Шепну на вухо.

Царь—людина справді“...

— „Як, щоб ти с царем укупі
Потонула в аді“?

— „Не потонем: бо хоче
Потай охреститись
И моім Богам зо мнєю
День у день молитись“.

— „Да воскресне Бог! гукнула,
Хрест кладучи, мати,
Лучче б я в Дністрі втонула,
Ніж сего діждати!

„Се ж диявольська спокуса...
Дбню! слава Богу,
Що він иншу нам с тобою
Показав дорогу!

Ось яку. Ходімо, доню,
В образну кимвату...

Хоть побачу й там є тоббю
Пагубу багату.

„Пагуба—чертог багатий.
Знаймо се. Ходімо
И богів нас рятувати
С пекла умолімо“.

ДУМА ТРЕЙТЯ.

Увійходять у кімнату,
В християнську хату.
Там пригашено окрасу,
Мов той жар, багату.

Ніби в Київських печёрах,
Темновато в хаті.
Против лімпи в злато-сріблах
Образ пребагатий.

То була Пречіста Діва;
На руках дитина:
До кінця в високіх сьпівах
Люба нам картина,—

До кінця, бо ми вповаєм
На любов святую,
Що чудовним робить раєм
Нашу жизнь земную.

По-за нею з божниками
Всі боги й богині,
Під квітками й рушниками,
Ледьві, ледьві мріли.

Темноті печёрня розум
Хмарию вкривала,

И про щось ведовідоме,
Серцю промовляла.

Аромат квіток травчатих
З мйрою зливався,
И кутічок сей в палатах
Церквою здавався.

И, мов ім обіч небесні
Святощі засяли,
Дбня й мати бессловесні
На коліна впали.

Образ чистоти земної
Мовчки їм говорить,
Що він справді чудотворі
Речі в серці творить.

„О Пречіста Діво—Нене!
Прорекла Маруся:
Се зробила Ти, що в мене
У гостях матуся.

„Принеси ж ище одного
Гостя дорогого,
Павоця могб благого,
Чесного, святого!

„И коли Левку судила
Всемогуща воля,
Щоб спочила дівна сила
В глиbokостях мбрия

„И ёго козакування,
Дівне всім лицарство,
Не лякало пліндруїнуванням
Тёмряве Поганство;

„Коли Ти мені судила
В сих чертогах жити
И тому, що всяка віра
Кбрицця, годіти,—

„Дай мені с твоєї ласки,
Світ йому відкрити,
Тіхий мир у Християнських
Землях водворити!

„Нехай віру перестане
Побивати віра,
И в омани не сконає
Дивний сей Невіра!“

Як струна кг струні на кобзі
Стиха промовляє,
Так молитву чисту дбні
Мати доповняє:

„О Небесная Царице!
Ти ще й не родилась,
Як зіззда твої на грїшних
Из небес дивилась,

И хоч материнські муки
Ще в зачатті знала,
Та до нас пречисті руки
З неба простягала.

„И зіззда твої на землю
Сявом спустилась,
И на всю людську вселенну
Сонцем засвітїлась.

„Ти сияла та й страдала,
И тепер сияєш:

Милосердем благодатнім
З неба позираєш.

„Подивися ж оком чистим
В материну душу:
Що терпіла я, терпіти
Наново не мушу!“

„Не житте, молю, не втіху,
Смерть пошли нам тіху,
Дай замовкнути на віки
В труднім серці ліху!“

ДУМА ЧЕТВЕРТА.

На се слово хтось захліпав,
Здержуючи глос.
Стуманіли богомолки,
Ув оббх ззяв нблос.

И чогось тепер яснїйше
Лїмпа засвітїла...
Позирнули по кімнаті—
Кбло них Заїра.

На колїнах, склавши руки,
В землю похилилась,
И слїзїна за слїзбю
Пєрлами котїлась.

Як побачила старєнька
Слїзи ревнї, тихї,
Спбвнилось гїрке сердєнько
Над все злє утїхи.

Обняла її, як мати,
Стала цілувати

И до лѣня, мов дитину
Рідву пригортати.

„О моя ж ти добра! се ти
Матері Пречистій
Вкупі з нами присвятила
Дар шаноби чистий?“

— „Так, голубонько моя ти!
Мене мати вчила
И на вкѣлїшкахъ стояти,
И богів благати.

„Я люблю вас, Християне:
Мов траву росю,
Ви нам скрѣплюєте рани
Щирою любовью.

„И Небѣсную Царїцю,
И Святих шаную:
Бо від них одраду въ серці
Невимовну чую“.

— „Доню! прорекла старѣнька:
Щира ся людина
Так мене, мов друга вѣнька,
Наново зродила.

„Я лежала, доню мила,
Мертвою марю
И Заїра воскресила.
Мене сон-травю“.

— „Дай, речѣ тогді Заїра,
Чесно привітати
Ту, кому над цілим міром
Даво царювати“.

До чола вона й до серця
Рѣку прикладає
И, вклонившись в саму зѣмлю,
Оддалік вітає:

„О щаслива иш щасливих,
Пійшна квітко врѣди!
Да обійме твою сіла
Всі царства й народи!

„Чиста сіла милосердя,
Царственности перла,
Некрушїмого во віки
Праведного берла!“

— „Я нещасна из нещасних,
(Прорекла Маруся);
Царювання й благ дочасних
Бѣзвно боюся.

„Сестро! дай себѣ обняти
И расцѣлювати,
Що воскресла в тебе в хаті
Серце мое, мати!“

Та Заїра мов злякалась,
Мовчки відступила,
И покривалом широким
Вид собі закрила.

Бо завіса прѣтив неї
На шнурях розкрилась,
И кімната світом дѣвним
Зразу освітілась.

С під завіси хтось у пїшних
Шатах появился.

Сумовитий и величний
На живók дивівся.

Перед ним вона тремтюща
Низько поклонилась
И, мов тїнь легка, мовчуща
Из божвиці скрілась.

ДУМА ПЯТА.

„Мамо, царь!“ рече Маруся,
И тихеньким словом
Стрепенулась павьматуся
Як нежданымъ грóмом.

Обізвєцця стиха гласом
Кротко сумовитимъ
Той, когó стара вважала
Звірем ядовитим.

„Не про вас я царь. Прийшов я
Гістю привітати
И тобї, кохана, слово
Радісне сказати:

„Патріарх сєгóдни служить
Всім своїм собóром
В Сєрбській цєркві, и співати
Будуть гарним хóром.

„Вас обóх туди кгалєра
Повезє молитись
И ва службу Християнську,
На нарóд дивитись“.

— „Царю! прорекла старєнька:
Тї кгалєрні мўки

Гірко бачить, мов сама я
Впала кату в рўки“.

— „Та кгалєра, панімátkо,
Звєцця Триумфóва:
Наготóвлена кг триумфу
Славногo герóя.

„Не годїлось би царїці
На такє дивитись,
Идучи до цєркви, Бóгу
Рўському молитись“.

— „А кому ж вонó годїцця?“
— „Бїдному варóду,
Що терпїть од гайдамацтва
Нєшчислєнну шкóду,

„Да тому, хто настигає
Хижаків у полі,
Розбиває-потоплиє.
Іх чайкї на Мóрі.

„Се їму хвала в нарóді,
Що Козак проклїтий
На кгалєрі, мов у пєклї,
Мусить погібати,

„Про сю славу наші кобзи
Дзвóнять по базарах,
Мов громї грїмлять на нєбі
У блискучих хмарах.

„Во ще й дóє в нас у Кафі
Головєшки тлїють,
А в Синóпі й Трапєзвїчї
Попелї бїлїють.

„И кривдею над Босфóром
Червоніють мѹри,
Що річка́ми розли́вали
Хйжі гайдабу́ри“.

— „Ми мстимо́сь за кривди, ца́рю,
За ясі́р, пожа́ри,
Що Вкраї́ну розоря́ють
Ту́рки да Тата́ри“.

— „Ваш зако́н велі́ть не мсти́тись:
Бо на не́бі Мсти́тель;
Коли ж пе́ба вам ве тре́ба,
То й прав розори́тель“.

„Наш зако́н велі́ть нам пра́вди
Під мече́м шука́ти:
По́ки пра́вди не дока́жем,
По́ти воюва́ти“.

„Вы мститесь, а ми кара́ем
Во́лею свято́ю,
Що да́є нам царюва́ти
Си́ли правото́ю“.

„А над ва́ми и над ва́ми
Той са́мий Созда́тель,
Всі́х наро́дів ца́рь верхо́вний
И за́ководате́ль“.

„Коли Ви́н за вас не мсти́цця,
Дак не вам би й мсти́тись:
Перед при́судом небе́сним
Лу́чче б вам сми́ритись“.

„Кгре́ки, Се́рби и Болга́ре
И Жи́ди й Ві́рмене

И Алба́нці й Молдава́не
Хи́ляцця під ме́не“.

„А ви що́? Ви с Сагайда́шним
И на Хри́стия́нство
Так по во́вчому рвет́ся,
Як на Мусу́льманство“.

„И нема́ між ва́ми пра́вди,
Ані ща́стя-до́лі,
Опрі́ч пъя́нства та гульта́йства,
Та дурно́ї во́лі“.

„Ви мститесь, гово́риш, вене́,—
И по ві́к так бу́де?...
О запе́клі, бессерде́чні
И безу́мні лю́де!“

„Не по ві́к вам пліндрува́ти
Ка́фи та Синю́пи,
Трапезо́нтом просла́вляти
Козака́ в Евро́пі“.

„Мов той ві́тер по під не́бом
Чо́рні хма́ри го́нить,
Так про ва́шу ма́рну сла́ву
Те́мна ко́бза да́вобить“.

„По́ти ди́кими поля́ми
Вудете́ скита́тись,
По́ки Коза́ки хижа́цтвом
Вуду́ть велича́тись“.

„Вже бунчу́к ца́рський у ме́не
Ма́є за воро́тьми:
Дві́гну з усі́ма баша́ми,
Як оре́л из ді́тьми“.

„Рушимо в Козацьку Землю
Під покрівом Божим,
И кінєць паскудним вашим
Підвигам полбжим“!

Слухає старенька мати,
И язик німіє;
Кров палка у вѣтхих жилах
Гусне, холодїє.

Затрусїлись руки й нѳги...
„Не лякаїсь матусю,
Каже царь, и не турбуїся
За свою Марусю.

„Я не горє їй готую,
Вічну славу й шану,
Що вона любовь святую
Принесла Осману;

„Що вона єму небесним
Світом засвітила,
Єго дїха, мов на чистї
Крила, підхопила.

„Тим и хоче він здобути
Вашу Україну,
Що так вродїла дївну,
Неземну людину“.

Из ясних очей в царїці
Искрами сипнуло,
И лице палким румянцем
Як огнем спалахнуло.

Мов кинджал, вона в Османа
Погляд затоцила,

До потужного султана
Так заговорила:

„И се, царю-милостивий,
Звѣцця в вас любовью,
Щоб мої степї та нїви
Позливати кровью;

„Щоб мій рідний край коханий
Скрїзь повоювати,
Попалїти вбоги хати
И церквї й палати“?

— „Нї, сего не бїєсь від мене,
Дніпровá Царїце,
Збре осяйна червона,
Сонце білолице!

„Вїрущу я так потужно,
Що безумством буде
Против мене воювати...
Схаменуцця люде.

„И понїкнуть головою
Всі передо мною.
Я на Камянець, на Київъ
Наступлю ногою.

„На Двїпрї-Славутї й Росї
Помурюю башти,
Щоб з Москвї вам, анї с Полци
Не було напáсти.

„Обгородимо Вкраїну,
Зробим Божим раєм,
Вїру вірою покїїєм
И звичай звичаєм.

„И сей рай тобі гостинцем
 Б'уде від султана,
 Рідного по Б'озі брата
 И слуги, Османа.

„Я тобі й ту оборону,
 Башти, подарю,
 Мов на г'олову корону
 Пішну, дорогую,

И блищатимеш ти з родом
 Над своїм народом,
 Як веселка між восходом
 С'овця и заходом.

И не буде вже Козацтво
 В'урею літати,
 Та мое впокійне царство
 Д'єрти-руйнувати.

„А засіде по лев'адах,
 По сад'ах співочих,
 Беручи поживу с стада
 Та з волів роб'очих.

„Не сумуй, моя лиліе,
 Про війну ворожу;
 Уповай на слово щіре
 Та на м'илость Б'ожу.

„А теп'єр идіть, молітесь
 Б'огу пр'єдків ваших,
 Да прих'їлить до нас д'уші
 Ненав'їдців наших!“

И злегенька до Маруси
 Т'урчин уклон'ївся,
 Прилож'їв до с'єрця р'уку,
 Ст'їха віддалився.

ДУМА ШЕСТА.

Мати мов німа стояла,
 В'ельми дивувалась:
 Не таким вона султана
 Бачити лякалась,

„И тебе він не займає
 И не обіймає?“
 — „Ні, матусю; коло м'єве
 Навіть не с'їдає.

„Він цар'є, верховодить
 За моім пор'огом:
 Тут—пост'їть, поговорить
 И відійде з Б'огом.

„Ідьмо, мамо, помолімось
 За сю тиху д'ушу,
 Що й подумати про кр'ївду
 Від її не м'ушу“.

— „О! молімося, дитино,
 Ще за двох до Б'ога...
 Коли ж с'єрце се покине
 М'ука да трів'ога?“

И, схилившись на Марусю,
 Мати зарид'ала...
 А чого, Лєвко здобувся,
 Нї же не сказ'ала.

Пісня шеста.

ДУМА ПЕРВА.

ДУМА ДРУГА.

„Чого ти, паньматусю так зітхнула,
Мов радощі згадала молодії,
Або в той край душею позирнула,
Де зникли в нас надії дорогії?
Чого очіці так позападали,
И голосочок твій перемінився?
Чи підданки що досадне сказали,
Чи може сон страшний тобі приснився?
Иш чим від мене ти, матусенко, таїся“?

— „Моя ти зоре в тумані густому!
Моя ти квітко пишна на морозі,
Гірка слезина в кубку золотому,
Тиха надія в праведному Їзії!
Так, я літа згадала молодії,
И в край сумний душею позирнула,
Де тліють кісточкі його святії,
До нього б я и в пекло полинула...
О, лучче б я про се не знала и не чула!

— „Про що ж ти чула, серденьтко рідне,
Мій дорогій, розколений кришталю,
Моє ти щасте, неказанно бідне,
Гірка потіхо и солодкий жалю!
Про що дозналась? Вже ж ми в домовині,
И ні печали нам, ні воздыхання!
Там, у земному раї на Вкраїні

Про нас ні чутки, ані споминання!
Не плач, матусенько, мой ти росо рання“!

— „Про татуся я, доню, перечула“...
— „О мамо“!...

— „Так, нема його на світі...
Нема вже сонця; хмара обгорнула
Весь світ. Пора й мені туди летіти“.
— „Умер“?

— „Згорів не церквою святою...
Сьогодні Товстогуба я зустріла...
Пиймався и він Татарам у неволю“...
И не скінчила речі, обомліла,
И очі заплали холодною слезою.

То не роса з очей, гірка отрута,
Мов та смола с проклятого анчару,
Що нею жаль сліпий и помста люба
Намазують кинджала Янчару.
Вже не тече слеза, ні! капле тихо,
Як мертва кров холодна, почорніла.
Не дознає від неї пільги ліхо:
Бо серце сукроватою 'бкипіло,
И в болях своїх зотліло й занімло.

Обнявшись, літо плакало з зімбою;
Мішалися гарячі з ледяними...
Якою ж ти здавалася сумною,
Царська палата, из гостей своїми!
О, не про те великі будівничі
Твої цяцьки из мрамору тесали,
Щоб у тобі від серця ширі речі
Не виїнали, слезами запивали,
И „пам'ять вічну“ замість пісень співали!

„Сьогодні я була на тім базарі,
Де кобзарі по нашому співають...

И бачила, як двох вели у парі...
 О, не питай, куди!... Вони й не знають,
 Хто дивидця на них! На голімъ тілі
 Пошарпані жупани. Бородати
 Обидва, мов ченці, и білі, білі,
 Як віск: бо, видно, все седили въ хаті,
 З віковечком малим, в хурдидзі тій проклятій.

— „Матусю, хто ж се був?“

— „Ох, Товстогубий!“

— „Мій Боже! дак се він и був?“

— „Як чуеш...“

А другий... другий був... Козак твій любий...
 Що ж ти мовчиш? чом дивом не диви́єш?...
 Ой Боже! хилиця! Рятуйте! пробі!“
 На крик страшний збегаядця Туркени,
 Кгрекїні, Ляхівки, и, як особі
 Великій служать бідолашній нєні,
 Сєраля пїшного невільниці мизєрні.

ДУМА ТРЕЙТА.

Нездужає Хасєки-Хуррем, и султана
 Два рїзанці безвусі сповіщають.
 Саральські лікарі из Лехистана
 Книжки лікарськи сүплячись гортають.
 Идє султан, покинувши в Дивані
 Вашєй та визирів широкомовних,
 И до Марусиноі почивальні
 Шле наперєд рабїнь своїх безмобних,
 А сам стоїть сумний, хмурний, як у тумані.

Їго не хоче бачити Маруся,
 И лікарів до себе не пускає.
 Над нею молитви святі матуся,

Немоб би вже над мєртвою, читає.
 Священник Сєрбський править одходнїю.
 Вона лежить, як цвіт лилї пїшний,
 Косю скošений. Печаль нїмю
 Світ ув очах виївлює огнистий
 Та вираз на лиці понуро-урочїстий.

Велїть Осман покликать Кантемира
 И, зачинївшись, радидця з ним довго.
 На другий день кгалєрою Заїра
 Пливє с Скутар до Рєгу Золотого.
 До мрамурів причалює барвїстих...
 Идє переддвірком... Ії стрїчає
 Новий баша, у шатах позлотїстих,
 И на її питаннє обявляє,
 Що вже Абазь-баша дєсь їнде пробуває.

Донєсєно про нєго падишаху,
 Що він очам царїциним нєлюбий,
 И зараз, фирманом єго, тїмаху,
 Відставлено від осяйної служби,
 „Як з нєба й грїм грїмїть, и сонцє сєяє,
 Так гнїв и мїлость в оці у царїці.
 До нєї вся вселєнна притекає,
 Мов караван в пустинї до криниці...
 Щасливить поглядом и поглядом карає“.

Перєд царїциним блискучим лїжком
 Навкóлїшки Заїра припадає,
 Недужний щось на вухо пєнчє нїшком...
 Румянець на лиці в царїці грає.
 Обнявши лікарку, в уста цілує,
 Зовє матусю, плачє и смїєдця.
 „Він жив (речє), и сєрцє моє чує,
 Що жизнь єго як нїтка не порвєдця...
 О мамо зїронько! як люблю сєрцє бьєдця!“

— „Так, жив, и я не с тим явилась,
Щоб тільки вас про се оповістити,
Ні, в нас тепер страшна трусá зробилась...
Ви мусите велике щось вчиніти,
Велике и страшне, коли з невóлі
Своїх братів вам любо рятувати,
Коли вам любо, щоб у чистім полі
Вони могли мов соколи гуляти,
По Мóрю Чóрному чайками знов літати“.

— „Заіро! прорекла тоді Маруся,
Нема нічого так мені страшного,
Що б я сама и дорога матуся...
Кажі, Заіро, просто... Я готова
Скинути зараз на Мосток Мертвецький,
И на гаку залізному висіти,
И мучитись, як Бáйда Вишневецький,
И пси голодні тілом накормити;
И в морі потопать, и на огні горіти!“

Заіра по покóю позирнула,
Послухала з мину́ту під двері́ма,
Від серця сумовитого зітхнула,
И стéлю й стіни обвела очі́ма.
„Чи піп у вас сéгодні був?“ спитала.
— „Був“.

— „Слухайте ж: при нім ні слова!
Щоб и кри́лом, и ві́тром не торкала
Сі́єї речі́ перед ним розмова:
Попівський бо язик всім злам земнім осно́ва“.

— „Заіро! не кле́пй на Бо́га правди!
Мару́сина про се озва́лась ма́ти:
Сти́дись таке ка́зати, щоб нам зра́ди
Найпе́рш усе́го у по́пá шука́ти“
— „О, не гні́вись на ме́не, паньма́туся!“

Я не своє промóвила вам сло́во:
Мій муж звелів остерегти́ Мару́сю,
Царі́цю на́шу, від по́пá лихо́го:
Бо він, рече́, продасть и Го́спода са́мого.

„Попи, рече, запро́дали Проро́ка,
То́го, що возсия́в из Назаре́та
Ще пе́рше, ніж яснóю зві́зду́ Восто́ка
Алла́х яви́в наро́ду—Магоме́та.
И на́віть Козакі́ не дові́ряють
Ні язикóу попівськóму, ні óку:
Ні коли́ ж бо по́пá не допус́кають
В коші́ до се́бе, мов джуму́ жорсто́ку,
И мо́литви́, рече́, са́мі собі́ чита́ють“.

— „Заіро, го́ді вже про чоло́віка.
Кажі́ про ді́ло. Не ё́му се зна́ти:
Бо він—Неві́ра, ро́зумом ка́ліка“.
— „Ка́ліка сей вас бу́де рятува́ти,
И ро́зуму в ряту́нку сті́лько я́вить,
Що возве́личить ваш наро́д ні́кчемний,
И серед вас и́м'я сво́є просла́вить
Не тим, чим мо́тлох сла́виця корче́мний,
Безо́щадний па́лій, крово́точитель те́мний“.

— „Не розумі́ємо тебе́, Заіро“.
— „Мій муж ис Кочубе́ем рідне бра́тте.
Ваш Кочубе́й Левко́—брат Канте́мира.
Одно́ у них облі́чче и завзя́тте,
Одна́ на сві́т іх ма́ти поро́дила“.
Мару́ся діви́ця на ма́тірь...
— „Дóню,

Промóвила старе́нька, се Заіра
Гово́рить щі́ру правду. Ми с то́бю
Не зна́ли, що Левкі́в оте́ць та був Неві́ра.

„Его малим ухоплено в Нагаях,
И за Порогами у Християнстві
Згодовано и в рицарських звичаях“.

— „Дак мій Левко родивсь у Мусульманстві?..

О, хто б ні був отець його и мати,

За кожду іскру життя дорогої

И за одне словце його віддати

Готова я мої царські палати

И життя сотню літ щасливої землі!“

— „Коли готова, то й віддай, царіце,

Як оддала б и я за Кавтеміра“,

На небесах твій дух возвеселиця,

Рече поважним голосом Заїра.

— „Готова, о, готова, сестро!...

Боже!

Ти чуєш з неба... О Пречиста Мати!

Нехай твоєї святі руки поміже

Мені Левка з неволі рятувати!“

И, звившись, почала солідкими ридати.

— „Моя царіце! каже їй Заїра,

Година дорогої. Я сповістити

Про все негайно мушу Кавтеміра,

Щоб діло починав своє робити.

Учора він просив, благав султана

Подарувати життя йому Левкову,

Та не вблагав запеклого Османа.

Звелів собі на блюді Козаків

Прислати голову у баню мармурову.

„Та не блідий, не сціплой рук, царіце.

Він піде в баню ще аж завтра в ранці,

А ввечорі, як Геспер загоріця,

На волі вже з Левком всі будуть бранці.

Іх шок душ самого отаманни

Сидить у Чорній Вівні над водою,

Ждучи свого страшного карання.

Попливемо туди удвох с тобою,

И будеш ти сама Левковою судобою“.

— „Як се, Заїро? Я не розумію“.

— „Ось як. Історія се вже давняшня.

Та розказати добре не зумію.

Розмова мужа не царем вчорашня

Йому відкрила на Османа очі:

Що він у нього не гетьман великий,

А парубок малий, підпарубочий,

И ганьбою було б йому на віки—

Про Турків розливають крові людської ріки.

„Не хоче більш Османові служити,

А ввійде в мир и лад не Козаків,

И купи будуть Москалі душити,

Ляхів и Волуха бити и пливдрувати“.

— „Як! прорекла на се старенька мати;

Ого во вік не може бути й стати,

Щоб вам на Християн із вами встати

И купи у людській крові купатись!...

То чим же нам тогді, яким народом зватись“?

— „А станецця, підказує Заїра.

Во не дадуть Ляхів самим вам знітись,

И без Орлів страшні Кавтеміра

Од ворогів своїх оборонятись“.

— „Марусю! вибірай, моя дитино:

Чи в Києві царіцею назватись

И рідну ущасливити країну,

Чи од вівці царського відказатись

И Християнську прийняти тут кончину“?

— „Я вибрала, матусю, ясн-зоре!

Не знаю, що с того братерства буде:

Чи лю́дям ща́сте, чи вели́ке го́ре,
 Чи сла́витимуть, чи кля́стимуть лю́де
 Мого́ Левка́ и з ним Неви́ру бра́та:
 Я зна́ю тілько́ те, що жи́знь и во́лю
 Їму́ даю́, оборо́ню від ка́та,
 И він помсти́дця за свою́ нево́лю,
 Про те ж не ду́маю, що ста́неця зо мно́ю“.

— „О се́рце пресвяте́! рече́ Заі́ра:
 На ди́во Бог яви́в тебе́ наро́ду...
 Не для одні́го, ба́чу, Канте́мира
 Він дав таку́ в печа́лях осоло́ду.
 О се́стро рідва́! ні, ти не царі́ця:
 Ти, се́стро, ви́йшла всі́х царі́ць вели́ких!
 Імя́ твоє́ на небеса́х святи́ця,
 И а́нгельські тебе́ просла́влять лі́ки...
 Поки́нь сей гри́шний мир, сумні́й, крі́вавий, ди́кий!“

И слі́зи до́брі, пе́рла многоці́нні,
 Жи́вущою, спі́лющою водо́ю
 Лили́сь, приро́ди дар свя́тий, бесці́нний,
 И обійма́лася сестра́ с сестро́ю...
 — „Покі́ну, о, пикі́ну, як терновий
 Віно́к, и там, на не́бі, пано́дцєві
 Скажу́: „Ты був премудр и свят у сло́ві.
 „Вери́ мене́ на ру́чки, и Оцде́ві
 „Небе́сному хвали́сь: „Ось мій віне́ць лавро́вий!“

„А ти, мату́сю, ти, мов голу́біця,
 Мов дух свя́тий, на не́бо вознесе́ся,
 И восни́неш, и возвесели́ся,
 И смі́хом херувімським воссе́мієся:
 Бо породі́ла ду́шу че́сну, чи́сту,
 Що не схоти́ла гри́шно царюва́ти...
 Побачу́ там я и Христа́ й Пречи́сту,
 И припаду́ їй до подо́лу ша́ти:
 „Ти, Ти мене́ люби́ть навчи́ла и страда́ти!“

— „О ра́ю! де ти? що́ ти? як ти сся́неш?
 Промови́ла статаре́на Руси́нка.
 Коли́ ти, так цвіта́ми процвіта́еш,
 Як на землі́. любові́ю ві́рна жі́нка,—
 Во істе́ну ти ди́во невимов́няє,
 Ти—до́брости Господні́ пучи́на!
 И, як стебл́о кади́ла благово́нне,
 До те́бе лі́не ся свята́ люди́на...
 Се чи́сту дав́ дає Алла́ху Украї́на“.

Пісня сє́ма.

ДУ́МА ПЕРВА́.

Ди́вна чу́тка по Стамбу́лу,
 Ди́вна ві́сть літа́є:
 Пади́шах свої́й царі́ці
 Ве́рло дові́ряє!

Ве́рло, жи́зни знак и сме́рти,
 Вла́сти над війська́ми,
 Над кгалє́рами, ска́рбами,
 Зе́млями й моря́ми.

И не мо́ре на Босфо́рі,
 Вре́ та в бе́ріг плє́ще:
 Ві́т тополі́ с тополі́
 Ча́дрі ча́дра шє́пче...

И не ві́тер по дібро́вах
 Чи́варі́ го́йдає:
 До ча́лми ча́лму розмо́ва
 Ти́ха нахи́ляє.

„Мабуть вже кончіна світу,
Що султан великий
Догоджає без завіту
Норовам Русінки.

„Повеліла—и знак смерти,
Жізни ба й потуги
У руках блищать у неї,
Туркам для паруги.

„На коліна (о Пророку!)
Став перед блідю;
И назвав (о стид Востoku!)
Дівою Святою.

„И своє послідне берло
(О сині й унуки!)
Мов жіноче веретено,
Ій подав у руки“.

ДУМА ДРУГА.

Віє вітер, повиває,
Синє море грає;
Золотом його з заходу
Сонце заливає.

Та ні золота на морі,
Ні на небі сонця
Не вбачає бідний бранець
Іс свого віконця.

У горі над головою
Мов каганчик сече,
Мутнім світом кострубаті
Мурі обливає.

Во не дармо Чорною та башта звєцця:
Чорно, темно, сумно, гірко там живєцця.

О, якє ж вонó й життє у домовині!
Серце нїє у невóлі на чужині;
Думка вороном літає по Україні,
Краче-плаче, поклоняєцця родині,
Та нема ряту́нку при лихій годині.

Сóрок їх сидить у башті без одного,
Що коня в степу сиділали ворового,
Не питаючись, не боючись нікого,—

Тих, що бурею на Море налітали,
На Лиман, мов стадо лебедів, спадали,
Кого стріли, жакували-плідрували,
Супротивного у полі трупом клали,
В Чорне Море каменем нимім метали.
Не одну кгалєру на по́жар пускали,
Попелами беріг не одін вкривали,
На невóльницькі базари налітали,
Козаків братів з невóлі визволяли,
По Україні рідній славою синіли,
Мов квітки в горóді, пишно процвітали.

И пону́ро мовчять молоцці Низовці чуприндірі...
Без одного сидить їх у башті десятків чотірі...

Вже від ну́жи облязили в хірних обірванців гірі,
И в кулак, як мовляв той кобзарь, з голоднєчи трубили.

У віконечко їм милосєрдна рука подавала
Трохи хліба святого, а часом кришенник и сала.

А про борщ вязників, вже який в нім и смак, забували...
Сировцєм да потапцями ду́шу гірку́ю питали.

Повпивались кайдани бідхам и в нóги и в руки;
Дознають на при́кові корóткім страшєнної му́ки.

На солоні гнилії, мов той пес волоцюга, лягають
Полягавши, слізами один одного обливають,
Україну простору та вольву, свій рай, споминають:

„Ой ти, краю, наш раю: ти ссяєш степами, полями,

Повбіравши степи та поля, мов стрічками, річками.

„Ой ти, Дніпре-Славуто, наш давній ти шляху Ко-
зацький!

Ижжпий на тобі ми свій вік молодіцький-юнацький.

„Намні предки в твоїх водах чистих святих охрестились,
А діди у твоїх покайливих печерах молились,
А батьки на тобі за Козацькі вольності бились.

„Ой ти, Росо, пораднице ваша! ти, втіхо Росо!
Честе ваша й поваго, велика Козацька славо!

„Ти, Суло паша, Сулице! полем далеко гуляєш,
Из Ромна та в Черкаси с тугенького лука стреляєш,
Ненавидників наших лихих, хоч не б'єш, то лякаєш.

„И ти, Ворскло, бабусенько любба, старенька, тихенька,
Як щаслива дитина ясненька, як рай веселенька!

„И ти, Доне, наш брате, товаришу вірний в неолі,
Пристановище певне старі Козацької волі!

„Воздихавня та слізи гіркі ми до вас посилаєм,
Як батьків, матірок, як сестриць-жалібниць, вас вітаєм:
Ми що-дня, що-години й хвилини про вас памятаєм.

„А ти, Мати Козацька! ти, Батьку Козацький Великий!
Провітайте між людьми хвалою во віки и віки,
Щоб хилились до вас помішніці Дніпріві, всі ріки,
Посилаючи бброшно вам из бочками горілки!

„Нам не їсти вже хліба у вас, горілок тих не п'їти,
Споминаючи вас, тільки плакати гірко, тужити“.

Так мовляли старі Козаки, Січові козарлюги,
Молоді ж підіймали гуртом плач невольницький другий:

„Ой чого нам було в Козаки сі очі ходити!
Чи не л'їчче б нам хліб святий в полі на волі робити?

„Чи не л'їчче б нам волики, йдучи шляхом, поганяти,
Поганяючи, співами степ або гай звеселити?

„Седим, гинем тут, ні будня, ні свята не знаєм,
И про Бога, про образ його пресвятий забуваєм;

„Хоть би дав нам Господь у во сні святу церкву уздріти,
И в диму тим кадилному свічку йому засвітити,

„И забути, заснувши, сей смород страшенький, сю н'їжу,
В головах ковтати, у ногах повсяденну каліжу.

„Ні, не свідця вам церква свята, образи с корогвами,
И на обвечку дим золотий та пахущий клубками,

„И співання спасення церковне с попівським читанням,
И причасте велике, сумне и страшне з упованням.

„Свідця нам и вночі ланцюгів та кайдан брязкотання,
Мов пекельний той плач и страшенне зубів скреготання.

„Свідця нам на залізних гаках бесконечні муки,
Та погібельний крик и жадання в душою розлуки.

„Завтра ти, наш гетьмане хоробрый, наш соколе, кажеш,
Від меча беззаконного тут перед нами поліжеш.

„А ми будем що-дня по одінцю над морем висіти,
А зірвемся в гака, пси нас будуть терзати да їсти.

„О, тяжким ми гріхом, мйле братте, в чомусь провинили
Чи не тим, що в кабак охотніщ, ніж до церкви, ходили?

„Чи не тим, що попу на молібінь шагом скуповали,
А в шинку й таляра, мов шага, на медах пропивали?

„Чи не тим, що Неділі святі в походах не штіли,
И по П'ятницях бубни, цімбали по ринках водили?

„Можє, тим, що оцця, матір, сестер, братів зневажали,
Против церкви шапок черес пінду дурну не здіймали,
И святого хреста на себе мимоходом не клали?

„Можє, й тим, що сусід хліба-сбли й худоби збавляли,
Старіх жен и сивеньких дідів в груди стремям штовхали,
Немовляток дітей серед гулиці кінями топтали,
И с песком чїсту кров неповинну, мов ж 'жарту, мешали?

„Або й тим, либонь, братте кохане, коли провинили,
Що дівчат молодіх та вродливих до себе манили,

„Заманивши в ясир та в гарєми Орді продавали,
Іх дівочкою кров'ю слепіх кобзарів наповали,
По базарах під кобзи, під бубни й басы тавцювали,
Не горілку, ту кров неповинну лили, поливали,
В горільчаних калюжах, в грязі гопаків вибивали,
Дорогі златоглави, саєти иж жарту каляли.

„За те Богъ милосердний тепер нас в неволі карає,
Од гріхів нашу дшу великих, тяжких очищає,
Тїхий рай беспечальний, за муки страшні віччинея“.

Обізвєця на се тихим гласом Левко: „Гей панове!
Ви—Козацтво хоробре й палке, та, шкода, безголове.“

„Вас поий та дяки на підпїтку малого навчають,
А великого вчїти й на путь наставлять забувають.“

„Мене Бог сподобив бес попа й без дяка просвітїтись,
И звичаїв Козацьких беш пляшки та чарки навчїтись.

„Непитушого ви за гетьмана собі обїбрали,
Черес п'янство ж своє у неволю погїбельну впали.

„То я ваших гріхів на свій пай не беру й не приймаю:
Через ваше безбожництво славу лицарську терю.

„Колиб ви горілок у човнах од мене не таїли,
По домівках тепер би в добрі та в шанбі сїдали.

„Не так гїрко мені з молодими літами прощатись,
Як в Петра Сагайдачного пєнтохом з вами назватись.

„Вже ніхтї з вас не вернеця в Сїч и на славу Вкраїну
И не скаже: „За те Кочубей у неволі загїнаув,

„Що не кїдав п'явїць иш чаєк у безодню морськую:
Через зраду, гультайську втерїв корогів золотю.

„И не кожен по стратї в обитель Господню полине:
Відопхне беззаконника Богъ, в преисподню закіне.

„Дак нехай він и в пеклі з'ясує, що в сліві и ділі
Був я чєстен, статєчен, и плями не маю на тілі.

„Бо не знавсь иж, живіцтвом дурнім; полюбивши ж
Марусю,

Шанував її матір так, як би й ріднєнку матусю,—

„Шанував так, як Сїч: бо я роду и між вами не маю...
Кантемира ж за невіру брата собі не вважаю,

„И не хочу сфурдїкги й кайданів одін слобовїтись:
З вами славен я був, з вами буду и смєртю ділитись.

„Шанував я Марусину матір, панове, 'святую,
До й не зводив з ума, не туманив дочку молодю.

„Я ні разу, панове, й за рученьку з нею не взявся:
Мов зорею ясною на небі з землі любовався.

„До кривийці, панове, ходив я що-ранку світочком,
И втекав по́тай міру вишнєвим садочком.

„Перечувши ж тепер, що вона вже велика царіця,
Мое серце страшенно бо́літь, а душа весели́ця.

„Бо течуть ис царичиних рук милосердія ріки,
И Господь її ду́шу за се не оста́вить во віки.

„Я й на небі її не бажая за рученьки бра́ти,
И в уста́ благодатні, спілю́щі святи́ цілува́ти.

„Оддалік там на неї любов'ю я буду дивітись,
И коха́нцем її перед Го́сподом жи́зни хвали́тись“.

ДУ́МА ТРЕ́ЙТЯ.

По сій мо́ві замки пудові у дверей забряжча́ли,
И засо́ви у купах залізни́х, важкі зави́щали.

И дві по́ли широ́ких дубових дверей ро́шчинились,
На поро́зі два а́нгели з не́ба в сия́нні з'я́вили́сь.

Во сия́ло у двє́рях, мов рай, по Босфо́ру са́дами,
Пречудо́вними ба́штами, зо́лотом, шкло́м, марму́рами.

Черво́ніло на за́ході со́нця. Мару́ся й За́йра,
Ся голу́бка в лю́бови тиха́, ся ду́ша світлокри́ла,

На Коза́цьку біду́ та на вужду страше́нну дивили́сь
И, вжахну́вшись, одна́ до́днієї плече́м при́тулили́сь.

„Ой ви, бі́дні нево́льники! як се ви й жи́ві зоста́лись,
Що в таку́ превели́ку біду́ та в нево́лю по́пались? “

„Я прийшла́ вам диха́нне здо́рове та й о́чі відда́ти,
Бо́жий сві́т в благово́нній красі́ й чистоті́ показати́“.

Так промовила, рівнючи слези, мов жемчуг, Мару́ся.
„О! тепе́р я, рече́, ні да́рів, ні ка́тів не бо́юся“.

— „Хто ж еси́ ти, чудовна люди́но? звідкі́ль ти взяла́ся,
Що нам со́нцем и сві́том и ра́єм небе́сним зда́лася? “

— „Я Мару́ся, рече́, Богусла́вка, коли́ ви чували́,
Що Тата́ре в яси́р, у поло́нь, у нево́лю забра́ли“.

Затрусі́лись нево́льники бі́дні ж журби́ та с печа́ли,
И ві́т ту́ги тяжко́ї лице́м до землі́ припада́ли.

„О, бода́й же, Мару́сю, ти ща́стя та до́лі не ма́ла,
Що ти нам царюва́нне сво́є осяйне́ показала́! “

— „Ні, не да́йте мене́, Земля́ки, не кле́ніть, не ко́ріте,
А за ду́шу мою́ милосе́рдного Бо́га мо́літе.

„Дарува́в меві́ царь ці́ле ца́рство, та я не схоти́ла,
У те́мнийцю до вас непоро́бними кри́льми лети́ла.

„Се у мене́ в руці́ царське бе́рло, диві́тесь, сия́є:
Всі́х люде́й під мо́є пове́ління воно́ нахи́ляє.

„Бо по́їхав дале́ко на вло́ви султа́н из баша́ми,
И до ра́нку влади́чиця я над земле́ю й моря́ми.

„Триумфо́ву кга́леру то́бі, мій Левко́, я дарю́,
Киндя́ки, златогла́ви и у́тварь и сна́сть доро́гую.

„И нево́льників тих поро́сковуеш сам ты́ на Мо́рі,
И звірю́ку Ляха́ зоста́вляю на всі́й тво́їй во́лі.

„У кга́леру черв'я́нців я бе́зліч не ска́рбу набра́ла,
Поста́вами без мі́ри карма́зину й су́кон накла́ла,

„И габо́у Туре́цькою до́бре звелі́ла при́крити,
Що́б не ве́льми Стамбу́льцям за́видливі́ о́чі дражни́ти.

„Випливай, мій лебедю, з вітром попутним тихеньким,
Уклонись там од мене всім людям поклоном низеньким“.

И волшебним жезлом, царським берлом, Маруся махнула,
И кайдани залізи з Левка, мов солону, струснула.

Від кайдан Кочубей, мов приснилось йому, слобонився.
На Марусин він лик, мов на образ чудовий, дивився.

„Духу мій! прорекла вона, зблідши и співивши руки:
Наступила хвили́на гіркої вемві ровлуки...“

„Знай, ніколи тебе, о! ніколи я так не любила,
Як у нужді страшенній, в багні та в кайданах уздріла,

„Прийди, щоб у нас по Україні та слава постала,
Що велика царіця в уста козака цілувала!“

Прийшов та й упав на коліна, и серце замерло...
Покотилось из рук у Маруси Османове берло.

„С твоїх уст я пью смерть, прорекла вона: добре се
знаю,

И кончину мою поцілунок солідким вітаю“.

И закрилась полбою своєї царської порфири,
И побігла, покинувши берло в руках у Заїри.

„О, спасибі ж тобі, похвало України велика,
Що ти нас слобонила с сього Весурмєнського лиха!“

Козакі, стрепенувшись, як мурі ведмеді, казали,
И хресті величезні на себе ридючи клали.

„Хоть потурчилась ти ради лакомства й панства, небого,
Та пісєн по шинках, молитов по церквах буде много.“

„Спасемо від гріхів ми гуртом твою душу, убогу,
А до Турчина знайдемо луччу, тверезу дорогу“.

Обізнєця Левко Кочубей, и гуде його голос,
Мов той дзвін Великодний, и звів у комішників волос:

„О сліпе ви бурлацтво! не вам її душу спасати:
Її жеде на небі пречиста Исусова Мати.“

„Ось кгалєра блищить золотá перед нами: рушаймо,
И Марусину славу из рóду та в рід передаймо“.

ДУМА ЧЕТВЕРТА.

Дівна чутка по Стамбулу,
Дівна вість літає:
Кантемір кгалєру в Море
Сам випровожáє!

Триумфóву провозáє,
Півду Правовірних,
И на ній из вітром грає
Корогів Невірних!

И не філя на Босфóрі
Мармурі змивáє,
Чáдра чáдру зустрічáє
Зá руки халáє.

И не вітер-крутить філю,
В кучері звивáє:
До чалми чалма белькóче,
Стіха промовляє:

„Кінець світу наступáє:
Серце бо жінóче
Всім Стамбулом повертáє,
Як самó захóче.“

„У руках в Джавурів клятих
Шабелькі блискáють.“

На паругу нам з гармати
Пливучі грімають.

И несе їх вітер буйний
Мов стрілу по морю,
И співають гайдабурси
Про Козацьку волю.

„Ні, не нам, не Туркам править
Світом сим широким:
Переважила Русівка
Нас умом глибоким!“

Як народиця між ними
Царь її удачі,
Наш Восток пераз гіркими
На морі заплаче.

Як народиця ж. париця
З розумом Маруся,
Не одна тогді присниця
Нам біда й на сусі.

Пісня восьма.

ДУМА ПЕРВА.

Горить лампада ярко, аж палає,
Неугасима жертва, дар любови,
Що й Турчинові душу просвіщає.
Дає високі мислі й Козаківі...
Се чисте серце так горить-сине
У мроці глибоким изувіртства,
Що з Бога правди людям виробляє
Чудовище пенависти да звіртства,
Умá й науки бич, корбону суевіртства.

Постіла цілий день старенька мати,
Крижём перед Пречистою лежала,
Щоб непорочну трісвятую вблагати,
Немов якого Турка Яничара,
Послать її допці тиху кончину.

„А на мене стару, рече, всі муки,
Що мали впасті на мою дитину,
Перенеси— аж до душі розлуки...“

Нехай за доччину вину страшенно гину!

„Нехай до Бога я, мов дим од жертви
Кривавої, здіймусь и преблагого
Умилосерджу, щоб сі кісті мертві
Воскресли для блаженства неземного,
И вкупі в ним, во віки незабудим,
И бідною Марусею моєю,
В Твоім чертозі святопресловутім
Жили й цвіли щасливою семтею...“

О Боже! не карай нас помстою твоєю!

„Се, може, нас біда за те постігла,
Що я дочку в коханні покривала,
Ії любов, мов немовля, постіла,
И рідним сином Бесурмєнца звала.
Чи, може, я Тобі не догодила,
Що и в Неділю дєщицю робила,—
Не кожну Пятінку постом постіла,
Не кожне свято приносáми штіла...“

Ой чи не тим же я дочку мою згубила!“

И, внавши ниць, хрестом старá лежала,
Стогнала стіха, мов уже кінчилась,
И, як листок осінній, трепетала:
Бо їй Пречиста в омраці з'явилась.
Мерезавий божник зробивсь престолом;
Божвиця темна збоями окрілась,
И янголі, злетівшись там собором,

Співали, ніби архирейський крилас;
А серед них якась людина засвітилась.

О Боже! се ж сийв небесним світом
Той, хто явив їй образ Твій пречистий.
Як сонце праведне барвистим літом,
Блищить на ній одѣжа свігом чистим.
Возносить він молитву, мов кадило,
И воздіяніє руку своєю творить...
Ущухло все кругом и заніміло:
Бо Пресвятá, мов стїха грім, говорить:
Тим, як листок, тремтить запобуване тіло.

ДУМА ДРУГА.

„Матусю зіронько! рече Маруся,
До матері припавши головою;
Чого ви тремтите? Я не боюся
Тепер и пекла й Сатани самого“.
— „О доню!... И встає мов з мертвих мати:
Я бачила святе, предивне дїво...
Не маю слóва, щоб оповідати...
Боюсь промовити що-небудь криво
Про те, що прорекла Цариця милостива“.

— „Яка цариця“?

— „Пресвятá, пречиста

И поки світу преблагословенна.
Тепер уже в квітках тропá терниста;
Тепер блищить, мов рай, темниця темна.
Я бачила й єго в вінці святóму,
Кому нема в мені именування,—
Оцця твого у житті земнóму...
Сподобивсь він на небі царствування.
О доню! вже нема печáли й воздыхання“.

— „И не повинно бути“! Чий се гóлос?
Чи с під землі, чи з неба?...

Стуманіли

Обідьві, и заворушївся вóлосъ
В обóх на голові, и поніміли...

И незрїмою рукóю
Занавись одкрїлась;
Мов зорєю огнянóю
Хата освїтилась.

Сонечко, мов жар, горїло,
Жевріло над мóрем,
Як надїя в серці тихім
Над бездóнним гóрем.

Освітїло тєплимъ світом
Божникї з богáми,
Що стояли під квіткáми
Та під рушникáми.

А Пречїста в ту хвилїву
Як живá стояла;
И дитїну, мов картїну,
На руках держáла,—

Вірної любови й жїзні
Сїмвол благодáтвїй...
Єго й простїй розуміє
Серцем рóзум хáтнїй.

И в тім світі тєплім, тихім,
Що мов з неба лївся,
Вісник мїра и утїхи
Ангелом явївся.

Став и до Маруси рúки
Простирав, мов крила,

И мовчав: сама за него
Побстать говорила.

И немов бы їй молився,
И немов журився:
Бо до неї якось либо
Стіха похилився...

Се був той, хто дав їй берло
Власти над військами,
Над кгалéрами, скарбáми,
Зéмлями й моря́ми,—

Берло, жи́зни знак и сме́рти,
Ключ, що відмика́є
Всі в'язни́ці и на волю
В'язнів випуска́є.

И взяла́ той ключ Мару́ся
И поцілува́ла,
И с плаче́м царéві в но́ги
Мовчязна́ упала́.

Мовчязна́: бо по́вна дяки
За можли́ву вели́ку,
У неволі́, поверта́ти
Волю́ чолові́ку...

„Встань, свята́, небéсна діво!
Прорече́ він ти́хо:
Встань, серде́ць вели́ких діво,
Чи́стих душ ути́хо!

„Я у тебе́ сей знак вла́сти
И можли́й зоста́влю,
И себе́, мов той пресла́вний
Аль-Раші́д, просла́влю.

„Положи́ ёго́, коха́на,
У но́гах в богині́,
Що твій розум осия́ла,
На чужій чужині́.

„И неха́й дива́ він творить,
Тю́рми віччиня́є,
Про мій дух тобі́ говори́ть
И ва́помина́є“.

—„О грозó и ка́ро ми́ру!
Прорекла́ Мару́ся:
Я тобі́ сказа́ти щі́ру
Правду́ не бо́юся.

„Сме́рть мою́ я, ца́рю, зна́ла,
Зна́ла, що́ робила́:
Я ёго́ поцілува́ла:
Во́ ї люби́ю й люби́ла.

„И люби́ю й люби́ти бу́ду
Над уся́ку ду́шу.
По́ки се́рце б'є́цца в гру́дях,
Перестать не му́шу“.

Осміхну́вся царь: „Кохана́!
Ти мене́ не зна́єш,
И *Козацькою* султа́на
Ли́костою сповня́єш.

„Ті́лько по́мисли від мене́
У серця́х закриті́:
Я все до́бре и мерзе́не
Зна́ю скрі́з на сві́ті.

Щі́рого й ехи́ду зна́ю,
Дру́га й супоста́та,

И на всяку кривду маю
И суддю и ката.

„Се ж не кривду ти вчинила...
О ти наш великий!
Дай нам правдою Твоєю
Дихати во віки!

„Тв'єго тогді любіла,
Як мені й не взірла...
За єго любовь ти царства
Взяти не схотіла.

„Чи мені ж тебе карати,
Яснобка зоре,
Діво, півва благодати,
Правди й чести море!

„Дай мені на тебе серцем
Праведним дивитись
Образом твоім небесним,
Тільки веселитись!“

Ще цареві не діймає
Українка віри,
Думку думкою впиває,
Каже до Невіри:

„Я в кгалеру Триумфову
Зблота поклала
И, єм'я, мов ту поліву,
Все подарувала“.

— „Коли б ти в моєму домі
Всі скарби забрала
И на спомин Козаківі
Іх подарувала;

„Колиб царство все забрала
З землями, морями,
И Стамбул поповажала
Проміж Козакіми,

„А зо мною, стала жити
У мужичій хаті,—
Не схотів би я й глядіти
На царські палати..

„Моя зоре, моя доле!
Відай щіру правду:
Ми держали с Кантеміром
Таємничу раду,

„И звелів я в таємничій
Раді Кантеміру,
Щоб він, так як ты б хотіла,
Обманів Заіру.

„Заслужив Козак твій смерти,
Та єго скарати,
Се було б—найкраще в світі
Серце ростерзати.

„Ні, Осман твоім великим
Сапом не жартує:
Половину власті й сили
Він тобі дарує.

„Ти чинила, що хотіла,
Як верховна сила,
И мені дарами тими
Духа веселила“.

— „Знай же й ти, великий царю,
Щіру й півну правду...

Не приймай сього за зраду,
Ні в тяжку досаду:

„Колиб хто мені корони,
И царські трони
И всі берла, и всі перла,
И всі милліони,

„Милліони милліонів
Дав из рук у руки,—
Не взяла б я під умову
З любимим розлуки.

„У гіркій, мизерній долі
З ним волила б жити,
Ніж на пишному престолі
Над цармі сидіти“.

— „Ой мій царю, ти правдивий!
Проречє тут мати:
Нехай світить Божя правда
На твої палати!

„И нехай тебе наставить,
Як у світі жити:
Що любови ні купити,
Ані заслужити.

„Бо за грощі—всі роскоші,
За труді—нагорода,
А любов... из вею й жити
И вміраєть одрада.

„Ся велика Божя тайна
Цілим світом править
И турецького султана
Рівно з нами славить.

„Зрозумій сю тайну, царю,
Серця глибинєю,
Розлучися, не лицяйся
З донею моєю.

„Нехай любить непорочно,
Кого серце каже,
С ким її рука Господня
Бес примусу виже“,

— „Щира правда! Ти сердечна
И розумна мати:
Мова в тебе чоловіча,
Повна благодати.

„Знай же: волею моєю
Править інша воля,
И з дочкою в нас твоєю
Нероздільна доля.

„В людські душі ще за предків
Два духи вселились,
И владиками сердець их
Тайними вчинились:

„Дух любови и дух злоби,
Правди и неправди,
Дух прихильности благої
И дух пидий зради.

„Один хоче по всіх зємлях
Світло засвітити,
Всі народи ніби семі
Рідними зробити.

„Другий хоче мраком нощи
Божий світ окрити,

Посліпіти людям очі,
Душі показати.

„И берé дух злѣби дѣкий
Гѣру над любов'ю.
И ввесь Бѣжий свѣт велѣкий
Заливæе крѣв'ю.

„И воѣе и руйнує
Всѣди дѣха правди,
И немá людѣькому сѣрцю
Мѣж людѣьмѣ одради.

„Я одну одраду маю,
Що мечá стискаю,
Свѣт ширѣкий озираю
И за лжу карáю.

„Сим мечѣм я. покарáти
Хѣчу в Рѣмі папу,
Що крѣвáву простягáти
Звик по свѣту лапу.

„И найпѣрш усѣго вдáрю
В передмѣрре Цѣркви,
Баламѣтвицѣ нарѣдѣв,
За живѣх и мѣртвѣх,—

„В передмѣрре, де руками
Русь Ляхѣвѣ слѣжить,
З Езуїтами ксѣндѣами
Накладæе-дружить.

„Ми чотѣри вже столицѣ
Взяли в Христѣянства,
В нѣцого сѣго ублѣдка
Дрѣвнѣго Погáнства;

„Що своѣм кощѣнством в Рѣмі
Вѣрі в Бѣга шкѣдить,
И гарѣм в Ерусалимі
Для прочáн завѣдить ⁽²⁾.

„Гроб замѣченого Бѣга
Крѣв'ю обливæе,
Чистотѣ ѣго чертѣга
Тѣргом осквернѣе.

„А я пѣту завѣю,
Як Ляхá зруйну́ю,
И тобѣ, царѣце вѣльна,
Київ подару́ю.

„Слухай же, моя надѣе,
Правди чѣсте ѣко!
Зазирнѣ Осману в дѣшу
Рѣзумом глѣбѣко.

„Зваж обѣх нас дѣхом щѣрим,
Сѣрцем дѣвом дѣвним:
Вѣд когѣ добрá постáне
Вѣльше нещаслѣвѣм,—

„Тим, що в тѣмѣ сѣдѣть и в сѣмѣ
Смѣртнѣй погѣбають,
Нѣ впоко́ю на Вкраїні,
Нѣ путѣ не ма́ють.

„Я в твоѣх руках престѣльну
Цѣху. zostавляю:
Як моѣ царѣцю вѣльну,
Чтѣть повелѣвáю.

Вже однá в нас Роксолѣна
Рѣзумом свѣтѣла,

Мого прѣдка Солимана
Над усѣ любила.

Полюби мене за душу,
Що жадає правди:
В тебе я шукати мѣшу,
Щирої поради.

„Я з усіх до тебе зѣмель
Бѣду посилати
На поклѣн послї з їх по́чтом
У твої палати.

„Роспита́йте в них обі́дві,
Де які звича́ї,—
Де такі вида́ли зли́дні,
Як у ва́шим краї́?

„Де такѣ вида́ли п'я́нство,
Ді́ке гру́бийнство,
Все губи́тельне Кое́а́цтво
Лю́те гайдама́цтво?

„Ти люде́й між ни́ми зна́йдеш,
Що сві́т облі́тали,
Навкругі́ землі́ доро́гу
По́ морю верста́ли.

„Мо́же, й ин́ше ста́неш ми́слиць
Про сво́ю краї́ну,
И не рай побачи́ш до́ма,
А стра́шну ру́їну.

„Мо́же, так як я, побачи́ш,
Хто ваш край плі́ндрѣ,
И Тата́рськими рука́ми
Рі́к у рі́к ру́йну́є.

„Бо пі́снями хі́жу здобич
Сла́вить-вихва́ляє,
По старі́х нові́ неща́стя
В се́лах засі́ває.

„Ще ти по́ світу, серде́нько,
Оком не ши́рїла,
У ві́кнечко ма́леньке
С ха́ти ви́зира́ла.

„За ві́кнечком же сві́ту
Кри́льми не злі́тати,
Ми́слями не пере́міря́ть,
В кви́гах не списа́ти.

„Ще не впо́вні сад розви́вся
У тво́їй о́граді́,
И не все благоуха́є
В пи́шнім вертогра́ді́.

„Пасую́чий щасли́ві бчи́,
Буде́м лі́та жда́ти,
Як на обне́чку за́каплю́ть
З на́рду аро́мати.

„А тим ча́сом, о царі́цел
Глянь на Укра́їну,
Спогада́й сво́ю оста́нню
В тій землі́ годи́ну.

„Побі́ч се́рця золо́того,
З рѣ́зумом висѣ́ким,
Ти не вді́яла б ні́чого
В ті́м багні́ глибо́кім,

„Де одно́ ода́бого то́пить,
Одно́ 'дво́го да́вить,

Собі славу с то́го роби́ть,
Чим себе́ бессла́вить.

„Тут живе́ш ти в упоко́ї;
Па́ві сво́го до́му,
Не підвладня в тім ні́кому
И мені́ само́му.

„А щоб жи́ти й не тужи́ти
По тій Укра́їні,
Ти собі́ знаходи́ш пі́льгу
В ще́дрій милості́ні.—

„Па́ві ма́тко! я й до те́бе
Річ мою́ 'берта́ю:
Вас обо́х до ді́л спасе́нних
До́брих призива́ю.

„Се́рце чи́сто, милості́ве—
Дар найкра́шший Бо́га:
Найпевні́ша, найпрості́ша,
До небе́с доро́га.

„Ти с Пи́сьма́ Свято́го зна́єш,
Що сині́й Ада́ма
Прийду́ть од восток і́ запа́д
В рай до Авра́ама,

„И возля́жуть опочи́ти
На свято́му лóві,
У я́кому б'ні́ роді́лись
Те́мному за́кові.

„Се́рце чи́сте, без лука́вства—
Дар найкра́шший Бо́га,
До небе́сного на́м па́рства
Всі́м одна́ доро́га“.

Тут Осма́в мій до Мару́си
Сті́ха похили́вся,
Приложі́вши кг се́рцю ру́ку,
Ті́хо відда́лився.

ДУ́МА ЧЕТВЕРТА.

„Ма́мо зіро́нько! Пречі́ста
Нас оборо́няє:
Лю́те се́рце Азія́цьке
Кро́тостю сповни́є“.

Так промóвила небо́га
И обідьві́ впáли,
И, мов ді́ти, до ні́мого
Лі́ку промовля́ли:

„Чудотво́рна́я святі́не,
Бо́жа благості́не,
Нам прибі́жище в Неві́рній
Сторо́ві еді́не!

„Сохрані́ нас, заслоні́ нас,
Благода́тня Ма́ти!
Дай на́м чуде́са, мов кри́лас,
Ді́вні восьпівати́!

„О Пречі́ста! Ти все мо́жеш:
Мо́жеш скелі́-го́ри
Роскопа́ти и доро́гу
Проло́жити в мо́рі;

„Ка́мянé, несі́те кро́взю
Се́рце оберну́ти,

И небесною любовью
До людей натхнути,

„Ти вже чудо сотворила
Між чудес велике:
Несподівано зробила
Кротким серце ди́ке.

„Сотвори ж, да спасемься
Зміж сего́ Поганства,
В рідний перенесемься
Край до Християнства!

„Дай крилі нам, Божя Мати,
Крилі голубині,
Як витали, знов жити витати
В рідній Україні!

„И нехай лик чудо явленний
В край ваш завітает
И народ благословенний
Навкруги збирає!

Нехай людські очищає
Душі там од скверни
И від Роси одвертає
Нарід сей мерзений.

„И нехай усі трудящі,
Всі обремененні
Весели́ця, мов гулящі,
О Твоім спасенні!

„И, забувши всі тривоги,
В молитвах зілля́ця,
И в Божественні черто́ги
Духом вознесу́ця!

„Ты, святá, всепита́ Мати,
Повна благодати;
Дай нам рідний край вбачати,
Бо́га прославляти!“

Кінець першої половини „Маруся Богуславки“.

Друга половина.

Пісня дев'ята.

ДУМА ПЕРВА.

О Киє́ве, омáнна просторі́к святі́ве,
Безодне́ мідяків дурни́х мозо́льних!
В то́бі остáнній глу́зд наро́ду гніе
По капи́щах безу́мно-богомо́льних.
По капи́щах тво́їх многопресто́льних
Теря́ють ро́зумъ, вкупі́ з мідя́ками,
Ті, що, в свої́х робо́тах пото́гонних,
Віду́ють—б'ю́ця по рі́ллях з во́лами,
И хлі́бом діля́ця с по́пами-тума́вами.

О Киє́ве! ти иде́али віри
Старо́ї нам в ді́лах нови́х явля́еш:
Що́ по́ночи сну́вали суеві́ри,
Ти по́видну у́тком затика́єш:
Осно́вину, що́ дре́вні пзу́віри
Тобо́ї, мов ді́ку мрі́ю, заві́щали,—
Ту що́ по́пий й ченці́ пона́прядали,
Мере́жиш зра́дами беспу́тного Коза́цтва
И безо́щадностю́ ли́хого гайдама́цтва.

Що по п'яну тобі в шинках співалось,
 Ти по тверезу кийжним складом пишеш
 И щоб лихе знов тліло та займалося,
 На попелі руїним духом дишеш.
 Нам з Музою тепер одно зісталось:
 Твоїм сліпим письменством гордувати
 Твою наслідню мрію зневажати,
 И зло, що ти хотів би вихвалити,
 Таким, яким воно бувало, змалювати.

Спивай же, Музо про ту лож велику,
 Що вагонить над Сходом и Заходом,
 Збиває письменників ис пантелику
 И туманом лягає між народам.
 Нехай с святійшим тим мовлив Синодом
 Та с Папою безгрішним верховодять
 И свій кукіль всівають год за годом:
 Твої посіви всі колись посходять:
 Письмацькі куколі пшениці не зашкодять.

ДУМА ДРУГА.

Не чорна хмара суне-наступає
 На темносіву непроглядну хмару:
 Чабан добутків Папських прибуває
 У Патріяршу Київську отару.
 Отари стережуть бровки кудлаті,
 Гавкучі, зліщі, хоть и не голодні:
 Ченці, жерці ротаті да пугаті,
 Умом сухі, мов ті степи безводні,—
 Блукуючі огні болотні безодні.

Сі пастирі кладуть за вівиці душі,
 Та не свої чернечі, а Козацькі:
 Бо, починаючи від договору в Буші,
 Благословляють купи гайдамацькі;
 Підучують за Православну віру

Стояти кріпко, сиріч пліндрувати
 Кеєндза-Уніта и Ляха-Невіру,
 А Жиду пильги й спуску не давати:
 Бо він од Господа и від людей проклятий.

Релікгия любови тут обернулася
 В релікгию ненависти гидкої,
 И в темнім богомільстві злість прошнулася
 Варязької старовини страшної,
 Як ми Болгарію в крові топили,
 На кілле половян своїх стромляли
 А з наших черепів ковші робили
 И на костях кривавих пирували
 Герої, що себе тиранством прославляли.

Чабан добутків Папських, Оборницький,
 Гладенький, чисто гблений, блискучий,
 Извивистий отаман Езуїцький,
 Під язиком ховає яд гадючий,
 И крадеця до сонної отари
 У загородь, у Лавру Чудотворну,
 Де наши дредки сотні літ куняли.
 Під гук ирмосів, кондаків, трезвону,
 Знайшовши в них собі від пекла оборону.

Тихенько крадеця отаман Езуїцький,
 Мов чобітком проміж ієць ступає,
 Дарма що з ним вельможний пан Брольницький
 Як півень вгору носа задирає,
 Як хижий раріг, зіркає очима,
 Сап'яїнцями скрипить, в підкові креше,
 Пишаєця широкими плечима,
 Перснями бороду-лопату чеше,
 И про свій древній рід за кожним словом бреше.

И риба не малі сей пан Брольницький:
 За ним шляхетний по́чет виступає

Він, каштелян и райця Королівський,
Послѣм чевцям себе тут об'являє.
Ведуть посла в Трапезу, и медами,
Ще с Туровських пивниць, гостей шанують:
Во, хоть Потія вигнали кийми,
А Королєві все такі кголдують,
И хочуть звати, що від речника почують

„Се, мабуть, Рутському, так як Потію,
Дає Король чуже добрѣ и надбанне...
Та е в нас чим ёго турнути в шію
И Низовѣ купити отаманне.
Святі Отці Печерські та Успенне,
Наш дрѣвній образ, темний, чудотворний,
Не презрять нашого до них молення,
Колиб изнів прийшов на нас день чорний...

Втекатимеш од нас, вужако ти проворний!“

Так пошентом ченці ксєвдзѣ вітають,
Що справді мов той вуж між ними в'єцця...
До нѣго півні кубки вихиляють.
Він, мов сріблѣм дзвінить, смієцця...
„Се мій речник, промовив пан Брольницькій
Во я посельских справ не розумію.
Я каштелян и райця Королівській,
Но раяти в обѣзі тільки вмію,

А в справах потайних туманом тумавію.

„Хоть мій отець на Полоцькѣм владіцтві
Давно мені нагрів був місце тепле,
Та ні, нехай в Церковному дідіцтві
Кувцєвич в дзвѣни дзвѣнить, в біло клєпле;
А я мечѣм волю собі дзвѣнити,
Як славні пращурі мої дзвѣнили,
Що замок наш, Брольник Великій,
Від Батія над Морем боронили,

И флот ёго з гармат розбили и потопили“.

— „Оце ж то и горе, що місця в вас гріють
На всі владіцтва та и архимандрітства
И вѣбпиці між Руссю и Руссю сіють
По хижому нақау Езуіцтва“.
Так відказав послѣві Плетенєцькій,
Колись юркий маршалок повітовий,
Тепер святий архимандрит Печерський,
До бѣю за своє добрѣ готівий,
Як се покаже и покій ёго столовий.

Скрізь по стінах Трапезної світлиці,
Під склєпом старосівцької будівлі,
Пищалі семипядві, гаківниці,
Лукі, сагайдакі, шаблі висіли.
Во и Тур архимандрит ходив войнѣю
С Козацтвом грошовим в Литву шукати
Печерського надбанця, и святою
Підмогою Пречіста Бѣжа Мати
Дала ёму добрѣ своє в Ляхів одняти.

А Плетенєцькій Елісєй потуажо
Успенія святого „хлѣб духовний“
Хравив и боронив. Стояли дружно
Ченці та Козаки за чин Церковний,
За ту Благочестіву Дрѣвню віру,
Котра нічого більш не вимагає,
Як пліндрувати всякого Невіру
И кожного, хто лишні грѣші має
Та з Езуїтами и Ляхами накладає.

Поглядує на нѣго Оборвницькій
З за кубка срібного, мов лис хвостатий.
Не знає, що казати, пан Брольницькій,
Посѣл, на рѣзум дуже небагатий.
„Вельможний пане мій архимандрите!
Озавсь речник: не час про те гадати
Як нам „хлѣби духовні“ поділити

По правді „стóлиці“ пороздавати,
И надбане в мирян добрò попова́ти.

„Не час и не порá: бо з за Дунáю
Погрòжує, мов Бóжий суд, ру́йна
И нáшому и Днiпровóму крáю...
Залле́ця полóмъем вся Украiна;
Почéзнуть сéла й городи́ с церквáми;
В монастиря́х медiв не бóдуть пiти,
И там, де ми бесiдуемо з вáми,
По пýстках сóви тiлько бóдуть жити
Про мiж нiми́х могiл свої́ пiснi квилiти“.

— „Сiль на язiк тоби́ печiна в а́уби!
Гукне старiй черне́ць, рудий и сiвий,
Обтeрши чорною́ полóю губи.
Щó се нам Лях провáдить нечестiвий“?
И, мов дрiмóчий бiр, заколихáлись
Червeчi гóлови пiд на́мiтками,
У пeклi ткáними. Чевцi шептáлись.
Одiн з одним, немóвъ дубi з дубáми.
Абó распáтланi вночi вiдьмi в вiдьмáми.

Ворóжий духъ мiж Руссю и Ляхáми,
Лука́вий дар гнилóби Византiї,
Владикувáв над ви́цими умáми,
И в ду́пах покреплéв инстiнкти злiї.
За кóбками солóдкими седiли,
А кг сeрцю кров недóбра приливáла,
И мов вовкi из за пенькiв, гледiли.
Гостéй такá ж нена́висть розбiрáла,
А шля́хта молодá аж шабелькi стиска́ла.

Одiн речник, як мiсяць по надъ хмáри,
Угóру нат темнóтою здыймáвся.
Достáв с кипiвeнi срiбнi окуляри,
Надiв, блиснóв и мóвчки осмихáвся.

Е́му Врольни́цький подаe циду́лу,
Инстру́кцию рекóму Королiвську,
Читаe вiн, почáвши з артику́лу
Про ту спасенно́мудру влáсть попiвську,
Що вмиe Козакá гнуздáти ма́ципуру.

„Вiд óних дáвних лiт, як прилучiлась
„З Литвóю Русь до Пóльскоi Корóни,
„Печeрська Лáвра слáвою покрийлась...
„Течóть людéй до неi миллiбни,
„Щоб там мoщáм подвiжницьким моли́тись,
„Дарáми шти́ти всечесне Успeнне,
„Святими мо́литвáми просвiтiтись
„Прийня́ти вiд грихiв ду́ши спасeнне
А тiла з тяжкiх недóгiв испiлeнне.

„Вважа́ючи на живнъ... благочестiву
„Печeрських iнокiвъ, ми простира́ли
„С престóлу нáшу рóку милостiву
„И iм хлiбi духóвнi подавáли.
„Якóж и в дáльших чáсах обiця́ем
„У нáшiй ласцi брáтiю держáти,
„И на Успенiе, старiм зви́чаем,
„Церкóвнi дóбра щeдро надавáти,
„А чeсна брáтiя нас мýснить послухáти.

„ . . . . . “

Чевцi осклáбились и а́уби скáлять,
Мов перед лóбкою ведмiдь кудлáтий...
Вели́ку мiлость Королiвську хвáлять,
Готóви iй усьiк допомага́ти.
Пита́ють: що ж чини́ти с Козакáми,
Як прийдуть у Печeри сповидáтись?
Якiми посилáти iх шля́хами,
Щоб здóбичи та слáви набiрáлись,
И в пóвнi, мов бжолá, у мóнастир вертáлись?

Киплять меді по кубках джереластих,
Премудрі надписи ченьці читають...
Из за борід, мов кущ лози метластих,
Раз по раз кубків служки доливають.
За Короля и за ёго наданне
„Хлібів духовних“ инокам смиренним,
Як го́мів ме́ртвих душ у та́ртари підзе́мнім.

И, мов Козацьке Сонце серед н́очи,
Що світить низовцям у гайдама́цтві,
Блищали хіжї Езуї́цькі о́чі.
У те́мнім з ро́ду в рід черне́чим бра́цтві.
„Панове! я скажу́ вам щі́ру пра́вду,
До Кгре́цьких ни́цаків рече́ Латинський:
„У таємни́чу Королі́вську ра́ду
Зібра́лись бі́скупи и Нун́цій Римський:
Бо пі́ше Патрія́рх до них Ерусали́мський,

„Що Христия́нству вже кі́нець при́ходить.
Усі́ землі́ по нат трё́ма моря́ми,
Котро́ю Ца́рь Туре́цький верхово́дить,
Здви́гну́лась, пі́би во́ди під ві́трами.
Ввесь Мусу́льма́нський сві́т заколи́хався,
Як океа́н коли́щецця реву́чий:
Наро́д неві́рний на во́йну́ підня́вся,
Гого́че, мов та бе́здна бе́здну зву́чи,
Рика́є, па́че левъ но́гами зе́млю рву́чи“.

— „Во і́стину, реклі́ ченці́, се ді́ло
Не лю́дзьке, Сата́нійське, лю́те, ди́ке!...
И Кгре́цьке Христия́нство допу́стило
Таке́ насильство́ віри́ превели́ке“?
— „Се бу́де не над Кгре́ками творі́тись:
Вони́ вже й так у. Ту́рка під но́гами.
Солбо́ма си́лі му́сять покори́тись...
А роспі́чнєцця́ ся бі́да над ва́ми,—
Над чудотво́рними Пече́рськими мо́цями“.

— „Не ді́жде плід Акра́ри нависно́ї,
Загомо́нили бо́роди-лопа́ти,
Косну́тись віри́ нашо́ї свято́ї!
Засту́пить нас чу́дівна Бо́жа Ма́ти.
Вона́ й од хі́жого Менкгли́-Гире́я
Серед мо́щєй нетлі́вних при́таїлась,
И зно́в на во́плі ю́рди Досне́єя,
У ша́ті новоковані́й яви́лась
И Ла́вра зно́в її́ дива́ми збагати́лась“.

— „Так, так! рече́ пону́ро Оборни́цькій
Сере́д ченці́в, мов у гу́стому га́ї,
И запива́є жаль сві́й Езуї́цькій
На схизмати́цьку ві́ру и зви́чаї.—
Но, чу́да і́ше, ба́чте, рід лука́вий,
Прелюбоді́йний рід, гласі́ть Писа́нне:
Тим нас Госпо́дь, за́для сво́єї сла́ви,
Підво́дить ча́сто и під испита́нне...
Тут от яке́ зайшло́ тепе́р між нас пита́нне:

„Чи ми́слите се́діти все́ за му́ром,
Покі́ль Осма́н с поту́гами наді́йде,
Роспра́виця по сві́ські із Джаву́ром,
И по́топтом по Укра́їні пі́йде:
Чи ва́шим ро́бом, проті́в Азі́ята
Прийня́вши мі́ч и щит свято́ї віри́,
Ще́ за Дні́стро́м стрі́чати супоста́та,
Кресто́м ёму́ загоро́дити двє́ри,
И в ні́вець оберну́ть усі́ ёго́ хи́ме́ри?

„Бо зна́йте, що на ва́сь Осма́н пряме́,
Не в По́льшу йде́, а в ва́шу Укра́їну,
И, як Поді́льський Ка́мянець зруйну́є,
Тогді́ ёму́ ні́гдє́ не бу́де впи́ну.
Тим склика́ть му́сите ви́ все́ Кова́цтво:
Неха́й вонó здоби́чно́ путь поки́не,
Неха́й поки́не хі́же гайдама́цтво,

И до Дністра всіма полками двине:
 Бо зникне так як дим, як іскра в полі згине“.

— „Не наше діло Козаків скликати:
 Рої Козацькі широкі літають.
 Як в таборі їх та в коші збирати,
 Про се Громадські тільки Мужі знають.
 Нас призвано на те, щоб молитвами
 Пречисту да Святих угонобляти,
 Щоб не давать Нечистому гріхами,
 Мов повіддю, всі душі заливати,
 И в морі огняним на віки потопляти“.

Так, скинувшись по слову, чесна браття
 Понурилась у мед благочестиво.
 Цураючись Латинського завзяття,
 На Езуїта інші позирали скрива.
 „Гаразд говориш, ксєвдає пане брате,
 А в серці в тебе препогана думка!
 Чернєцтво стїха мїмрить волохате,
 И вихиляє все до каплі с кубка.
 Ні, не звайтї тобі між нами недоумка!“

„Ти—пбломѣ, ми—димѣ: нас не підпалиш;
 Не підойтї с тобою нам під цару.
 Ти на землі себе між людьми славиш,
 Ми лївемо на небеса, за хмару“.
 Озвєцця знов голяк до бородатих:
 „Панове! час настав страшний, великий:
 На нас идуть потужно Азіяти,
 Що доповняють кровью морє й ріки,
 И хїлять, мов траву, під себе всі язїки“.

— „Се не лякає нас. Нє раз ми вже стояли,
 Як смоква та Іюнива в пустині.
 До корєня нас бурі сокрушала,
 Живими нас ховали в домовині,

Но рїзою Успєніє своєю
 Манастирище наше прикривало,
 Хранило вас чудовно під землею,
 Мов Лазаря из гробу викликало,
 И паки туком стад и медом насичало“.

— „Коли не страшно вам, мої панове,
 Як одинока смоквина в пустині,
 Як воїнство во истину Христове,
 Стояти серед бурі на Україні:
 Дак спогадайте князя Константина,
 Що память по собі святу зоставив,
 Що побивав Татар и Москвитина,
 Міцну ґраницю від Москви поставив,
 И тридцять трі бої побїдами прославив.“

„Сей Константин, хоробрий князь Острозький,
 Из Руськими охочими полками,
 Во истену був прєдок Запорозький,
 Хоть и не звав їх спроста Козакими.
 Ще й сотні літ нема, як ви вітали
 Їго триумфом за похід Татарський,
 Як у Великій церкві воздвигали
 Їму прєславний памятник лицарський:
 З усіх вождїв се був найбільший вождь Козацький.“

„Придївнємся ж, панове, оком цїльним,
 Як на війні він з Руссю обертався,
 И що робило дух єго всесильним,
 И череш що він дївом світу стався.
 Memoria всіх saeculorum principis
 Dignissimus¹³⁾, ходив він у походи
 Так, як з незазнаних времєн привїкли
 Чинїти в Християнстві всі нарбди,
 И як чинїтимуть во всі грядущі рбди.“

„Брав ис соббю образї чудовні
 И мбщі, и чєнцїв старїх, побжжних,

И рйзи й антимијси напрестольні,
 Як ліки протів помислів тревбжих.
 И два кошї, Славянський и Латинський,
 Усяк по свбѣмѹ Всевѣшнѣго благали:
 „Те Deum“ хор гримів у полі Римський,
 „Тебѣ ми, Бога хвалим“ ви співали,
 А спілві ворогї суміли й трепетали“...

— „Оттїм-то й ба! озвѣвся тут старенькій
 Чернець, Строитель „цѣрственої“ Лаври.
 Вже впоравсь коло кубка, був п'яненекій.
 Не добачав гаразд и в окуляра.
 Те Deum вѣше нас переспівало:
 Було, мабуть, аж геть вонѣ ротѣте,
 Що всю Острѣжчину мов поковтало,—
 Усі „хлїби духовні“, всі палати,
 А нам зоставило самї мужїчі хати.

„Колись з Острѣга, з Дубного, з Заслава
 До Лаври панські їздили ридвани,
 И се була їй и корїсть и слава,
 Що йшли возів за нїми каравани.
 Колись ченцям червїнцями платїли
 За панихїди та сороковѣсти,
 Що над мощами шляхтичам служїли.
 Тепѣр павїв чортмѣ; печѣри пѣсти:
 Одна мужвѣ сопѣ, налѣпавшись капѣсти.

„А Козакї ховѣюцця з грошїма,
 Акафистів не вѣлыми-то бажѣють.
 Їм не сверблять грїхї їх за вушїма:
 Свое й чужѣ байдуже пропивѣють.
 Про цѣркву рїдко хто з них спогадаѣ
 Пїсля музїк, тавцїв та погулянки,
 Да й сей до нас на прощу прибуваѣ,
 Одишши грїш останній до шинкарки.
 Не з рѣскопи Козак и шляхту обдирѣе,

„Це все Те Deum вѣше наробїло,
 Пекельне слѣво, мов огѣвь жерущѣ...
 Из Русї щѣдрої вонѣ нам породило
 Перевертнїв запеклих кѣдло злїюще.
 Воно й під Князя Василя наклало
 Чужїх їѣць, мов під дурнѣ сидѣху,
 В ѣго синїв и дѣчок надихало
 Латинського ненавидного дѣху,
 Труїло бїдну Русь, як необачну мѣху.

„З Заслава й Острѣга зробило дѣвери,
 Щоб нїми провести до нас Латинство,
 Гидкї, безбѣжні, їдольскї химерп,
 И підгорнѣти Русь під Езуїцтво.
 Одїн же тїлько хлїб зостѣвся духовний,
 Ви хочѣте й ѣго в ченцїв однїяти,
 Щоб ув унїи дявольскїй Цѣрквїнїй
 Одступникам „стольцї“ пороздавати,
 И серед Лаври в нас Те Deum заспівати“.

Погладив гѣлі щѣки Оборнїцькїй:
 Се був умѣвлений знякъ. Догадався
 Гербѣваний подїхач Езуїцькїй
 И, кубком стѣкнувши, за шѣблю взявся.
 Рѣчѣ: „Вельмѣжний пане Плетенецькїй!
 Се Королѣві гѣньба и всїй Шляхтї,
 Що так перед послѣм язїк чернецькїй
 Розляпавсь у твоїй чеснїй палатї,
 Мов перед хлѣпами у прѣстїй хлѣпськїй хатї“.

И, вдѣривши себе в панцѣрнї груди:
 „Клянусь моїми прѣдками, мїй пане,
 Котрїм нїхтѣ не завдавав огѣди,
 Се привїтаннѣ в вас гостей поганѣ!
 Колиб ѣго не рїса закривала,
 Сѣго ченця старѣго и п'яного,

Его б шляхецька шабля так скарала,
Що и до Суду б не забув Суда Страшного...
Чи в вас в монастирі таких буйків много?"

— „Чудні у тебе, пане брате, речі,
Озавсь до нього спроста Плетенедький
Спитай, чи много Козаків у Січі;
Козацькій звичай там, а тут чернецькій.
Коли б ми не були такі буйні,
Давно б у Лаврі в дзвони в нас дзвонили
Короткохвості Римські обізяпи,
А голяки такі, як ти, служили
И православний мир Антихристом дурили“.

— „Бунт! зрада! квалт! гукне тут Оборницький,
Покинувши ходу тиху кошечу
И всі свої звичаї Езуїцькі:
Чернець розбудоражив кров чернечу
Антихристом!... О рде суевірний!
Невіжества Содоме окайний!
Клевёт пасквудних мотлоху невірний!
Сліпого безувірства слуго п'яний!
Да спідуть на тебе всі бурі й гуррикани!“

ДУМА ТРЕЙТЯ.

И справді, навкруги мов буря зашуміла,
Мов вихор-гуррикани в мавастирі піднявся...
Якийсь непевний гук многоголосий шчався...
Злякалась братія, и мов потверезіла.
Та се був гуррикани веселости святої:
Вітали новину велику благодатну,
Що з Запорозької фортеці Низові
Принесено ченцям мов жертву ароматну.
Святе Успеніє знов чудо сотворило:
Козацьку старшину з неволі слобонило.

Иде пять Козаків, чуприндирів усаєтих,
Блищать отдалекі в Турецьких златоглавах,
В кармазинах рясних, при перначках-булавах,
У хутрянних шликах, препишних, пребагатих.
Покидали шлики на землю и булави,
До ніг игумену смиренно припадають
И, для великої монастиреві слави,
Чубами сивими долівку заметають.
Стоять навколішках, ченцям цілують руки
И оповідають свої пригоди й муки.

„П'яних нас мов п'яна хуртовина носила,
Та й занесла була в те пекло Бесурмєнське,
У те владичество безбобжницьке Турецьке,
Котрим орудує сама пекельна сила.
Сідали, братіє святі, ми на прикові,
У смороді, в багні, в тісноті многолюдно,
И довелось там знати Козаків,
Що в Божому Дому и вимовити трудно.
Що-дні по одному нас на гакі водили,
На Байдіни гакі, и страшно там губили.

„И, гінуци ми так, що-дєнно сповидались
В своїх переступах чесному отаманню,
И вужди, голоду, тяжкому безталанню
Спасєнного конця від Бога сподівались.
Нас п'ятеро було полковників старинних
Такіх, що про дива великі памятали,
Які бувало нам ченці на богомільї
С книжок своїх святіх читали и товкували.
И що молбдші там про себе ні казали,
Ми знай Успеніє на поміч призначали.

„И се... о, Господи! чудовна в тебе сила!...
Отверзлись двєрі в нас дубні у хурдидзі...
Явилась Пресвятá у світозарній ризі,
И словом своїм нам очі посліпила;

Попадали ми ниць, и чули чудотворний
Небесний глас її, мов ангельське співання,
И смород, и багно и мрак вертепний чорний—
Почезло все мов сон; и чesне отаманне
С прикoнів и кайдан, мов с сміття, отрусилось,
И, ваче на степу, на Морі опинилось.

Не скажем до-ладу, як чудо совершилось:
Бо ми всі п'ятеро бес пам'яті лежали,
Козацьких голосів и лиць непізнавали:
Усе запоминoм и в'етямом окрилось.
Аж ч'єм, вітерець над нами подихає...
Поглянемо—кругом на Морі філя грає...
Над Морем сонце, мов броварна піч, палає,
И хмари золотить, немов пожар лугає;
А той страшний Стамбул над синьою водою,
Увесь почервонів, немов облився кров'ю.

„Перехристились ми, и зараз обіцяли
Два тижні на святе Успенне роботати.
Про се ми під свої зодобичні пішні шати
Полатані свитки тепер понадівали.
И тут же почали „оброчники“ скидати
Кармазини рясні, саєти, златоглави,
И все, мов прах земний, ногами попирати,
Ченцям на шану й чesьть, Успенію для слави.
И, обернувшись так из дукив у голоту,
Просили одвести їх вараз на роботу.

Тим часом, як ченці, не служками своїми,
Кругом полковників, мов гай густий, стояли,
Іх гості в за столі тихенько повставали
И зникли, як марі, с трапези по за ними.
Побачив Езуїт, що тут и без науки
Незгірша у ченців давно ведення муштра,
Що добре кудлаї забрали Русь у руки,

И сам собі шептав: „Ні, Пано, frustra!
Тут схизма глибоко в Козацтво вкоренилась,
Его розбоями в велику славу вбілась.

„Ні, ні! тут, Ріме, ти з роботою спизнився...
Даремно тратити розумні з ними речі.
Хоть би й порозбивав макитри сі червечі,
Нічого путнього від них би не добився.
Тут ангел тьми враті міцні спорудив аду:
Сих врат Наміснику Христа не одоліти.
На радість Сатані, а Паці на досаду,
Впoтужнились навик дияволові діти.
Единий пастирь душ, єдино стадо вірних
Противні роауму ченців сих безувірних.

Ні, Ріме, ні! шкода про се вже й говорить...
Коліб ти хоть на рік воскреснув, Торквемадо,
Грозб еретиків, спасєвних душ одрадо.
Та по під Лаврою почав костри паліти,
То б, може, тим огнем сі душі просвітились,
Ся тьма кромішня, се геєнство Православне,—
Наміснику Христа смиренно поклонились,
Покинули своє верзяканне бесславне
Про чудеса мощей Печерських; про Успенне,
И вибрали б собі Лойблу на хваленне“.

Пісня десята.

ДУМА ПЕРВА.

Далеко віт Трапезної Палати,
В яру, проміж мохв'ятими дубами;
Де гoлосу людзького не чувати,
Де тихими святими молитвами,

Мов чистими незримими крилами,
 Душа в чертоги горні возлетає,—
 Схилившись під важкими літами
 Анахорет мовчущий пробуває,

И грішну плоть свою постами умерщвляє.

Літа вже перейшли за трудну пору,
 Котру Псалмист призначив нашим силам...

„Труд и болізнє“ взяли над ними гору...

Ровесники давно вже по могилах,

И вже розматано по мотвилах

Ту пріжжу, що вони понапрядали;

Шуміє кров їх по нових барілах,

Нові там звérхними запанували,

Де між дрібнотою вони колись буяли.

Сто двадцять літ живе чернець мовчущий,

И звуть його Мовчальником спасенним;

Та він в своїй молитві невгавущий:

На поученне прибіжам темним,

Знай мимрить глосом глухим, підземним:

„О Господи, о Господи, помилуй!“

И покрепляє річ зитханнем ревним.

Давно старій зійшов би вже в могилу,

Та ці слова дають йому живу силу.

Мов чарівник могутий чорну хмару

На одмаш рукавами розмаває,

Так сей чернець святий од Бога кару

Заслужеу ченцями видхилиє

Тим всяк його боїцця й поважає,

И навіть сам вельможний Плетенецькій

Перед Мовчальником главу схиляє

И вислуховує обічаєм чернецьким,

Як п'янством той його да сном корить мертвецьким.

З великого коліна він походив,

Що панувало по Десні й Супою,

И рід його панами верховодив,
 Стягав їх під свій славний стяг до бою,
 А він давно смирився перед судьбою,
 Презрів багатство й суєту мирськую.

Душею в Бозі возжадав покою,

И проміняв пиху и владсть земну
 На жизнь мовчальника и тишину святую.

Судба ж була така, що він в поході

Танця Татарського перелякався

И, стидячись ганьби собі в народі,

Під рясою в монастирі сховався.

Тут за чернецтво дуже цупко взявся,

Дарма, що був молодиком безвусим.

Ніхто з його молитви не сміявся:

Во серед братів, в своїм наву́ссі-ру́сим

В стоянні був рівен монахам довговусим.

Вистюював Аѳонські літургії,

Ерусалимські всеночні бес краю,

И виповнив усі пости святії

По древньому чернечому звичаю;

Найбільше ж тим дослужувався раю,

Що знай шептав: „О Господи, помилуй!“

Сім отганяв мечтання всі лихіі,

Сім побіждав дияволову силу,

И чудотворнею зробив свою могилу.

В могилі бо сто літ уже спасався,

У ямі, що сам викопав руками.

Без заступа в сій праці подвизався:

Копав самими тільки пазурами,

И сили додавав собі словами:

„О Господи, помилуй!“ и дорівся

До тих печер, що йдуть по під морями

В Ерусалим, и чуда сподобився:

Во пночі з його могили світ світився.

Князь Ліко він колись у мірі звався:
Доводивсь правнуком Семёну Ліку,
Що у Великій церкві спати вклався,
Мечём собі добувши честь велику.
Сего легкóдуха и недоріку
Господь превішше прадіда поставив,
Сподобивши ёго такóго віку,
Яким немвогих праведних прославив,
И від усіх грихів за животá избáвив.

Святий подвижник сей не появлявся
На Бóжий світ уже давно з могили.
Шептали йноки, що вже скончався;
Да приступить к ёго мощам не сміли,
А тільки молючись кругом ходили
И обоняли запах благовонний.
Бо йноги невідомо кадили,
Там де почів отшельник богомільний,
За грішну братію молитвенник безмовний.

ДУМА ДРУГА.

Де труп зотлів про всіх людей розумних
И млява жизнь в палку переродилась,
Там про ченців, о Господі безумних,
Вона небесним світом засвітилась.
Перед природою неважною смирилась
Душа чернеча, в богомільстві сонна,
И в темряві бездóнній утопилась,
Як думка князя тьми, в омані чорна,
У вірі бéзвірна, в законі беззаконна.

Сю душу мёртвенну кгальванізаує
Великий гук и стук в Святі Ворота.
Про себе так завзято не ясує
Козацька чернь и цеховá голóта.
Се, мабуть, завітав сам воївода,

Абó ж гетьман Козацький, Сагайдачний,
Котрого знає и сільська простота,
И міський мотлох дикий, необачний,
Що дивидця на світ, як на гаман ясачний.

Він, він! ёго за воритьми се гóлос,
Гетьманське знáне й йвокам гукáнне.
Хоть побілів на Козакóві вóлос,
Та знявсь він ви́соко над отамáнне.
Орли́не чути зда́леку клекта́нне...
Кричить-клекти́ть, орля́т на бéнкет звучи,
На людожерне в полі ппрува́нне,
И кидаетця на долину с кру́чи,
Мов той Зевесів грим на дощовбі тучи.

Чернече серце затремтіло в грудях,
Як вóвче на призив орли́ний в полі:
Красна́ й біда ченцёві й смерть на людях,
Він рад пригóді так, як хлібу-со́лі.
Чи Козакі опінаяця в неволі,
Чи полягають під мечами тру́пом,
Чи збагатяця здóбиччу на Мóрі,
Чи повкриваюця злиде́нним стру́пом,—
Чернець поживидця своїм в усіх їх лу́пом.

Святі Ворота вітчизниють на́стіж...
Готóві ниць перед вели́ким па́ном
И во́іном каптуроно́сці впа́сти,—
Тих Козаків-ру́йників гетьма́ном,
Що, насміявшись над страши́м султа́ном,
На ца́рство Правосла́вницьке Моско́вське
З Ляха́м налетіли гуррика́ном,
Просла́вили різне́ю Па́нство По́льське
И шарпави́ною Коза́цтво Запо́розьке.

„Увесь у з́лоті повинен бути
И мóря и землі́ страх, Сагайда́чний...”

Не вгаймо, брате, ніже минути!
 Се час во істину прі нас ясачний!
 Син Конаша, Козако-необачний,
 Все те на цёркву Божу накладає,
 Чого у нёго значний и не значний
 На сѹтих бенкетах не потребляє...
 Достатку він свого ніколи й сам не знає.

„Козацтво прѹсте й звачне сего-ради
 Ёго, як батька, серцем возлюбїли,
 И зельно руйнували вєсі й гради,
 И дѹже на вразї під ним ходїли“,
 Так пузаві між сєбе говорїли,
 Обтєрши піну медову на вусах...
 Держались на ногах з усєї-сїли,
 И веселились у чернєчих дѹмах,
 Що Конашевича до сєбе залучили.

Врата отвєрзались...

О предивне диво!

Не зрятъ вонї тогѹ перед собою,
 Хто грав конєм так бѹчно-горделиво,
 З гетьманською златѹю булавою.
 Над біловласою ёго брадою
 Пернатий пїшвий шлїк не красувався;
 А за собою він не мав конвою
 Гетьманського, що по́чтом па́нським зва́вся.
 И кївми гордими й рондами велича́вся.

Перед ним бєсий старець...

Кѹстур сучковатїй;

Вєтхе рїззе обтріпало́сь,

И на ла́тах ла́ти.

За плечїма у проїви

Лїтана торбїна;

Під торбїною дугѹю
 Гне́цця в ді́да спїна.

Де гетьманська ділась пѹстать,
 Де орлине око,
 Що с Синопу аж до Москви¹⁴⁾
 Зїркало ширѹко,

В Христїян собі и в Туркїв
 Здобичи шука́ло
 Про Козацькій хлїб насѹшний
 Всюди пантрува́ло.

Тїлько зик зоста́всь потѹжний,
 Що склика́в дружини,
 Мов дзвїнкїй щит харалѹжний,
 До боїв-руїни.

Иє під ря́мьє зїком-крїком
 Бѹсий дїд гукáє,
 И чернєче мля́ве сє́рце
 Пѹкликом ляка́є:

Вїччїня́йте да впуска́йте
 Грішника страшно́го,
 Що до пє́кла вже нега́йно
 Пїйде огняно́го!

„Вїччїня́йте: бо ворѹта
 Кѹстуром підва́жу
 Потрошѹ зату́лу ва́шу,
 Мов-ту бра́му вра́жу!

„Упу́стїте, відомкнїте
 Цє́ркву ту Вели́ку,
 Що спаса́тиме вас грішних
 До ві́ку и ві́ку!

Відомкніте да впустіте,
 Щоб я не набрався
 Знов гріха, та ще у глибоше
 Пékло не попáвся.

„Нехай грішник на чудовне
 Позирне Успéнне,
 На прибіжище гріхóвне,
 Від чортя́к спасéнне.

Тай оддасть Успéнню кля́тий
 Здо́бич тяжко-грішну:
 З образів Моско́вських ша́ти,
 Срібну ўтварь пи́шну,

„И черві́нці, що склада́ли
 Лю́де Правосла́вні
 По церкв́ах, як набегáли
 Ми кривáво сла́вні,—

„Набегáли та й не зна́ли,
 Що в грі́хи впада́ли:
 Бо Ру́сь Ру́ссю руйнува́ли,
 Москву в пéнь рубáли!“

И до це́ркви сануви́тий
 Ді́дуган просту́е
 И черне́чий дух несі́тий
 Здо́бич до́бру чу́е.

Брязкоті́ть ключі́ церко́вні,
 Ді́д у двері́ прéцця,
 И черне́че хі́же се́рце
 З ра́доців смі́ецця.

„Чудотво́рне ти Успéнне!
 Промовля́є сйивий,

Сотвори́ нам во спасéнне
 Благода́тне диво:

Щоб я вкупі́ не суди́вся
 З кля́тими Ля́хами,
 Що в Моско́вщині́ глуми́вся
 З ними́ над церкв́ами.

Щоб мене́ не си́те се́рце,
 Очі́ зави́дуючі
 И на лу́п у чужозéмця
 Ру́ки загребу́чі.

Не втопи́ли у глибо́ким
 Пékлі́ як И́уду,
 О! ряту́й! то́бі обро́ки
 Ві́чно ві́нен бу́ду.

— „Не сумні́сь!“ озве́цця го́лос
 З за иконоста́са...
 И в гетьма́на ві́не во́лос
 Мов у свинопáса.

И лежи́ть ві́н, п Успéнне
 Диво́ показа́ло:
 Під є́го тихе́ моле́нне
 Прино́су не ста́ло.

Такі́ богини́ному до́му
 Був у́гбден при́нос,
 И Успéнію́ Свято́му
 Ревé сла́ву кри́лос.

ДУ́МА ТРЕ́ЙТА.

Реву́ть басі́ конда́к, ненáче в бо́чки,
 И тру́си́ця в старо́го гайдабу́рп
 На го́лім ті́лі рі́ззе бес сорбо́чки,

Як дікі струни на п'яній бандурі.
 П'яній він без горілки, по натурі,
 Палкій, завзятий, люто-вихрюватий,
 Мов під сьма печатями демон бурі
 Ненависти дракон огнекрилатий,
 Жадібний день у день палити й руйновати.

Сам бог пекельний, він боїця бога,
 Лютішого й потужного над него.
 В душі й надія в него и тривога...
 Ждає раю тихого святого,
 Боїця пекла, печища страшного,
 Де живі черв'яки ніколи не вмирає
 Де огонь сірчаний вічно не вгасає,
 Де Всеблагий во віки не прощає,
 И Сатана людей о Господі терзає.

„Так, не сумнісь! рече архимандрита
 Чудовного Успення, Плетевецькій.
 Тепер нам воля Вишнього відкрита:
 За те, що ти пустив край Турецькій,
 Що пливдрузав народ невірний Шведській,
 До тебе глас Успення промовляє:
 Не свідеш в пекло, де тіла мертвецькі
 И грішні душі Сатани терзає,
 Як суд Всевишнього благий определіє.

„Теци ще й ко Молчальнику святому,
 Одкрій йому гріхи твої смиренно,
 И приобщися світу неземному
 В обителі його благословенной.
 Во благодості своєї неіареченої
 Успеніє тебе землі дарами,
 Сріблом и златом угостить презільно.
 И паки возликуєш купно з нами,
 Всечудотвірнього Успенія рабами“.

И гришний босовогій притекає
 До сховища Молчальника святого,
 И, виць повергнувшись над ним, віщає,
 Благаючи тепер уже німого:
 „Угодниче Творця землі благого!
 Ти, що своє замучив мовчки тіло
 Для вічного блаженства неземного!
 Тепер вон як сонце просвітлило,
 И вірним чудеса премногі сотворило.

„До тебе притекаю з упованням:
 Рятуй мене від прокляття страшного,
 Що я своїм безумним воюванням
 Од Патріярха заслужив святого.
 Набравшись в Січі духу огненного,
 Москву рубав я в пень, мов Лях невірний;
 Не раз попав в огонь метав живого,
 Паливши церкву, наче безувірний
 Татаринь, Турчина Поганця раб покірний.

„Накинь на мене яку хоч покіту:
 Во Патріярха, з Москви повернувши,
 Рече до мене в привітну мінуту,
 На мене якимось дивно позирнувши:
 „Петро гетьмане! Християнські душі
 „На тебе вопіють за кров безвинну,
 „Що проливав еси, на все забувши:
 „На православну землю Україну
 „И на Московську Русь, по праоцях родину.

„Се на тобі, рече, печать я виджу
 „Того владки, що смиренным духом
 „Однаково страшує и ненавиджу...
 „Исполнь, рече, земля про тебе слухом,
 „Но внемлю славі сій смущенним ухом:

„Зане“... Тут слівко праведне порвалось.
 Мені мов по голові хто обухом
 Заїхав. Все кругом ваколыхалося
 И сам не тямлю, що тогді зо мною сталося.

„Рятуй“!

И глас из глибині печери,
 Небесний глас, тайнственно-понурий,
 Воззвав, и—мов би прочинились двері
 У тихий рай для серця гайдабюри:

„О гетьмане наш преславний,
 Воїне великий!
 Да восхваляти Православний
 Миръ тебе во віки!

„Ти гріхи съ себе Московські
 Здіймеш мов рукою,
 Як потуги Запорозькі
 Поведеш до бою.

З Агарянами лихими,
 З демоном Османом,
 Що задумав пад святими
 Землями бути паном.

„И на Дністеръ наступав
 Лютим Фарабном,
 Православний мир лякав
 Демонським законом.

„Проливав еси річками
 В Москві кров безвинну.
 Розливай тепер морями
 Пасоку невірну.

„Як Дністрó зачервоніє
 Рівен з берегами

З раю на тебе пові
 Дух Святий крилами.

„Як на Мбрі піна кровью
 Зашумить-заграє,
 Узриш, як тебе рукою
 Божий Син вітає.

„Як заплачуть над Босфором
 Старці, жєни й діти,
 Бог Отець з небесним хором
 Славу буде ціти.

„И вся Тройця цілих трідні
 Буде ликувати,
 Як зіллєш в Стамбулі слізми
 И хаті й палати“.

Тут, мов по манію волхва, заграли
 Під Ворітьми Святими жоломійки,
 Козацькі коні глосно заржали,
 Заголосили сурмові сопілки,
 Перед гетьманом козаки зъявилися,
 Гетьманські шати у руках світілись.

На старцеві блавати вже сяють;
 Турецька шаль аж трійчи стан обходить;
 Штані широкі жаром червоніють,
 Немов Козак в крові по пояс бродить,
 Підкова срібна оп підкову б'єщця;
 По шапці пірре сраусове в'єдця.

На плечах лук с сагайдаком; при бопі
 Дамаський меч молодиком сяє,
 Червона стєнжка в табовій сорощі
 С під бороди, с під снігу визирає.

Драко́ном кінь під ним грива́стий в'є́цця.
Кри́латим діду́ган тепе́р зда́ецця.

Шугну́в з верте́пу хитро́щів черне́чих;
За ним шугну́ли Козаки́ орла́ми,
Мов демо́ви з дияво́льскої пе́чи,
С пече́ри мо́року, олжи́, ома́ни.
Баби́ й діди́ з дітво́рою, хова́йтесь,
Під кінські́ копита́ не попада́йтесь!

Пісня одинаццята.

ДУМА ПЕРВА.

Шуми́ть-гуде́ наш град перво́престольний,
Свята́ руїна́ Ру́си и Москві́,
Прина́да По́льщі, ста́рець богомо́льний
Замо́жної Воли́ні и Літви́,
Гірки́й п'яни́ця, гайдама́ка во́льний,
Чудо́вишна ма́ра без голо́ви,
Завзя́ття ди́кого нечи́ста си́ла,
Що пи́шний край ру́вою зроби́ла.

Шуми́ть-гуде́, мов Дніпро́ві Поро́ги...
Вигу́кують чуба́ти Козаки́,
Буя́чи, мов ту́ри круторо́гі,
Варязькі́ княже́нецьки́ бики́.
Танцю́ють по майда́нах босоно́гі,
Закла́дують оста́нні кажанкі́,
И похваля́юцця пожа́ковати
Кра́мні комо́ри и шинкі́ й пала́ти.

„Ні, не жаку́ймо ні меша́н замо́жних,
Ні підступни́х Ві́рмен и Жи́дові́,
Ні господа́рства по па́нах вельмо́жних,

Що наби́раюцця ума́ в Ляхви́.
Зоставмо́ се про гайдама́к безбо́жнихъ,
Що пло́дяцця між те́мної мужви́:
Нас кли́че Конаше́вич воюва́ти
Тата́р и Ту́рків разо́м пліндрува́ти.

Так осаву́ли по шинка́х гука́ють,
Що Сагайда́чний скрі́зь поросси́лав,
П'яни́ць дурне́ завзя́тте зупини́ють,
Мов гре́бля на весні́ широкі́й став.
„Шкода́! п'яни́ці зго́рда промовля́ють:
Він то́рбу зо́лота чевця́м отда́въ:
Неха́й же капту́рі з ним коза́кують,
А Козаки́ без гро́шей не во́ють.

„Тепе́р Боро́довка вже гетьману́є:
Во ви́віз в Борща́ківку сто бочо́к
Горі́лки добро́ї, и всі́х часту́є,
Хто про се́й бенкет ма́є корячо́к.
И збро́ю, ка́жуть, про та́ких готу́є,
Що пропи́лись в шинка́х до сорочо́к.
Е́го гроши́ма надили́в Бро́льницькі́й,
Посе́л и ста́рший ра́йця Коро́лівські́й.

„Се́й не па́тякає про гайдама́цтво,
Та про безбо́жних, те́мних мужикі́в,
А зата́га голо́ту у Коза́цтво,
Щоб до́бре перебра́ти всі́х панкі́в;
Во позаво́дили, мов та́ Ляхва́, паха́рство,
Понаста́вляли всю́ди ві́трякі́в,
Нас, Коза́ків, ру́йниками́ ла́ють
В свої „оса́ди“ й „во́ли“ не при́ймають“.

— „Тогді́ реклі́ їм осаву́ли: „Необа́чні!
Забу́ли, хто води́в вас під Си́ноп,
И чим зда́вався вам ли́цар Сагайда́чний,

Як шáрпали ви Кафу й Трапезонт,
 До нѐго й значний купивсь и незначний:
 Великий, пйшний, сла́вний хоровóд!
 З ним и в Москві ви здóбичи набра́ли:
 На осяйну ёго звiзду вповáли“.

— „Оце ж на ту звiзду вповáе й шлiхтá,
 Відкáзували гучно Козакi:
 Зробiла з него не суддiю, а кáта,
 Щоб iй ми зоставляли „кадуки“.
 У Козакá стоiть некрiта хáта,
 А в пáнства по шляхáх новi шинкi,
 И бiдолáха трé в них гóлу спiну,
 Не дбáючи про жiнку й про дитiну.

„Були зiбрались нáшi на Вiльшáнци
 Подiкувати гáрно всiм Ляхáм,
 Що й сáла в Козакá чортмá в ковгáнци,
 А пáнський скот гáняють по шляхáм.
 У Вéнкгри, в Шлéнське Жидовá-Поганци,
 И жiвляцця с панáми пополáм
 Од нiмцiв грiшми, ви́нами ситнiми,
 Корiннем и товáрами крамнiми.

„Хотiлось, не вдалось. По Ляцькi грався
 С Козáцтвом ваш вельмóжний пан гетьмáн:
 Вiп пóти прав од пáнства допевнявся,
 Поки набiв дукáтами гамáн,
 Тодi з Ляхвóю пiд Москву загнáвся,
 Мов з Яничáрами Татарський хан,
 И чим на лóпах дóбре поживiвся,
 Тим од грiхiв у Лáврі відкупiвся.

„Тепér святiй: вехáй же йде до нéба.
 Ми будемо й без нѐго воювáть.
 Нам грiшного, як ми, гетьмáна трéба,

Щоб з ним и в пéклi рáзом бiдувáть“.
 — „И вам Борóдовка, той недотéпа,
 Що вми́е тiлько жiда обiдрáть,
 Тепér любийший став, нiж Сагайдачний?
 О рóде тёмний! рóде необáчний!“

Так осаву́ли Козакáм казáли,
 И слóвом докоря́ли iм гiркiм:
 „Давно б уже Ляхi вас осидлáли,
 Коли́б не Кóнаша премудрий син.
 Не раз ёго й до Королi ви слáли,
 Щоб лáгодив те рóзумом своiм,
 Чогó накоiте було мищáнам,
 Осадчiм, дiдичам и всiйким стáнам.

„Гамáн червiнцiв... О брехий мерзéнна!
 Нихтó сѐго на свiтi не вида́в,
 Щоб Конаше́вич, ся ду́шá спасéнна,
 С Козáцтвом здóбичи не прогуля́в:
 Тепér же чернь и старшина́ письме́нна
 Вбачáе дóбре, що про вас він дбав,
 Як Патрiярси́ у всѐму пiдда́вся,
 Латiнцiв и Унiтiв не зля́кався.

„Стольцí церкóвнi й титули́ владíчнi
 Одлáв бес Королí ченцíм своiм,
 И Благочéстне на вiки вíчнi
 Від Потiiв та Рутських охрани́в“.
 — „Байдуже́ нам про се. Ми грiшнi,
 Нам нiчого́ робити з ним, святiм“,
 Козáцтво на пiдпiтку гомонiло,
 Про Кóнаша вже й слухáть не хотiло,

„Коли́ такi ви, що ду́ши спасéння
 И вам и дiткам вáшим и живкáм
 Байдужня́ рiч у вас, и прославлéння
 Святóбi вiри непотрiбне вам,

И Патріярхове благословення
 Пригідне на щось тільки гетьманам:
 Дак вас Петро і ми всі покидаєм
 И до Царя на службу відыжджаєм.

„Вже и Косинського добром Московським
 Царь обсилав, а в граматах своїх
 Титуловавсь Черкаським, Запорозьким
 И благодітелем церкв святых.
 Да покумались ми с Козацтвом Польским
 За для Димитриїв тих підставних.
 Тепер звелів святий нам Патріярха
 Шукати на Москві собі Монарха“.

— „Шукайте. Ми ж Благочестиву віру
 Зъуміємо й без вас оборонять,
 И не попустим Турку безувіру
 Мавастирі Козацькі руйновать,
 А для науки людям и приміру
 У Білий Церкві хочем жида драть.
 Там Остророгів жид, рандарь богатий,
 Почав Святого Спаса зневажати,

„Повиколуповав из лба очі
 Для глууму безувірного й сміху,
 И до долівки гвіздем, серед ночі
 Прибів єго в оранді у лѣху.
 Та нагодівсь на це підпарубочий,
 И батюсці відкрився на духу,
 Що в Спаса сам на грудях бачив рану,
 Пробіті ругі й нбзі для догану“.

ДУМА ДРУГА.

Тут землі загоготіла,
 Нече суд настав останній...

Чутка дивва пролетіла
 По руві Православній.

Не було такого дива
 И за пращурів великих:
 Козакам Пречіста Діва
 Помогла на Турків диких,

Що не знають Бога в Трійці
 З Вогоматіррю й Святими
 И в безвірному Проробі.
 Чтять олжу серцями зліми.

Золоту кгалеру, півну
 Оксаміту й алатоглаву,
 Наші привезли додому
 Богородиці на славу.

Безліч ім Пречіста алата
 В Бесурмєн лихих накрала,
 Осліпивши супостата,
 Талярів наладувала.

„Поки сонця, поки світу,
 Буде людям за що пїти...
 Не вклонїтимемось Жїду,
 Дуків будемо лупїти!

И безроумна темнота
 До Дніпра прожбогом рїне,
 Заморочена голота
 Прославляє дїво дївне.

И весь Київ издригнувся,
 Всі міщане й підзамчане;
 Тільки ти сичєм надівся,
 Конашевичу гетьмане!

Спогадав еси про Байду,
Незабутнього во віки,
Про тяжку його досаду
И про жаль його великій.

Не один він с Козакáми
Показав тобі дорóгу
Придонецькими шляхáми
Ид Московському порóгу.

Спогадав ти й про Остапа,
Запорозького гетьмана,
Як його скарбóна лапа
У Московську Русь погнала.

И са́мого Налива́я,
Що царём зовуть п'яни́ці,
Спогадав, як до́ля злая
Мчала всіх у ті гряди́ці.

„Там, речеш ти, це́нтро жи́зни
Старору́ської зроби́лось,
А в моїй дурній оччи́ні
Гайдама́цтво загни́дилось.

„И гни́дитимецця, по́ки.
Пожари́ та шарпані́на,
Голод, мір, крові́ пото́ки
И повсю́дная ру́їна—

„Навчать нас в Москву́ втека́ти
Від братів своїх кохані́х,
Рідним ба́тьком велича́ти,
Кого де́рли гірш Поганих...“

Сидить один. Вся старшина майнула
Назустріч молодому Кочубею.

Его́ проми́ннем сла́ва обгорну́ла
И зорявою ри́зою своєю.

„Се царь новий сердець низькопоклóнных.
Тепер ніщо Петро́ в них Сагайда́чний.
Одвіс ченцям дві тисячі червóних,
Козак в своїй щедрóті необа́чний.
Левко́ сто тисячей червóних має,
И всіх Ки́йи до себе приверта́є.

„А миллиóни, що Коза́цтво зда́вна
За при́водом Петра́ напліндрува́ло,
В Синóпі й Трапезо́нті здóбич сла́вна
И в Ка́фі—се пи́шй тепер пропа́ло!
Що Ка́фа? За́бавка нікче́мна, ма́рна,
Коза́цтво ж жа́рту ру́ки в Ка́фі гріло.
Вели́ке о́гнище там про гетьма́на,
Не про Коза́цькі череси́ горіло.
Тепер Петро́ не п'є, не бенкету́є:
Він ду́шу на Господе́нь суд готу́є.

„Тепер Коза́цтво вже його́ не любить:
Бо не часту́є згра́ї горі́лками.
Тепер Борóдовка ім в тру́би тру́бить,
Що „світ увесь тремти́ть пред Коза́ками“, ¹⁵⁾
И байдуже́ ім, що для Патрія́рха
Зробив я те, чо́го вони́ не сміли:
Нові поста́ли в Ру́сі ієра́рхи,
И на стольцях апóстольских посі́ли,
И Русь Москві́ просте́рла бра́тні ру́ки,
Щоб не було́ між ними́ вже розлу́ки.

„Мизе́рне смі́тте! те́мні гайдама́ки!
По́ки вас мав чим до́бре трактува́ти,
Ви ла́щились до мене́, як соба́ки;
Теце́р хвостом до иншого маха́ти!
Маха́йте; я пі́йду Москві́ служи́ти,

Гріхй свої мечём покутовати,
 Цареві Благовірному годіти,
 И вйсоко наш руській стяг держати.
 Знайдү й без вас дорóгу до Осмава:
 Султан Царського знатиме гетьмана!

ДУМА ТРЕЙТА

Знов земля загоготіла,
 Мов Дніпрó прорвав Пороги,
 Нече бұря налетіла
 На гетьманський кіш убóгий,—

На будинок, що був красен
 Не углами, пирогами,
 Де Козацтво ситих брапен
 Наїдалось за столами.

Наїдалось-напивалось
 До схочү, аж до знемóги,
 И танцями вгоноблялось,
 И піснями про Пороги;

И про Кафу, про „пучівну
 Християнських сліз и крóви“,
 Щó зробили там руїну,
 Вічну славу Козакóві;

И про те, як Мóre врало
 Мов ревучими левáми,
 И безóдні розверзало
 Під Козацькими човна́ми;

И як Юр Святий по хмарах
 Грав конём над ними білим,
 Сліпив óчі Яничарам,
 Додавав Козацтву сили,

Як „обрóки“ й обітниці
 Козáки на себе клали,
 И в Небесной Царіці
 У Печёрськiм роботали.

Не бұря, гóмів, співи голосні
 Кругóm кошá-будівка розлягались:
 Тó Кочубею похвали нові
 Вескраім мóрем гучно филиувались.
 Идє триумфом лицарь між лицарством;
 За ним везуть кгалеру золотую,
 Везуть, тавцють. Навкруги с кобзарством
 Ченці співають гуртом трисвятую.
 Волів дванаццять пар, всі під стрічками,
 Их рóги вквіччані, як май, квітками.

„Стій“ крикне Кочубей.

— „Чогó стояти?

Рекли ченці—Гей, друзі, до Успєння!
 Кгалери жде Пречиста Бóжа Мати,
 Як дару за Козацьке визволєнне“.

— „Ні, се від мене, буде дар гербю,
 Що вчїв мене, мов сокола літати
 Черес Пороги по Дніпру й по Мóрю,
 И на Турецькі ринки набігати“.

— „О святотатство! Вас освободила
 Пречиста, преблагословєнна Діва,

„А ви, в духовній вашій тьмі, готóві
 Дарі ея щедрót и благодати
 Принóсити у принос Козакóві
 И смёртного над вічну прекладати“!
 — „Пречиста, непорóчна Діва... Правда:
 Такóі чистоті й не знають лóде...
 И се, в ії нмй святе, наградá
 Тому між нами вєлетневі бóде.

Що вміє силу демонську крутити,
И Турчина в його крові топити...

„Ні, дяка не награда“!

Загукали

Ченці, терзаючи з досади рясни:

„Такого ще кошування не чували

Не тільки Козаків, та й свинопаси,

Щоб непорочно когось назвати,

Якусь мизерну, бривну людину,

Що „во грісех“ родила грішна мати“!

— „Шкода теряти дорогу годину:

До меду ложки вам у нас не буде“!

Відрізає ім Левко

Гей! Стіймо, добрі люди“!

ДУМА ЧЕТВЕРТА.

Рошчинились у гетьмана

Рундуківі двері

Против тобі золоті

Дивної кгалери.

На рундук мов голуб вийшов

Сивий, волохатий,

Се не голуб волохатий,

Велетевь крилатий.

Перед ним Левко лицарське

Приклонив коліно:

Так хороброму юнацьке

Серце повеліло.

„Батьку! привітай малого

Чуру Низового,

Що було тобі сиділає

„Лева“ вороного.

„Привітай, крилатий орле,

Козаків понуру,

Що було тобі на Морі

Грає у бандуру.

„Піт твоім палким ватхпінням

Я співаєм вчівся,

За твоім благословінням

З Бесурменом бівся.

„Речі неказанно дивні

Сталися зо мною;

Бо під батьківськими крильми

Я злучивсь до бою.

„И твоя зізда щаслива

Козаків світила,

Бо не людська, Божя сила

Іх човні водила,

Духом сили пресвятої

Ї та душа горіла,

Що с Турецької невблі

Нас ослобонила.

Се вона тобі кгалеру

Ш чужині прислала,

Щоб рука твоя Невіру

Тяжко покарала.

Ми ж, стратенці Васурменські,

Обреклись оброком

Ніщити краї турецькі

Під орлівим оком.

„Трицять нас братів спряглися

Превеликим горем,

В побратімстві поклядѣся
Перед Чорним Море́м.—

По́ти пла́вати й літа́ти
По мору́ й по по́лю,
Поки́ль нас оре́л крила́тий
Води́ть за собо́ю.

По десяти́ку ми до се́бе
Невми́рак зъєдна́ли,
Щоб гетьма́на опрі́ч тебе́
На во́йні не зна́ли.

„Ма́еш нас та́ких трі со́тні
Як одну́ люди́ну,
Що кля́лись и в преиспо́дню
Лі́зти до загі́ну.

„Зато́чи гарма́ту, та́ту,
На скалу́ круту́ю:
Ве́ргай Азі́яту-ка́ту
Нас у пе́льку злу́ю.

„Ми пере́рвемо́ диха́нне
Де́мону Осма́ну,
Над уся́ке дивова́нне
Лі́бтому тира́ну“.

И ра́бо́гом одино́кий
Ста́рець стре́пену́вся
Очі гра́ють, стан ви́сокий
Стрі́мко розі́гну́вся.

На́вкруг на́го поу́з ха́ту
Ста́ршина́ поста́ла.
Коро́гов над ним хре́щату
И бунчу́к держа́ла.

Ози́рну́вся, усмі́хну́вся,
Мо́вив: „До́бре, си́ну!
Ти до ме́не приго́рну́вся
У са́му го́дину.—

„Гей, ко́ня! Руша́ти ви́йську!
Поро́хи й гарма́ти
На до́рогу Борща́вівську
За́раз ви́ража́ти!

— „Не турбу́йся, гетьма́не ба́тьку!
Ста́ршина́ озва́лась:
Вже́ Бордо́вчина згра́я
У сте́пі загна́лась.

„В Бі́лій Це́ркві в Остроро́га
Ко́рчму сплі́ндрова́ла,
Вби́ла рандара́ старо́го,
До́чок згва́лтува́ла.

„Вби́ла й пса́ ёго́ й яко́гось
Ні́мця землемі́ра,
И ве́их трё́х перед поро́гом
Ря́дом поче́пи́ла.

„Та ще́ й на́дпись по́ложи́ла:
„Жид, Лях и соба́ка—
„Все́ дия́волова жи́ла,
„Ви́ра все́ одна́ка“.

— „Кочубе́ю си́нку! го́ре!
О гі́рка го́дина!
Бач, яке гу́льтайство пло́дить
Ма́ти Укра́йна?

„Кова́ч! ми ба́чим, як ви
Ве́і попро́шували́сь:

Ледьві де в когó халіяни
Да штани зостались.

„Гайда, воле, в Дике Поле,
Воле звірювата!
Покіль знайдем по-над морем,
По заслужі ката.

„Вже ваш карб и жйда сүшить
Стоя на пристінку:
Позапродували й дүші
Чóрту за горілку.

„Геть від мене! Я не хочу
Більш гетьманувати...
С трёма сотнями охочих
Буду воювати.

„И коли Господь поміже
Довше в світі жити,
Проти Турка буду може
Ще й царю служити.

„Буду в нёго, мов на чаті,
Від Ляха стояти,
Татарву в степах жахати,
Дбну пилнувати...

„Геть від мене!“
Заридали
Гблі чуприндіри,
И чубами зємлю вслали
Гіри-макотіри.

„Батьку! не карай нас грізно
Піт таку годіну:
Не засмучуй нашу рідну
Матір Україну.

„Ми Борóдовку-Поганця
У степах піймаєм,
Шаблею твоєю ланця
Хижого скараєм.

Аби ти обмислив штаньми
Нуждену голóту
Воюватимеш из нами
У свою охóту.

„Будем бити Весурме́на,
Сёрбина й Вірме́на,
А звелиш дак и Дейне́ку
Лёвенця й Семёна.¹⁶⁾

„Чи ти з крулем не помириш,
Кателицкїм па́ном,
Хоть з Литовським, хоть и с Польским
Сподарём гетьманом,—

„Поруйну́ем їх, зрівня́ем
Из земле́ю рівно,
Щоб усім аж до страшного
Суду було дивно“.

Чи на вітровому морі
Чи на суходолі
Накладати головами
Раді твоїй во́лі

„И картай нас, и карай насъ:
Ти—наш батько рідний,
Ти суддя у нас єдиний,
В суді непохибний“.

—„Так и бути, промовляє
Сагайдачний стіха.

Більш коні не буде з вами
У поході лиха.—

„Чури, гові пороспрягайте
Волики квиччасті.

Більш не будете рогатих
По долинах, пасти.

Мій Левко таку не ж жарту
Жертву нам приносить;
Всіх Кіян, мищан и шляхту,
На трапезу просить.

шпросить істи хліба-солі
С триццятма братами,
Що спасенний шлюб на Морі
Побратімський брали.

„И въ тім шлюбі перед Морем
Руським поклялися,
Що на смерть великим горем
Воєву спряглися.

„Будемо ж бенкетувати,
В кобзи вигравати,
И піснями понад хмари
Духа піднімати.

„Ой нехай же кобзи грають,
Нехай дзвонить слава,
Нехай чують нас и знають
И Москва й Варшава!“

Уклонивсь Левко з братами
За хороше слово
И, зітхнувши, до гетьманських
Так гостей промовив:

„Бенкетуйте, любі гості,
Я з братами мушу
Пожуритись-помолитись
За велику душу.

„Що з неволі прешрашноі
Нас повизволила
И на Турчині помститись
Нам завітувала.

За сей бенкет вона зльюці
Жизню заплатила,
И на віки мене в тузі
У жалю втопила“.

Пісня дванаццята.

ДУМА ПЕРВА.

На віки, так, на віки утопила
Вона тебе, Козаченьку, въ жалю,—
Не смертю, ні! а тим, що поновила
На чужині любовь и жизнь свою.
За матіррю Всепітую молила
Вселити их у рідному раю,
А за Царем скрізь по світах літала
И мислями квіткі ума зривала.

Не знай про се... Сумуй, молись богам,
Лежи крижем, росп'явшись, серед церкви
И надихай в серці своїм братам
Невідані заупокійні жертви.
Задай таку роботу Козакам,
Щоб кидались у домовинах мертва.
Молись, лютуй и помстою кипи,
Турещину в людській крові топи.

Не знай... Коли ж дознаєся, Козаче,
 То бурний дух твій полом'єм ригне,
 Гарматю твою палке-гаряче
 Розірвеця, всю землю струсоне,
 И Сатана у Тартарі заплаче,
 Як про твою кончину спомяне:
 Во мусить с трі десятки років ждати,
 Щоб виявивсь такий Козак завзятий.

ДУМА ДРУГА.

Над Восфбром ніч солóдким
 Ароматом дїше;
 По садах не вїе вітром,
 Лістем не коїше.

И не дїше й не коїше
 Лістечка злегенька,
 Бо заслухалась темненька
 Співів соловейка.

Зазирає в тихі води
 Божими очами
 Небо сповнено огнями,
 Дивними дивами.

На небесні дивні твори
 Очі задивились;
 Думки в глибочєннім морі
 Тїхих зір втопились.

Пахощі солóдкі й співи
 Серце д серцю клонять,—
 Не словами, цілуванням
 Любощі говорять;

А дівочі чисті очі,
 Тїхі одинікі,

Задивились серед нóчи
 На дива висóкі.

Обізваєця с свого лóжа
 До дочкї матуся:
 „Що ти рóбиш, серце дóню“?
 — „Бóгові молюся“.

— „Як! бес óбраза й поклóна,
 Вес хрестá святóго“?

— „Я з балкóна, як з амбóна,
 Бáчу, мамо, Бóга,

„И в храму моїм сердечним
 Перед ним хили́ся
 Безначальним, безконечним“,
 Прорекла Маруся.

„Дóню серце! ти говори́ш,
 Мов не Христия́нка:
 Ты яко́гось Бóга тво́риш,
 На́че, тьфу! Пога́нка“.

— „Не твори́: передо мно́ю
 Всемо́гущій ссе́,е,
 Серце й рóзум пресьвято́ю
 Думко́ю сповня́е.

„Ті́лько бе́ріг оке́ану
 Зб́рявого ба́чу,—
 И щасли́ва п мов та́ну,
 У востóрві пла́чу.“

„И моли́лась би й не вмію“...
 — „Чудотво́рний ліку!
 Одверний від неї мрію
 Бесурме́ньську діку“!

— „О, не вмію!... Колиб гуслі
З моря й гір зробити,
И на них не струни, думи
Серця почепити,

„И зефіровими крильми,
В них варокотати,—
Можє й я б тогді з'уміла
Глас до Бóга зняти...

„Мóлючись тепер німую“...
— „З ва́ми хрєсна сила“!
— „Тільки тихим серцем чую
Херувімські кри́ла,

„Що на мене ніби з раю
Па́хощами віють...
Вгóру ру́ки простираю
А уста́ німіють“.

— „Ба́чу, до́вю! це все роблять
Ис Царєм розмо́ви...
На тій ба́шні безго́ловий,
Що хиба́ орло́ві

„Из за хмар туді спуска́тись,
Та со́ві с півно́чи
Звітти хі́жо витре́щати
Невсипу́щі о́чі.

„Я ка́зала: „Не диві́ся,
„До́ню, в мідні тру́би:
До́ню, не диві́ся, бі́йся
Розумо́ві агу́би“.

„То не зо́рі, лю́дські ду́ші
По під не́бом сся́ють,

И котру́ Госпо́дь поту́шить
На землі́ сгаса́ють.

„Зо́рі ти не нам личи́ти,
Як и засьві́тити,
До шко́да́ таке й вчи́тись
Госпо́да гні́вити.

„Бо й за те (сама́ се зна́єш)
Всеблагі́й на́каже,
Як хто пучко́ю на міся́ць
Чи на зо́рю вка́же.

„Се все Царь-Неві́ра робить,
Він те́бе від Бóга
Одверта́є, від зако́ну
На́шого свято́го“.

— „Ні мату́сю! він до Бóга
Ду́шу на́верта́є:
Прóсторонь Ї́го черто́га
Рóзуму я́вляє.

„Я сліпа́ була́, не зна́ла,
Що й за храм вели́кий,
Без конця́ и без нача́ла
В ми́риад влади́ки.

„И глу́ха, не чу́ла хо́ру
Сфе́р небєспих ві́чних,
Го́рні музи́ки тво́ру
Ми́слей передві́чних.

„Бог тепе́р мені́ відкрі́вся:
Бо роспа́лась лу́да
На о́чах и він я́вився
В невимóвних чу́дах.

„Бачу, мамо, чом те серце
Любости не знає,
Що в нас звали Азіятом,—
Любить и прощає.

„Розумію, мамо, й диво
Над дива чудовне,
Що в гниву мені явило
Всепрощення півне.

„Що кохаючи, кохання
Давне зрозуміло
И, ревнуючи, прощання
Козаку простило“.

— „Доню, доню! що ти кажеш?
Чи твої се речі“?
„О, мої! се вже не марні
Відумки чернечі.

„Се той світ, що на Синаї
Людям засвітився,
В Галилєйським тихім краї
Рибалкам одкрився,

„Від пророка до пророка
Вічно переходить:
Ним одна душа висока
Другу душу водить...

„Ним и я воджуся, мамо,—
Духом життя чистим;
Тихий світ од світу править
Серцем поровністим.

„Я під ноги Козаків
Деспота послала,

Ворогу їго любови
Знак подарувала;

В деспоті тепер вбачаю
Знов зізду Востіка,
И душею в нім вітаю
Вбожого пророка“...

Устає с постелі мати,
Ніби з домовини
И, страшна мов дух проклятий,
Сує до дитини.

„Діточко! се ж мені не сніття,
Се я справді чую
Віт тебе хулу на Бога!
О! в годину злу

Я гадюку породила
И благословила,
И крещенням первородний
Гріх ис тебе змила“!

— „Мамо! збре ясна“!...

— „Ні, вже:
Годі нам яснити!
Погасаймо, діточко, гиньмо
В темряві кромішній!

Проклинає діточку мати
В грішній домовині...
О, як гірко помірати
На чужій чужині!

„Та не діждеш парубочий
Чесний вік скаляти,
Рутваний вінок дівочий
Турчину віддати!

„Ні, сёго не буде, доню!
Непорочно агаснеш:
Об камінне головою
Розіб'єся й заснеш.

„Падай!“
И ножака блиснув
Против зір, и очі,
Від ножа лютійші, світять
В сугтемряві ночі.

„Се я, доню, на безвіррі
Про случай купила,
Колиб розум твій згубила
Демонова сила.

„Чуло серце... Падай, доню!
Я тобі казала,
Щоб ти демонському кодлу
Віри не діяла;

„Щоб ти злого Кателіцтва,
Арийя проклятих,
Літерського еретіцтва
И Кальвін завзятих

„Не пускала в ті покої,
Де святії ліки
Світом істени святої
Гонять мёрок дикий“.

И гадюками-очима
Доню скаменіла:
Матерні злоби сила—
Найлютіша сила.

И не важиця рукою
Рідну кров пролити:

Об камінне головою
Доню хоче вбити.

Та ножака, мов зміяка,
Серця сам шукає,
И концём холодним в груди
Мов жолом торкає.

„Падай! не христись! Пречіста
Чула злющі речі:
Віра про весь світ єдина—
Відумки чернечі.

Ще хвилинка, и страшенне б
Діло совершилось;
Та дівчат и баб на лемент
Ис півсвітні збіглося.

Ухопили, мов сковали
Костявіі руки;
Тільки патли дібки стали,
Мов живі гадюки;

А Медузи злющі очі
В підлоб'ї склепились,
В судорогах пекельних щіки
И уста скривились.

Обомліла й зацімила,
Нерухома стала...
Як над мёртвою, над нею
Сироті ридала.

ДУМА ТРЕТІЯ.

Знов тихо-тихенько на днішнім Востфори...
Спивають щось дівне в садах солов'ї,

Щось дівне говорять жактіючи зорі
И слёзи сиріцькі, Марусю, твої.

Говорять сиріцькі про жизнь безконечну:
Не вбити живу́щу, ані задущить
Вселенського твору частину предвічну,
Що ссяє й палає, горить и кипить.

Говорять про образ царя и пророка,
Такого як славні Давидъ, Соломон,
Що в темнім лукавстві сліпого Востока
Зробили світилом сердечним Сіон.

„Кгирлікгою пас ти з нага́ями вівці,
Пасеш нині берлом наро́ди землі:
Татаре й Славяне, и Кельти и Німці,
Се все в тебе слуги, піддані твої.

„В темноті лукаві, в сліпоті криваві,
Гризучця завзято, мов пси за маслак:
Од них народився, в їх віру хрестився
Народів бич лютий, співа́ка Козак.

И порва́лись думи-суми :
Про свій край коханий,
Де Козак люде́й юртує,
Тёмний, хижий, п'я́ний.

Инші думи, инші співи
Въ серці заспівали,—
Ті, що серце їй щасливе
Побтай чарували.

Як вона в царській світлиці,
Названій всесвітній,
Слухала, як сьлід царіці,
Гімни ті завітні,—

Що з Дави́да сла́вних часів,
Ші́ часів Соломо́на
Пронесли́сь по всій вселенній
З віщого Сіона.

И се в серденьку озва́лось,
Мов струна́ тихе́нько,
Що гарні́ш усіх співа́ла
Бранка молодёнка:

„Чую, чую любий го́лос:
„Ой се ж він бежить по горах,
„Він се ска́че по узгіррях!
„Милий мій—мов блень в полі,
„Мов сугак на вольній волі“...

Справді ж бо хтось під балко́ном,
Під величнім тим амбо́ном,
Тупотів, мов блень в полі,
Мов сугак на вольній волі.
Се був він, и в серці в не́го
Те ж саме тогді співа́лось,
И пода́в їй го́лос сло́вом,
Що ко́лись їй сподоба́лось,
И в тім сло́ві, в любий мо́ві
Невпимо́вне виявля́лось:

„Що се, що́ се́ред пусти́ни
„Димовім стеблём зня́лось,
„Миррою кругом віну́ло,
„Па́хощами разли́лось“?

Пісе́нь до не́ї пісня обі́звдалась
С холо́дного ка́міння, де б валя́лась
Вона́, цвіт жи́зни, тру́пом безди́хавним,
Коли́б своїм царськи́м чо́лбм, винча́вним
Нау́кою, не дбав він повся́денно

Про неї... Знав бо добре, як злидінно
В Землі Кривавій Бoga розуміють,
Як люде там косніють, туманіють.

И носів у серці мовчки
День у день тривогу,
И молився духом бодрим
Просвіщення Бogu,
Щоб хранив йому велику
Душу на підмогу.

Андеру-акга, придворний
Комендант, зробився
За дбайливість трехбунчужним,
Високо підбився
Вгору місяцем, мов сонце
Золотом облився.

Як почув од него в-тайні
Що Хасеки жива,
Наробив Осман риданнем
У Сералі дива,
И була тогді година
Про всіх слуг щаслива.

Як летить до струм'я блень,
Як сугак на вблю,
Полетів Осман мов крильми
Ид її покоя
И припав аж до каміння
Білою чалмою.

Ніколи ще чалма Каліфа не схилялась
У ноги жінчині, ніколи голова
Царя, що всій землі закон його слова,
И перед зіздами небес не принижалась.
Так, він тебе в свідтелі зове,

О світе любої зізді Альдебарана!
Що тільки милою и дїше и живе
Після святїх словес пророчого Корана.
И радощі й печаль з одної чаши п'є:
Смієцца серцем він, очима слези лє.

И, мов ангельская сила
По над ним саянула,
И чутку природу дивно,
Як струну здвигнула.

Гляне—чїста райска пери
Перед ним сияє,
Мов од лютої химери
З неба охраняє.

Простягла з небес на зємлю
Чїстї руки-крила,
И мовчала: бо за неї
Побстать говорила.

Нїмували. Око в око
Зб'рами дивилось;
Тїхо, тїхо и високо
В грудях серце бїлось.

И рече Маруся: Царю!
Я одва під небом
Між двома противностями—
Раєм и Эрбoм.

„Ти мій рай, Едем пресвітлий,
Праведная сила!
Сяєво твоє спасенне
Ивший світ затмїло.

„Царю! я твої на віки,
Нехай знають люде,

И твій Бог, творець великий,
Моїм Богом буде.

„И колиб уся вселенна,
З зорями—світами,
Опинилась, як підніжок,
В мене під ногами,—

„За твоє одне дихання
Я віддам вселенну,
И на вічне бідування
Низийду в геєнну.

„Нарізно не знаю раю,
Господа не маю,
До колін твоїх рабю
Низько припадаю“.

Не схилився Осман до неї;
Тихою рукою
Дав їй знак, як царь всесвітний
З висоти престолу.

„Ти, раба (рече), й Османа
Вийшли всіх вознесиш
Земнородних: бо не рабство,
Рай йому піднесиш.

„Я вступлю в моє владичтво
Мудрим Соломоном:
Не дозволю пері жити
З матіррю-драконом.

„Вже її несуть носилки
До попа в гостиню:
Молитвами нехай лічить
Віса, не людину.

„Охороняти світло життя
Більше ока мущу:
Бо ножака погубив би
Твою й мою душу“.

Прихилився він по сій мові,
Мов дуб до береан,
И в розмові, и в любові
Пламенно тверезий.

Не світліте їсні зорі!
Солов'ї, німуйте!
Душ блаженно-чисті хори,
В небесах ликуйте!

(Кінець поеми втрачено серед пожежі.

Поему не скінчено.

У другій мусить бути також двацять пісень—война 1621 р.
на Дністрі *).

Епилог. **)

— — — — —
Се правда, я Татар незгірш маю,
Орду, що на Україну набегала.
Я серцем чужно ті печаді чую,
Котрі вона піснями впливала;
Віразно пожарі живописую
И той ясир, що діча в селах брала,
И королівський дєвін в німому краю,
И серце, вигнане мечем из раю.

*) Взяття нъ скобки слова написаны авторомъ карандашемъ въ концѣ 3-й редакціи поэмъ. Первая строка слегка зачеркнута,

**) Этотъ „Эпилогъ“ заканчивается собою поемою въ 1-ой редакціи.

Та не книжки про те мені казали,
 И не с пісень про ті я знаю мuki:
 Ви на мене Ордою налітали,
 Ордою дікою, під бунчукм науки...
 Моє добро брехвєю руйнували,
 Мені вязали дуросвідством руки,
 И по живому в язикі дзвонили,
 Моє имя и славу хоронили..

Татаре! де ви ділись, позникали?
 В яких улусах темних поховались?
 Забуто все, що ви в нас виробляли,
 Одні мої пісні про вас остались.
 Скажіте, як вас люде величали,
 Якими тiтлами ви в нас пишались,
 Щоб знав про вас убогий антикварий,
 Додаючи до мене коментарий.

Подспів. *)

Так Муза хуторна, в розлiці з рiдним краєм,
 Из думок, мов с перел, намістечко низала:
 Тивлячись одна по над чужим Дунаєм,
 Забутими себе піснями розважала.
 Втішалася вона своїм сердечним раєм,
 Коханим споминкам вінки густі звивала,
 И, звивши запаший, пускала по Дунаю:
 Пливй, віночку мій, пливй ш чужого краю!

Прямуї до Руського прославленого Моря,
 Де славні подвиги неславою нам стали,

Де завдавали ми тяжкого людям горя,
 И Крeків, и Болгар, и Турків пліндрували.
 Скажи всім ягодам свого й чужого поля,
 Що ми передсуді давняшні занедбали,
 Що дивимось на світ, як нам велить природа,
 И серця правотa, и розуму свобода.

Народи славляцця великими мужами
 Войни й політики, науки и искуства,
 А ми пишаємось дівчатами й жінками,
 Вінцями красоти, скарбівницями чутства.
 Роскішво живучі раями-хуторами,
 Столічнeго вони не знають душогубства,
 Мов збрі, в чистоті круг життя совершають,
 Піснями вічними серця нам просвіщають.

Ні пiнда багачів, ні дiка злисть голоти,
 Ні баламутного попiвства темна сила,
 Ні бес путі війна, наслідниця тiсноти,
 Ні школа—духа в них живого не вгасила.
 Дознавши мук гірких, недолі и турботи,
 Душа їх небеса в самій собі зробила;
 Мов райське Божество, на нас вони взирають,
 И серцем матернім всі провини прощають.

Поeзія й любов, с колиськи до могили,
 Серед беспутці на путь їх наставляли,
 Их душі привітні від лютости хранили,
 И нам їх чистими, без плями, завіщали.
 Гуляв-буяв Козак,—вони бго любили,
 Мов жертву ідолюску, квітками зукрашали,
 Сльозами від грязі обмивши и від крові,
 Вікам новим несли благою вість любови.

И се, вже почали помалу вимірати
 Сліпi проводирі сліпого гайдамацтва:

*) Это—„Эпилог“ во 2-й и 3-й редакціи поэмы. Въ 3-й редакціи слово „эпилог“ зачеркнуто и замѣнено словомъ „подспів“, которое мы и удерживаемъ здѣсь.

Перестають війну хижачку прославляти,
Хвалитись дикістю и зрадою Козацтва.
И гасить, мов поже́р, культу́ра дух завзя́тий,
Наслі́дде те́много и зло́го Азія́цтва;
Проро́чиці любві́ нову́ нам жи́знь ві́щу́ють,
До́ йви́ших подвигі́в и сла́ви нас готу́ють.

Наста́не час ко́лись ясний, благослове́нний,
Що на́ші зіро́нські все не́бо осия́ють,
И жи́зни ідеа́ль, свобо́ди дар спасе́нний,
Умо́м поезі́и и се́рцем привіта́ють.
И зні́кне, мов туман, на ві́ки мро́к те́мний,
Що бла́зні сла́вою та че́стю велича́ють,
И, приобща́ючись релі́кції нау́ки,
До всіх наро́дів ми простя́гнемо бра́тні ру́ки.

Пісньа трина́ццята. *)

ДУ́МА ПЕРВА.

Премудрі́сьть в нужде́ній, убогі́й до́лі
Промі́ж лю́дьми рідка: се́ диво з див;
Ще́ ж рі́чча боротьба́ своєї́ во́ли
Промі́ж земних, мовляв, бо́гів-ца́рів.
Ся боротьба́ в душі́ в ца́ря Осма́на
Робила з не́го то раба́, то пана́:
На ца́рстві́ бо́ тим був, чим и́ в Орьді́:
Знав и́ по́кору и́ тяжкі́ труди́.

Пото́мок Магоме́та, що пита́вся
Ввесь ві́к фіні́ками та моло́ком,

На троні́ він ро́скошам не відда́вся,
Не тумани́в ума́ свого́ ви́ном;
Е́го ру́ка за вся́ку пра́цю бра́лась,
Душа́ в вели́ких за́думах кохала́сь.
Не забавля́вся ца́рствени́м жезло́м,
Алка́в наук не́наситни́м умо́м.

Щаслі́вий, хто, як на́ш Петро́ Вели́кий,
И вме́рши, на́т тим ца́рство́м ца́рюва́в,
Де варва́рства ста́рого мо́тлох ди́кий
На не́го, мов на воро́га, встава́в,—
Хто, як Вели́ка на́ша Кате́рина, ¹⁷⁾
Ца́рської́ мудрості́ жива́ карти́на,
Сво́ім тала́нтом надха́є люде́й
Про́ нужду́ и́ біду́ грядущи́х дне́й.

Не ма́в Осма́н созда́тельної́ си́ли,
Як то́й, хто в ца́рство́ дух но́вий вди́хав
И дре́вню сла́ву, як ме́рця з моги́ли,
В се́рдцях сво́го наро́ду воскреша́в:
Е́му ю́рма потужва́ не кори́лась,
Дарма́ що низько́ перед ним хили́лась
Сере́д га́ремників сто́яв оди́н,
Як дере́во живе́ сере́д ру́їн.

Мов га́ди, воро́ги в клубо́к зви́лися,
Позла́завши́сь ис те́мрявих ку́тків,
Тихце́м тру́їти ца́рство́ завзя́лися,
Мов се́рце, повне́ вта́єних грі́хів.
Прилі́з и́ до по́па му́лла се́ральський,
Та́к зва́ний в сьві́ті духо́вник султа́вський,—
До Се́рбина, же́рця сьлі́пих Сла́вян,
Пі́д хри́стіянськи́м име́м по́ган.

Пі́п жив на́-одшибі́, немов а́вуло́м;
Ма́в те́мний, бо́ гу́стий, мов га́й, садо́к,

*) Отъ 13-й пѣсни сохранилась лишь печатаемая ниже часть ея.

Обвдений кругом високим муром.
Туди пробравсь, у змові с ним, пророк
Страшного всім „безбожникам“ Аллаха,
Небесного й земного падишаха,
Що правовірних их в ярмо віддав,
Як Магомет в Медину ще втекав.

Та мусив на той час мулла забути,
Як тяжко він „поганців“ проклинав:
Призначеної тайкома минути
Нетерпеливим серцем дожидавъ,
И, як побачив попадю стареньку,
Невірної Хассеки рідну неньку,
В розмові тихій не своїм попом,
Оддав їй честь рукою и чолом.

Рече: „Паньматко! ти ножа купила
Про безувірку, про свою дочку.
Тебе Всевишнього натхнула сила.
Безвірство их и нам не до смаку:
И нашу й вашу віру вдвох руйнують,
Из вами й нами рівно ворогують,
Умом и серцем в один дух злились,
Нечистому служити завзялись“.

Стара за білі пакоси вхопилась,
Що с-під очіпка вибились, мов сьвіт;
На жмут волосься вирватий дивилась;
С плачем у неї лився злющий сьміх.
„О! дайте під сі пазурі султана,
Кривавого на християн тирана!
Я в серце десятима йому ввоп'яюсь,
Сама—до тху отрутою візьмусь“.

Мулла с попом на неї позирали,
И серце radoчами в них росло,

Що з божевільної її печали
Таке страшенне виростало зло.
„Ся не злякаецьця (шептали стиха)
Найгіршого зміж лих пейюдзьких лиха.
Хоч на хресїтї скаженну роспинай,
Хоч на гаку залізному чеплай“.

„Ножа купила (знов той до старої),
Да се знарядьде, у твоїй руді,
Попшкодило всім Русинкам с тобою;
А воли не дало твоїй доцьці“.
—„Ії воля тільки смерть! (рече завзята).
Смерть, тільки смерть спасе її від ката,
Що очі золотом їй засліпив,
Обіцянками серце підкупив.“

„Всезнанье обіцяв диявол Евї,
Як замутив їй розум у раю,
Звиваючись на тім запертьнім дереві:
Всезнаньем сей вловив дочку мою“.
—„Так, нене (під собі промовив стиха),
Всезнанье, се почин и корінь лиха,
Що всю вселенну древле обняло,
Гріх и проклін, и смерть нам припесло“.

—„Бог дав нам сьвіт (озвавсь тоді сповідник
Султанський), а диявол дав нам тьму.
Оце ж и шепче с пекла проповідник
Про Вожий сьвіт мизерному уму;
А наш мизерний ум, немов та риба,
Хапає вудку за кришеник хліба,
За ту принаду... Так Сатанайл
Вловляє грішні душі в Вога спл!“

„Вловивъ лукавий и мого Османа.
Тепер йому байдуже про всіх мул,

Про всіх імамів Мекки й Туркестана!
Нас повернув у мотлох, ув огул.
Воговідступні лютри да латиньці,
Оце ёго и госьти й побратимці,
Що забувають Бога дьля наук,
Сьміюцьця й з раю, й з безконечних мук.

„Иде войною проти Лехистана,
А в нёго, нене, на умі не те:
Ёго морочить думка окаянна—
И в нас и в вас зневажити сьвяте.
„С кайданів мушу розум розкувати
„И кожній вірі право рівне дати.
„Нема ж бо й Бога, тільки розум єсть:
„У розумі и слава наша й честь“.

„Рятуймо ж, нене, предківщину любу,
Як Турчин, Сербин, так и сам Козак!
Одна дорога нам черес цю згубу,
Один про всіх спасенний, славний шлях!
Нехай иде народи воювати,
З неволи их, мовляє, визволяти,
А ми зробімо, щоб він там поліг,
Щоб зникнув, як из гір весною сьніг“!

— „Зробімо (миркнула); та як зробити“?

— „Ось слухай, нене: ми вже знаєм, як.
Від Цареграду шлях до вас не битий,
Та й не короткий (кажуть люде) шлях.
На довгій ниві й на віку буває
Всього з людиною. Нехай вповає
Наш безувір на долю, що ёму
Всьміхаєцьця, прегордому уму.

„Ми ж не попом-письменником смиренно,
Як повелів закон и вам и нам,

Сю зьміркували річ, и повсяденно
Мольби возносим кг Божим небесам,
Щоб сьвіт був сьвітом, тьма вісталась тьмою,
И щоб такою клятою войною
Безбожник нас під нозі не подав
Тому, хто й древле проти сьвіту встав.

„Мольби мольбами, нене... ти се знаєш
И на собі, що лоба натовкла
Поклонами доземними, та й чаєш
Від рук людських рятунку и добра,
Мольби мольбами, а рука рукою.
Зьорудуєш против обох войною,
Против обох обернемо той міч,
Що хоче з дня зробити темну ніч“...

(Кінець поеми згорів... під хуторву пожежу) *).

*) Эти слова приписаны карандашомъ рукой автора въ концѣ 2-й редакціи этой пѣсни. Точками мы обозначаемъ зачеркнутыя авторомъ слова, неразобранныя нами.—Ред.

ПЕРЕСПІВИ З ВЕЛИКОРУСЬКИХ СПІВІВ.

Старорус-Малорус до Нової, Великої Руси.

Наші предки Москалями вас по Ляцькій моді звали,
В Азію Китайську ваших славних предків одпихали,
Ви ж на займані своїй розумно господарювали,
Руську землю й руську честь од ворогів обороняли.

Наші предки с Поляками руським світом тяжко ко-
лотили,
А втворити руського письменства в себе не здоліли.

Ви ж потужне руське слово в тій преславній Січі вфор-
мували,

Що над морем за московськими порогами обмурували.

Сим потужним руським словом про наш край ви за-
співали,

Наш Дніпро-Славут и Дон Великий гарно змалювали.

Любо ми се малюваньне на Україні привітали,
Ваші голосні пісні по своєму переспівали.

Нехай руські вороги по всім широкім світі знають,
Що на руських займищах усі брати одно співають.

Буде час, коли між вами не стоятимуть Івани,
Що на добрий розум и на серце нам кують кайдани.

Не гаситимуть нам духа політичним фанатизмом,
Не впинятимуть прогресу чужою дном екгоизмом.

Тоді ми про давнє руське братство рівноправне
спогадаєм,
Вкупі з вами в вільнім храмі и науки й життя заспіваєм.

Степ. *)

Теплий в'єтер тихо в'єть...

Фетъ.

Від полудня теплий вітер
Стиха повиває,
Під живущою россою
Степ наш оживає.

За могилою могила,
Зеленіє-мріє,
И далеко проміж ними
Битий шлях темніє.

Бес коньця степ розгорнувся,
Туманом узявся...
Дух співочий не пташками
Аж під небо знявся.

*) „Ватра“, литер. сборн. изд. И. Лукічемъ. Стріп, 1887.

Степ о Півдні, *)

Спокойно небо голубое...

Никитинъ.

Блакитне небо, мов дугасте море,
Безднею самітньою стоїть.
Під сонцем степ, козацьке Дике Поле,
Огнем переливаючись жахтить.

Гарячий вітер хилить-нахилє
Траву филисту стиха до землі,
И в прозірній золоченій імлі
Даль степова мов тоне-поринає.

По-над зелом-травою жар німий
Переливаючись пливе високо;
Ростоїлюєцьця воздух огняний,
Тіснить у грудіх дух и сьліпить око.

Дивлюсь кругом: не фарбами, огнями
Картина сьвітопскрява горить;
Над нею любо по-під небесами
Музика, мов тонке срібло, дзвінчить.

То жайворонок, лірник одинокий,
Знайшов одрадно серьдю вишшину,
И звеселяє сьвіт шумноширокий
Сьпіваючи про волю та весну.

Німує степ: йому ні на що воля.
Се немовля сонливе в сповитку:
Судилась велетьню дрімлива доля
На довгому байдужньому віку.

Закутався у свої зелені шати;
Пахуці мовчки вюхає квітки;
Над ним по вітру носяцьця крилаті
Метелики, як маріво, легкі.

Вечір у Степу.

Клубятся тучи, млія въ блескъ аломъ...

Фетъ.

Вже хмари бгаюцьця въ клубки червоні;
Поля роси вечірній жадають;
Дзеленькає дзвонком поштар, и коні
В долині кұряви не підіймають.

Ні хutoryцї, ні хати на просторі,
Ні огнища, ні пісьні, чи забави...
Степ розливаєцьця, мовъ сонне море,
Куняє жито, задрімали трави.

З-за хмари місяць ще не визирає:
Соромицьця зъявितись рано, повний.
Ось хрущъ гуде понуро, и зникає,
А там орлан ширяє нерухомиї.

Окрились ниви сїтьтю золотою;
Озався перепіл, саміцю звучи.
Росою обливаючись рясною,
Деруть ще стиха деркачі деручі.

Аж тускне в бмряці зиркاته око.
Криз теплоту холодним подыхає.
Сплив місяць по-над хмарами високо,
И зорями все небо засіває.

*) „Зоря“, Львовъ, 1890, стр. 166 и 167.

Ніч у Степу.

Въ пожаръ вечоръ пламенѣть...

Никитинъ.

На небі пожéжа західньа палає.
Земля червоніє привадним рум'явцем.
Заснула вродлива, весела, щаслива,
И небо над нею темніє... стемніло.

И по-над сонною красою стиха
Повіяло холодним вітерцем,
И блискавка німа, очей утіха,
Десь засвітилася и згасла. Манивцем

Простує повновидий... вищче, вищче,
И лямпою посеред неба став,
И тихим, любим сьвітом засияв
Над мовчязною рівнявою степовою.

О степова картина ночі,
Сияньне Неба, сну Землі!
Береш ти красотою очі,
Чаруєш серце й помисли мої.

Як степ розкинувся широко,
Заснув у сивім тумані,
Так я спокоюсь одиноко
В чужій, сумній, незнайій стороні.

Покину палицю старéчу,
Та й годі хати вже шукать!
Забуду живьні колотнечу,
И тут въ самотині заляжу спать.

Травою вітер не колише,
И, в пишний, сьвіжій красоті,

Земля, як мати, легко дише,
Голубить кбóле серце сироті.

Квітки на ложе одиноке
Лють-видихають с себе мед,
А Небо зоряве високе—
Над ним золотонскрявий намет.

Весна й Літо в Степу. *)

Полно, стець моя, спать безпробудно...

Никитинъ.

Годі тобі, степе,
Годі твердо спати:
Перестала в тебе
Зима царювати.

Зникнув сьніг, і Сонце
Засвітилось чудно!
Сохне-просякає
Дорога безлюдна.

Прокинься-прошнися,
Умийся росою,
Пишайся-хвались
Новою красою.

Краса в тебе—шати
Зеленопросторі—
Окрила, як мати,
Поля й косогори.

*) „Зоря“, Львовъ, 1890, № 12, стр. 182 и 183.

Споглянь-подивися:
Весна наступила
Росправлює сокіл
Скреповані крила.

День по-нат тобою
Золотом сияє;
Піява водиця
Сріблом закиає.

Хмарі лебедями
По небу гуляють,
Холодки по грудях
В тебе пробігають.

Наленуть до тебе
Гості говорливі,
Веселі, співочі,
Ніжно-буркотливі.

Не словами з нами,
Співами говорять;
З ранку аж до ночі
Мов у давони дзвонять.

И настане пора дорога-працювита,
Що косарь косаря у росі привітає,
И шелесне коса травожерна-несита,
И високе зело из низьким порівняє.

Як отаман дряплом на шабаш залопоче,
Косарі в один голос душею вільються.
Мов труба мідяна на ввесь Сьвіт зарокоче,
Пісні морем широким-безкраім польються.

Заряснієш увесь ти копицями, степе,
И в високі стоги поскладаєш копиці;
И заржуть жеребці на просторі у тебе,
Скакуни бистроногі, летучі, як птиці.

Навтішавшись тогді и піснями й трудами,
Оддыхай собі, степе-сподарю, до-сита,
І дивись кріз туман, як ключами-стадами
Журавлі линуць в вирей до нового літа.

И нехай твоя думка слідом за ключами
Журавлиними, в землі далекі несецьця,
И жаданне спознання з братами-степами
В твоїй думці самотно-дремливій, прошнецьця.

Степова Сіножать. *)

Что внизъ по Дону...
Кольцовъ.

Ой по Дону, по Дону,
По крутому бережку,
Там село поуз село
Мов квітками процвіло.

Без грядиці й без кінця,
Від кінця та й до кінця
Зеленіє степ кругом
С предку-віку облогом.

Ой ви, степи, ви, поля,
Втіхо, роскоше моя!

*) „Зоря“, Львовъ, 1890, № 14, стр. 213.

Ви широко розляглись,
Аж до моря подались.

Я не сам собою к вам
У гостину завітав:
Наготовив я припас
Гостру кісоньку про вас.

По безкрайму степу
Здавна хочу погулять,
Силу свою молоду
Добрим людям показати.

Гей ти, косо, розгуляйся!
Ти, рученько, розмахайся!
Повінь, вітре буйвенький,
На чистий вид, повненький!

А ти, траво, фільюйся!
А ти, око, любуйся!
Золота моя коса,
Горда-пишная краса!

Степова Могила.

Чья это могила?

Кольцовъ.

Звідкі ти, могило,
У степу взялася?
Хрещик з очерету,
Земля не зляглася.

Ні шляху, ні стежки;
В полі дико, пусто;

З вечуй-вітром тирса
Забуяла густо.

Чи хтось од безвіддя
Сконав заблудившись,
Чи ліг, утомившись,
В світі не нажившись?

Чи серце хижацьке
Когось погубило,
И кров'ю живою
Пісок напало?

Чи мати дитину
В-останьне пестила,
Гіркими обмила,
Спатки положила?

Тут сонечко гріє,
Трава веленіє,
Колишучи тирсу,
Стиха вітер ніє.

Нехай світить сонце,
Віє вітер стиха,—
Не встане, не гляне,
Не знатиме лиха.

Нехай свище буря,
Ревуть гуррикани,—
Закрились на ніки,
Загоїлись рави.

Україна.

Ты знаєшь край, гдѣ всѣ обильємъ дышетъ...

А. Толстой.

Чи згадуєш, земляче, край той пишний,
Де річеньки блищать сріблом текучим,
Де, мов кармазин, червоніють вишні,
И дишуть медом пасіки пахучим;
Де гарбузи в цвѣту по лісах в'юцця,
И яблуні під яблуками гнуцця?

Туди, туди що-день душею лину;
Там знаю любе, затишне кубельце,
И згадую квиччасту Україну,
И знов цвіте, знов молодіє серце.
Оттам би жити, Господа хвалити!
Да ні! шкода про се и говорити...

Нещасний Край! в ёму куточки дикі
Людей благають: „Пощадить, не псуйте!
Идить собі у городи великі,
И там доми під небеса муруйте,
Мене ж пустим покиньте сумовати,
И людям щирим очі дивувати“.

Коханий Край! Край волі и недолі!
Сьміюсь до нёго, сьміючися плачу.
Роблю-працюю на чужому полі,
И радуюсь, що вже ёго не бачу,
В моїх руках понуро кобза дзвонить,
Останьні мрії й радощі хоронить.

Паскудний Край! Край брехевь и оmani,
Дурив еси Сусід миражем чести...

Тебе купили, як словявсь ти п'яний,
И по заслугі гладять против шерсти.
Рай на словах, на ділі—Пекло люте...
Колиб мені, колиб ёго забути!

Чумаки-Ночліжане. *)

Вблизи дороги столбовой...

Кальцовъ.

По-над шляхом ночліжане
Чумаки стояли.
Полягали, та й не спали,
Мовчки сумовали.

Небо темне, ані Мисіць
Не сьвітнв, ні Зорі.
Поле тихе да повуре,
Як туман у морі.

Хто проїде, не видати:
Промайне марою;
Стогне, хлипле и голосить
Дзвоник під дугою.

Казанок проміж возами
Над багатьтемъ мріє
В'єцця вгору з димом пара,
Вітерець не віє.

Сивий дід вусима сьвітить,
Таганка пильнує
И, насупившись, унукам
Чабака готує.

*) „Ватра“, литер. сбори., изд. В. Лукичемъ, Стрий, 1887 г.

По стерні пустош ходять
Сиваки та Гливи
Ремикгають круторогі,
Нехай будуть живі.

Мовчки батько й син лежали,
Мовчки сумовали,
А чого, коли б спитали,
И сами не знали.

Так, мабуть, нас мати родить...
Коли бь хто озвався
Гарним словом, або зручно
За сопілку взявся!

Скільки раз ночлігував я
Ш чумаками вь полі!
Було в нас пісень веселих
И сумних доволі.

И втішалося тихе серце
Словом благодатнім,
Що спаслось від зради Панства
Заповітомъ хатьнім.

Не сполячилося насущне,
Та й не змоскаліло,
Голосне зь давен давнешніх
До нас долетіло.

„А подайте глас, хлопцята!
Чого понімили?
Потомились у дорозі,
Чи посиротіли?“

И сопілочка до діда
Стиха промовляє...

Один голос... другий голос...
И ввесь кіш сьпіває.

Оживають предки древні
З древніми словами.
Випливають с Того Сьвиту
Діди за дідами.

И вливаєцьця дух віщий
В душі молоді,
И вселяюцьця у серце
Почуття сьвяті.

Дньіпровá повідь.

Свѣтало.—Вѣтеръ гдѣть упорное стекло...
Фетъ.

Вже дьніло. Вітерець, немов на скло тоненьке,
Наліг на дньіпрову ще нерухому воду.
Старий дід, на весло оппершися легеньке,
Віччалив, бурчачи на хлопчика за шкоду.

Од весел флечки, розьбігшися дітьми всюди,
Піч човном гралися и піною кишили.
Напруживсь, затремтів наш парус повногрудий,
И ми, мов лебеді, по-над Дньіпром летіли.

Червоним золотом, сріблом блискучим, чистим
По небу скрізь вились, перевивались хмари.
Над Дньіпровим руслом, над зеркалом огнистим,
Серпанком тумані злегенька повівали.

Он у воді дуби по пояс, мов Тритони;
Там на горбу рядком тополі зеленіють;

Тут весняні блищать по-під селом затони,
И яблуні в цвіті оддаєки білють.

Цілуецьця з Дьніпром Земля в квітках пахущих;
Пташкі, мов друженькі, вітають цілуваньє;
Мов повідь, поняли пісньи и села й пущі,
И соловейко им дає порядкуваньє.

Ось луки оксамит зелений простилають,
И золотом пісок побликує між ними.
Ось гуси, знявшись, в очеретах сідають,
Кигикають чайки над гніздами своїми...

Зостався б тут на-вік дивитись, дихать, слухать...

Привітаньє з Доном. *)

Вдеща средь полей широкихъ...
Пушкинъ.

Ось він плеще, ось він льеєцьця
Серед степу!... Доне,
Від братів твоїх далеких
Я приніз поклони.

Поклоняюцьця до тебе
Братьє з України,
Що колись ти ратував їх
При лихій годині.

Поклоняюцьця бідую,
Долею гіркою...

Пам'ятають, як поїв ти
Игоря водою;

Як до себе закликав ти
Витовта з лицарством
Воюватись-правуватись
Изъ лихим Поганством;

Як до себе від Батури
Та Острозських Дуків
Утекали Козарлюги
З Лугів Базавлуків.

На ралець тобі давали
Злидні свої вбогі...
Прилітали і зникали,
Мов птахи роги.

Ми ще й досі рогуєм...
Дивна наша доля!
Що сумуєм та й німуєм,—
Зникла наша воля.

Привітаймось, Паве Брате,
Вкупі пожурімось,
З твого саду-винограду
Винами упиймось.

Уп'ємося, засміємося—
Серцю легше буде:
Бо забудем, що сміються
З нас ледачі люде.

*) „Зоря“, Львовъ, 1900, № 20, стр. 307.

Паланка.

Свѣтло. Вспорхнула птичка..
Никитинъ.

Заднілося. Вже пурхають пташата.
Устало сонечко й позолотило
Весь степ. Мов огняна чудовна шата
И землю й небо сявом окрила.

Внизу й в вишшині гучить-сьпіває..
Ликує жизнь... Дивлюсь, новá картина:
Тихá паланка райска самотина,
Садами вквічана, у ріцці поринає.

Обліг некошений, и на просторі,
Мов дике птаство, табуни гуляють.
Везлюдьде, тиша. Тільки косогори
Широкий степ здалека озирають.

Иду в паланку—и дивуюсь дивом:
Козачка шлик насунула на брові,
И скакуном летучим довгогривим
У поле бóклаг мчить важкий дубовий.

Жовтіють гумна, и хаті принадьні
С садовини дцяцьками визирають.
Хропе козак у буцці виноградьній,—
Здоровьем и румянцем щокни грають.

Не видно тутъ ні баб, задрип мизерних,
Ні тих п'яниць, що дивляцьця мерцями,
Ні миршавих дітей, сиріт злиденних,
Ні городзьких калік из мисочками.

Солов'їна Левада.

Качая младшого сьинка..
Некрасовъ.

Не щечечить, серденьтка,
Мов дітoньки в пташки,
Не збудіте у колисьці
Моєї комашки

Гáлю ось тобі я лѣлю
З лиштвою пошїла,
А тобі, Ивáсю, пужку
С пужалном зробїла.

Зараз кїнусь до теляти
Да напою пїйлом,
А за те нас ёго мати
Нагодѣ дїйлом.

Ш чередї вже незабаром
Нáша Сива прїйде.
Против неї ми в толóку
За левáду вїйдем.

Солов'їною левада
З давніх дáвен знецця:
Безліч там по над водою
Солов'їв педецця.

Займанщина се Козáча:
Кóсимо всі разом.
Всяке древо в нїй ще с предків
Стало під заказом:

Щоб ніхто пташок співочних
Не драв, не трівожив,
На голлїках не гойдався,
Кубел не пустóшив.

Бо колись, діди мовляють,
Купці ваїждали,

За пташáток-солов'яток
Дорого давали,
И у клітóchах тиснєньких
До Москви возили.
Там им зóлотом за бідних
Пташенят платили.

Щоб співали городявам,
Як гай зеленіє
Як у лузі вітер віє,
Річенька леліє.

Як паруюця пташата
Гніздечка звивають,
Співом ранню и вечірню
Зóрю зустрічають.

Убивалися ж по дітках
Сємьї солов'їні,
Розлетались из лєвади
По всій Україні.

Стало глухо по лєваді,
Ніщó не щєбєче,
Тільки, зуздрівши сорока
Пастуха скрекєче.

И збирались люде, кажутъ,
Наші прєдки в раду,
Міркували й рахували
Про тяжку неправду,

Що пташáток-солов'яток
У кліткї саджали,
Зъ ріднимъ краємъ розлучали.
В Москву завдавали.

И, порадившись, Громада
Закáзъ положила,

Щобъ нога купецька вь наше
Селó не ступила.

А хто бъ важивсь гвізда дрáти,
Купцям продавати,

У куну таких кувати
Цілий дев' держати.

И дочувшись, що лєвада
Стала під заказом,

Наша втіха-соловейки
Налетіли разом.

Людам сєрце звеселяють,
Бóга сохвалляють;

Засипаєм під их пісню
И встаєм—співають.

На греблі.

По греблѣ широкой и триской.
А. Толстой.

По греблі трускій та предовгій,
Що сыпаво ще за Татар,
Задумавшись іду бідю...
Звемігся мій коник, пристав.

За греблю сю наші ховались,
Почувши, що в полі Орда,
И цілими тут оставались:
Бо их боронила вода.

Татарських бахматів ні бистрий
Дньістро, ні Дньіпро не лякав;
Один тільки стрижевъ багнистий
Одвагу их дику впинав.

Задумавшись іду... Згасає
Червоний на заході сьвіт;
З-за хмар молодик випливає,
Село над болотом ячить

Реп'ях ваш, причепа, Жид мимо
Бриде в хутряному шлику.
Запахло водою та димом,
Завізно в' млині-вешняку.

От, стрижень бурчить потоками;
От, купи мешків на возах;
Кругом таганка з люлечками
Сидять хлібороби в брилях.

Під возом в сопілочку хлопчик
Цьвинькає, учицьця грать.
Немов у дупельці горобчик,
Що хоче й собі сьвіркготать.

А там, в комишах на затові,
Качки полякавшись кричать;
Тут путані пірськають коні,
Воли круторогі лежать.

Картина мені так знакома,
И гребля, й вози, и вешняк,
Немов би я був се вже дома,
Неначе се рідний мій шлях.

А де моя теплая хата?
Де ждуть-визирають біду?
Усюди за гріш маю свата,
Да брата нігде не знайду.

Гаданьне-Віщуваньне. *)

Юльская ночь и тепла и ясна.
Минаевъ.

Петрівочка нічка тепленька, ясненька.
Мов жемчугом сипле зірками дрібненько.
В воді круглолиций пливе-поринає,
В саду соловейко голосить-сьпіває
Рибалочки плавляють з огнем під погоду,
И тихо-тихенько несе річка воду,

Ось пісенья дівоча дзвївнїть-розляглася;
Огнем над водою земля зайнялася.
Вродливі на воду віночки пускають,
Човни з дівоньками під сявом ссяють.
Пускають-гадають про щастє й пригону
И тихо-тихенько несе річка воду.

„Виночку мій любий, рясний, зелененькій!
Пливи за водою, мов човник легенькій;
Скажи: що за доля обом нам судилась?
Чи будемо в парі, с ким я полюбилась“?
И дивляцьця в воду на красу, на вроду,
И тихо-тихенько несе річка воду.

„Красо моя, вродо! яка наша доля?
Чи щастє судилось обом, чи неволя“?...
С піснями и регіт, и лемент, и крики:
Кому люба втіха, кому жаль великий.
„Втону, як вінок мій, далеко від роду“!...
И тихо-тихенько несе річка воду.

*) „Ватра“, літератури, збірникъ, изд. В. Лукичемъ, Стріп, 1887.

„Сьвіти, білолиций, ясенько-гарненько!
Пливи, мій віночку, правенько струмненько,
Пливи, не крутись, и вирви не бійся,
У морі в любові, в коханні втопись“!
Жартують, віщують про долю й пригоду,
И тихо-тихенько несе річка воду.

Коло Колодезя. *)

Уже украинское солнце...

Минаєвъ.

Нагулялося по небу
Весняному Сонце,
Зазирає на-добраніч
У низьке віконце.

И промінєчком угору
Огнявим стріляє;
Хрест на церкві ростопленим
Золотом сияє...

Закотилося-сховалося
За степи, за море;
По-над морем кров палає:
Хмара хмару бере.

Стало темно по садочках.
Тихо пил сідає,
И село у прохолоді
Ніби оживає.

Обливаючись червоним
Сьвітом від заходу,

И колодезя дівчата
Набирають воду.

Чорнобріві-уродливі
Всі в квітках дівчата.
Мов ясні, принаєвні зорі,
Грають оченята.

Щебетаньне-реготаньне
Оддає чуті:
Бес пісень, беж жартів, сьміху
Не живе й минути.

Під коромислом ступає,
Рибонькою в'єцьця.
Карі очі, чорні брові,
Все в її сьмієцьця.

Чи жартує, ни сумує,
Чи хлипле, чи спорить,—
И сорочка и личманьне,
Все на ній говорить.

Що в селі, що в полі сталось,
Наш колодізь знає:
Як вода дзюркоче с цebra,
Річ не замовкає.

Про коханьне и про зраду,
Про тяжкі пригоди,
Про заручини щасливі,
Нужду и вигоди.

И як з милим зустрічалась,
И що говорила,
И за що поляв батько,
За що мати била.

*) „Ватра“, літературн. збірникъ, ред. В. Лукичемъ, Стріщ, 1887

Всі відрадоші й всі смутки,
 Все, чим серце б'єцьця,
 У розмовах тих вечірніх
 Мов из ринви льлецьця.

И щасливі щебетаньнем,
 Мов пташкі співочі,
 Не вмовкають у розмові
 До самої ночі.

Пасіка *).

(Присвячено Ганні Барвінок).

Жарко. Природу ко сну словно клонить...
 Минаєть.

Старий дід-сирота, ні дітей, ні дружини,
 Мов чернець у скиту посеред України.

Не в скиту він сидить: бо гуде кругом нього
 Від зорі до зорі голосів тихих мвого.

У трудах молитви совершають святиї,
 И діяння творять неосудно благиї.

Загрицьця зоря, стане сонечко сходить,—
 Мов бжолка по меду, він по пасіці ходить.

Манастир свій спасенний кругом озирає,
 Молитвами його чисте серце сповняє.

Помагає старенькому ввучка сирітка.
 Тихо, любо цвіте, мов дубрівня квітка.

Не скучають у двох, не бояцьця нічого:
 Звають свій манастир да заступника Бога.

„Перекликав Господь увесь рід наш до себе,
 А мене тут залишив, дитино, про тебе.

(Так дідусь до малої часом промовляє,
 И на праведну путь сироту наставляє).

„Як знайду тобі пару, дитино кохана,
 Перейду до синів, до Петра, до Степана,

„Та до Наси голубки. Вона серед літа
 Залишила мене и зійшла з сього світа.

„Почивали тогді наші дітки бривіти,
 Мов квітки процвітати, серця веселити.

„Мусив Богові я пресвятому коритись,
 Ис подружьем на-вік, поки жив, розлучитись.

„А помру, дак побачу її з дітоньками
 У раю, мов троянду проміж квітоньками“.

*) Екатеринослав. газета „Дніпръ“ за 1885 г., № 366, отъ 30-го
 января.

Співцеві-малюреві,

авторові „Грецьосія“,

Посылаючи „Вайду“.

Вітер віє повіває,
Казан закипає.

Щеголев.

Киши, мій казаночку, закипай
Під свіжим, тихим, любим вітерцем;
Малюй, малюй мій, наш рідний край
Своим привадним пензликом-перцем.

Мені ж, мов Байді, доля не дала
Седіти залюбки зімовником:
Нема в домівці правди, ні добра,
Тиняюсь по чужині козаком.

Хотів би голос по світах пустить,—
Мій голос буря-хуртовина рве.
Хотів би правду людям говорити,—
Ведмедем дуросвітчина реве.

„ΑΡΙΣΤΟΝ.“

Византійський Антик.

Котюга Лобас, він же и Сократом
В учового ченьця за розум звався.
Жив сибаритом, чи аристократом,
И аристоу свое явить завзявся,
Та не богами під сьріблом и златом,
Що ними вчений чевчик величався,—
Ні! ницосьтю ума и хладом сьрця,
Що в византійців сьвятосьтю зовецьця.

„Спорудили (рече) ви пишні мурі
Манастиря сьго, мовляв, сьвятого,
Да й строїте побожним душам кури
З девятого століття нависного.
Годуйтеся, пузаті миродури,
Та Лобаса не майте за дурного.
Він аристоу свое с колиски знає,
И згорда на плебеїв позирає.

Е в мене щось таке, що й ницосьть вашу,
И холод сьрця нашого черствого
Я на вазі пекельній переважу,
Як ситий переважує худого.
Натякую не про кошечу кражу,
Котрої вчився а-малку в домового,—
Ні, аристоу мое тим заявляю,
Що в сьрці й искри вдячності не маю.

Сокровище Благих.

Царю Небесный! утѣшителю, душе
истины... сокровище благих и жизни по-
дателю! прииди и вселися нѣ мы...

Ураняшня молитва.

..... et qui sait si le jour n'est pas
proche, où l'Europe après les cataclysmes
d'armes à feu et des révolutions sociales,
se viendra pâle, fatiguée, trompée, dégoûtée
et ruinée par les excès de sa civilisation,
demander le repos et la vérité à la Russie
dans les grands secrets de ce monde moral
et chrétien dont aujourd'hui elle seule est
la sanctuaire.

Prince W. Mechtcherski.

Чого скажіте нам, ви, Німці та Французи,
Так прислухаетесь до рушчини, до нас?
Чого вас простий сьпів першколеної Музи
Дивує, мов з Небес почутий сьрцем глас?

Колись таке саме почуто в Галилеї
Та в Римських займищах, що Море облягли,
Забравши під ярмо потужности своєї
Благословенну Середину Землі.

Там, в тихих застумах розкішної Природи,
Бессмертний дух людський над горде право знявся,
Споглянув з висока на всі Царства й Народи,
Сокровищем благих єдиним-вічним ставсь.

И звехтував чужі, ненавидні закони,
Що й серце думали и розум нахилить
Під видумки, що їх не звали Милліони,
Привикши у своїх звичаях древних жить.

И слобонивсь од всіх передсудів гордині,
И завитав до нас в природній простоті,
И ми вклонилися йому серед пустині,
В смиренні розуму и серця в чистоті.

Вселивсь у нас тогді дух правди, утішитель,
И звали ми його „сокровищем благих“,
И він був розуму и серця в нас хранитель,
Податель живота и всяких благ земних.

И ми, спромігшись, на дух сей самостайний,
На дух, що сам свою верстає певно путь,
Освятчували ним престол самодержавний,
И злюкам не дали себе к землі пригвуть

И правив нами той неспорений Диктатор,
Що правдою жахавъ пронозистих підлиз:
Повелювавъ у насъ природний imperator:
На Трон він по хребтах нахилених не діз.

Ви ж, в гордошах своїх, сього не мали духа,
Що звали б, так як ми, сокровищем благих,

Нагнула вас к землі сухих сердець засуха:
Бо творите самі собі Богів земних.

Тим від сього собі бажаєте ви Мира
И царства й панства, що Христос увичив;
Тим и в свободі ви шукаєте кумира,
Щоб до землі чолом вам головы хилив.

Чи золотий Телець, на привязі у Жида,
Чи вибраний сліпим огулом демагогъ,
Чолом ви до землі: потужкий бо ехиди
Про вас те, що про нас предвічний правди Бог.

Безгрішній Папа ваш зробивсь Царем оть Міра
Гріховного сього, Христу на перекір...
Зневажив заповідь „не сотвори кумира“,
И сотворив с себе самого вам кумир.

Тим прислухаєтесь ви, Німці та Французи,
С своїх Столиць-клоак безвиходних до нас,
Мов справді в голосі нешколеної Музи
Ви серцем чуєте Небесний тихий глас.

Славлені Трідні.

Что есть истина?

Іоанна, гл. XIV, 38.

Пишавсь Єрусалим своїм великим храмом,
Жилищем Господа, вертепом суевірства,
И весь його сповнів сьвятофалшивим крамом,
Сокровищем сердець, надбанням лицемірства.
Ти ж, негодуючи на мрії дуросьвідства,
Не пощадив своїх прапращурів сьвятити,
По славних двох царях блискучого наслідства:
Храм пишний зруйнував, и на його руїні
Нам обіцяв новий спорудити у трідьві.

Минув день первий, день безрозумно кривавий
 И довгий: бо годин столітьніх мав десяток.
 На звалищах німих сів, шуляк двоєглавий
 И крильми осінив Язичництва нащадок.
 День другий настає—правдивости упадок,
 Шахрайства темного сьвяте коронуваньне:
 Дає народові у тьмі гріхів порядок
 Не розум, а сердець бессовісних буяньне,
 Над королями пап лукавих пануваньне.

Минув и другий день, день руйнованья Маврів,
 День Инквізиції да Крестових Походів,
 Минуса римського, неситих Минотаврів,
 Дивовища віків грядущих и народів...
 Настав день трейтій, день нових неправди ходів;
 Олжи, під маскою високої культури...
 Учителю благий! чи ти нам не нашкодив,
 Що зруйнував еси коштовні древні мури,
 И над дивами з див насипав кучугури?

Дивись, бессмертний, як, в ім'я твоє сьвященне,
 Попівство по сьвітах прислужуюцьця аду
 Брехнею, ніби все недоумки, хрищене
 Шанує и штить твою благословенну правду,
 Хто ж не познав тебе, ті, чортові в одраду,
 Живуть погибельно, як бонза им чи рабин,
 И серьцю й розуму на ганьбу та досаду,
 Серьця та розуми столітьтями наладив,
 До благ земних, мовляв, погибельніх принадив.

Коли б еси, с твоім високим идеалом,
 Над усіма людьми письменними не знявся,
 Людзький би розум наш, з його старім началом
 Культурнім, до чогось статечнїго добрався,
 И ти б з наукою благою заховався

Під сінями його, незнаний кроткій странник,
 И кров'ю б на кресьті з ребра не обливався,
 Народу Вожого избранного изгнанник,
 Огня, меча и мук невимовнїх посланник!

Мова господарська до плуга.

Оравъ я колись нимъ своеруч, занедбавши письмен-
 ство, яко діло марне. Зопсувавши ж плуга, послав його в
 село Оленовку до панича Троицького, майстра на всячину,
 з наказомъ:

Ой плуже мій, плуже!
 Чого ледачий дуже?
 Иди въ село Олены,
 Тамъ є коваль учений:
 Вклонись йому низенько,
 Щобъ зладивъ хорошенько,
 Щобъ хліба мы вробили
 Въ кулакъ не затрубили *)

1888, на Полупетра.

*) Плугъ до Хазяїна каже:

„Хиба ж ти не внаєш,
 Хазяїну любий,
 Чого став ледачий?
 Приїв уже зуби!...

Робота важкая
 Всю силу вабрала;
 Один я справлявся
 За себе й за рало,
 Не весну и літо,
 А цілий свій вік!

Та ще и ледачим
 Назвав чоловік!
 Мене ж от турботи
 Всею покривило,
 Сирая земляця
 Неїла все тіло,
 Мизерий каліка,—
 Куди ж я годжусь?
 Хоч дайте-ж підчунять
 Так мо й пригожусь.

(Слова г. Ив. Троицкого).

Якъ вернувся ты, плуже,
Въ господарські руки,
Набрались ті руки
Прегіркої муки.
Не вмієшъ орати,
Ні перевертати,
Тільки вмієшъ добре
На боку лежати...
Иди жъ, гайдамако,
Звычайо навчися,
Або тамъ, кривляко,
Въ болоті втопися.

Іюля 5.

* * *

Дві книжки Старины
Давно у Васъ гуляють,
Про мене жъ нависні
Не думають, не дбають.
Говіте заволоць
До дому у три вирви,
Щобъ не було въ дівокъ
У запаскахъ ще й прірвы.

Іюля 2.

Бояновы Замыслы.

Ода до Кобзы присвячена переважниковъ въ розумѣньѣ Слова о
Полку Игоревѣ, професорові Льв. универ. д-ру Омеляновѣ Ого-
новському.

Моя ты мовчязна! чого такъ сумно дзвонишъ.
У струны золоті, що начепивъ Боянъ?
Вѣщуєшъ горенько, чи радощѣ хоронишъ,
Чи се невольеньки окривъ тебе туманъ?

Чи стиха схлипуєшъ, чи дробнѣ слѣзы ронишъ
Про камявѣ серця, про темряву й обманъ?
Промовъ менѣ словце величїємъ рокотаньнемъ,
Чи слѣзами лїйся вже, невдержанымъ рыданьнемъ!

Моя ты гордосте, вѣдрадосте моя!
Таємный Неба даръ, Землѣ недовѣдомый!
Съ тобою горенько забуду всяке я...
Дзвони у золотѣ Боянськѣ струны-дзвони!
Нехай возродицьця великихъ душъ сѣмѣя
И Міру возвѣститъ Божественнїй ааконь!
Да зникне зъ мѣжъ людей неволя, мракъ, обманъ
И сьєне духъ людзькій, свободный Океанъ!

Що Русь извѣдала вѣдъ оныхъ часѣвъ давнїхъ,
Що боротьба Добра и темрявого Зла,
За приводомъ сердець и розумѣвъ державнїхъ,
Пѣдъ знаменемъ Креста, въ народнїй духъ внесла,
Дѣявнїя чистыхъ душъ, завѣты Православныхъ,
Вѣдъ берла и меча до плуга й чересла,
Вы, струны золотѣ, вы, правды вѣщѣ дзвони,
Вѣсмертнымъ рокотомъ вдыхнѣте въ милїоны.

Да возвеличїтьця прихилникъ вашъ, Народъ,
Единствомъ силъ своихъ середъ усѣхъ Народѣвъ,
И, мовъ свѣтилъ ночныхъ небесный, хороводъ
Тысячолѣттями блищить вомѣсто гѣдївъ!
И зробицьця тодѣ Бояновській рапсодъ,
По вѣщимъ замысламъ єго, вѣнцемъ рапсѣдѣвъ,
И мова наша зъ мѣвъ, якъ Серафима гласъ,
Гармонїю Нѣбесъ водворить середъ насъ.

Вы, що боролися за истену свѣщенну
И пѣдступъ духа лжи умѣли побѣждать,
И окомъ прозирнїмъ стрѣчали чашу смертну
И тѣло немѣшне давали роспинати!

О вѣчна сѣль Землі! о сьвѣте про Вселенну!
Зблїте й на мене восторга благодать,
Що силу вамъ дававъ за истину стояти,
И нетямъ ворогамъ и кривду ихъ прощати.

* *
*

Посвящено В. М. Бьлозерскому.

Чому тебе нема мѣзъ нами,
Съ твоимъ волосьсемъ золотымъ,
Съ твоими нѣжними очами,
И сердцемъ чистымъ, прїязнымъ?
Чому? чому?... О! роздїшлися
Мы по сьвѣту и завзялися
Людей на разумъ наставлять
И ветху правду поновлять,—
Ту, що намъ Предки завѣщали
Перѣказомъ своимъ глухимъ...
Въ перѣказѣ огонь и дымъ,
И кровъ, и муки споминвали...
„Всѣго того дознали ми,
А ви... ви буте вже людьми“.

И мы були людьми сьвятыми,
Любили щиро Землякѣвъ;
Жертвами й працями своими
Лякали дикихъ ворогѣвъ,—
Лякали, и вони дровичись,
Мовъ скотъ у дрѣкѣ, и тупо злились,
И намъ кували кайданї,
Щобъ нѣтто не були страшнї...
„Щобъ съ тихъ жертѣвъ и праць щоденныхъ
(Мовляли) буде, якъ вони

Намъ дужѣ зроблящя й страшнї
Середъ голѣвъ злыденнотемныхъ?
Порѣбимо зъ буякѣ рабѣвъ,
Або грошѣгребѣвъ Панѣвъ“!

И пѣдъ кайданами двойными
Мы працювали девъ и нѣчт...
А дома вяли всѣ нѣмыми,
Якѣ у горѣдѣ вяне гичѣ.
Анї вода-жива Кастальська,
Анї Наука Христїаньська
Не пѣдновляли вбогихъ силъ,—
И нѣрѣдѣ нашъ тупѣвъ, якѣ вѣль.
Дивились сьлѣзными очима
На нѣго мы вѣддалекї,
И, мовъ пѣянїгн Козакї,
Швыргали вразькими грошима,
И проклинали день и часъ,
Якѣ закували въ пута насъ.

Теперь... теперь... Де сьвѣжа спла?
Де той сьвятый энтузіазмъ?
Де та надѣя, серьцю мила,
Очистить воздухъ одъ мїаамъ,
Оздоровить людей болящихъ,
Зробити путьвїхъ зъ негодящихъ,
И тихїй Рай, нашъ Рѣднїй Край,
Пѣдняти такѣ, мовъ той Мамай

Не грасувавъ тутъ изъ Ордою
И не глумився надъ умомъ,
И не робивъ намъ Божїй Домъ
Обряду шѣолою тупою,
И не державъ за руки насъ,
Поки нашъ жертвенникъ погасъ?!

Поставило въ своємъ Потомствѣ вѣчнѣ муръ,
Охрану спільнѣ Науки и Культуры.

Такъ, мы на те у нашъ убогій Міръ прийшли
Щобъ мову зъ мовъ людзькихъ, скалѣчену, забвенну,
Зъ народнѣхъ устъ узять и въ перло возвести,
Нехай живе й цвѣте вона про всю Вселенну,
И розбѣе колись ту силу сокровенну,
Що на Той Свѣтъ занѣсъ вѣдъ насъ, Баяне, ты!
Потомки древнѣго Славянського Народу,
За слова стоимъ и розуму свободу.

Нехай стыдомъ тяжкимъ Потомства судъ окрыє
И Деспота, що насъ, мовъ Калигула, гнавъ,
И тихъ, хто за ёго тиранство, всѣй Россѣй
Погибели, зъ ёй порядками, бажавъ,—
Бажавъ погибели, забувши, що пѣймавъ
Бувъ Ляхъ насъ у свої лабеты погубнѣ,
Москва жъ насъ узяла пѣдъ широчѣннѣ крыла,
И въ душманѣвъ зъ лабеть ехиднѣхъ слобонила.

Римські Елегіі.

Перва пара римськихъ елегій.

Saget, Steine, mir an, o sprachst ih
hohen Pallesste.

1.

Промовте, каміннє, до мене, озвѣтєсь, високі палати!
Ви, гулиці! своє слово подайте! Чи й ти, геній тутъ
недвижимъ?
Ні, все ще живе й дїше в мурахъ твоїхъ віковично сьвя-
щеннихъ,
О Городе Вічний! Німує про мене воно одного.

А хто ж се так шепче до мене? в якому віконці побачу
Принаду кохану мою, що запалить-оживить мій дух?
Хиба ж я не чую душею ту стежку-доріжку, що часто
Ходив я до неї й від неї, байдужен про час дорогій?
Розглядую цїлно й храмї я, й палати, й руїни, й колони,
Як личить поважній особі в мандривці на добру ко-
рисьть,

Да хутко те все занедбаю: тогді мене „вірного“ прийме
Єдиний мій храм, храм любови, серед „оглашенихъ“
людей.

О Риме! хоч ти цілий свѣт, да й свѣт без любови
здавався б
Не свѣтом: так само й ти, Риме, без неї нам був би
не Рим.

2.

Ehret wen ihr auch wollt! Nun bin
ich endlich geborgen.

Gothe.

Шануйте, хто вам там під мисльї: тепер я од вас
заховався!

Ви, дами блискучі, хорошего тону вельможні панц,
Питайте одно в одного там про дяю й небожа, чи добре
На свѣті живецьця, питайте сестѣр и кузин и тїток,—
А посьлі громадзькихъ бесід засїдайте за карти мизернї.
Та й иньші бувайте здорові в великихъ кружкахъ
и малихъ,

У тих, що бувало доводять мене у нудзї до роспуки
Хулою своєю на розум и в злих и в прихильнѣхъ словахъ.
Ясуйте одно одному без мети політично ті лясн,
Що путника гонять завзято в Европі не краю та в край.
Так гнали колись Мальборуга, британиця-мандѣрїнца
сьпіаки

С Парижа в Лїворно, в Лїворно до Риму й Неаполя
скрізь.

Поплив аж у Смирну,—и там „Мальборуг! Мальборуг!“
засьпівали,

Як тільки до пристани в гавані став наближатись герой.
Так само н я скрізь в Європі де ні обернусь, де ні
стану,

Повсюдно чуваю царям и повсюдно народам хулу.
Тепер же не хутко дознаєтесь, де я сховавсь-притаївся:
Бо царь мій, Амур, милостиво мені дав затишний
куток.

Окрив мене крильми своїми; під ними кохана римлянка
Без ляку приймає мое залицяньне, дарма що я Гкал.
Що варвар скажений я: в брехві про мене у неї—
дурниця.

Ій любо годити тому, хто вподобавсь розмовою їй.
Вподобала й тишицьця ним, чужоземцем моторним-
огрядним,

Що гори й сьніги и доми дерев'яні малює чудьні.
Горить вона тим же огнем, що сама в нім, палкім,
запалила.

Ій любо, що золото в нёго не важить того, що в
римлян:

Тепер бо трапеза у неї в домівці зробилась розкішна;
Е й гарна одежа, й коляска щоденна про оперу ё.
З дочкою ба й мати радіє далекому с півночі госьтю,—
И варвар моторний панує над духом и тілом римлян.

ДРУГА ПАРА РИМСЬКИХ ЕЛЕГИЙ.

3.

Lass dich, Geliebte, nicht' reu'n, dass
du mir so schnell sich ergeben!

Не кайся, кохана, що скоро аж натто мені від-
далася!

Бувай у тім певна, що мислю про тебе не
низько, о, ні!

Амурови стьріли усяково влучують в серце коханкам.
Бувало, що тільки дрягнне летючи, та ехидний
их яд

Отруєє серце на-віки; но стьріли потужно перваті
Ис оввіжим, блискучим жолом, ті в серці запалюють
кров.

В геройські часи, як ще и богове й богині люби-
лись,

За поглядом—жажда, за жаждою он зараз и вдовіл
ийшов.

Ти думаєш, довго богиня любови про те міркувала,
Як в темній дуброві на Иді їй так сподобався
Анхиз?

Колиб же Дияна не поцілувала сонька молодого,
О, певно б ёго розбудила Аврора, ревниво зірка!
И Геру Леандер побачив якось на весільлі гучному,
Та й кинувсь, гарячий с кохання, до неї в ночну
глибиню.

А Сильвія Рея, царівна, пійшла по водицю до
Тибру,

Да й сталося їй, що піймав уродливу там бог.
С того ж то й постали у Римі обидва сини бога
Марса,

Вовчата сини, та й назвався царем всёго сьвіту ваш
Рим.

4.

Fromm sind wir, Liebende, still vereh-
ren alle Dämonen.

Gothe.

Хто любить, той серцем побожен, панує всіх демонів
рівно,

И кожному богові й кожній богині годити готов.
Однак се не гнівно бессмертним, коли ми окроме
кадило

Яке многоцінне которому з вишніх у храм несемо.

Так всіх ми шануєм, помолимося денно и нічно
 такому,
 Що серцем обрали-вподобали й хочем найбільш
 залучить.
 Ми хитро справляєм веселі и поважні таїн-потаєні
 свята,
 Де всім подобає посвяченням в тайну мовчанка німа,
 Бо перше на себе накличем Єрицьній учинками
 злими,
 И перше заслужим від Зевса у пеклі гаки за гріхи,
 Ніж чарів служеньня своєму божеству нам зрєктися
 на-віки.
 А звецьця воно, се ви мусите знати, у всіх Случаєм.
 Случай нам частенько під новим що-разу з'являєцьця
 видом.
 Протеєнко родом, не раз и героїв Случай ошукав,
 Обманює він нетямвих и байдужвих що-дня и що-
 години,
 Сонливих знай манить, віт тих, що цилнують, втекає
 тихцем.
 Моторному тільки воно, божество се, трудящому
 тільки
 Само віддаєцьця, ласкаво и любо прихилне йому.
 Раз якось мені-теж явилось ув образі діви.
 Волосьсе розкішне на лоб нависало завихрене їй,
 И гарно виплось круг тоненької білої шиї,
 Спадаючи філями зверху голівоньки вниз.
 И я постеріг, хто з'явився, піймав утечу
 и дав їй
 Цілунок, и сам цілування почув на жадібних устах.
 О! як же зрадів я!... Та годі. Було те, було та й
 минуло,
 И вплутавсь, розкішні, чудовні ви, римські коси,
 я в вас.

ТРЕЙТЯ ПАРА РИМСЬКИХ ЕЛЕГИЙ.

5.

Froh empfind'ich nun auf klassischem
 Boden begeistert.

Gothe.

Веселий, я чую натхненим себе на класичній тут
 почві.
 Минуще й сучасне до мене говбрить гарніш,
 виразніш.
 Тут ради я слухаю древніх, и твори их пишно гортаю
 Рукою бистрою, гортаю що день, з задоволом новім.
 Однакож ночами Амур мене кличе на нищу роботу.
 Нехай я й недбумок буду, та вдвое щасливий за те.
 Хиба ж бо й не вчусь я, штудуючи форми грудей
 укоханих
 И водючи руку по стегнах чудовних згори та й униз?
 Тоді тільки мрамор гаразд розумію, и в думці
 рівняю,
 Щб чув я очима и бачу рукою ще лучче очей.
 Нехай моя люба відьміє у мене годин зо дві
 денних:
 Нічною добою віддасьть мені кращчі години за те.
 Коли я її не цілую, дак з нею у смак розмовляю:
 А сон її зможе,—лежу та у думах поважних тону.
 Не раз ув об'ятыті у неї складав я віршовані твори,
 И міру гексаметра стиха моя вибивала рука
 На спивці у неї... Вона в любім сні легко дише на
 мене,
 И гріє кохання дихання мій дух до його глибени.
 Амур підживляє тим часом огонь у пригащеній ляпці,
 И думає, як він колись триумвирам своим так служив.

6.

„Kennst du, o Graus amer! mich in
solchen Worten betrüben!

Gothe.

Як можеш ти, лютий, мене так тривожити словом
таківським?

Хиба в вас говорять так гірко та жорстко в любові
своїй?

Нехай дорекають мені чужі люде,—я мушу терпіти.
Чи то ж бо я й справді не грішна? та грішна с тобою
удвох.

Сі шати завидливі й кажуть сусіді виразно, що тужить
Небога вдовиця по мужі кохавім тепер не сама.
Хиба ж не приходив еси, необачний, при місяці
яснім,

Поважно у темній одежі, підстригшись иззаду кругом?
Хиба ж жарту сам ти духовную маску не вибрав про
мене?

То мусив прелат певно бути... Ну, добре, ти й є мій
прелат.

В духовному Римі понять віри трудно, но я...
присягаю,—

Ні разу обняти духовному мужу я ще ні далась.
Ох! бідна була я, та ще й молоденька и звана підлизам.
И Фальконієри частенько на мене дивився—гравав.
А зьвідник Албанів мене бавковою цідулою довго
То в Остію їхать, то знов на Чотирі Криниці мавив.
И хто не послухав ехидних вазивів? убога людина.
Ненавидить рівно й червоні й вишневі вода панчішки.
Казав колись тато (хоть мама й байду на се), що
обманом

Чи рапо, чи пізно підходять мужчиви жінок и дівок.
Оттак же й зо мною зробилось. Ти сердисься тільки
аби-то:

Бо в тебе на думці втеканье. Втекай, покидай!

Ви нас недостойні, мужчини. Ми носим під серцем
дитину;

Так само и вірность ми носимо в серці правдивім;
по-вік.

Ви ж, нас обнімаючи нищо, и силу й жадобу кохання
В своїм обійманьні мизернім ис себе звергаєте в раз.
Так гірко мені докоряла кохана; вхопила дитину,
Цілюючи, кг серцю її пригорнула, и сльєзи лились из
очей.

О! як я тогді засоромивсь, що речі ворожі людакки
Сей образ пречистий любови мені сплямувати змогли!
Понуро горить и димує багатьте хиба на минуту,
Коли на ёго хто в-ненацька водою ис цебра бурхве;
Та швидко воно проганяє той дим, що мрячив ёго
яснієсть,—

И вище, й ясніше, и краще, ніж перше, палає-
жахтить.

ЧЕТВЕРТА ПАРА РИМСЬКИХ ЭЛЕГИЙ.

7.

O wiefüll'ich in Rom mich so frohl
gedenk' ich der Zeiten.

Gothe.

О, як мені весело в Римі! Я вгадую время, як там десь
На півночі день сіруватий из-ранку мене починав
обіймать.

Захмарене небо важєпно на череп сумний мій лягало.
Круг млявого сірий, бес фарби й бес форми маячився
світ.

И я, щоб мого недовольного духа якось вдоволнити,
Про власну истоту мою в міркуваньнях все глибше тону.
Тепер осяйвий світ афира осьвічує лоб мій веселий,
И Фебус божественний фарби и форми ис помраку зве.
Ніч зорява сьєє и дзвонить моїми пісьнями, мов гуслі,

А місяць тут сьвітить ясніш, ніж на півночі темрявий
день.

Яке мені, смертному, ідасьте! Чи се уві-сьні мені
сницьця?

Гостюю, Юпитере батьку, я в тебе в амврозійнім дому.
О, так! просьтягаю тобі до колін обіймаючі руки:
Прийми, ти, наш батьку благий, и мене теж за гостя
свого!

Не знаю, як сталось воно: мабуть, Гера вхопила за руку
Мене, волоцюгу, и в пишні сьвітлиці чертоги ввела.
Ти, може, якого героя звелів їй кликнути до себе.
Вона ж помилилась, вродлива. Прости и прийми се
вже в лад!

Фортуна, дочка твоя, також найкращі гостивьці з
Олимпу,

Як, дівонька, робом дівочьким, нам, людям, що-дня
роздає.

Коли еси богъ господарний, не будеш мене, хлібосола,
На хмарну ту землю спихати з Олимпу твого.

„Поэте! куди ти забрався!“ Прости мене, Зевсе, мій
Ксене!

Гора Капитольська висока, се другий про мене Олимп.
Дозволь мені, батьку, вістатись у тебе, а Гермес
навпосьлі

Мене мимо Цесьтія брами до Оркуса в тьму проведе.

8.

Wenn du mir sagst, du habes als
Kind, Geliebte, den Menschen.

Gothe.

Як ти мені кажеш, кохава, що з-малку тебе не хвалили,
Ба й рідна матуся дивилась на тебе зневажно якось,
Аж покіль ти стала, підрішши, гарвіти,—я йому тобі
віри,

И думаю—справді була ти предивне, осібне дитя.

Так само не має и образу й фарби лоза вино-
градня,
А грови нальлюцьця, посьпіють,—в восторзі и люде й
боги.

ПЯТА ПАРА РИМСЬКИХ ЭЛЕГИЙ.

9.

Herbstlich leuchtet die Flamme von
ländlich geselligen Gerde.

Gothe.

Осіньнім горить уже сьвітлом курінь мій, сусід миро-
любний.

Трещить и блищить він и свіще угору в сухому
гіллі.

Сей вечір мене він найбільш веселить: бо ще покіль
зотліє

Червоне огульє та схилицьця в попіл, надійде вона,
Дівчида кохана. Тоді знов гілліє запалає дровами,
И ніч обогріта нам весело буде блищати, як пир.
Уравьці трудяща, покинувши ложе любови, розбудить,
Роздмухає в попелі наново швидко жажтучий огонь.
Над всі бо дарі нам ласкавий Амур надає дар
найкращий—

Будити у попелі радощів искри веселі, живі.

10.

Alexander und Cäsar und Heinrich
und Friedrich die Grossen.

Gothe.

Мені й Александер, и Цезар, и Генрих, и Фридрих,
великі монархи,

Усі половину б своєї великої слави дали,
Колиб миг я кожному дати се ложе переночувати.

Но их бідолашніх держить сила Оркуса міцно у тьмі.

Оце ж веселись хто царює в любов'ю нагрітому царстві,
 Покиль бистру ногу страшенна та Лета не вмочить
 тобі.

ШЕСТА ПАРА РИМСЬКИХ ВЛЕГИЙ.

11.

Euch, o Grazien, legt die wenigen
 Blätter ein Dichter.

Gothe.

Ось вам, грації, зо кілька жмень листочків поэт на ваш
 чистий

Кладе жертівник в жертву вам та ще й з рози нові
 пуп'янки.

Поэтові с приносу втіха. Втішаецьця він своим твором:
 Круг себе ж бо в дусі вбачає богів и богинь пантеон.
 Юпитер до нього схилився, Юнона ж чоло підіймає,
 И виступця Феб кучерявий йому головою трясє.

Минерва поважно и сухо з-над хмар позирає,
 А Гермес, посел их летучий, лукаво поглядує в бік.

Но посьлі м'якого сповидника Вакха. Пітера жадає
 В солоди очима, що в мраморі мокрі и досі про нас.
 Хоч любо їй те спогадати, як з ним веселилась-
 любилась,

Та радощів білших дознала б, колиб син між ними
 стояв.

12.

Hörest du, Liebchen, das muntre Ge-
 schrei der Flaminischen Wagner?

Gothe.

Чи чуєш, кохана, веселі піснi, на Фляминській дорозі?
 Женьці се сьпiвають, додому простують из римських
 жнивів.

Скінчили вони вже й у полі роботу римлянам; сі
 дуки

Не хочуть нажати й богині Церері на пишний вінок.
 Нема в них и другого сьвята-подяки великій богині,
 Що золото-колос, на місце жолудьдя, у харч им дала.
 Відправмо ж удвох їй ми радісне сьвято тихенько-
 гарненько:

Во двое коханків, се той же в народній громаді
 народ,

Ти, може, чувала про сьвято мистичне, що в давна
 давнєзні

Прибув погай миру Кгрез из Элевзиру, герой кгрек
 у Рим,

На се сьвято грецьке самих тільки Кгреків скликали
 у Римі,

„Зьбіраймось, братте, на ніч таємничу, великую ніч“!
 Цуравсь її вбогий на ровум, а хто був новооглашений,
 Тремтів и лякався у білій одежі (символ чистоти)!
 И чудно и дивно адавалось усе там, хто в-перве
 побачив.

Яких ся людей, и блукав він, неначе у дикому сні.
 Во лазив там гад по усюду, дівчата ж уквіччані пишно
 Колосьсем, носили замкнені скриньки то сюди и
 туди.

Попи ж многозначно руками й очима водили, ходили,
 Сьпiваючи стиха. Скучав, хто не знав, що воно и
 про що,

И довго в искусі такого держали, аж покиль розумно
 Їму все було, що духовні в символах тайли своїх.
 Яка ж то була таємниця? Така, що Деметра Велпка
 Вволила героєву волю: бессмертного тіла свого
 Закриту частину віддала Язону, Крима цареві
 Потужному, й остров щасливим зробила. Весільє своє
 Богиня у полі справляла, и поле колосьсем окрила;
 Віт того колосься воно наче сад золотий цьвіло,
 А инде усюди земля голодала: бо гарне призначєне

Вогини, за довіл любови пустила вона в гаятьте,
 И дивний сей розум науки ночної новик зрозумівши,
 Коханій кивав, чи угадуеш, мила, про що був той кив?
 Вітласта ся мирта дає холодочок свяченому місьцю
 А наші роскоші не ашкодять на світі нікому нічим.

СЕМА ПАРА РИМСЬКИХ ЕЛЕГИЙ.

13.

Amor bleibet ein Schalk, und wer
 ihm vertraut ist betrogen.

Goethe.

Амур на всі хитрощі мудрий; пойми йому віри,—
 обманить!
 Лукаво прийшов він до мене: „Сьогодні ще віри
 пойми.
 Не мислю тобі я худого. Ти живи і всі твори
 стихові—
 С подякою се споминаю—на школу мою присвятив.
 Дивсь, я й у Рим за тобою ввігнався, що, може,
 між людьми
 Чужими в чужій стороні я тобі щось приємне зроблю.
 В дорозі усякий, мовляли, знаходить гостину ледачу,
 А той, кому її рає Амур, той дорого платить за се.
 Дивуючись ти озираєш руїни сих мурів давніх
 И ходиш задуманий ш чувством в священному
 місті сьму.
 Ще білше шануєш останкив роботу статуй многоцінних
 Единих на світі майстрів, що до них я щоденно ходив.
 Статуї сі сам я спорудив,—сим разом не хва�авши
 мовлю,—
 Розумно й самому тобі,—не гнівися, що правду скажу.
 Тепер мені служиш ти якось лениво. Де ділиш у тебе

И образи гарні и фарби звичайного твору твого?
 Чи хочеш вернутись до праці, мій друже? Ще
 кгретеська школа
 Стоїть, як стояла. Годі не змогли зачинити дверей.
 Учителем буду в ній юний во-віки: бо в юних кохаюсь...
 Старого ума не люблю. Чи се чуєш ти, вене моя?
 Були ще антики новими, як бні щасливі живали:
 Живи й ти на світі щасливо, и житиме древне в тобі.
 Де візьмеш основу до пісьни? Тут я тебе мушу
 натхнути.
 Найвищого ж тону навчає в пісьнях вас коханье
 одно“.
 Так мовив софист, и хто зможе йому прекословить?
 Я ж, бідний,
 Привик послухатись, щоб пан мій ласкавий мені
 повелить.
 Зрадливо тепер він своє здержав слово: дав тему до
 пісьни,
 Дав тему, віднявши у мене и время, и силу, и розум
 самий.
 Міняецьця пара кохана очима, руками, цілунком,
 И силба у неї дорожча над слово и тепле й ніжве.
 И пошептом речі заохані лляюцця, вриваючись любо,
 И гимном чудовним, без ритму й цезурр, чарують
 мене.
 Авроро! як звати мені тебе другом всіх муз
 найвірнішим?
 Невже ж бо й тебе обманив сей буяка, сей опуст,
 Амур?
 Прикинувшись другом його, ти мене розбудила рапенько,
 И ззов мене звеш до його алтаря, на торжественний
 день.
 На грудях у мене волосься коханого, в локонах, повно.
 Голівонька сонна и шийка надавляє руку мені.
 Як збуджено гарно вас, тихі години! ви, памятку ніги,
 Що нас колихала на ліжку й блаженно пестила обох!

Здвинулась кріз-сон, обернулась и впала на ліжко
 уз мене,
 Зоставивши руку однак же біленьку у мене в руці.
 Правдиве коханье и чисте жаданье нас вяжуть
 до-купі;
 Міняючись ними, піддержуєш тільки сердечний наш
 жар.
 Стискаю її рученьку й бачу — відкрились небесні
 очі...
 Ні! дайте мені на картину принадну дивитися знов.
 Закрийтеся! мене ви стьривожили й п'яним неначе
 зробили.
 Ще в мене одіймати дивовижи вдовів,
 Які ж бо величні сі форми! які благородні сі члени!
 Спи, спи, Арияднонько, гарно! Тезею, зникай собі
 геть!
 Один поцілунок устам сим! Тепер розлучайся,
 Тезею!...
 Дивлюсь їй у вічі! проснулась! Тепер не втекти вже
 тобі.

14.

Zünde mir Licht an, Knabe.— „Noch
 ist es hell. Ihr verzehret.

Gothe.

Сьвіти мені сьвітло вже, хлопю!— „Ще видно, мій
 пане. Даремно
 Оливу й кноти псуєте, и шкода зачинятись у-день.
 За мурі високі, зовсім не загори, сховалося сонце.
 Ище с пів-години зісталося певно до гасла, що
 ніч“.—
 Нещасний! иди да сьвіти вже: дівчини я жду-не-
 діждуся.
 Нехай же хоч лампа, сповісниця ночі, втішає мене.

ВОСЬМА ПАРА РИМСЬКИХ ЕЛЕГІЙ.

15.

Cäsarn wär, ich wohl nie zu fernem
 Britanen gevolgst.

Gothe.

За Цезарем я не пійшов бы ніколи в далекі Британи
 И Флорус мене затягнув би в принадну Попину
 якъ-раз.
 Туман бо сумної півночі далеко мені противніщий,
 Ніж блохи трудящому люду ненавидні в теплих
 краях.
 Тепер же мені ви вподобались билше, ніж перше
 шинківні,
 Остеріи, як римлянин вас прозвав пристойніщ.
 Сьогодні бо явите милу мені в її дядьком коханим,
 Що часто про мене морочить його мое добре дівча.
 Тут стіл той стоїть, що його земляки друголюбно
 обсіли.
 Навпроти шукала кохана уз матінку місяця собі.
 Осьлінчика знай подвигала, и хитро все так
 примудряла,
 Щоб личко я бачив її в половину, а коси—цілком.
 Льючи ж из пувдерка вино, його вмисне на стіл
 проливала,
 И голос її був гучніщий, ніж в звичаї тут.
 в римлянок.
 Вино потекло й її пучка гарненька писала по бляту
 Столовому стиха вином тим розлитим усякі кружки,
 И наші именья сплетала до-купки. Цікаво дививсь я
 На пучечку їжну, и добре се знала-вбачала вона.
 Аж ось пише пять, римську цифру; швиденько
 її написала,
 И зараз кружки покрутила, щоб в нею затерти
 по наших именьях обох.

Зісталось одно тільки римське *чотири* виразно з
усього,—
Чотири... Ся цифра була найдорожча й миліша мені.
Я мовчки сидів и кусав собі губи щасливі до крові—
С тих хитрощів женських. Жданьне и жадавнє
томило мене.
Ще довго до ночі! Тоді ще чотири години зіждати!
О сонце високе! стоїш, задивившись на пишній
твій Рим.
Нема в тебе більшого в світі, и більшого вже не
побачиш,
Як се нам Горацій, твій жрець восхищений, колись
віщував.
Сьогодні ж не гай вже мене більш, и годі дивитись
на гори,
На семеро гір тих величвих,—раніше, високе, спустись!
Вволи вже поетову волю, урви тих годин
велеліпних,
Котрими ненаситні очі пасе тут блаженний маляр!
Палаючи, глянь ще бистренько на сі превисокі
фасади,
На куполи, на обеліски, на дивні колони ёго!
Та й ринься у море боржій, щоб у раньці раніше
схопитись
И тим павтішатись, що давні століття надбали тобі!
Колись тут у тебе комиш колихавсь по затонах,
Розлогі сі гори понуро вкривали гаї й чагорі.
Аж ось росплодився народ-волоцюга, злодюга
щасливий,
Народи й их землі у царство єдине під себе стягнув.
А що по за царством зісталось у нього, ти ледьні
вважав ти
И погляду вартим, не то любованья й восторгу
твого.
Вбачало, як світ сей постав, и як світ сей руїною
взявся.

З руїни ж постав тут удруге троха чи не більший
ще світ...
Щоб я на сей світ, осіяний тобою, ще довго
дивився,
Покладливо Парка премудра мені свою нитку пряде...
Однако вже близько година, так гарно призначена
нею...
О щастє! вже дзвонить!... Ні, ще не чотири, та все
ж таки три.
Так, музи, ви знов обманили се довге жданьне
чиганьне,
Важкі сі години, що з милою ще розлучають мене.
Бувайте ж здорові! Хапаюсь, и вас не боюсь
прогнівити:
Во, горьді, ви все ж бо Амуrowi вряд не низькій
даєтє.

16.

Warum bist du, Geliebter, nicht heute
zum Vignegekommen?

Gothe.

„Чому не прийшов еси, милий, у наш виноградник
сьогодні?
Сама я була там, и ждала, по нашій умові, тебе.“—
„Кохана! уже я надходив, аж бачу, на щастє, старго.
Міз лозами поравсь, и колесом штурьре мотузне
крутив.“—
„О, як же ти гірко в тому помилився! Ми вдвох
умудрились
Опудало з гичи у дядькову постать про птаство
зробить.
Тепер по старого жаданью все сталось: жахає він
птаство,
Що и виноградник ёму обкрадає й небогу саму.

ДЕВ'ЯТА ПАРА РИМСЬКИХ ЕЛЕГИЙ.

17.

Manche Töne sind mich Verdrüss,
doch bleiben am meisten.

Gothe.

Багацько в тонах є такого, що сердить мене; білш
усьго

Собачого гавканья злого, завзятого я не люблю.
Один тільки пес веселив моє серце; його залюбки я
Бувало, як гавкає, слухав. Его вгодував мій сусід.
Бо гавкав колись він на милу дівчину, як потай
до мене

Вона пробіралась, и мало не зрадив утайки обох.
Я чую й тепер, що він гавкає, й мислю: оце вже
надходить!

Або споминаю те время, що жду й не діждуся її.

18

Eines ist mir verdrisslich vor allen
Dingen, ein andress.

Gothe.

Одно мені тяжко досадне, а друге мені препротивне,—
Таке, що всі жилки тремтять и трепещуть від гиду
в мене,

Як тільки про те спогадаю. Вамъ, друзі, у цім я
признаюсь:

Що сердить мене одиноке ліжко, холодне в-ночі.
Всього ж противніше мені—на дорозі любови боятись
Гадюки й отрути під розами втіхи й блаженства
мого,—

Боятись тогді, як в найкращий момент упоєння
любовью

Ти голову хилиш, турбота ж, наблизившись, шепче
тобі...

Тим щастє моє робить мила Фавстина: вона
роздїляє

И може зо мною охотно, и вірному вірність хранить...
В преграді знаходить приваду палка та завзята
молодіж;

Про мене ж—в спокої втішатись придбаним любіщ.
Яка се блаженство! Міняємось певно цілунками в
нізі,

И живань на диханьнем устами ссемо й удихаєм
в уста.

Так весело довгі скорочуєм ночі, и слухаєм—груди
На грудіх—як бурі в вітрами й дощі ливні в мраці
ревуть.

И се—дньє ранок. Години квіткі нам повні
привосять.

Ми ними вбіраєм-зукрашуєм пишно сьвятковий
наш день.

Дозвольте мені, о квитири, блаженство! а ты, щедрый
Боже,

Даруй и найперше й останне нам блага з усіх
твоих благ!

ДЕС'ЯТА ПАРА РИМСЬКИХ ЕЛЕГИЙ

19.

Schwer erhalten wir uns den guten
Namen, denn Fama.

Gothe.

Нам трудно удержати добре ім'я за собою: бо Фама
З Амуром, моїм властелином, я знаю, у сварьці стоїть.
Річ знана и вам, звідкіля се взялось, що вони ворогують.
Давнішня история се, и я вам її розкажу.

Потужна богиня Юнона була всім богам—що та редька:
 Бо слово владичне аж натто любила держати вона.
 С того на всіх божеськихъ учтах той голос дзвінкий
 й кричущий

Ненавиден рівно бував и великим и меньшим богам.
 Ото ж раз хвалилась вона, в своїй пиньді, що сина
 владики

Зевеса—с царя та зробити зуміла своїм крешаком.
 „Мого Геркулеса (кричала в триумфі вона) приведу я
 До тебе, Зевесе, таким, мов у-друге на світ народивсь,
 Не той се герой Геркулес, що Алкмена тобі породила:
 За шану имения мого на землі він вже богом зробивсь.
 Поглядає він на Олимп не про тебе, смертних всіх
 царю.

Байдужне йому твое лоне потужне: шукає мене.
 За се вибачай вже, мій любий. Про мене, про честь
 мою й шану

Верстає велику дорогу, ніхто ще її не верстав.
 Та й я ж бо стьрічаю його на дорозі хвалою, ще покіль
 Він діла свого совершити не встигнув, або й не почав.
 Колись одружив ти був нас... Побідитель и царь
 амазонок

Зробивсь би й моїм, и я зву його милим, коханням
 моїм“...

Все вщухло. Ніхто не дерзнув її пинду вразити:
 бо легко

Зробила б ненавидне щось у досаді й смертним богам.
 Амура ж тут мов не бувало: влизнув крадькома с-перед
 неї.

Героя найменшим искусством привів він під власць
 краси,

Тепер же обох змаскувавши, накинув їй шкуру левину
 На плечі, а в руки дубину страшенну, важенну їй дав,
 Героеві ж, чуба звихривши й гарно квітками зрядивши,
 Дав динше й кужілку у руки. Згодились бо 'боє на
 жарт.

Так хутко прибравши сьміховинну пару, біжить по
 Олимпу,

Гукаючи: „Славні й предивні втворились на світі діла!
 Ніколи ще небо й земля й безустаїне в ході своїй сонце
 Не бачили дива такого на вічній дорозі своїй“!
 Усе захапалось: няли віри хлопцю: мовляв бо не жартом.
 Няла віри й Фама: бо задьню ніколи вона не пасе.
 И хто ж був радніший, що бачить героя в найбільшій
 зпеваві?

Юнона!... Вона на Амура світила ласкавим лицем.
 Рядком з нею Фама стояла в турботі, в стиді и в роспуці.
 Вона перш сьміялась: „Вогні ось маски йдуть на небо,
 маски!

Героя мого я впізнала. Се будуть трагедію грати“.
 Як же зрозуміла, куди воно йдецьця и що воно є,
 Тоді засуміла, и забавці годі з богами радіти.
 Не так и Вулканові зльісьть допекла на зрадливу жону,
 Як хитрою сітьтю обох обгорнув він коханків щасливих
 И спутав им руки и ноги серед упоєння любви.
 Зрадили сьму молоцьці не помалу, Меркурій та Вахус.
 Обидва згодились у тім, що прегарна се думка
 була—

Лежати на лоні в богини такої! Благали Вулкана:
 „Подерж их у парі, нехай ще подивляцьця 'дно на
 'дного“!

И був дідуган такий злющий, що 'бох их держав
 ув окові;

Но Фама втекла звитьтіля у досаді й великим гніву.
 З Амуром вона посварилась; постала між ними
 ненависть.

Як тільки героя вона собі вибере, шпетить Амур.
 Кого вона білш поважає, того він уміє знизати,
 И хто непорочен був, шваби такому найбільші робив.
 Хто хоче втекти від нього, такому він
 найшкодливіший,
 Дівчатамъ служити готов, и котора зневажить його,

Та мусить жорстоку стьрілу перш из лука ёго
 претерпіти.
 Мужчин гарячить на мужчин, похотливе з них
 робить звирьре.
 Хто в стид ёго мае, той мучитись мусить; обманщику
 ж гірко
 Дає себе знати в переступі гнусьним и в нужді
 тяжкій.
 Но й ти, Фамо, гониш Амура по сьвіту очима
 й вушима.
 В кого ти ёго ні побачиш, про того вже мислиш
 лихе.
 Лякаєш ти зглядом докірним нас бідних, зневажаєш
 словом
 И—дом той бесславиш страшенно, де він пробувати
 привик.
 Те ж саме й зо мною буває, и я вже страдаю по-
 малу:
 За всім, щб чиню потай сьвіту, ревнива богиня
 зорить.
 Да се вже одвічний на сьвіті заков; я мовчу и
 преклоняюсь
 Ба й Кгреки терьіли за сварі царські так само, як

20.

Zieret Stärke den Mann und freies-
 muthiges Wesen.

Gothe.

Коли своєволности сьміливу вдачу в кому красить
 сила
 Дак личить ёму тим ще й ваче мовчати про де-що
 мовчком.
 О ти, побідителю тверджів, Мовчанко, дарице народів?
 Богине кохана моя, що так певно мене череж життя
 провела!

Чого не дознав я на сьвіті! Тепер мені Муза-
 пустуха
 З Амуром, пройди сьвітом хитрим, відкрили затулений
 ріт.
 Ах! трудно вже буде цареві сьвій сором од всіх
 заховати!
 Ні царський вінець, ні фригийська повязка не втаїть
 ушей
 Довженних, що Мидас придбав. Их побачять всі
 слуги прибічній,—
 И давить ёму таємниця, мов камінь важенная, дух.
 Радніщий пійти він під землю, аби трохи пільги
 дознати;
 Коли ж бо й земля таких таен не вміє ховати гаразд!
 З землі очерет виростає, підслухує, шепче він з вітром:
 Потужен ти, Мидасе царю, та вуші предовгі твої...
 Претрудно й мені тепер тайну мою, гарну тайну
 хранити.
 Ах! повня сердечна так легко німі одверзає уста.
 Другини не маю такої, щоб можна їй щиро при-
 натись:
 Боюсь бо докору; а другу опасно її довірять.
 Восторгами пущі та скелі круті оглашати,— не так-то
 Я молод літами, не вельми й самотно живу.
 Тобі, амфибрахия любий, пентаметре, давній мій
 друже,
 Зьвіряю, щб в серденьку маю таємно солодкого я:
 Що в-дезь веселила мене, в-ночі рівнобогим робила,
 Про мене себе вберегала від хитрих залетів вона.
 Розумно втече від премудрих, и знайде нежданую
 стежку
 Туди, де її піджидає той, хто їй миліший над всіх.
 О місяцю, друже! загайся виходить. Ти, вітре, мій
 брате!
 Шепчи по садочку... Ніхто щоб не бачив її й не
 чував.

Ви ж, сьпіві кохані, росьтіте й цвітте, и стиха
гойдайтесь

В ночному диханьці, в тихому слуханні чуйця-
вітерця.

Ви, мов комишасті луги говорливі, ви, стиха щасливі,
И про таємниці щасливої пари не вмовчуйте білш.

Примѣчанія и поясненія

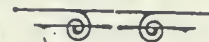
автора и редактора.

Предисловія, примѣчанія и послѣловія

П. А. Кулиша

къ своимъ стихотвореніямъ.

Предисловія, примѣчанія и послѣсловія П. А. Кулиша къ своимъ
стихотвореніямъ.

Маруся Богуславка.

1.—Стр. 202, ст. 9—12.

Гайдамаки, як хочуть бувало нагнати холоду гречкосіям доматорам, дак біжть конем, с пистолем, тай гукає: „У хату, *Мурею* (Турчине), а то запалю!“ До чоловік схилицьця по-під лісою, да в хату!

(Так мені оповідували старезні люде).

2.—Стр. 209, ст. 25—28.

Якъ зайнявъ Царъ Олексій Михайловичъ Білу Русь, дакъ вызволени съ підъ Ляхівъ мешчане першъ усѣго просили въ Царя такого присуду, щобъ у городахъ не жили въ нихъ ні жида, ні козаки...

(Читай про се охочий в друкованих актах).

3.—Стр. 211, ст. 15—18.

Що Татаре по-нашому насмѣхались из нашего люду, про се писавъ знакомитий колонизатор, воювник и політик, кїївський бискуп Юзеф Варешинський.

4.—Стр. 212, ст. 13 и 14.

Знаменитий Станислав Жовковский звѣцця въ Турецкихъ літписяхъ *Зулушъ*. Голову ёго, стѣту на Цоцорі, повішено въ Стамбулі пїть тими Ворїтми, що по нимъ Турецько царство

прозвало себе Високою Пórтою, Блискучою Пórтою и Щасливими Ворітьми.

5.—Стр. 212, ст. 15 и 16.

Турецкий султанъ есть калифъ Магометаньского світу.

6.—Стр. 212, ст. 23.

Хто не знає чи забув про Роксолану, пошівну бранку ш Червоноруського Рогатина, що зробилась можновладнею-императрицею в султана Солиманъ I, нехай читає про неї в XXX-й главі моєї „Исторіи Возсоединенія Руси“.

7.—Стр. 216, ст. 1 и 2.

Не вѣжилаь Татарва шукати схованців по хатах та будівлях, а викурувала їх, як бжолу з улья. Багато жіноцтва обрекали себе на смерть у диму, аби не впасти в татарську невблгу.

8.—Стр. 224, ст. 224, ст. 25.

Буркулабъ—сановникъ Волбський, губернаторъ и комендантъ.

9.—Стр. 230, ст. 13.

Білымъ Мбрем звали Турки Мбре Средиземне.

10.—Стр. 233, ст. 9.

Як нападѣла Орда вѣ полі на нѣших, то скуплюючись, то розлітаючись, то забігаючи з усіх боків,—козакі мовляли: „Орда крутить вереміа“.

11.—Стр. 233, ст. 12.

Татарським танцѣм, звалась азійцька тактика втѣків и хапання в утеках.

12.—Стр. 319, ст. 4.

Сей гарѣмъ существовавъ підъ крышею Храма Господня, и спорожниено ѣго недѣвно, вже за нашого часу.

(Читай воляжуванне вѣ Пелестину француза Кгабреля Шарма).

13.—Стр. 336, ст. 29.

Слова Кромера: *Principes omnium saeculorum memoria dignissimus* (князь найдостойнѣйшій памяти всіхъ вѣківъ).

14.—Стр. 347, ст. 5.

И досі в нас почуєм: поїхав до Москви.

15.—Стр. 361, стр. 22.

Оборницькій писавъ до короля: „*Brodawka in oratione sua, in consilio suo dixit hoc in caetera: Przed wojskiem Zaporozkiem drzy Ziemia Polska, Turecka u wszystkich swiat*“. Винъ же дописивъ Королѣви и про Білоцерковського Жида.

16.—Стр. 369, ст. 11 и 12.

Козаки такъ само звались у насъ по именамъ своїхъ ватажківъ, вождівъ: Дейнеками, Вовками, Левенцями, Семенами et c., якъ протестанти—Лютерами, Кальвинами et c.

Стр. 382, ст. 28—31.

Турецкій император-султан те саме на Вестоді, що римскій папа на Заході: ты наш прор. Маг, а сей антѣхр.

17.—Стр. 389, ст. 11. *)

Лібѣральня новоруська прѣсса не хоче признати за царицею Катериною другого титула „Великої“. Ми ж совершали їй хвалу навѣть из уст її ворогів, славлених останнім кобзарем козацьким—Шевченком. Як зруйнувала вона Січ,—и се була не найменша її заслуга перед потомством,—самі зруйновані проложили їй пѣсню: „Великий свѣт наша мати“.

*) Это примѣчаніе написано авторомъ карандашемъ поперекъ страницы во 2-й редакціи 13-й пѣсни; послѣднія слова невозможно разобрать.

Къ стр. 393 *).

„Оказуецця, що се султан послав муллу вговорювать стареньку, що без неї не живеця весело Марусі. Сама Маруся, ανε-терпелливши, прибуває до пона: Мати—не приступу. Пийт и Мулла її вговорюють пошептомъ прокинутись, увійти въ ласку—и се буде дорога до погибели дочки и султана найпевніща.

Къ той же стр. 393 **).

Османъ II не зупинився тим, що не вібрав: потуги величезні. Заткнувши бунчука перед сералем, реорганізованим у царицину свиту, питав у Марусі: що б вона робила?—Перед силою повтекали-б, а перед мечем попадають; се лучча річ: бо по всі вічні роки згадуватимуть двох завоювателів варварства на користь просвіти; а більшого варварства не було й не буде, як руське попівство, що стоїть порогом-ненаситенцем і глотаючи народні сили, не дає й нашим силам широти просвіту.—Осман: „Пророчице! поки твої очі сняють, сияє над усіма земнородними дух мій...“ Бій. Поглу.... Осман; но Кочубей увірвався у табір обходом, и Маруся—на мечі. Приспів Осман: погасли очі-надихателі, і згасла и ёго зіезда. Кинув меча і пійшов сьвіт за очі. За ним ринулось військо. Козаки вславились, Ляхи вкрали славу, і земля зісталась без сонця (Марусі) і місяця (Османа).

Мулла гов. про обрізанне, що Осман ёго відкидає, Піп на-тякує нід Магом. обрізан. Господне . . . . . Попада не тямить, що плеще, и вилаяла пона.

Маруся сумонала без матери: Султ. послав муллу. Маруся сама прибула слідом и перебила зрадливу розмову. Мати—не приступу, да піп из муллою її вговорили пошептом прикинутись,

*) Это послѣсловіе написано авторомъ карандашемъ въ концѣ б лѣе ранней (1-й) редакціи 13-й пѣсни.

**) Въ рукописи это послѣсловіе авторъ помѣстилъ на особомъ листкѣ меньшей длины, приклеєнномъ къ послѣдней страницѣ 13-й пѣсни въ ея 2-й редакціи. Оно написано въ первой половинѣ чернилами, а во второй—карандашемъ.—Ред

увійти в ласку, и се буде найпервійша дорога до погибели дочки и султана.

На тетради, заключающей въ себѣ „Другу половину Маруси Богуславки“, вверху текста надписано карандашемъ рукою автора:

„Перечитано 12 леденя 1894 и подекуди поправлено“.

Въ рукописи 2-й редакціи, въ началѣ 1-й пѣсни, рукою автора написано карандашемъ:

„Пролокг увесь вычеркнув цензор. та я ёго, як бачите, и сам викинув, пославши рукопись до Стар. (а він у цензуру). Так ѣк есть лучше, ніж с тим Пролокгом. Хоть Ви ёго и расхвалили, а я на внослі скепсував ёго—вибачайте в цім слові, високоповажаній пане Докторе!

Соловьіна Левада.

Стр. 411—413.

„Догоджаючи старому Вольфові, не викинувъ з его „Одголосків“ и Некрасова. Та з Некрасовщини некрасовщина и буде, як її не заквічуй. Не печатати „Соловьіної Левади“.

Такое предисловіе написано П. А. Кулишемъ къ этому стихотворенію въ 1-й редакціи „Дзвѣна“.

Примѣчанія Редактора.

Примѣчанія Редактора.

Хуторна Поэзія.

Это—сборникъ. На выходномъ его листѣ, на лицевой сторонѣ, читаемъ: „П. А. Кулишъ—Хуторна Поэзія—у ві Львові—Накладомъ автора—1882“.—На оборотѣ этого листа; „З Друкарні Товариства імени Шевченка, під'зарядомъ К. Беднарського“.—

Сборникъ состоитъ изъ трехъ частей. Первую составляетъ „Историчне оповідання“—разсказъ автора о судѣ надъ кирилло-мелодіевскими братчиками и надъ нимъ самимъ (стр. 7—42). Вторая состоитъ изъ 24 стихотворенія автора (стр. 43—112), впесенныхъ нами въ настоящій 2-й томъ, и, наконецъ, третья содержитъ въ себѣ „Зазивний лист до української інтелігенції“ (стр. 113—137). Первая и третья части будутъ помѣщены въ слѣдующихъ томахъ, соотвѣтственно ихъ содержанию.

Въ числѣ стихотвореній „Хуторной Поэзіи“, первое—„До кобзи“, уже было напечатано нами въ 1-мъ томѣ (стр. 237 и 238) подъ заглавіемъ „Заспівъ“ въ „Початкѣ нової поеми“. Въ виду слѣданныхъ П. А. Кулишемъ исправленій въ этомъ стихотвореніи, мы печатаемъ его вторично.

Какъ каждому стихотворенію и каждой части сборника предшествуютъ эпиграфы, такъ предшествуетъ слѣдующій общій эпиграфъ и ко всему сборнику, занимающій 5-ю страницу:

„Се вси вы огонь рождизаете, и укрѣпляете пламень: ходите свѣтомъ огня вашего, егоже розжегостъ“.

Исаи гл. I, ст. 11.

„Но якоже отстоить небо отъ земли, тако отстоить путь мой отъ путей вашихъ, и помышленія ваши отъ мысли моя“.

Исаи гл. IV, ст. 9.

На оборотъ задней цвѣтной обложки брошюры напечатано объявленіе автора о томъ, что „друкуеця и пезабаром появицца в свѣті первий том „Шекспірових Творів“. Поперекладав українською мовою з мови британської П. А. Кулиш, віршем и прозою, як в оригіналі. Усіх томів виїде девять по три пієси в кожному. У первому томі будуть: „Отелло“, „Троїл та Кросіда“, „Комедія Помілок“. Приводимъ это объявленіе, какъ имѣющее бібліографическое значеніе для произведеній П. А. Кулиша.

Магомет и Хадиза,

Эта поэма вышла въ свѣтъ отдѣльной брошюрой во Львовѣ въ 1883 году. На выходномъ листѣ брошюры значится: „П. А. Кулишъ.—Магомет и Хадиза.—Поэма.—Печатано въ Львові в друкарні Корбля Будвейсера.—Р. Б. 1883“. На оборотѣ листа: „Накладомъ автора“. Брошюра занимаетъ 46 страницъ. Въ настоящемъ томѣ мы печатали эту поэму по экземпляру, сохранившемуся въ бібліотекѣ супруги автора—А. М. Кулишъ. Этотъ экземпляръ былъ поднесенъ ей Пантелеймономъ Александровичемъ, и на оборотномъ блѣдомъ листкѣ имъ написано собственноручно стихотвореніе: „Припосъ“, которое мы и напечатали полностью, за исключеніемъ слѣдующаго двустипшія, находящагося въ подлинникѣ послѣ первыхъ двухъ и бывшаго, поэтому, третьимъ:

*„Хадізо—світъ очей Пророка Магомѣта,
Звезда Поэзіи, вінець ясный Поэта“!*

Это двустипшіе зачеркнуто слегка въ длину строки тонкой линіей, проведенной красными чернилами.

Правописаніе „Припоса“, отличающееся введеніемъ *з* и *ы* и совмѣщеніемъ *і* съ *и* и *и* съ *ы*, мы сохраняемъ вполнѣ. Колебаніе это въ правописаніи повторяется и въ одной изъ редакцій (3-й) „Маруси Богуславки“, о чемъ будетъ сказано ниже и что указываетъ, быть можетъ, на время, когда написана была эта редакція Маруси Богуславки и когда авторъ дѣлалъ, повидимому, новую попытку найти средство болѣе точной передачі звуковъ малорусской рѣчи.

Въ печатномъ экземплярѣ поэмы „Магомет и Хадиза“ авторомъ собственноручно сдѣланы измѣненія въ нѣкоторыхъ стихахъ; эти измѣненія мы внесли въ настоящее изданіе и укажемъ при изданіи вариантовъ произведеній П. А. Кулиша.

На оборотѣ задней цвѣтной обложки означены перечень и мѣсто склада сочиненій П. А. Кулиша, напечатанныхъ имъ во Львовѣ:

„Ал. С. Юркевичъ, на Вонзовой № ч. 4, въ Львові, має в себе на схованці видання П. А. Кулиша:

1. „Хуторна Поэзія“ (ц. 1 кгульден);
  2. „Крашанка“ (ц. 40 цент.);
  3. „Шекспірові Твори“, з мови Британської мовою Українською поперекладав П. А. Кулиш. Том I (ц. 3 кгульдеви);
  4. „Магомет и Хадіза“, поэма (ц. 60 цент.).
- За пересилку в инші міста и за границю лічбію не добавляеця.

Слѣдом за сією невеличкою поемою печататимецця драма того ж автора, під назвою „Вайда“.

Сообщаемъ и эти свѣдѣнія въ виду ихъ значенія для хронологіи выхода въ свѣтъ произведеній П. А. Кулиша.

Хуторни Недогарки.

„Хуторни Недогарки“, какъ это видно изъ авторскаго предисловія, приготовлены къ печати еще самимъ П. А. Кулишемъ, но появляются въ свѣтъ только черезъ пять лѣтъ послѣ его смерти, въ 1902 году, а цензурное разрѣшеніе было дано 14 декабря 1900 года.

Задаваясь вопросом о томъ, къ какому году могутъ быть относимы произведенія, части которыхъ сохранились послѣ пожара, постигшаго хуторъ Кулишовку (прежде Мотроповку) въ 1885 году, когда сгорѣла богатая библіотека П. А. Кулиша, а изъ его произведекій, напр., переводъ Библии и друг., мы были поставлены въ недоумѣніе выставленными авторомъ годами: подъ первымъ: 1873—1890; подъ вторымъ: 1825, и подъ третьимъ: 1862—1890 г.г. Что могли означать эти годы? Время первоначальнаго написанія произведенія и время приготовленія его къ печати послѣ пожара? или время, къ которому относятся факты и лица того или другого Недогарка, какъ показываетъ дата подъ вторымъ Недогаркомъ? Оставляя въ сторонѣ эти неопредѣленные для насъ даты, мы приняли во вниманіе при опредѣленіи мѣста „Хуторныхъ Недогарковъ“ въ настоящемъ томѣ, слѣдующія обстоятельства.

1) Среди бумагъ П. А. Кулиша нами найденъ полулистъ, на которомъ помѣщена часть 5-го Недогарка: „Нагай“, предназначенная, повидимому, для напечатанія въ какомъ-либо изданіи отдѣльно. Эта часть переписана П. А. Кулишемъ собственноручно и названа извлеченіемъ не изъ „писемца“ подъ Вольфганга Кетте“, а изъ „современной Украинской драмы“, въ которой извлеченіе составляло „актъ второй, сцену I“. Сцена представляла „Степову могилу за Сулою“ (см. въ настоящемъ изданіи стр. 184 и 185: Степова могила надъ Сулою, и стр. 185 и 186—монологъ Нагая). Подъ монологомъ Нагая красными чернилами собственноручно написано П. А. Кулишемъ посвященіе этой драмы особенно душевно-близкой ему *Надеждѣ Михайловнѣ Забѣль* (прилагаемъ въ концѣ „Недогарковъ“ ея портретъ), старшей родной сестрѣ Александры Михайловны Кулишъ; выражено посвященіе въ слѣдующихъ словахъ:

„Высокопочитаемой Надеждѣ Михайловнѣ въ день окончанія драмы: „Царь Наливай“, на память разлуки можетъ быть послѣдней. 1884, июня 19“.

Такимъ образомъ эта дата говоритъ, что „Хуторцы Недогарки“ къ 1884 году подвергались уже переработкѣ.

3) Этотъ же самый монологъ Нагая П. А. Кулишъ напечаталъ въ № 362 газеты „Дѣйпръ“, отъ 20 января 1885 года. Стихотвореніе онъ назвалъ „Степной элегіей“ и тремя эпиграфами къ нему взялъ пѣсни-„голоса“, которыя слышны были на сценѣ какъ бы изъ-за степной могилы. Изъ „дивочого“ и „парубочого“ голосовъ-пѣсенъ онъ беретъ первыя куплеты, а изъ „чоловичого“ приводитъ первый и второй и подъ каждымъ изъ нихъ соотвѣтственно обозначаетъ: „Дѣвичья пѣсня“, „Молодѣцкая пѣсня“, „Стариковская пѣсня“.

Эти факты, относящіеся всѣ къ 1884—1885 году, и побуждали насъ помѣстить „Недогарки“ послѣ поэмы 1883 г.: „Магомет и Хадиза“, хотя, конечно, они могли быть написаны и раньше, но когда—неизвѣстно; въ 1884 году, однако, П. А. Кулишъ несомнѣнно надъ ними работалъ.

Въ газетѣ „Дѣйпръ“ *) въ 1885 году помѣщены слѣдующія стихотворенія П. А. Кулиша: „Земляцкій романъ“ (№ 360, 15 января) со слѣдующимъ примѣчаніемъ Редакціи: „Вслѣдъ за этимъ произведеніемъ извѣстнаго талантливаго малорусскаго писателя въ „Дѣйпръ“ появится серія другихъ любезно предоставленныхъ почтеннымъ авторомъ въ наше распоряженіе.“ Далѣе:

*) Газета „Дѣйпръ“ издавалась въ г. Екатеринославѣ и сдѣлала собой издававшуюся раньше газету: „Екатеринославскій Листокъ“. Переименованіе „Листка“ въ „Дѣйпръ“ началось съ № 17 за 8-е февраля 1885 г. Газета выходила три раза въ недѣлю: воскресенье, среду и пятницу. Редакторомъ-издателемъ былъ А. Бѣляевъ. Въ № 17 „Дѣйпра“ помѣщено слѣдующее заявленіе отъ Редакціи: „Получивъ отъ главнаго управленія по дѣламъ печати разрѣшеніе на переименованіе „Екатеринославскаго Листка“ въ „Дѣйпръ“, мы начинаемъ съ настоящаго номера выпускать наше изданіе подъ новымъ названіемъ“. Газета „Дѣйпръ“ закончила, кажется, свое существованіе 17 апрѣля 1885 года на № 381-мъ (по крайней мѣрѣ въ Император. Публичной Библіотекѣ дальнѣйшихъ номеровъ нѣтъ).

Сообщеніемъ этихъ подробностей о газетѣ „Дѣйпръ“ и напечатанныхъ въ ней произведеніяхъ нашего автора мы обязаны г. Петру Януаріевичу Стебницкому, которому и выражаемъ искреннюю благодарность за это сообщеніе.

напечатаны: „Заворожепа крипиця“ (№ 361, 18 января), „Степная элегія“ (№ 362, 20 января), „Гаданне-вищуванне“ (№ 365, 27 января), „Пасіка“ (№ 366, 30 января), съ припиской автора: „Присвячую Ганні Барвінок“, „Трое схотинок“ (№ 367, 1-го февраля), „Добродіям-Ляхам“ (№ 368, 6 февраля), „Лилія“ (№ 369, 8 февраля), „Побратими“ (№ 371, 13 февраля), „С Підгірря“ (№ 371, 13 февраля) и „Земляцтво“ (№ 372, 15 февраля). Всѣ эти стихотворенія, за исключеніемъ „Степной элегія“, вошедшей въ „Хуторни Недогарки“, составили, вмѣстѣ со многими другими стихотвореніями, сборникъ „Дзвін“, который будетъ помѣщенъ въ 3-мъ томѣ „Сочиненій и писемъ П. А. Кулиша“.

Маруся Богуславка.

Эта поэма писалась и передѣлывалась много разъ. Изъ приписокъ въ началѣ и концѣ рукописи видно, что она была написана еще до пожара въ хут. Кулишовкѣ въ 1885 г., и потому мы помѣщаемъ ее вслѣдъ за „Недогарками“, которые, судя по датамъ на нихъ, болѣе ранняго происхожденія. Поэма сохранилась въ трехъ редакціяхъ. Но ни одна изъ нихъ не была напечатана при жизни П. А. Кулиша. Впервые она появляется, какъ цѣльное произведеніе, въ журналѣ „Літературно-науковий Вістникъ“ за 1899 г. въ книгахъ X-й (стр. 1—19), XI-й (стр. 141—161) и XII-й (стр. 259—281), и въ отдѣльных оттискахъ. Здѣсь она напечатана была по 1-й краткой редакціи и состояла изъ „Пролокга“, семи пѣсенъ и „Эпилокга“. Посвященіе Г** В** (Ганні Барвінюк), имѣющееся въ печатномъ экземплярѣ и отсутствующее въ рукописи 1-й редакціи, взято изъ рукописи 2-й редакціи, гдѣ оно названо „Присвятомъ Безименній“; въ рукописи 3-й редакціи авторъ поэмы сократилъ этотъ заголовокъ и написалъ карандашемъ прямо „Присвят“, а позже передѣлалъ „Присвятъ“ въ „Заслѣвъ“.

2-я редакція первой половины „Маруси Богуславки“ состоитъ изъ полныхъ восьми пѣсенъ и по содержанію, но не по орфографіи, совершенно сходна съ 3-й редакціей; но въ послѣдствіи эта 3-я редакція подверглась многочисленнымъ стилистическимъ поправкамъ, которыя и будутъ указаны въ вариантахъ. При

печатаніи „Маруси Богуславки“ мы держались 3-й редакціи, какъ послѣдней и полнѣйшей, присоединивъ къ ней и тѣ части 1-й редакціи, которыхъ нѣтъ во 2-й и 3-й.

Вторая половина поэмы сохранилась въ единственной редакціи, которая, судя по внѣшнему виду тетрадей и орфографіи, написана одновременно съ первой половиной 3-й редакціи и является ея непосредственнымъ продолженіемъ.

Что касается до орфографіи поэмы „Маруся Богуславка“, то мы удержали такую первую двухъ редакцій, въ которыхъ она строго выдержана; въ третьей редакціи поэма отъ первой до послѣдней строки написана такой же орфографіей, какъ и „Приносъ“ въ „Магометі и Хадизі“, т. е. звукъ *ы* изображается то *и*, то *ы*; мягкое *і*, за рѣдкими исключеніями, вездѣ сохраняетъ за собой свое мѣсто; кромѣ того, въ словахъ, гдѣ это требуется произношеніемъ, всадѣ поставленъ *з*. Мы позволили себѣ замѣнить только букву *ы* буквой *и* для изображенія звука *ы* да исключить вездѣ *з*, если онъ не стоитъ передъ гласной; всѣ остальные особенности правописанія, равно какъ и ударенія, сохранили.

Нами уже упомянуто выше, что различіе между 2-й и 3-й редакціей поэмы заключается лишь въ замѣнѣ однихъ словъ и выраженій другими, что и будетъ указано при изданіи вариантовъ. Но сравненіе 1-й редакціи, напечатанной въ „Літературно-науковому Вістнику“, съ 3-й, напечатанной въ настоящемъ томѣ, указываетъ уже на значительное различіе между ними, обусловленное развитіемъ мысли поэта, о чемъ мы будемъ имѣть случай говорить въ послѣдствіи *).

*) Считаемъ не лишнимъ указать здѣсь лишь внѣшнее различіе между обѣими редакціями:

Прологъ 1-й редакціи разросся въ двѣ думы первой пѣсни, и въ послѣдней, вмѣсто прежнихъ пяти думъ, стало семь. Въ 4-й думѣ этой пѣсни прибавлены двѣ перныя строфы; въ 5-й думѣ прибавлены въ началѣ 11 строфы.

Переспіви з великоруських співів.

Какъ мы видѣли изъ сдѣланныхъ авторомъ на рукописяхъ „Марусі Богуславки“ помѣтокъ и изъ данныхъ другихъ источниковъ, эта поэма была написана до 1885 года. Съ 1885 года и въ слѣдующіе годы П. А. Кулишъ печатаетъ въ русскихъ и галицкихъ повременныхъ изданіяхъ рядъ стихотвореній; затѣмъ въ 1893 г. выходитъ изъ печати въ Женевѣ его сборникъ „Дзвѣн“, а въ 1897 г.—„Позичена Кобза“. Рукопись „Дзвѣна“ существуетъ въ 3-хъ редакціяхъ; рукопись же „Позиченої Кобзи“ не сохранилась вовсе; имѣются лишь отдѣльныя стихотворенія, вошедшія

Во 2-й пѣснѣ въ 1-й думѣ добавлены 6 начальныхъ и 7 конечныхъ строфъ.

Въ 3-й пѣснѣ 1-я дума распалась, и хотя число строфъ осталось одно и то же, но 10, 11 и 12-я строфы опущены въ 3-й редакціи, причемъ 10-я строфа замѣнена новой, а вмѣсто 11-й и 12-й прибавлены двѣ послѣднія; кромѣ того, вся пѣсня, состоявшая прежде изъ трехъ думъ, раздѣлена теперь на четыре.

4-я пѣсня осталась безъ измѣненія, и лишь, прежняя ея единственная дума раздѣлена на три: въ 1-ую вошло—14 строфъ; во 2-ую—21 и въ 3-ю остальные.

Въ 5-й пѣснѣ подверглась большому измѣненію 5-я дума; нѣкоторыя строфы ея замѣнены новыми, а шесть послѣднихъ образовали шестую думу.

Въ 6-й пѣснѣ начальный строки точекъ 1-й редакціи помѣчены первой думой въ 3-й редакціи; за ними слѣдуетъ вторая дума (первая 1-й редакціи), изъ которой выдѣлена третья, начиная съ 8-й и 9-й строфы первой думы; такимъ образомъ изъ двухъ думъ 1-й редакціи образовалось три думы 3-й редакціи.

Въ 7-й пѣснѣ, къ 4-й думѣ, въ концѣ, прибавлено двѣ новыхъ строфы.

„Эпилогъ“ 1-й редакціи помѣщенъ нами въ концѣ 2-й половины поэмы, т. е. послѣ 12-й пѣсни.

Пѣсни 8-я не была напечатана еще ниразу; всѣ остальные пѣсни: 9-я, 10-я, 11-я, 12-я и начало 13-й, вмѣстѣ съ „Подспівомъ“, съ указанными выше различіями, напечатаны нами, какъ и въ Літературно-научномъ Вістникѣ за 1901 г.

Сохранившіяся часть 13-й пѣсни имѣется въ двухъ редакціяхъ; разница между ними будетъ указана въ вариантахъ.

въ нее. Въ рукописяхъ „Дзвѣна“ заключаются какъ всѣ стихотворенія, вошедшія въ этотъ печатный сборникъ, такъ и тѣ, которыя напечатаны теперь подъ вышеозначеннымъ заголовкомъ и помѣщались съ 1885 г. отдѣльными стихотвореніями въ журналахъ и газетахъ. Повидимому, авторъ, составляя „Дзвѣн“, рѣшилъ внести эти послѣднія стихотворенія въ сборникъ, и въ его „Реестрику“ онъ расположилъ ихъ въ извѣстномъ порядкѣ. Позже, впрочемъ еще до печатанія „Дзвѣна“, когда П. А. Кулишемъ задумано было печатаніе „Позиченої Кобзи“, онъ выдѣлилъ „Переспіви“ изъ „Дзвѣна“ и на первомъ изъ стихотвореній („Старорус-Малорус до Нової, Великої Руси“) на поляхъ написалъ „до Позиченої Кобзи“. Впослѣдствіи же, отводя этотъ послѣдній сборникъ исключительно для „переспівівъ“ изъ „співівъ“ западно-европейскихъ писателей, онъ не нашелъ удобнымъ переносить туда и „Переспіви з великоруськихъ співівъ“; ихъ же самихъ было недостаточно, чтобы составить отдѣльный сборникъ; такъ они и остались разбросанными по періодическимъ изданіямъ. Печатавъ эти стихотворенія по рукописи „Дзвѣна“, мы расположили ихъ въ томъ порядкѣ, въ какомъ они расположены въ рукописи и поставили надъ ними тотъ же заголовокъ, какой поставленъ надъ ними самимъ авторомъ въ „Реестрику“. Между ними есть нѣсколько появляющихся впервые.

Співцеві-маяреві, "Аристов, Сокровище Благихъ, Славлені Трідні.

Кромѣ „Переспівівъ“, о которыхъ мы говорили выше, есть еще четыре стихотворенія въ рукописи „Дзвѣна“ съ вышеприведенными заглавіями, не вошедшія въ сборникъ и не печатавшіяся въ журналахъ. Такъ какъ происхожденіе первыхъ и вторыхъ одновременно, то мы и помѣщаемъ одинъ вслѣдъ за другими.

Мова господарська до плуга.

Между рукописями П. А. Кулиша оказалась и эта „Мова“, и Отвѣтъ плуга—стихотвореніе г. Н. Тропцаго, написанное имъ

собственноручно, и стихотворное письмо къ нему же П. А. Кулиша о возвратѣ двухъ книжекъ „Кіевской Старины“ (прекратившагося недавно мѣстнаго историч. журнала). Эти шуточные произведенія свои П. А. Кулишъ тщательно берегъ, вмѣстѣ съ стихотвореніемъ г. Троицкаго, и самъ расположилъ и перенумеровалъ ихъ въ томъ порядкѣ, въ какомъ онѣ нами напечатаны. Въ стихотвореніи г. Троицкаго П. А. Кулишъ сдѣлалъ двѣ поправки: зачеркнулъ „земелька“ и надписалъ „землиця“, и вмѣсто „як чисти“ поставилъ: „мизерий“, да приписалъ заголовокъ: „Плугъ до хазяїна каже“. Все остальное въ рукописи г. Троицкаго осталось безъ перемѣны.

Въ бумагахъ П. А. Кулиша хранится и другое произведеніе г. Троицкаго: „Журавлі-пьяниці“, въ собственноручной копіи П. А. Кулиша.

Бояновы замыслы. Стихотвореніе, посвященное В. М. Бѣлозерскому. До Ганны Барвѣнокъ.

Эти три стихотворенія, относящіеся къ одному году и написанныя однимъ правописаніемъ, стоятъ особнякомъ и, видимо, предназначались къ напечатанію отдѣльно въ какомъ-либо изданіи. Стихотвореніе, посвященное В. М. Бѣлозерскому, и „До Ганны Барвѣнокъ“ имѣютъ авторскую подпись: *„Панько Олельковичъ Кулѣшъ“*. На стихотвореніи Бѣлозерскому приписано на поляхъ 1-й страницы: „цѣлую, цѣлую!“.

Прилагаемъ къ этому тому портретъ В. М. Бѣлозерскаго и его брата Олимпія Михайловича.

Римські Элегіі.

Этотъ „переспів“ „Римських Элегій“ Гёте, судя по нумераціи листовъ рукописи, входилъ въ какой-то сборникъ, быть можетъ, или не дошедшей до насъ рукописи „Позиченої Кобзи“ или неизвѣстно гдѣ теперь находящейся; но въ напечатанномъ сборникѣ „Позичена Кобза“ „Элегій“ нѣтъ; кромѣ того, сохранилось письмо П. А. Кулиша до „Василя Вілозірського“, отъ „1892, бе-

резоля 1“, въ которомъ П. А. сообщаетъ послѣднему, что посылаетъ ему лучшую редакцію двухъ элегій: первой и пятой, и тутъ же прибавляетъ „хочу скомпонувати книжку під назвою „Позичена Кобза“, стихови твори Гёте, Шиллера и Гейне“; затѣмъ онъ проситъ В. М. Бѣлозерскаго прислать необходимыя для этого книги: „оцеж и мусите надіслати мені Шиллерови и Гетеви лірико-эпичні твори“... Отсюда слѣдуетъ, что „Римські Элегіі“ были написаны до или въ началѣ 1892 г.; поэтому мы и помѣщаемъ ихъ здѣсь, отдѣльно отъ „Позиченої Кобзи“, такъ какъ нельзя сказать съ увѣренностью, что они непременно входили въ этотъ сборникъ, когда онъ находился еще въ рукописи.

Оглавление 2-го тома.

Стихотворенія.

1882—1892).

	стр.
Хуторна Поэзія	1
До кобзи	—
Рідне слово	2
На дваццяті роковини великого похорону	5
Слово правди	7
Пророк	10
Псалтирня псалма	12
До старі баби	13
Компроміс Ляхам	15
До Шекспира, заходившись коло українського перекладу його творів	22
До рідного народу, подаючи ему український переклад Шекспіровыхъ творів	23
Ода с Тарасової гори	25
Варіяція першої Давидової псалми	27
Нові Жиди	29
На сповіді	30
Ключ розуміння	33
Гимн єдиному цареві	35
Гимн єдиній царівці	37
До Шевченка	39
На незабудь року 1847	42
До нескельного наплоду	44
Покута козацького батька	46
Божий суд	47
Молітва. Присвячена Докторові Пулюєві, на сімни зорявої ночі на Україні, в Хуторі	49
Епілог	50
Славянська ода. Відгук на панславистичне гукање по Европі Російського архистратига Скобелева	52

Магомёт и Хадиза. Поэма	54
Пролок	56
Пісня перва	59
„ друга	74
Прінос	90
Хуторни Недогарки	91
Недогоарокъ первый: Уляна Ключиця	—
„ другий: Сторчакъ и Сторчачиха	148
„ третій: Адамъ и Ева	162
„ п'ятий: Нагай	166
Маруся Богуславка. Поэма	193
Присвят Г*** Б***	—
Пісня перва	194
„ друга	215
„ третя	231
„ четвёрта	252
„ п'ята	267
„ шеста	288
„ сьма	297
„ восьма	308
„ дев'ята	325
„ десята	341
„ одинацята	354
„ дванацята	371
Епиклог	385
Подспів	386
Пісня тринадцята	388
Переспіви з великоруських співів	394
Старорус-Малорус до Нової Великої Руси	—
Степ	395
Степ о Півдні	396
Вечір у Степу	397
Ніч у Степу	398
Весна й Літо в Степу	399
Степова Сіножать	401
Степова Могила	402
Україна	404
Чумаки-Ночліжане	405
Дніпрові Повідь	407
Привітання з Доном	408
Паланка	410
Солов'їна Левада	411

На Греблі	413
Гадання-Віщування	415
Коло Колодезя	416
Пасіка	418
Співцеві-малюреві	420
"Аристот	—
Сокровище Благих	421
Славлені Трідні	423
Мова господарська до плуга	425
Боянові Замисли	426
** Посвящено В. М. Б'лозерському	428
До Ганни Барв'юк	431
Римські Елегії	432
Перва пара римських елегій	—
Друга „ „ „	435
Третя „ „ „	437
Четверта „ „ „	439
П'ята „ „ „	441
Шеста „ „ „	443
Сьма „ „ „	445
Восьма „ „ „	447
Дев'ята „ „ „	450
Десята „ „ „	451

Предисловія, примѣчанія и послѣловія П. А. Кулиша къ своимъ
стихотвореніямъ.

Маруся Богуславка	—
Солов'їна Левада	—

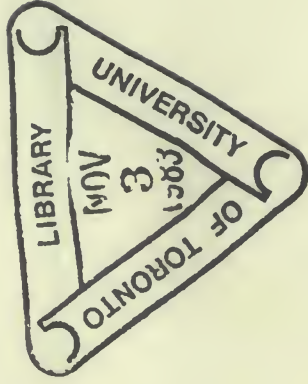
Примѣчанія Редантора.

Хуторна Поэзія	—
Магомёт и Хадиза	1
Хуторни Недогарки	1
Маруся Богуславка	1
Переспіви з великоруських співів	1
Співцеві-малюреві, Аристот, Сокровище Благихъ, Славлені Трідні	1
Мова господарська до плуга	—
Боянові Замисли. Стихотвореніе, посвященное В. М. Б'ло- зерскому. До Ганни Барв'юк	1
Римські Елегії	—

Замѣченныя опечатки.

Напечатано:		Должно быть:
Стр. 52,	Примѣч.—Совіт	Сьвіт
„ 54, стр.	1—Магометъ	Магомет
„ 58	„ 1—VIII	V—VIII
„ 91	„ 1—Недогарки	Недогаркы
„ 100	„ 11—оДдай	Додай
„ 121	„ 16—XVIX	XLIX
„ 267	„ 12—Антихристе	Антихристе,
„ 280	„ 13—сумовитимъ	сумовитим
„ 289	„ 4—паньматусю	паньматусю,
„ 349	„ 30—риззе	риззе,
„ 350	„ 3—палкій	палкий
„ 353	„ 20—гетманскі	гетманські
„ 353	„ 26—пірра сраусове	пірре сраусове
„ 371	„ 16—въ жалю	в жалю
„ 385	„ 21—печаді	печалі
„ 405	„ 12—мисіць	місяць
„ 432	„ 25—геній тугъ	геній, тут

BINDING SECT. FEB 27 1985

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
